

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBETTİRİLMESİ

Talha Oğuz ORHAN

**Yüksek Lisans Tezi
Özel Hukuk Ana Bilim Dalı
Doç Dr. Salimya GANIYEVA
2023
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI

Talha Oğuz ORHAN

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBETTİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Salimya GANIYEVA

ERZURUM-2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBETTİRİLMESİ” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- _ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- _ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

05/05/2023

Aslı ıslak imzalıdır

Talha Oğuz ORHAN

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Salimya GANIYEVA danışmanlığında, Talha Oğuz ORHAN tarafından hazırlanan bu çalışma 05/05/2023 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından, Özel Hukuk Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Salimya GANIYEVA

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğretim Üyesi Bahar KÜPE

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğretim Üyesi Hilal CECANPINAR

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK VATANDAŞLIK KAVRAMI ve VATANDAŞLIĞININ İRADE DIŞI KAYBI HALLERİNDEN KAYBETTİRME

1.1. GENEL OLARAK VATANDAŞLIK KAVRAMI.....	4
1.1.1. Vatandaşlık Kavramının Tarihçesi.....	5
1.1.2. Vatandaşlığın Tanımı	9
1.1.2.1. Devletler Hukuku Enstitüsü'nün Tanımı.....	9
1.1.2.2. Doktrindeki Tanımı	10
1.1.2.3. Mevzuattaki Tanımı.....	11
1.1.3. Vatandaşlık Kavramı ile Benzer Kavramlar	11
1.1.3.1. Tabiiyet.....	12
1.1.3.2. Yurttaşlık	12
1.1.3.3. Urukluuk.....	13
1.1.3.4. Milliyet	15
1.1.4. Vatandaşlığın Hukuki Niteliğine İlişkin Görüşler	17
1.1.4.1. Sürekli Sadakat Bağ Görüşü.....	17
1.1.4.2. Sosyolojik Görüş	18
1.1.4.3. Sözleşme veya Hukuki İlişki Görüşü	19
1.1.4.4. Hukuki Statü Görüşü	19
1.1.5. Vatandaşlık Hukukunun Temel Konuları	20
1.1.5.1. Vatandaşlığın Kazanılması.....	21
1.1.5.2. Vatandaşlığın İspatı	23
1.1.5.3. Vatandaşlığın Kaybı	25

1.2. VATANDAŞLIĞIN İRADE DIŞI KAYBI HALLERİNDEN

KAYBETTİRME	27
1.2.1. Genel Olarak Kaybettirme	28
1.2.2. Milletlerarası Hukukta Kaybettirme.....	29
1.2.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	30
1.2.2.2. Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme	32
1.2.2.3. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi	35
1.3. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE KAYBETTİRME.....	38
1.3.1. İslam Hukukunda Kaybettirme	38
1.3.2. Osmanlı Devleti'nde Kaybettirme	40
1.4. CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDE KAYBETTİRME	43
1.4.1. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Iskat	44
1.4.1.1. Nazım Hikmet Ran'ın Türk Vatandaşlığından Çıkarılması	48
1.4.1.2. Nazım Hikmet Ran Hakkındaki 2009 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı.....	50
1.4.2. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Kaybettirme.....	50
1.4.2.1. Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler	52
1.4.2.1.1. Yabancı Devlet Vatandaşlığını İzinsiz Kazanma	53
1.4.2.1.2. Yabancı Devletin Hizmetinde Bulunma	54
1.4.2.1.3. Yabancı Devletin Hizmetinde Gönüllü Askerlik Yapma	56
1.4.2.1.4. Türkiye ile Bağlılığını Kesme.....	57
1.4.2.1.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin Güvenliği Aleyhine Faaliyette Bulunma	58
1.4.2.2. Merve Kavakçı'nın Türk Vatandaşlığının Kaybettirilmesi	59
1.4.3. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Kaybettirme.....	63

İKİNCİ BÖLÜM

5901 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU'NDA KAYBETTİRME

2.1. VATANDAŞLIĞIN KAYBETTİRİLMESİ SEBEPLERİ.....	67
2.1.1. Yabancı Bir Devletin Türkiye'nin Menfaatlerine Uymayan Herhangi Bir Hizmetinde Bulunup Verilen Süre İçinde Kendi İsteği ile Görevi Bırakmama.....	69
2.1.1.1. Türkiye'nin Menfaatlerine Uymayan Hizmet	69
2.1.1.2. Görevi Bırakmak İçin Bildirim.....	70
2.1.1.2.1. Türkiye'de Bulunan Türk Vatandaşlarına Usule Uygun Tebligat.....	72

2.1.1.2.2. Türkiye Bulunmayan Türk Vatandaşlarına Usule Uygun Tebligat	77
2.1.1.3. Uygun Süre	80
2.1.1.4. Kendi İsteği ile Görevi Bırakmama	81
2.1.2. Türkiye ile Savaş Halinde Bulunan Bir Devletin Her Türlü Hizmetinde Cumhurbaşkanı İzni Olmaksızın Kendi İstekleriyle Çalışmaya Devam Etme	81
2.1.2.1. Türkiye ile Savaş Halinde Bulunma	82
2.1.2.1.1. Milletlerarası Hukukta Savaş Tanımı	83
2.1.2.1.2. Türk Hukukunda Savaş Tanımı	83
2.1.2.2. Yabancı Devletin Her Türlü Hizmeti	85
2.1.2.3. Kendi İsteği ile Çalışmaya Devam Etme	85
2.1.2.4. Cumhurbaşkanı İzni	86
2.1.3. Yabancı Devlet Hizmetinde İzinsiz Gönüllü Askerlik Yapma	87
2.1.4. Devletin Güvenliği ve Anayasal Düzene Karşı Suç İşleme	90
2.1.4.1. Belirli Suçlardan Kişi Hakkında Soruşturma veya Kovuşturma Bulunma	94
2.1.4.1.1. Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu	97
2.1.4.1.2. Anayasayı İhlal Suçu	98
2.1.4.1.3. Cumhurbaşkanına Suikast ve Fiili Saldırı Suçu	99
2.1.4.1.4. Yasama Organına Karşı Suç	101
2.1.4.1.5. Hükümete Karşı Suç	101
2.1.4.1.6. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Karşı Silahlı İsyan	102
2.1.4.1.7. Silahlı Örgüt	102
2.1.4.1.8. Silah Sağlama	104
2.1.4.2. Yabancı Ülkede Bulunmanın Adli Mercilerce Öğrenilmiş Olması	104
2.1.4.3. Adli Birimlerin Bakanlığa Bildirimi ve Yurda Dön Çağrısı	110
2.2. KAYBETTİRME USULU	112
2.3. KAYBETTİRMEYE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER	112
2.4. KAYBETTİRMEYE İLİŞKİN MESELELER VE AÇIKLAMALAR	117
2.5. KAYBETTİRME KARARLARINA KARŞI YARGISAL DENETİM	119
2.5.1. İdari Yargıda İptal Davası ile Denetim	120
2.5.2. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru ile Denetim	124
2.5.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru ile Denetim	127

2.6. VATANDAŞLIK KARARLARININ GERİ ALINMASI	128
2.6.1. Mükerrer Kaybettirme Kararlarının Geri Alınması	131
2.6.2. Hukuki Şartlar Oluşmadan Verilen Kaybettirme Kararlarının Geri Alınması	131
2.7. KAYBETTİRMENİN HÜKÜM VE SONUÇLARI.....	134
2.7.1. Şahsi Sonuçlar	135
2.7.2. Mali Sonuçlar	137
2.7.3. Ülkeye Gelebilme.....	139
2.7.4. Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanma	139
2.7.4.1. Milli Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Hal Kavramı	141
2.7.4.2. Vatandaşlığın İkamet Şartına Bağlı Olmaksızın Yeniden Kazanılması ...	149
2.7.4.3. Vatandaşlığın İkamet Şartına Bağlı Olarak Yeniden Kazanılması	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA KAYBETTİRME

3.1. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA KAYBETTİRME ve 5901 SAYILI

TVK ile KIYASLANMASI	154
3.1.1. Birleşik Krallık (İngiltere).....	156
3.1.2. Yeni Zelanda	159
3.1.3. Amerika Birleşik Devletleri	159
3.1.4. Kanada.....	161
3.1.5. Avusturalya	161
3.1.6. Almanya	162
3.1.7. Fransa	163
3.1.8. İtalya.....	164
3.1.9. İspanya	165
3.1.10. Yunanistan.....	166
3.1.11. Belçika.....	166
3.1.12. Hollanda	167
3.1.13. İsviçre	168
3.1.14. Norveç	170
3.1.15. İsveç	171
3.1.16. Danimarka	172

3.1.17. Finlandiya.....	174
3.1.18. Japonya.....	175
3.1.19. Güney Kore	176
3.1.20. Singapur	177
3.1.21. Brezilya	178
3.1.22. Birleşik Arap Emirlikleri.....	179
3.1.23. Rusya.....	180
3.1.24. Çin	181
3.1.25. Meksika	182
3.1.26. Nijerya.....	182
3.2. KAYBETTİRME KURUMUNUN KARŞILAŞTIRMALI HUKUK	
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	183
SONUÇ.....	185
KAYNAKÇA	189
ÖZGEÇMİŞ.....	227

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBETTİRİLMESİ

Talha Oğuz ORHAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Salimya GANIYEVA

2023, 227 sayfa

Jüri: Doç Dr. Salimya GANIYEVA

Dr. Öğr. Üyesi Bahar KÜPE

Dr. Öğr. Üyesi Hilal CECANPINAR

Kişi açısından ağır ve telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğuran “kaybettirme” kurumu, ülkemizde yaşanan darbe girişimi ve son dönemde daha da artan düzensiz göçler dikkate alındığında Türk Hukuku açısından önemli bir hale gelmiştir. Yaşanan darbe teşebbüsünün etkisiyle Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 29. maddesine ikinci bir fıkra eklenmiştir. Ancak belirtilmelidir ki eklenen bu fıkra kapsamında henüz verilmiş bir kaybettirme kararı da bulunmamaktadır. Kaybettirmenin günümüzde daha da önem kazanması nedeniyle bu konu özelinde çalışma ihtiyacı hissedilmiştir.

Çalışma hazırlanırken öncelikle vatandaşlık kavramının kökeni hakkında kısaca bilgi verilmiş, sonrasında Türk hukuk tarihindeki kaybettirme ile ilgili gelişmeler karşılaştırılarak incelenmiştir. Türk Hukuku’ndaki karşılaştırma ve incelemeler tamamlandıktan sonra 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 29. maddesinde düzenlenmiş olan “kaybettirme” kurumu ile dünyadaki bazı devletlerdeki kaybettirme ya da bu kuruma benzer uygulamalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar da ortaya konmuştur.

Yapılan araştırmalar ve incelemeler neticesinde, mevcut olan kaybettirme kurumunun dünyadaki birçok devlette mevcut olan uygulamalar ile aynı doğrultuda olduğu sadece bazı temel farklılıklar içerdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Türk vatandaşlığı, Kaybettirme, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu madde 29.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

EXPATRIATION OF TURKISH CITIZENSHIP

Talha Oğuz ORHAN

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Salimya GANIYEVA

2023, 227 pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Salimya GANIYEVA

Assist Prof. Bahar KÜPE

Assist Prof. Hilal CECANPINAR

The institution of “expatriation”, which has severe and irreparable consequences for an individual, has become important in terms of Turkish Law, considering the coup attempt in our country and the increasing irregular migration in the recent period. With the effect of the coup attempt, a second paragraph was added to Article 29 of the Turkish Citizenship Law. However, it should be noted that within the scope of this added paragraph, there is no forfeiting decision yet. The need to work on this subject has arisen due to the increasing importance of expatriation today.

In this study, first of all, brief information about the origin of the concept of citizenship is given and then the developments related to expatriation in the history of Turkish law are compared and examined. After the comparisons and examinations in Turkish Law, the similarities and differences between the institution of “expatriation” regulated in Article 29 of the Turkish Citizenship Law No. 5901 and the practices of expatriation or similar practices to this institution in some states around the world have also been revealed.

As a result of the researches and examinations, it has been understood that the existing expatriation institution is in line with the practices available in many states around the world and contains only some fundamental differences.

Key Words: citizenship, Turkish citizenship, expatriation, Turkish Citizenship Law No. 5901, Article 29.

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AVS	: Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi
AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
E	: Esas
Ed.	: Editör/Editörler
İDDK	: İdari Dava Daireleri Kurulu
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
K	: Karar
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
md.	: Madde
MERNİS	: Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
MK	: Medeni Kanun
NVİ	: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri
PasK	: Pasaport Kanunu
RG.	: Resmî Gazete
S.	: Sayı
SCH	: Sulh Ceza Hâkimliği
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
TVKY	: Türk Vatandaşlığı Kanunu Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖNSÖZ

“Türk Vatandaşlığının Kaybettirilmesi” konulu bu araştırma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalında, Doç. Dr. Salimya GANIYEVA danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve destek olan hocam Doç. Dr. Salimya GANIYEVA’ya teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Bir dönem danışmanlığımı yapan, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Dr. Öğretim Üyesi Bahar KÜPE’ye teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Bu tezin hazırlanmasında benden desteklerini esirgemeyen annem, babam ve kız kardeşlerime teşekkür ederim.

Son olarak tezin yazımındaki tüm aşamalarda bana yardımcı olan, desteğini eksik etmeyen ve fedakârlık gösteren, güzel kızım Eylül Esma’nın annesi, yeni hukuk fakültesi öğrencisi, hukukçu adayı değerli eşim Duygu ORHAN’a en içten duygularıyla teşekkür ediyorum. Onun sevgisi ve desteği olmasaydı bunları başaramazdım.

GİRİŞ

Dünyaya gelen her birey doğal bir içgüdü olan aidiyet duygusu ile doğmaktadır¹. Bireyin hissettiği aidiyet duygusunun karşılığı zaman içerisinde aileye aidiyet, topluma aidiyet, dini değerlere aidiyet, devlet otoritesine aidiyet gibi değişim gösterse de bu duygu tarih boyunca var olmuştur. Belirtilen aidiyet kavramı, zaman içerisinde yurttaşlık, uyruklu, milliyet gibi çeşitli kavramlarla açıklansa da günümüzde bireylerin belli bir devlete aidiyeti daha ziyade “vatandaşlık” kavramı ile ifade edilmektedir². Vatandaşlık kavramı temel olarak devlet ile bireyler arasında köprü görevi görmektedir³.

Vatandaşlık, bireyin devlete aidiyetinin en temel ve en önemli göstergesidir. Vatandaşlık kavramını açıklamaya çalışan çeşitli etkenlerin olması ile vatandaşlık genellikle din esası, toprak esası ve kan bağı esasına göre belirlenmiştir⁴. Günümüzde ise vatandaşlık bireyler ile devletler arasında kurulan hukuki ve siyasi bir bağ olarak doktrinde tanımlanmaktadır⁵. Devletle birey arasında bir bağ olarak tanımlanan

¹ Vahit Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 17. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2021, 1; B. Bahadır, Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 8. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2021, 3; Ergin Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 29. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul 2021, 3.

² Doğan, 1; Erdem, 3; Nomer, 3; Ejder Ulutaş, "Türkiye’de Vatandaşlık ve Anayasal Süreç." *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı 9 (1), Temmuz 2014, 77.

³ Cemil Şaar, *Vatandaşlık Kavramının ve Özellikle Gerçek Bağ Teorisinin Tarihi, Karşılaştırmalı ve Eleştirel Bir İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara 2021, 13.

⁴ Ali Aslan Topçuoğlu, "Modern Hukuk ve İslam’da Vatandaşlık Kavramının Hukuki Temeli." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, 2012, 187-188.

⁵ Osman Fazıl Berki, "Türk Hukukunda Evlenmenin Tabiiyete Tesiri." (Evlenme), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1946, 46; Yılmaz Altuğ, *Devletler Hususi Hukuku Bakımından Mülteciler*, (Mülteci), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1967, 30; Hicri Fişek, *Anayasa ve Vatandaşlık*, (Anayasa), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Ankara 1961, 3; Hicri Fişek, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (Vatandaşlık), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Ankara 1961, 5; Nihal Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1989, 6; İlhan Unat, *Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi*, (Tabiiyet), Sevinç Matbaası, Ankara 1966, 21; Erdoğan Göğçer, *Türk Tabiiyet Hukuku*, (Tabiiyet), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, 5-6; Rona Aybay, *Yurttaşlık Hukuku*, (Yurttaşlık), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 499, Ankara 1962, 3; Rona Aybay, Nimet Özbek, Gizem Ersen Perçin, *Vatandaşlık Hukuku*, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara Ekim 2019, 6; Doğan, 6; Vahit Doğan, Banu Şit, "Anayasal Vatandaşlık Kavramı." *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu*, 1. Baskı, Editörler: Vahit Doğan, Feriha Bilge Tanrıbilir, Banu Şit, Yetkin Yayınevi, Ankara 29 Şubat 2008, 13; Erdem, 3; Gülin Güngör, *Tabiiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler*, (Tabiiyet), Yetkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2020, 1; Nomer, 19; Turgut Turhan, Feriha Bilge Tanrıbilir, *Vatandaşlık Hukuku*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2017, 25; Kerem Batır, "Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Çerçevesinde Avrupa Birliği Vatandaşlığı" (Avrupa), *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 25 (1), 2017, 134; Naz Çavuşoğlu, "Yeni Bir Anayasa için Somut Öneriler: Yurttaşlık/Vatandaşlık." *Anayasa Hukuku Dergisi*, Sayı 1 (1), 2012, 414; Karakoç, 29; Sibel Özel, "İstisnai Vatandaşlığa Alınmada Türk Vatandaşlığının Ucuzlaması Meselesi." (İstisna), *Barobirlik Dergisi*, Sayı 36, Ağustos 2018, 17.

vatandaşlık kavramının değişmesi ve kapsamının genişlemesi nedeniyle zamanla birtakım normatif düzenlemeler yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 15. maddesinde “her ferdin bir uyrukluk hakkı vardır” ifadesi yer almış ve aynı maddede “hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan ve uyrukluğunu değiştirmek hakkından mahrum edilemez” hükmüne yer verilmiştir⁶. Bu düzenleme ekseninde vatandaşlığın kaybettirilmesi kavramının hukuki olup olmadığı milletlerarası hukukun sürekli tartışma konusu yaptığı güncel meseleler arasında yer almıştır. Kaybettirmenin geçerli bir hukuki temele dayanması halinde hukuki olduğunu ifade edebiliriz. Vatansızlık sorunu ile ilgili BM Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan raporda⁷ bazı nedenlerden ötürü bireylerin vatandaşlıktan mahrum kalabilecekleri kabul edilmiştir⁸. Bu noktada kaybettirmenin temelini vatandaşın, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bazı eylemler gerçekleştirmesi oluşturmuştur. Devletler, çeşitli sebeplerden dolayı birtakım faaliyetler içinde bulunduğunu tespit ettiği vatandaşlarını maddi hukuk anlamında cezalandıramamakta ve bu nedenle birey ile arasındaki bağı sona erdirmek istemektedirler. Devletin vatandaşlık bağını sona erdirmek istemesindeki temel düşünce ise vatandaşı olan bireyin milli güvenlik ve kamu düzeni açısından engel teşkil eden bir halinin bulunmasıdır. Açıklanan gerekçeler nedeniyle devletler, kişi iradesi dışında vatandaşlığın kaybı sonucunu doğuran birtakım düzenlemelere mevzuatlarında yer vermektedirler⁹.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde genel olarak vatandaşlık kavramının tarihçesine, tanımına, vatandaşlık kavramına benzer kavramlara, milletlerarası hukukta vatandaşlığın irade dışı kaybı halleri ile Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemdeki işlevine değinilmiştir.

⁶ Arzu Alibaba, *Vatandaşlık Hakkı ve Vatandaşlığın Kazanılmasında ve Kaybında İnsan Hakları*, Turhan Kitapevi, Ankara 2021, 1.

⁷ BM raporu için bkz. UN Human Rights Council, Human rights and arbitrary deprivation of nationality: Report of the Secretary-General, A/HRC/13/34, 14.12.2009, <https://www.refworld.org/docid/4b83a9cb2.html> (19.01.2023).

⁸ Alibaba, 43.

⁹ ; Nomer, 123; Doğan, 132; Erdem, 256; Aybay/Özbek/Perçin, 199.

Çalışmanın ikinci bölümünde; 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 29. maddesinde düzenlenmiş olan kaybettirme kurumu incelenmiş ve maddede sayılan haller açıklandıktan sonra, akabinde kaybettirme usulü ve kaybettirme kararlarına karşı yargısal denetime de yer verilmiştir. Kaybettirme kararının kişiler açısından şahsi ve mali sonuçlarına da bu bölümde değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde farklı coğrafyalarda farklı siyasi yönetim şekilleri olan farklı kültüre mensup ülkelerdeki kaybettirme ya da kaybettirme ile benzer sonuçlar doğuran kanun maddeleri incelenerek, Türk hukukundaki kaybettirme kurumu ile benzerlikleri ve farklılıklarının ortaya konulmasına gayret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK VATANDAŞLIK KAVRAMI ve VATANDAŞLIĞININ İRDE DİŞİ KAYBI HALLERİNDEN KAYBETTİRME

1.1. GENEL OLARAK VATANDAŞLIK KAVRAMI

Tarih boyunca birçok faktörden etkilenen ve tekrardan şekillenen vatandaşlık kavramının, genel kabul görmüş bir tanımı mevcut değildir. Göçler, savaşlar, devrimler, sanayileşme ve küreselleşmeyle birlikte vatandaşlık tanımı, vatandaşlık kavramı, vatandaşlık için aranan kriterler de değişim göstermiştir¹⁰. Bir araya gelmiş insanlar olmadan devletin varlığından söz edilemez; çünkü devlet ile siyasi bağ kurabilen ve bu şekilde bir araya gelen insan toplulukları yani vatandaşlar, devletin maddi unsurunu oluşturmaktadır¹¹. Şit'e göre¹²; *vatandaşlık, en genel ifade ile devletin insan unsuruna işaret eder.*” Bu süreçte insanlar, hayatta kalma içgüdüleriyle beraber farkında olmadan, dost ve düşman ayrımını oluşturarak vatandaşlık kavramının ana hatlarını oluşturmuşlardır¹³. Hiyerarşik yapının henüz oluşmadığı dönemlerde aynı topluluk içinde yaşayan kişiler vatandaş olarak kabul edilirken, dışarda kalan kişiler ise yabancı kabul edilmekteydi. Kişiler, bu şekilde vatandaşı olduğu erkin koruması altına girerek toplumun bir üyesi olabilmektedir. Dolayısıyla, hiyerarşisi oluşmuş insan topluluklarında otoriteyi elinde bulunduran erkin yetkisini kabul eden kişilere “vatandaş”, bu erki tanımayan diğer insan topluluklarına ise “yabancı” adını vermek mümkün olabilmektedir.

Yukarıdaki tanımdan hareketle vatandaşlığın tanımlanabilmesi için kişiler ile otorite arasında bir bağ bulunmalıdır. Devlet ile kişi arasında kurulan bu bağ ile devlet,

¹⁰ İpek Agcadağ Çelik, "Suriyelilerin Türkiye’de Doğan Bebeklerinin Hukuki Statüsü ve Vatandaşlık Koşulları." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10(2), 2021, 1218.

¹¹ Aybay, *Yurttaşlık*, 3; Aybay/Özbek/Perçin, 3; Doğan, 1; Vahit Doğan, Hasan Odabaşı, *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004, 17-18; Erdem, 44; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 21. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara Eylül 2022, 162; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 25. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul Ekim 2021, 134; Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku)*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara Eylül 2022, 54-55; Namık Kemal Öztürk, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Kitapevi, Ankara Eylül 2021, 238.

¹² Banu Şit, “Modern Vatandaşlık Hukukuna Bir Bakış”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 76, 2008, 65.

¹³ İrem Karakoç, *Hukuk Tarihinde Vatandaşlık-Yabancılık Statüsü*, Yetkin Basımevi, İzmir 2012, 25.

vatandaşlarını yabancılardan ve vatansızlardan ayırabilmektedir¹⁴. Doktrinde vatandaşlıkla ilgili birbirinden farklı birçok tanım olmasına rağmen gerek Türk hukukunda gerekse milletlerarası hukukta geçerli olan ve herkes tarafından kabul edilen herhangi bir vatandaşlık tanımı mevcut değildir. Mevcut tanımların ortak noktasından hareketle vatandaşlık, devletin tek taraflı iradesi ile kişiler ile arasındaki ilişkinin kapsam ve şartlarını belirlediği hukuki bir bağıdır¹⁵. Vatandaşlığın siyasi bir bağ olması nedeniyle, vatandaş olan kişi, Anayasada siyasi hak olarak düzenlenen yurt dışına çıkmak ve tekrar yurda dönmek, yurttan ikamet etmek, ülke içinde serbestçe seyahat etmek, kamu görevlerine girebilmek, kamu hizmetlerinden faydalanmak ve ülke dışında devletin diplomatik korumasından faydalanma haklarına yabancılardan farklı olarak sahiptirler¹⁶.

1.1.1. Vatandaşlık Kavramının Tarihçesi

Tarih boyunca kimlerin bir topluluğa, devlete ya da bu şekilde kapsayıcı bir oluşuma dâhil edileceği mevcut dönemdeki olgulara göre değişkenlik göstermiştir. Tarihsel süreçte vatandaşlık kavramının değişimine bakıldığında; rönesans ve reform hareketleri ile aydınlanma gibi süreçlerin etkisiyle vatandaşlık kavramıyla hukuki boyutu sürekli değişim göstermiştir¹⁷. Farklı bir şekilde söylemek gerekirse kişi ile topluluk arasındaki etkileşim, egemenlik yetkisini elinde bulunduran kişi veya topluluklara göre şekil almıştır.¹⁸ Kişi ile egemen güç arasında bugün tanımlandığı gibi siyasi ve hukuki bir bağın kurulmamış olduğu dönemlerde kişilerin toplumla bağlantısını din veya ırk gibi faktörler etkilemiştir¹⁹. İnsanlığın ilk çağlarındaki toplulukların oluşmasında din ve inanışların etkili olması nedeniyle, vatandaşlığı belirleyen en önemli unsur, ailelerin bir araya gelmesi ile oluşan çoğul yapıya hâkim

¹⁴ Nomer, 3.

¹⁵ Berki, *Evlenme*, 46; Altuğ, *Mülteci*, 30; Fişek, *Vatandaşlık*, 5; Fişek, *Anayasa*, 3; Uluocak, 21; Göğer, *Tabiiyet*, 5-6; Aybay, *Yurttaşlık*, 3; Aybay/Özbek/Perçin, 6; Nomer, 19; Turhan/Tanrıbilir, 25; Doğan, 5; Doğan/Şit, 13; Güngör, 1; Erdem, 3; Batır, *Avrupa*, 134; Çavuşoğlu, 414; Karakoç, 29; Özel, *İstisna* 17.

¹⁶ Erdoğan Göğer, "Çifte Vatandaşlık", (Çift), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1), 1995, 127; Turhan/Tanrıbilir, 25; Kerem Batır, *Uluslararası Hukukta Vatandaşlık*, (Uluslararası), 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, 5.

¹⁷ İrşad Sami Yuca, "Erken Cumhuriyet Yıllarında Milli Vatandaşlığın Pekiştirilmesi: Vatandaşlıktan Çıkarılmalar (1923-1938)." *İçtimaiyat*, Sayı 7 (1), 2023, 2.

¹⁸ Schrijer Bilge Bingöl, "Vatandaşlık Hakkının Kapsamı ve Egemenlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Sayı 22(1), 202.

¹⁹ Uluocak, 1.

olan din ve inanışlar olmuştur. Tanımdan hareketle, tarihin belirli dönemlerinde vatandaşlığı belirleyen unsurun dini tören ve ibadetlere katılma ile ilgili olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu itibarla vatandaş, bu dönemde topluluğun dinini kabul eden herkese denebilir²⁰. Dolayısıyla topluluğun dinini kabul etmemiş bir kişiyi dini törene almak yani bir yabancıyı bu törenlere katmak inanılan değerlere saygısızlık olarak kabul edilmiştir²¹.

Asıl itibariyle vatandaşlık, devletlerde bir hukuk düzeni oluştuktan sonra vatandaş ile devlet arasındaki bağdan hareketle tanımlanmıştır²². Fakat bir ulus devlet kavramı oluşmadan önce vatandaşlığın temellerinin Avrupa’da oluştuğu ve kökeninin Antik Yunan’a dayandığı kabul edilmektedir.

Antik Yunan’da şehir devleti anlamına gelen “*cite*” ve bu devlete tabi olan kimse anlamına gelen “*citoyen*” kelimelerinden hareketle vatandaşlık kavramının temeli oluşmuştur²³. Antik Yunan’da vatandaş, siyasi faaliyetlere katılma hakkı olan, statü olarak geride kalan kişilerden üstün olan kişilere deniliyordu²⁴. Vatandaşların diğer kişilerden farklı olarak kanun yapma süreçlerine katılma, idareci seçimlerine katılma, yapılan yargı faaliyetlerine katılma, toplumun tamamını ilgilendiren ekonomik, sosyal veya siyasi konularda fikir bildirme gibi önemli hakları bulunuyordu²⁵. Antik Yunan’da site devletleri arasında hukuk alanında en ileride olan şehir Atina idi. Atina’da da antik Yunan’da olduğu gibi, kadınlara, kölelere ve vatandaş olmayan kişilere oy hakkı verilmiyordu. Vatandaş olup oy kullanabilen kişiler ise sadece 20 yaşını tamamlamış, köle olmayan, siyasi hayata katılabilme yetkisi olan erkeklere verilmiştir²⁶.

Sparta’da devlet topraklarından yararlanabilen ve devlet yönetiminde yer alabilen kişiler vatandaş yani *spartiat* olarak kabul ediliyorlardı²⁷. Sparta’da kadınlar tam olarak

²⁰ Fişek, *Vatandaşlık*, 3.

²¹ Yörük, Abdülhak Kemal, *Devletler Hususî Hukuku*, Tan Matbaası, İstanbul 1938, 117.

²² Nomer, 5.

²³ Karakoç, 29-30; Özkan, Işıl. “Sınırlar (Kimlik, Ulus ve Devletin Sınırları).” (Sınırlar), *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı 2, 2006, 3; Polat Güzel, Ezgi. “Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı.” (Vatandaşlık), *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, Mayıs 2011, 129; Tahiroğlu, Bülent/Erdoğan, Belgin. *Roma Hukuku Dersleri*, Der Yayınları, İstanbul 2018, 2.

²⁴ Güngör, *Tabiiyet*, 3; Polat, *Vatandaşlık*, 131; Batır, Uluslararası, 6.

²⁵ Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 15. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul Şubat 2015, 1; Karakoç, 57.

²⁶ Polat, *Vatandaşlık*, 131.

²⁷ Heater, Derek, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Çeviren: Merel Delikara Üst, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2007, 19.

vatandaş sayılmamakla birlikte, belirli ölçüde toplum hayatının içinde yer alıyorlardı. Fakat erkekler açısından ise sadece Spartalı anne ve babadan doğan, otuz yaşına olan, vergilerini ödeyebilen ve mali yeterliliği olan erkek bireyler vatandaş yani spartiat olabiliyordu²⁸.

Roma Hukuku da Antik Yunan site devletlerinde uygulanan hukuk sistemlerinden etkilenmiş ve benzer vatandaşlık uygulamaları burada da kendini göstermiştir²⁹. Roma İmparatorluğu döneminde, başlangıçta Antik Yunan'da görülen vatandaşlığa yakın bir anlayış var ise de imparatorluk sınırlarının farklı kıtalara yayılması ile vatandaşlık tanımında bazı değişiklikler oluşmuştur. Eski Roma'da, bir topluluğun parçası olma hali “*civis* ve *civitas*” kavramları ile açıklanıyordu³⁰. Roma medeniyetinin imparatorluk sınırlarına ulaşmasından önce Roma vatandaşlığı çok az sayıda kişide olan ayrıcalıklı bir statüydü³¹. Medeniyetin imparatorluk sınırlarına ulaşmasında sonra ise vatandaşlık tanımı değişmiş imparatorluğun sınırları içerisinde yaşayan herkes site devleti vatandaşı olarak kabul edilmiş; aynı zamanda bu kişiler imparatorluğun da vatandaşı olarak kabul edilmişlerdir³². Roma hukukunda kişilerin vatandaş sayılabilmesi için belirli şartları taşıması gerekmektedir. Öncelikle kişilerin özgür olması gerekiyordu. Roma'da herhangi bir hakkı bulunmayan köleler ve kadınlar vatandaş olarak kabul edilmiyorlardı³³. Kadın evlenene kadar sorumluluğu, aile reisi olan babada, evlendikten sonra ise kocada oluyordu. Bu açıklamalardan hareketle Roma vatandaşı olabilmek için Romalı olmak, erkek olmak ve aile reisi olma şartlarını taşıyor olmak gerekiyordu.

İlk çağlardan sonraki dönemlerde de din ile vatandaşlık birbiri ile sıkı bir ilişki içerisinde olmuş ve bu dönemde de din, vatandaşlık tanımının en önemli unsurlarının

²⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 5. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, 20; Karakoç, 56.

²⁹ Aybay/Özbek/Perçin, 7-8.

³⁰ Jacques Boineau, *Fransa'da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık*, Dersimiz: Yurttaşlık, Haz. Turhan Ilgaz, Çev. Yeşim Küey, Kesit Yayıncılık, İstanbul 1998, 109.

³¹ Aybay/Özbek/Perçin, 8; Güngör, *Tabiiyet*, 3.

³² Güngör, *Tabiiyet*, 4; Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, *Roma Hukuku*, Akıncı Matbaacılık, Ankara 1959, 71; Tahiroğlu/ Erdoğmuş, 2; Ziya Umur, *Roma Hukuku, Tarihi Giriş, Kaynaklar, Umumi Meşhurlar, Hakların Himayesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1974, 9-10.

³³ Aybay/Özbek/Perçin, 8; Nermin Unat Abadan, “Yurttaşlık Kavramının Evrimi-Küreselleşme Sürecinde Ulusötesi Yurttaşlık.” *Prof. Dr. İlhan Unat'a Armağan*, Editörler: Başeren, Sertaç/Dardağan Kibar, Esra Gül/ Keskin Ata, Funda/Özbek Hadimoğlu, Nimet/Teksoy, Barış, Mülkiyeliler Birliği Vakıf Yayınları, Ankara 2012, 42; Nilgün Dağ, “Vatandaşlığın Niteliksel Dönüşümü ve Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Betimleme Çalışması”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 13/1,2012, 105; Fazıl Hüsnü Erdem, “Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa.” (Yeni Anayasa), *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 66, 2012, 51.

başında gelmiştir. Ortaçağ Avrupası'nda ise vatandaşlık tanımını, toplumun büyük bir kısmına egemen olan feodal yönetim ve son dönemde iyice yaygınlaşan Hristiyanlık inancı belirlemiştir³⁴. Toplum nezdinde yeni bir dinin yaygınlaşması nedeniyle önceki dönemlerde vatandaşlık kavramını oluşturan değerler geçerliliğini yitirmeye başlamış, bunların yerini daha soyut değerler almaya başlamıştır.

Feodal düzende dinin etkisi yanında feodaliteye bağlı yönetim biçimi de vatandaşlık tanımını etkilemiştir. Kişilerin, iktidarı elinde bulunduran derebeyine karşı olan bağlılıkları, bu kişiler ile ilgili birçok unsuru belirliyordu. Bu nedenle topluluğa hâkim olan derebeyinin vatandaşlığı ne ise ona bağlı olan kişilerin de vatandaşlığı bu şekilde belirleniyordu. Egemenlik kavramının vatandaşlık tanımını etkilemesi ve değiştirmesi bu dönemde başlamış "kan esası" anlayışına göre kazanılan vatandaşlık, yerini "toprak esası" ile kazanılan vatandaşlığa bırakmaya başlamıştır.³⁵

Vatandaş kavramının niteliği ve kapsamı Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan düşünceler ve 19. yüzyılda başlayan sanayileşme, şehirleşme ve kapitalizmle birlikte büyük ölçüde değişmiştir³⁶. Vatandaşlık kavramı, 1789 Fransız Devrimi sonrası modernleşen dünyaya uygun bir biçimde tekrardan şekillendirilmiştir³⁷. Fransız Devrimine kadar bireylerin, devletlere karşı iddia edebileceği herhangi bir hak kavramı ortada yokken ihtilalden sonra bu kabul değişmeye başlamıştır³⁸. Modern anlamda vatandaşlık tanımı hareketleri 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve 1789 tarihli Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan siyasi ve hukuki durumlar neticesinde oluşmaya başlayan kanunlaştırma hareketleri ile şekillenmiştir³⁹. Yapılan anayasa faaliyetleri neticesinde ABD'de yasalaşan Virginia Bildirgesi ve Vatandaş Hakları Bildirgesi vatandaşlık alanında kabul edilen yazılı ilk hukuki metinlerdir.⁴⁰ Bu şekildeki toplumsal ve siyasal gelişmelerden sonra, vatandaşlık yasal bir statü olmaktan çıkıp temel haklar

³⁴ Ozan Erözden, *Ulus Devlet*, Dost Kitabevi, Ankara 1997, 50-51.

³⁵ Yılmaz Altuğ, *Devletler Hususi Hukuku*, (Devlet), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1973, 15.

³⁶ Özge Bilge, "Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 2020, Sayı 22 (1), 135.

³⁷ Brubaker Rogers, *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu* (Türkçe çeviri: Vahide Pekel), Ankara 2009, 62; Ezgi Polat Güzel, *Anayasal Vatandaşlık*, (Anayasal), (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, 29.

³⁸ İbrahim Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu." *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 29, 2011, 195.

³⁹ Levent Korkut, "Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye'de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2014, 7.

⁴⁰ Korkut, 8.

arasında yer edinmeye başlamıştır. Hak olarak kendine yer edinen vatandaşlık kavramı her ulusun kendisine ait sosyal, ekonomik, coğrafi ve etnik yapısına göre şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. Belirtilen sebeplerden hareketle 20. yüzyılın başlarında birçok medeni ülke, vatandaşlık tanımını açıklayan ve sınırlarını belirleyen kanunları kabul etmişlerdir⁴¹. Gelişen ve değişen dünyayla birlikte ulus-devlet anlayışının siyasal bir etkisinin olmasıyla birlikte modern anlamda vatandaşlığın temeli oluşmuştur⁴². Devletler çağımızın geldiği noktada, vatandaşlığın kazanılmasına, kaybına ya da vatandaşlıkla ilgili diğer hususlara ilişkin kuralları münhasır yetkilerinin yanında uluslararası sözleşmelerde belirlenen esasları göz önünde bulundurarak hukukun genel prensiplerine ve teamül hukukuna da uygun olacak şekilde belirlemektedir⁴³. Günümüzde ise artık vatandaşlık küreselleşmenin etkisiyle farklı ve çok boyutlu bir yapı kazanmıştır⁴⁴.

1.1.2. Vatandaşlığın Tanımı

Tarihsel süreçte çeşitli faktörler nedeniyle devletler, vatandaş ve yabancı tanımını farklı şekillerde yapmışlar ve değişen süreç sonucunda yaptıkları tanımları değiştirme ya da yenileme ihtiyacı hissetmişlerdir. Değişen şartlar nedeniyle tarih boyunca sabit, herkes tarafından kabul edilebilen bir vatandaşlık tanımına rastlamak oldukça zordur. Buna karşın vatandaşlığın çeşitli kaynaklarda açıklanan bazı tanımları mevcuttur.

1.1.2.1. Devletler Hukuku Enstitüsü'nün Tanımı

Devletler Hukuku Enstitüsü'nün “vatandaş” kavramına ilişkin herhangi bir tanımı bulunmamakta sadece “yabancı” kavramına ilişkin bir tanımı bulunmaktadır. Devletler Hukuku Enstitüsü'nün 1892 yılında Cenevre toplantısında yapmış olduğu yabancı tanımı; “*sadece geçici veya mukim ya da yerleşik, mülteci veya ülkeye kendi istekleri ile girmiş olup olmadıkları fark etmeksizin, bir devletin ülkesinde bulunup da halen*

⁴¹ Fişek, *Vatandaşlık*, 5.

⁴² Karataş, İrem. “Türkiye’nin Vatandaşlık Politikalarının Öteki Algısındaki Rolünü Suriyeli Mülteciler Üzerinden Düşünmek.”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 50, 2020, 21.

⁴³ Bilge, 129.

⁴⁴ Batır, *Avrupa*, 135; Çiğdem Kan, “Sosyal Bilgiler Eğitiminde Küresel Vatandaşlık.” *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 26 (26), 2009, 25-26.

vatandaşlık hakkı olmayan kimselerdir." şeklindedir.⁴⁵ Her ne kadar Devletler Hukuku Enstitüsü'nün "vatandaş" tanımı bulunmasa da yapılan "yabancı" tanımından hareketle "vatandaş" tanımı hakkında fikir edinilebilmektedir.

1.1.2.2. Doktrindeki Tanımı

Vatandaşlığın tanımı ile ilgili doktrinde birbirinden farklı birçok görüş ve tanım bulunmaktadır. Bu farklı görüşler nedeniyle üzerinde uzlaşılmış net bir vatandaşlık tanımı yapabilmek mümkün olmamaktadır. Doktrinde yer alan belli başlı tanımlara aşağıda yer verilmiştir. Bazı yazarlara göre vatandaşlık, Devletin tek taraflı egemenlik hakkını kullanarak, şartlarını ve hükümlerini tespit ettiği bir hukuki statüyü gerçekleştiren kişi ile arasında kurulan bir hukuki bağıdır⁴⁶. Bir başka yazara göre ise kişiler, şartları ve kapsamı önceden egemenliği elinde bulunduran Devlet tarafından tespit edilen statüyü kazanmakla vatandaş sıfatını elde etmektedir⁴⁷. Yine başka bir görüşe göre vatandaşlık, kişinin belirli bir devlete aidiyet bağı olduğunu açıklayan bir kavramdır. Vatandaşlık, milletlerarası hukukta kişiye uluslararası alana dâhil olma yetkisi vermektedir⁴⁸. Diğer bir anlatımla vatandaşlık hem kişiye devlet tarafından tanınan bir hak diğer taraftan ise kişinin elde ettiği bir statüdür⁴⁹.

Vatandaşlık en basit bir dille anlatılmak istenirse, bir kişinin belirli bir devlete olan aidiyetini ifade eder. Aidiyet ile kastedilen, kişinin vatandaşı olduğu Devleti kuran insan topluluğunun ya da bir diğer deyişle o devleti kuran milletin bir ferdi, bir parçası olmasıdır⁵⁰.

⁴⁵ Kerem Çolak, *Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Derslerinde Küresel Vatandaşlık Eğitim*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, 16-17; Ergin Ergül, "Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 475, 2012, Aralık), 215; Ayselin Yıldız, "Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık." *Göç Araştırmaları Dergisi*, (Göç), Sayı 3 (1), 2017, 39.

⁴⁶ Fişek, 5; Göğ, *Tabiiyet*, 6; Aybay/Özbek/Perçin, 6; Nomer, 19; Doğan, 5; Güngör, *Tabiiyet*, 1; Erdem, 3; Karakoç, 29.

⁴⁷ Doğan, 11.

⁴⁸ Nomer, 3-4.

⁴⁹ Işıl Özkan, Uğur Tütüncübaşı, "Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 57 (3), 2008, 621; Şafak Evran Topuzkanamış, *Türk Hukukunda Anayasal Gelişmeler Işığında Vatandaşlık*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2013, 7.

⁵⁰ Erdem, 3; Topuzkanamış, 8.

1.1.2.3. Mevzuattaki Tanımı

Türk hukukunda vatandaş tanımı 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun⁵¹ (TVK) "Tanımlar" başlıklı 3. maddesinin  fıkrasında "*Türk vatandaşı: Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağı olan kişi*" olarak tanımlanmıştır. Yabancı tanımı ise 5901 sayılı TVK'nın "Tanımlar" başlıklı 3. maddesinin "d" fıkrasında ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun⁵² "Tanımlar" başlıklı 3. maddesinin "ü" fıkrasında "*Yabancı: Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi*" olarak tanımlanmıştır.

Genel kabul edilen tanım olan vatandaşlığın birey ile devlet arasında kurulan hukuki ve siyasi bir bağı olmasından hareketle her iki kanunda belirtilen tanımlarda vatandaş ve yabancı ayrımı vatandaşlık bağı kavramı üzerinden açıklanmıştır. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağı olan herkesin Türk vatandaşı olduğu, vatandaşlık bağı olmayan kişilerin ise yabancı olduğu kabul edilmelidir⁵³. Bu ayrımın temelinde yatan vatandaşlık bağı kavramının nasıl kurulacağı ise 5901 sayılı TVK'nın devam maddelerinde düzenlenmiştir. Birey ile devlet arasında kurulan bu bağı nasıl ki bireye ve devlete bazı hak ve ödevler getiriyor ise aynı durum yabancılar açısından da geçerlidir. Yabancı statüsünde bulunan kişilerin de içinde bulunduğu devlete karşı bazı ödevleri olmakta ve bunun yanında bazı haklar elde etmektedir.

1.1.3. Vatandaşlık Kavramı ile Benzer Kavramlar

Vatandaşlık tanımı yapılırken vatandaşlık ile benzer mahiyette olup, bazı detaylar açısından farklılık oluşturan diğerkavramların açıklanması gerekmektedir. Genel olarak literatürde milliyet, tabiiyet, uyrukluğ, yurttaşlık kavramları vatandaşlık ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır⁵⁴. Vatandaşlığın tanımı yapılırken yakın anlamlı diğerkavramların açıklanması hem kavramlar arasındaki farklılıkların ortaya konulması hem de benzer yönlerin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

⁵¹ RG: 12.06.2009-27256.

⁵² RG: 11.04.2009-28615. Bundan sonra kısaca YUKK olarak anılacaktır.

⁵³ Doğan/Şit, 19; Yıldız, Göç, 38.

⁵⁴ Topuzkanamış, 14.

1.1.3.1. Tabiiyet

Tabiiyet kelimesinin manası⁵⁵; tabi olma, bir topluluğa ait olma, bir devletin egemenliği altında olma anlamına gelmektedir⁵⁶. Tabi ifadesinin kelime anlamı, bir kişinin arkası sıra giden, ona uyan, boyun eğen, itaat edendir demektir⁵⁷. Tabiiyet ve tabi kavramları birlikte değerlendirildiğinde, bu kavramlara bağlanan tüm hukuki sonuçlarıyla birlikte egemen bir güce ait olma durumunu ifade etmektedir⁵⁸. Tabiiyet ve vatandaşlık kavramları birbirine benzetmekle, birlikte tabiiyet kavramının daha kapsamlı olduğu ve vatandaşlık kavramından daha geniş bir alana hitap ettiği söylenebilir. Vatandaşlık sadece gerçek kişilerin devletle olan hukuki ve siyasi bağına ifade ederken tabiiyet ise gerçek kişilerin yanında tüzel kişilerin, hava araçlarının ve deniz araçlarının devletle olan hukuki ve siyasi bağına ifade etmektedir⁵⁹. Gerçek kişiler açısından düşünüldüğünde, vatandaşlık ve tabiiyet Türk Hukukunda belirtilen siyasi ve hukuki bağı ifade etmektedir. Tabiiyetin temelinde bir devletin yanı sıra otoritenin yanı sıra egemen olan erkin gücünü kabul etmek yatmaktadır. Devlet erkinin gücünü kabul etmenin diğer bir anlamı ise o devletin kurmuş olduğu düzende uygulanan hukuk kurallarına itaat etmektir.

1.1.3.2. Yurttaşlık

Yurttaşlık, vatandaşlık tanımının ortaya çıkmadığı veya tam olarak şekillenmediği dönemlerde kişilerin bağlı bulunduğu devlet ile yaşadığı ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlerden hareketle oluşmuştur⁶⁰. Yurttaşlık kavramı, belirtilen faktörlerden etkilenecek olduğu için modern devlet teorileri oluşmadan önce de doğal olarak ortaya çıkmış bir kavramdır. Devletle vatandaş arasında hukuki bağı açıklayan vatandaşlık modern bir fikir olarak orta çıkmamıştır; aksine tarihsel süreçte farklı kavramlarla açıklanmaya çalışılmış ilk kez Antik Yunan devletlerinde kullanılmaya başlanmış ve

⁵⁵ Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr/> (26.12.2022).

⁵⁶ Karakoç, 27.

⁵⁷ Açıklama için bkz. <https://www.luggat.com/index.php#ceviri> (26.12.2022).

⁵⁸ Karakoç, 28.

⁵⁹ Osman Fazıl Berki, *Devletler Hususi Hukuku*, (Devletler), Cilt 1, 4. Baskı, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1961, 15-16; Aybay/Özbek/Perçin, 6; Göğler, *Tabiiyet*, 5-6; Doğan, 5; Güngör, *Tabiiyet*, 1; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, (Devletler), Ajans-Türk Matbaası, 1960, 440.

⁶⁰ Mehmet Güngör, “Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü.” (Dönüşüm), *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2017, Sayı 13 (2), 438.

sonrasında ise farklı değişkenlerden etkilenecek günümüzdeki anlamına ulaşmıştır⁶¹. Dolayısıyla yurttaşlığın, hukuki bir tanımı olmasına rağmen bu tanımdan bağımsız olarak tarihi, sosyolojik ve siyasi etkenlerle sınırları belirlenmeye çalışılan bir kavramdır⁶².

Yukarıdaki tanımlardan hareketle yurttaşlığın, vatandaşlık tanımına ihtiyaç duyulmayan dönemlerde ortaya çıkan ve vatandaşlık kavramı yerine kullanılan fakat ilerleyen zamanlarda farklı anlamlara evrilen geniş bir tanımlama olduğunu söyleyebiliriz. Vatandaşlık ile benzer mahiyette olan kavramlar arasında günümüzdeki vatandaşlık tanımına en yakın anlamı ifade eden kavram da yurttaşlıktır⁶³.

1.1.3.3. Uyrukluk

Uyrukluk kavramı terimsel olarak vatandaşlıktan daha geniş ve tabiiyete daha yakın bir kavramdır. Uyrukluk, gerçek veya tüzel kişiyi ya da gemiler veya uçaklar gibi cansız varlıkları devlete bağlayan hukuksal bağ anlamına gelmektedir⁶⁴. Bu durumda uyrukluk üst kavram, vatandaşlık kavramı ise, uyrukluğun sadece gerçek kişilerle ilgili olan kısmını ifade etmektedir; çünkü uçak ve gemi gibi cansız varlıklarla tüzel kişilerin vatandaşlığının olması mümkün değildir⁶⁵. Açıklamalar doğrultusunda ve günümüzdeki karşılıkları düşünüldüğünde vatandaşlık, sadece gerçek kişilere tanınan bir nitelik iken, uyrukluk canlı olmayan ulaşım araçları vb. şeyler açısından da söz konusu olup daha detaylı bir anlamı kapsamaktadır.

Günümüzde birçok devlet çifte/çok vatandaşlığı kabul etmiş ve mevzuatlarında buna ilişkin düzenlemelere yer vermesine karşın, bazı ülkeler çifte/çok vatandaşlık uygulamasını kabul etmeyerek başka devlet vatandaşlığı kazanılmasını, kendi ülke vatandaşlığı açısından kaybettirme sebebi olarak kabul etmiştir. 2023 yılı itibarıyla, dünyada çifte/çok vatandaşlık uygulamasını kabul etmeyen Çin, Hindistan, Japonya, Singapur ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin de aralarında bulunduğu 51 devlet

⁶¹ Fatma Nalbant, "Türkiye'de Vatandaşlık Anlayışının Gelişimi", *III. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi*, 80.

⁶² Bihterin Vural Dinçkol, Alper Işık, "1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 2015, 15.

⁶³ Aybay/Özbek/Perçin, 19-23; Erdem, 6-8.

⁶⁴ Aybay/Özbek/Perçin, 6; Nomer, 19-27; Güngör, *Tabiiyet*, 32-35; Erdem, 6-8.

⁶⁵ Doğan, 5.

bulunmaktadır⁶⁶. Çifte/çok vatandaşlık uygulamasını kabul eden devletlerin vatandaşları açısından belli başlı durumlarda hangi vatandaşlığın gerçek vatandaşlık olduğu yani gerçek uyrukluğun hangisi olduğu önem taşımaktadır. Bu noktada çifte/çok vatandaşlığı olan bireyin bazı durumlarda gerçek uyrukluğunun tespit edilebilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada kişilerin gerçek uyrukluğunun tespiti açısından Uluslararası Adalet Divanı tarafından 1955 yılında verilen *Nottebohm Liechtenstein v. Guatemala* kararında⁶⁷ (Nottebohm kararı) önemlidir⁶⁸. Kararın özünde⁶⁹ kişinin gerçek uyrukluğunun nasıl tespit edileceğine ilişkin tespitlere yer verilmiş, vatandaşlığın temelinin birey ile devlet arasındaki toplumsal bağ olduğu, devlet ve bireyin karşılıklı hak ve görevlerinin olduğu, devlet ile birey arasında menfaat, ilgi ve duygu dayanışması olduğu belirtilmiştir⁷⁰.

⁶⁶ Bu devletlerin listesi için bkz.

<https://tr.history-hub.com/cifte-vatandasligi-tanimayan-ulkeler> (20.12.2022).

⁶⁷ *Nottebohm Liechtenstein v. Guatemala* (International Court of Justice, Judgment 6 April 1955), karar metni için bkz. <https://www.icj-cij.org/en/case/18/judgments> (21.12.2022)

⁶⁸ Gülce Gümüşlü Tunçağıl, “Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları.”, *Public and Private International Law Bulletin*, Sayı 41 (1), 2021, 103.

⁶⁹ “Gerçek uyruklu” sorunu, Uluslararası Adalet Divanı’nın 1951 yılında verdiği Nottebohm Kararı diye anılan bir kararda tartışılmıştır. Karara konu olan şöyle gelişmiştir. Nottebohm, Guatemala’da taşınmaz mal edinmiş olan ve orada yaşayan Alman uyruklu bir kişidir. İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı sıralarda, Guatemala’nın Almanya’ya karşı savaşan müttefik devletlere katılması olasılığı karşısında, Alman uyrukluğunun kendisi için sorunlar yaratacağını düşünen Nottebohm, Lihtenştayn gidip, birkaç hafta orada kalmış ve Lihtenştayn uyrukluğunu kazanmış; bu nedenle, yürürlükte bulunan Alman yasası uyarınca Alman uyrukluğunu kendiliğinden yitirmişti.

Guatemala’nın Almanya’ya savaş ilan etmesi üzerine, bu arada Guatemala’ya dönmüş olan Nottebohm enterne edilmiş ve mallarına devletçe el konulmuştur.

Lihtenştayn, Nottebohm’un kendi uyruğu olduğu iddiasıyla Uluslararası Adalet Divanı’nda Guatemala aleyhine dava açmış ama Divan bir devletin, uyruğu ile ilgili olarak “koruma” yoluna başvurulabilmesi için, kişiyle o devlet arasında “gerçek” bir bağ bulunması gerektiğini, oysa Nottebohm’un Lihtenştayn uyrukluğunun gerçek bir ilişkiye dayanmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Kararda Nottebohm’un uzun yıllardır Guatemala’da ikamet etmesi, bütün işlerini ve ilişkilerini bu ülkede yürütmesi olgularını dayandırılmıştır. Ancak, Divan’ın kararında Nottebohm’un Lihtenştayn uyrukluğunun, her türlü olay bakımından geçersiz sayılması gerektiği yolunda bir işaret bulunmadığını da belirtilmelidir. Aybay/Özbek/Perçin, 6. (aynen nakil)

Aslen Alman vatandaşı olan Nottebohm adlı kişi Guatemala’da uzun süren ilişkileri ve iş hayatı kurması münasebetiyle ve Almanya’da savaş olmasından dolayı bu ülkeye dönmek istemiş ve Guatemala kendisini ülkeye kabul etmemiştir. Kısa süreli olarak da Lichtenstein’da bulunmuş ve bu devletin vatandaşlığını almıştır ancak buraya yerleşme ve geri dönme niyetinde de bulunmamıştır. Buradan hareketle UAD Lichtenstein’in Nottebohm için diplomatik koruma talebinde bulunmasını samimiyezsiz bulmuş ve vatandaşlık bağının zayıf olduğuna karar vermiştir. Davanın esasına geçilmeyeceğine karar vermiştir. Dava kısaca bu şekilde özetlenebilir. (Gündüz Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, 8. Baskı, İstanbul Beta Yayıncılık, 2015, 546-550.)

⁷⁰ Topuzkanamış, 9.

1.1.3.4. Milliyet

“Millet” kelimesi, İngilizcede “*nation*”, Latince ortak bir ırk anlamına gelen “*natio*” ve doğmak anlamına gelen “*nasci*” fiil kökünden gelmektedir⁷¹. Millet kavramının temelinde kan ve soy bağı olmasına karşın, zamanla bu kavram değişim göstererek millet kavramının içeriği de değişim göstermiştir⁷². Uzunca bir süre vatandaşlık ve milliyet kavramları birbirinden ayrılmaz şekilde kullanılmış iseler de genel olarak bir millete ait olma durumunu ifade eden milliyet ile vatandaşlık kavramı arasında farklılıklar bulunmaktadır⁷³. Temelinde aidiyet duygusu olan vatandaşlığın ilerleyen zamanlarda bireyin yaşadığı şehre olan aidiyetinden bireyin devlete olan aidiyetine dönüşmesiyle birlikte, vatandaşlık ve milliyet aynı anlama gelecek şekilde de kullanılmıştır⁷⁴.

Günümüzde devletleri oluşturan kişilerin sadece belirli bir ırktan gelmesi tek başına millet ya da millete aidiyeti ifade etmek için yeterli olmamaktadır. Bir devletin var olduğundan bahsedilebilmesi için olmazsa olmaz ilk şart, insan topluluğudur. İnsan olmadan devletin varlığından söz edilemez. İnsandan oluşan topluluk devletin beşerî parçasıdır. Bir şekilde devlet içinde bir araya gelmiş insan topluluklarını ifade eden kelime ise millettir. Bu noktada bir araya gelen her insan topluluğunun milleti oluşturup oluşturmadığı sorusu sorulmalıdır. Bir araya gelmiş her insan topluluğu millet midir? Bu sorunun cevabı tartışmasız hayır olacaktır. Millet kavramının ifade edilebilmesi için toplumu oluşturan bireylerin arasında dil, din, tarih ve özellikle kültür birliğinin var olması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile millet, aralarında dil, din tarih ve kültür birliği olan insan topluluğuna verilen genel ad olarak kabul edilmektedir⁷⁵. Millet, bir şekilde ve birtakım bağlarla birbirine bağlanmış insanlardan oluşan topluluk olarak da tanımlanabilir⁷⁶.

⁷¹ Emre Yıldırım, "Millet ve Milliyetçiliğe Dair Kavramlar ve Sınıflandırmaların Ötesinde: Yeni Bir Model Önerisi." (Millet), *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* Sayı, 12 (28), 2016, 125.

⁷² Yıldırım, *Millet*, 125.

⁷³ Topuzkanamış, 19.

⁷⁴ Engin Işın, Bora İşyar, *Türkiye’de Ulus-Devlet ve Vatandaşlığın Doğuşu, Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Der. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, Tesev Yayınları, 2. Baskı, İstanbul Mart 2006, 87.

⁷⁵ Doğan, 4; Doğan/Şit, 22; Emre Kongar, “Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık.” https://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php (23/02/2023).

⁷⁶ Erdem, 44; Kemal Gözler, “Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı.” (Devlet), *Türkiye Günlüğü*, Sayı 64, 2001, 109.

Millet, insanları farklı nedenlerden hareketle birbirine bağlayan bir bağ olmakla birlikte, objektif millet anlayışı ve subjektif millet anlayışı şeklinde temelde iki alt başlıkta incelenmektedir. Objektif millet; din, ırk, dış görünüş gibi objektif unsurlar üzerinden belirlenirken, subjektif millet ise amaç birliğine dayanmaktadır. Subjektif millet anlayışında; geçmişte her türlü olaylarda birlikte olmayı başarmış, gelecekte de beraber olma isteği ve talebi olan, karşılaştıkları zorluk ve güçlüklerde birlikte olabilen sevinç ve hüznleri birlikte yaşayabilen topluluklar kastedilmektedir⁷⁷. Ünlü Fransız tarihçi Ernest Renan'a göre, "*milleti yaratan şey, birlikte acı çekmiş, sevinmiş ve birlikte umut etmiş olmaktır.*"⁷⁸ Bu tanımlamadan hareketle, millet, ortak bir maziye sahip olan ve gelecekte de birlikte yaşama arzusuna sahip olan insanlar topluluğudur şeklinde tanım yapılabilir⁷⁹. Ernest Renan, millet kavramını subjektif millet anlayışı ile ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen objektif ve subjektif millet tanımı yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün de millet tanımı bulunmaktadır. Atatürk'ün millet tanımı "*Zengin hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet namı verilir. Gerçekten, maziden müşterek zafer ve yeis mirası, istikbalde gerçekleştirilecek aynı program, beraber sevinmiş olmak, bunlar elbette bugünün medeni zihniyetinde diğer her türlü şartların üstünde mana ve şümül alır.*"⁸⁰ şeklindedir. Atatürk, subjektif millet anlayışından hareketle milleti; kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu

⁷⁷ Erdem 44; Gencer Karabekir Karagenç, "Atatürk Milliyetçiliği ve Karşılaştırmalı Ülke Örnekleri Üzerinden Vatandaşlık Tanımları.", *Uysad VI. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Bilimler Kongresi*, Ankara 2021, 113.

⁷⁸ Ernest Renan'ın milliyet düşüncesi için 11 Mart 1882'de Sorbonne'da verdiği konferans için bkz: Renan Ernest, *Nutuklar ve Konferanslar*, Türkçe çeviri: Ziya İshan, Dergâh Yayınları, İstanbul 2022; Renan Ernest, *Ulus Nedir?* (Orijinal Eser: *Qu'est-ce qu'une nation*, Paris 1882), Türkçe çeviri: Gökçe Yavaş, 2. Baskı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2019, 27; Fahri Daniş, Esra Danacıoğlu, "Lübnan'ı Fenike'ye Eşleştirmek: Ernest Renan'ın Filolojik Yaklaşımı ve Mission De Phénicie", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4 (1), 2022, 101; Mustafa Oral, "Çağdaşları Tarafından Ziya Gökalp'in Eleştirisi." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5 (12), 31; Barış Sür, "Ulus Nedir? -Ernest Renan", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2 (1), 2020, 158.

⁷⁹ Erdem, 47; Gözler, *Devlet*, 116-117;

⁸⁰ Doğan, 18; Doğan/Şit, 18; Erdem, 48-49; Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1969, 23 vd; Atatürkçülük, *Yurtta Sulh Cihanda Sulh*, 1881-1938, Ne Mutlu Türküm Diyene, Birinci Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1983, 46; Yuvalı, Abdulkadir. (1998). "*Atatürk, Millet ve Milletleşme*", Erdem, Yıl 1998, Cilt 11, Sayı 31, 325.

topluluk olarak tanımlamıştır. Tarih boyunca var olan devletlerde “ırk” olgusu, bir toprak parçası üzerinde yaşayan bütün insanları bir araya getirmesi nedeniyle büyük önem arz etmektedir⁸¹. Fakat günümüzde milletlerin oluşması açısından en önemli etken “ortak kültür” olarak kabul edilmektedir. Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’e göre, millet kavramının temelinde “müşterek kültür” olgusu bulunmaktadır⁸².

1.1.4. Vatandaşlığın Hukuki Niteliğine İlişkin Görüşler

Farklı ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik vb. şartlarından dolayı ülkelerin vatandaşlık tanımları da farklı şekilde ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak da vatandaşlığın hukuki niteliği ile ilgili farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Vatandaşlığın tanımı ile ilgili belirtilen şekilde farklı görüşlerin ortaya çıkmasında görüşlerin oluşmaya başladığı zaman dilimindeki gelişmelerin büyük etkisi bulunmaktadır. Çünkü birey ile devleti birbirine bağlayan hukuki ve siyasi nitelikte bağ olan vatandaşlık, içinde bulunulan döneme göre şekil almakta ve o dönemim dinamikleri üzerinden bu bağ kurulmaktadır. Dolayısıyla belirli dönemlerde yapılan vatandaşlık nitelendirmeleri zamanla etkisi yitirebilmektedir. Bu görüşlerden kısaca bahsetmek gerekirse, bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

1.1.4.1. Sürekli Sadakat Bağı Görüşü

Başlangıcı feodal döneme kadar uzanan bu en eski görüş uyarınca, vatandaşlık, kişi ile devlet arasında devlete sadakat görüşü temelinde oluşturulan ve siyasi tarafı daha baskın olan bağ olarak tanımlanmaktadır⁸³. Görüşe göre, vatandaşın koruması altında bulunduğu siyasi erke karşı zorunlu bir sadakat ve itaat borcu bulunmaktadır⁸⁴. Görüşün temelinde, bireyin devlete karşı sorgusuz ve süreklilik arz eden bir sadakat borcu altında olması devletin de kendisine sadakat borcunu gösteren bireyi dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruması yatmaktadır. Doğal olarak sürekli sadakat bağı görüşünün geçerlilik kazanmasında ortaya çıktığı dönemdeki feodal düzen etkili

⁸¹ Arsal, Sadri Maksudi. *Milliyet Duygusunun Sosyal Esasları*, 6. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul Kasım 2022, 66.

⁸² Doğan, 18.

⁸³ Aybay/Özbek/Perçin, 9-10; Nazlı Töre, "Değişen Dünyada Vatandaşlık", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 10, Aralık 2017, 565;

⁸⁴ Aybay/Özbek/Perçin, 10; Doğan, 8; Doğan/Odabaşı, 18-19; Güngör, *Tabiiyet*, 4; Turhan/Tanrıbilir, 26.

olmuştur. İlerleyen süreçte Avrupa’da feodal düzenin yerini mutlak monarşilerin alması ile sadakat bağı ekseninde oluşan feodal vatandaşlık bağı etkisini kaybetmeye başlamıştır⁸⁵. Her ne kadar belli bir dönem vatandaşlığın hukuki niteliğini açıklarken sürekli sadakat bağı görüşü kullanılmış ve Anglo-Amerikan hukuk sistemini etkilemiş ise de günümüzde etkisini büyük oranda kaybetmiştir. Görüşün etkisini kaybetmesinin nedene ise, görüşün temelinde mevcut olan kişilerin devlete karşı mutlak bir sadakat ve itaat borcu altında olmasıdır. Değişen şartlarıyla birlikte sadakat görüşünün devletlerin vatandaşlığın sosyolojik boyutunu görmezden geldiği ve kişilerin de devlet karşısında hak sahibi olabileceği düşüncesi yaygınlaşınca bu görüş de etkisini yitirmiştir⁸⁶.

1.1.4.2. Sosyolojik Görüş

Bu görüş, devletin vatandaşlık şartlarını belirlerken toplumdaki sosyolojik gerçekleri dikkate alması gerektiğini kabul ederek, vatandaşlık tanımının hukuki niteliği ile ilgilenmemiştir. Sosyolojik görüşe göre, vatandaşlık, toplumda mevcut olan gerçekliği yansıtmalıdır⁸⁷. Görüşe göre devletlerin, vatandaşlık esaslarını tek taraflı olarak belirlememeli, kişiyi ekonomik, sosyal veya siyasi faaliyetlere katılabilen toplumun bir parçası olarak görmesi gerekmektedir⁸⁸. Farklı bir anlatımla, toplumu oluşturan sosyolojik gerçekler, devletin vatandaşlık şartlarını belirleme noktasındaki takdir hakkı yetkisinin sınırlarını belirlemektedir⁸⁹. Devletlerin, vatandaşlık tanımı yaparken dikkat etmesi gereken tek ve en önemli husus kişilerin içinde faaliyet gösterdikleri sosyolojik eylemlerdir. Devletlerin önceden vatandaşlık kavramını kanunlar ile belirlemesini bu görüş kabul etmemiştir⁹⁰. Bu görüş, devletlerin egemenlik hakkının sınırlarını önemli ölçüde kısıtlaması nedeniyle sonradan ortaya çıkan gelişmelere uyum sağlayamamış ve etkisini yitirmeye başlamıştır⁹¹. Vatandaşlık kavramını sosyolojik faktörlerden hareketle tanımlamaya çalışan sosyolojik teori zamanla savaşlar, göçler ve ekonomik faktörler gibi etkenlerin artmasıyla geçerliliğini kaybolmuştur.

⁸⁵ Güngör, 5.

⁸⁶ Töre, 566.

⁸⁷ Göger, *Tabiiyet*, 9-10; Aybay/Özbek/Perçin, 10; Doğan, 9; Güngör, *Tabiiyet*, 11.

⁸⁸ Doğan, 9; Güngör, *Tabiiyet*, 11.

⁸⁹ Doğan, 9; Doğan/Odabaşı, 19; Polat, *Vatandaşlık*, 130.

⁹⁰ Töre, 567.

⁹¹ Göger, *Tabiiyet*, 8-9

1.1.4.3. Sözleşme veya Hukuki İlişki Görüşü

Görüşün odağında 1789 Fransız Devriminden sonra Jean Jacques Rousseau tarafından savunulan toplumsal sözleşme⁹² teorisi bulunmaktadır. Bu dönemde vatandaş, yaşadığı toplumla kendi rızası ile taraflar arasında haklar ve borçlar doğuran bir sözleşme yapan veya ilişki kuran kimse olarak tanımlanmaktadır⁹³. Sözleşmede, taraf olarak bireyleri ve bireylerin sözleşme imzaladığı devlet olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Sözleşme görüşü özellikle ortaya çıktığı Fransa’da ve Amerika’da bir dönem vatandaşlıkların tanımında önemli bir yere sahip olmakla birlikte günümüzde geline nokta devletlerin her vatandaş ile ayrı ayrı sözleşme yapabilmesi ihtimali ortadan kalktığı için önemini büyük ölçüde kaybetmiştir⁹⁴. Görüşün etkisini kaybetmesinin bir diğer nedeni ise milletlerarası hukukta ve Türk hukukunda artık birey ve devlet eşit iki statü olarak kabul edilmemektedir. Tarafların eşit olmaması durumu mevzuatlarda yer alan irade dışı vatandaşlığın kaybı hallerinden ve doğumla ya da evlenme ile kişilerin vatandaşlık kazanabileceklerine ilişkin mevzuat hükümlerinden anlaşılmaktadır. Tarafların eşit olarak kabul edilmediği bir kabulde vatandaşlığın, taraflar arasında rızaya dayalı bir sözleşme ile tanımlanması olası değildir⁹⁵.

1.1.4.4. Hukuki Statü Görüşü

Bu görüş, sözleşme görüşünün aksine devlet ile bireyin iki eşit statü olmadığını kabul etmekte ve devletin üstün olan, egemenlik hakkını elinde bulunduran taraf olması nedeniyle vatandaşlığın şartlarını belirleyebileceğini kabul etmektedir. Devletin, egemenlik hakkını kullanarak tek taraflı olarak belirlediği hukuki statüye dâhil olan kimse vatandaş olarak kabul edilmektedir⁹⁶. Günümüzde gerek Türk hukukunda gerekse milletlerarası hukukta vatandaşlığı tanımlamada kullanılan en yaygın görüştür⁹⁷. Bu hukuki ilişkide vatandaş, devletin koymuş olduğu vatandaşlık kurallarına uyarak üzerine düşen sadakat borcunu ifa etmekte; devlet ise kendisine karşı vatandaşlık

⁹² Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi (Çeviren Vedat Günyol)*, Çan Yayınları, İstanbul 2014, 5.

⁹³ ; Doğan, 9; Turhan/Tanrıbilir, 27; Göze, 202; Güngör, *Tabiiyet*, 5; Tuğrul Arat, *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti*, (Ticaret), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, 16-17; Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri*, Kurtulmuş Matbaası, İstanbul 1971, 165.

⁹⁴ Saar, 27.

⁹⁵ Saar, 28.

⁹⁶ Doğan, 10; Nomer, 20-21; Güngör, 9; Arat, *Ticaret*, 18-19.

⁹⁷ Turhan/Tanrıbilir, 28; Alibaba, 12.

borcunu yerine getiren vatandaşını koruyup sunmuş olduğu haklardan yararlanmasını sağlayarak kendi üzerine düşen borcu yerine getirmektedir. Bu şekilde birey ile devlet arasındaki temsil eden ve kişiye verilen bir kimlik olarak yasal bir statüyü ifade eden vatandaşlık kavramı kişilere bazı haklar ve ödevler yüklemektedir⁹⁸.

Vatandaş ile devlet arasında kurulan bağ nitelik olarak bir kamu ilişkisidir⁹⁹. Günümüzde Türk hukukunda da göre vatandaşlığın kamu hukuku içinde yer aldığı görüşü giderek benimsenmiştir¹⁰⁰. Bu doğrultuda devletler, temel insan haklarına riayet etmek kaydıyla kendisine tabi olacak vatandaşların durumunu belirlerken kendi menfaatlerini ön planda tutmaktadır; çünkü birey ile devlet arasında kurulan bu hukuki ilişkide taraflar eşit statüde değildir. Üstün taraf olan devletin, vatandaşlık şartlarını belirlerken söz söyleme hakkı vardır. Tarih boyunca da devletler oluşurken bu şekildeki temel kabul üzerinden devlet tanımı yapılmıştır. Egemen erk olan devlet ile o erkin bir parçası arasında tam manası ile eşitlik olması pek mümkün değildir ve bugüne kadar buna rastlanılmamıştır. Devletin birey ile eşit olmadığının kabulünden devletin toplumun ekonomik, sosyal, dini vb. faktörleri göz ardı edeceği anlamı çıkarılmamalıdır. Devletin kendisine tabi olan vatandaşlarına karşı birtakım ödevleri bulunmaktadır. Devlet, vatandaşlığın şartlarını belirlerken toplumu bir arada tutan tüm etkenleri dikkate alıp devletin menfaatlerine öncelik verecek şekilde vatandaşlığın şartlarını belirlemektedir¹⁰¹.

1.1.5. Vatandaşlık Hukukunun Temel Konuları

Vatandaşlık Hukuku alanı özet olarak üç temel konu üzerinde inşa edilmiş olup bu konular; vatandaşlığın kazanılması, ispatı ve kaybı halleridir. Vatandaşlık ile ilgili bu kavramların anlaşılması diğer konularla olan bağlantılarının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Vatandaşlık konusu, vatandaşlığın kazanılması, kaybedilmesi ve vatandaşlığın ispatıyla birlikte bütünlük arz etmektedir. Aşağıda vatandaşlık hukukunun temel konuları üzerinde kısaca durulacaktır.

⁹⁸ Ülkü Güney, Nahide Konak, “Bolu’da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar Vatandaşlık ve Kaynak Dağılımı Temelinde Öteki Algısı”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4(2), 2016, 119.

⁹⁹ Berki, *Evlenme*, 46; Aybay, 10; Turhan/Tanrıbilir, 28; Doğan, 10-11.

¹⁰⁰ Fişek, *Vatandaşlık*, 3; Güngör, *Tabiiyet*, 9; Arat, *Ticaret*, 19.

¹⁰¹ Töre, 568.

1.1.5.1. Vatandaşlığın Kazanılması

Tarihten günümüze vatandaşlık tanımının, vatandaşlık kavramının, vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi hallerinin çeşitli faktörlerden dolayı sürekli olarak değiştiğini ve yenilendiğini belirtmiştik. Vatandaşlığın hangi yollarla kazanıldığı da aynı şekilde devletlerin içinde bulunduğu sosyal, kültürel, ekonomik, demografik ve en önemlisi siyasal yönetim şeklinin şartlarına göre değişim göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından vatandaşlığın nasıl kazanılacağı genel hatlarıyla 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda¹⁰² belirtilmiş ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda düzenlenmiştir. Anayasa'nın 66. maddesinin 1,2 ve 3. fıkraları uyarınca; *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.*

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.”

Anayasanın 66. maddesinin 3. fıkrasında vatandaşlığın, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılabileceği belirtilmiştir. Anayasa metninde atıf yapılan kanun ise halen yürürlükte olan 5901 sayılı TVK'dır. TVK'nın 5. maddesinde Türk vatandaşlığının nasıl kazanılacağı açıkça belirtilmiştir. Buna göre, Türk vatandaşlığı doğum yoluyla yani asli olarak ya da sonradan yani müktesep olarak iki farklı şekilde kazanılabilir¹⁰³. Asli vatandaşlık kazanma olan doğumla¹⁰⁴ vatandaşlığın kazanılmasında soy bağı ve doğum yeri kriterleri önem arz etmektedir. Asli vatandaşlığın çıkış noktası kan esasına dayanmasından kaynaklanmaktadır. Doğum ile kazanılan asli vatandaşlık kendiliğinden oluşmaktadır, yani çocuk ile anne ve babası arasında kan bağı kurulması yeterlidir. Asli şekilde vatandaşlığın kazanılmasında anne ve babanın ya da çocuğun iradesine herhangi bir sonuç bağlanmamıştır. Doğumla asli olarak vatandaşlık kazanmanın diğer bir şekli doğum yeri esasıdır. Bu şekildeki kazanımda çocuk ile anne veya baba arasındaki

¹⁰² RG: 18.10.1982-17863 (Mükerrer).

¹⁰³ Aybay/Özbek/Perçin, 93; Nomer, 65; Turhan/Tanrıbilir, 51; Doğan, 35; Erdem, 97; Güngör, *Tabiiyet*, 56; Salımya Ganiyeva, "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göç Etmesi ve Türk Vatandaşlığına Alınması ile İlgili Hukuki Sorunlar." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 20 (1), 2012, 186; Topuzkanamış, 11.

¹⁰⁴ Doğumla vatandaşlığın kazanılması hakkındaki tarihsel süreç için bkz. Nomer, 51-54.

soybağının herhangi bir önemi bulunmamaktadır¹⁰⁵. Doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığını kazanma asli bir vatandaşlık olarak kabul edilmekle birlikte, kan esasına göre kazanılan Türk vatandaşlığına göre tamamlayıcı niteliktedir¹⁰⁶.

Vatandaşlığın asli olarak doğum ile kazanılması karşısında hukuki olarak “doğum” kavramının açıklanmasında fayda vardır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun¹⁰⁷ 28/1. maddesi uyarınca “*Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer.*”. Kanunda belirtilen şekilde ifade kullanılmasına rağmen, tam doğum ve sağ doğum hakkında kanunda detay bulunmamaktadır. Bu konu doktrinde tartışmalı olmakla birlikte çocuğun normal yolla veya sezeryan yöntemiyle ana rahminden ayrılıp bağımsız olarak varlık kazanması halinde çocuğun tam olarak doğduğu kabul edilmektedir¹⁰⁸. Çocuğun sağ olarak doğması ise tıp bilimine göre belirlenecektir. Buna göre çocuğun tam olarak doğumu sonrası çocuğun ağlaması, kalbinin atması ya da herhangi bir şekilde yaşam belirtisi gösteren refleks göstermesi halinde sağ olarak doğduğu kabul edilmelidir¹⁰⁹.

Doğumla Türk vatandaşlığı kazanılması, TVK’nın 7. maddesi ile Anayasanın 66. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen soy bağı esasına göre ve TVK’nın 8. maddesinde düzenlenen doğum yeri esasına göre belirlenir. Buna göre TVK’nın 7/1. maddesi uyarınca Türkiye içinde veya dışında Türk anne veya babadan evlilik birliği içinde doğan her çocuk doğumla soy bağı esasına göre Türk vatandaşlığını kazanmaktadır. TVK’nın 7/2. maddesi uyarınca Türk vatandaşı anneden ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk doğumla soy bağı esasına göre Türk vatandaşlığını kazanmaktadır. TVK’nın 7/3. maddesi uyarınca Türk vatandaşı babadan ve yabancı anneden evlilik birliği dışında doğan çocuk ise soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esaslar tamamlandıktan sonra doğumla soy bağı esasına göre Türk vatandaşlığını kazanmaktadır. 5901 sayılı TVK’nın 7. maddesinden ve Anayasanın 66. maddesinden

¹⁰⁵ Berki, Osman Fazıl. “Vatansızlık.” (Vatansızlık), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1946, 171; Aybay/Özbek/Perçin, 22; Doğan, 35.

¹⁰⁶ Nomer, 67-68.

¹⁰⁷ RG: 08.12.2001-24607.

¹⁰⁸ Mustafa Dural, Tufan Ögüz, *Türk Özel Hukuku, Cilt II Kişiler Hukuku*, Filiz Kitapevi, İstanbul Ekim 2022, 17; M. Kemal Oğuzman, Özer Seliçi, Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, 21. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul Ekim 2022, 7-8; Çağlar Özel, “Medeni Hukuk Açısından Ölüm Anının Belirlenmesi ve Ceset Üzerindeki Hakka İlişkin Bazı Düşünceler.” (Düşünceler), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 51 (1), 2002, 46; Aydın Zevkliler, Mehmet Beşir Acabey, *Zevkliler Medeni Hukuk-1*, Vedat Kitapçılık, İstanbul Aralık 2021, 232.

¹⁰⁹ Dural/Ögüz, 23-24; Oğuzman/Seliçi/Özdemir, 22; Özel, *Düşünceler*, 46; Zevkliler/Acabey, 233.

anlaşılacağı üzere doğumla kazanılan vatandaşlığın asli vatandaşlık olması nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, birincil vatandaşlık kazanma usulü olarak kan (nesil) ve toprak esasını benimsemiştir¹¹⁰.

Kanunda istisnai olarak belirtilen bir diğer vatandaşlık kazanma usulü ise toprak esasına göre vatandaşlığın kazanılmasıdır. 5901 sayılı TVK'nın 8. maddesinde belirtildiği üzere Türkiye'de doğan ve yabancı anne ve babasından dolayı herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuğun doğumdan itibaren Türk vatandaşlığını kazandığı belirtilmiştir. Burada önemli olan husus çocuğun anne veya babasından dolayı başka bir ülke vatandaşlığı kazanamamasıdır. TVK'nın 8/2. maddesinde ise Türkiye'de bulunmuş olan çocuğun aksi sabit olmadığı müddetçe Türkiye'de doğmuş sayılacağı karine olarak kabul edilmiş ve TVK'nın 8/1. maddesi uyarınca Türk vatandaşlığını doğumla kazanacağı düzenlenmiştir.

Doğumla kazanılan asli vatandaşlık dışında doğumdan sonra ve doğum dışında bir sebebe bağlı olarak kazanılan vatandaşlık müktesep veya sonradan kazanılan vatandaşlık olarak tanımlanır¹¹¹. 5901 sayılı TVK'nın 9. maddesinde bu durum *“Sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı veya evlat edinilme ya da seçme hakkının kullanılması ile gerçekleşir.”* şeklinde ifade edilmiştir. Sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı ile evlat edinme ile ya da seçme hakkının kullanılması ile sonradan kazanılabilmektedir. (TVK m. 9/1, Yön. m.13) Bu şekilde Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi için kanunda ve yönetmelikte ön görülen usul ve esasların yerine getirilmesi gerekmektedir.

1.1.5.2. Vatandaşlığın İspatı

Vatandaşlığın kazanıldığı ya da kaybedildiği bazı durumlarda kazanılan vatandaşlık ile ilgili bazı ihtilaflar ortaya çıkabilir. Ortaya çıkan ihtilafların çözülebilmesi için vatandaşlığın kazanılması ya da kaybı sonucunu doğuran hukuki işlemlerin tespit edilmesi ya da ispat edilmesi gerekebilir. Vatandaşlığın kazanılması ya da kaybı sonucunu doğurabilecek hukuki işlemler veya hukuki ilişkiler, kişi tarafından devlete karşı iddia edilebilir. Bu iddianın kişi açısından sonuç doğurabilmesi için bazı

¹¹⁰ Nomer, 67; Güngör, *Tabiiyet*, 57-60; Erdem, 99;

¹¹¹ Doğan, 55; Güngör, *Tabiiyet*, 76; Erdem, 116; Ganiyeva, 187.

durumlarda söz konusu ihtilafın maddi hukuk bağlamında tespitine ihtiyaç duyulmaktadır¹¹². Diğer bir anlatımla, kişinin bir devletin vatandaşı olduğunun ispatı iki şekilde gerçekleştirilebilir. Birincisi, kişi vatandaşlığı kazanmasına neden olay hukuki işlem veya ilişkinin gerçekleştiğini ispat ederek o devletin vatandaşlığını kazanabilir. İkinci olarak ise kişi devletin vatandaşlığını kaybetmesine neden olabilecek hukuki işlem veya ilişkinin gerçekleşmediğini ispat ederek vatandaşlığını koruyabilir¹¹³.

Belirtilen açıklamalardan hareketle vatandaşlığın ispatı doğrudan ispat ve dolaylı ispat olmak üzere iki farklı yolla yapılabilir. Doğrudan ispat yolunda, kişi kendisine vatandaşlığı kazandıran hukuki işlemi veya hukuki ilişkiyi ya da kendisine vatandaşlığı kaybettiren hukuki işlem veya hukuki ilişkiyi doğrudan ispat etmektedir¹¹⁴. Kişi belirtilen işlemleri ispat etmesi halinde vatandaşlığı da doğrudan ispat yöntemi ile ispat etmiş olmaktadır¹¹⁵. Örnek olarak kişi TVK 8 kapsamında doğum yeri esasına göre vatandaşlık kazandığını iddia ediyor ise Türkiye sınırları içinde doğduğunu ve doğum anında anne ya da babasının vatandaşlıkları nedeniyle vatandaşlık kazanamadığını ispat ederek Türk vatandaşlığını kazandığını doğrudan ispat yöntemi ile ispat etmiş olacaktır.

Kişinin vatandaşlığın kazanılması sonucunu soğuran hukuki olay veya ilişkileri doğrudan ispat ile ispatlamak yerine, yetkili makamlar tarafından düzenlenmiş olan ve ispata esas kabul edilen birtakım kayıt ve belgelere dayanılarak vatandaşlığı kazandığını ya da kaybettiğini ispat ettiği yöntemle dolaylı ispat adı verilmektedir¹¹⁶. Belirtilen kayıt ve belgelerin bazıları TVK 36/2 maddesinde belirtilmiştir. Buna göre nüfus kayıtları, nüfus cüzdanları, pasaport veya pasaport yerine geçen belgeler bu kayıtlar arasında yer almaktadır. Bu belgelerin olmaması ya da kişinin Türk vatandaşı olup olmadığı hususunda tereddütte düşülmesi durumunda ise kişinin durumunun İçişleri Bakanlığı'ndan sorularak öğrenilmesi gerekmektedir (TVK 36/3). Dolaylı ispat yönteminde kişi doğrudan ispat usulünde olduğu gibi vatandaşlığı kazanmasına neden olan hukuki olay veya ilişkiyi ispat etmek için uğraşmamaktadır. Örneğin Kanunu 36. maddesinde belirtilen belgelerden biri olan nüfus cüzdanının varlığı halinde kişinin vatandaş olduğuna dair herhangi bir olayı ispat etmesine gerek duyulmamaktadır.

¹¹² Aybay/Özbek/Perçin, 238; Nomer, 157; Doğan, 184; Erdem, 287-288;

¹¹³ Nomer, 157; Doğan, 176; Erdem, 287.

¹¹⁴ Erdem, 289; Doğan, 184; Nomer, 157.

¹¹⁵ Aybay/Özbek/Perçin, 241; Nomer, 159; Doğan, 185; Erdem, 289.

¹¹⁶ Aybay/Özbek/Perçin, 241; Nomer, 161; Doğan, 185-186; Erdem, 290-294.

Aksine, idarenin kişinin Türk vatandaşı olmadığına dair bir iddiasının olması halinde kişinin bulundurduğu nüfus cüzdanının aksine ispatlayacak şekilde delil elde etmesi gerekmektedir. Kişi olay ya da hukuki ilişkinin gerçekleştiğini gösteren belge ya da kayıtlarla vatandaşlığını kazandığını ispat etmektedir. Yetkili makam bir vatandaşın Türk vatandaşı olmadığını iddia edebilmesi için iddiasını delillerle ispat etmesi gerekirken vatandaşın herhangi bir ispat yükümlülüğü bulunmamaktadır.

1.1.5.3. Vatandaşlığın Kaybı

Türk vatandaşlığının kazanılması gibi kaybedilmesi de kanunla düzenlenmiştir. Bu durum Anayasanın 66/3. maddesinde “*Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.*” şeklinde ifade edilmiştir. Vatandaşlığın kazanılmasında olduğu gibi kaybedilmesinde de atıf yapılan kanun yine yürürlükte olan 5901 sayılı TVK’dır. Vatandaşlığın kazanılması ya da kaybının kanunla düzenlenebileceğine ilişkin genel kaide vatandaşlıkla ilgili uluslararası sözleşmelerde, ülkelerin anayasalarında veya vatandaşlık kanunlarında genel olarak bulunmaktadır. Vatandaşlık hukukunun benimsediği en temel düzenleme Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’dir¹¹⁷. Beyannamenin 15/2. maddesi uyarınca “*Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan ve uyrukluğunu değiştirmek hakkından mahrum edilemez.*” Her ne kadar genel kabul bu şekilde olsa da kişilerin vatandaşlığını seçmesinde veya değiştirmesinde tamamen serbest olması uygulamada pek mümkün olmamaktadır¹¹⁸.

TVK’nın 23. maddesinde Türk vatandaşlığının kaybı halleri belirtilmiştir. Madde “*Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı veya seçme hakkının kullanılması ile kaybedilir.*” şeklindedir. TVK’nın 24. maddesi ise “*Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı, çıkma veya kaybettirme ya da vatandaşlığa alınmanın iptali ile gerçekleşir.*” şeklindedir. Kanun vatandaşlığın kaybı halini “yetkili makam kararı ile kayıp” ve “seçme hakkının kullanılması ile kayıp” şeklinde ikiye ayırmıştır. TVK’nın 24. maddesinde ve Yönetmeliğin 41/1. maddesinde de yetkili makam kararı ile kayıp

¹¹⁷ Beyannamenin Türkçe metni için bkz.

https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf (21.12.2022).

¹¹⁸ Aybay/Özbek/Perçin, 163.

halleri de alt başlık olarak çıkma, kaybettirme ve vatandaşlığa alınmanın iptali şeklinde üçe ayrılmıştır¹¹⁹.

Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran ve TVK'nın 25 ve 28. maddeleri arasında düzenlenen “çıkma” müessesesi, diğer kayıp halleri olan kaybettirme (TVK madde 29) ve vatandaşlığa alınmanın iptali (TVK madde 31) düzenlemesinden kişi iradesi ile gerçekleşmesi noktasında farklılaşmaktadır. TVK'nın 23. maddesi kapsamında düzenlenen ve Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran tüm kayıp hallerinde karar yetkili makam tarafından verilmektedir; ama TVK'nın 25 ve 28. maddeleri arasında düzenlenen “Türk vatandaşlığından çıkma” durumunda kişinin vatandaşlığı kaybetme noktasında kendi iradesi ve talebi bulunmaktadır. İlgili Türk vatandaşı, sair gerekçeler ile Türk vatandaşlığından çıkmak istediğine dair yetkili makama iradesini beyan etmektedir. Yetkili makam ise kanunda öngörülen şartların oluşması durumunda kişinin Türk vatandaşlığından çıkmasına izin vermektedir. Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını sona erdiren kaybettirme ve vatandaşlığa alınma kararının iptalinde ise Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran kararın yetkili makam tarafından verilmesine karşın; bu durumlarda kişinin Türk vatandaşlığını kaybetme gibi bir iradesi bulunmamaktadır. Yetkili makam kişinin vatandaşlığı kaybetmek istediğine dair bir iradesi olup olmadığına bakmaksızın kanunda belirtilen gerekçelerden ötürü kişi iradesinin aksine resen kişinin Türk vatandaşlığını sona erdirmektedir.

Vatandaşlığın kaybı sonucunu doğuran ve TVK'nın 34. maddesinde düzenlenen “Türk vatandaşlığın seçme hakkı ile kaybı” kişi iradesi ile vatandaşlığı sona erdiren hallerden biridir. Kişi iradesi ile sonuç doğurması Türk vatandaşlığından çıkmaya benziyor ise de; her iki düzenleme birbirinden farklı düzenlemelerdir. Türk vatandaşlığında çıkma ile Türk vatandaşlığın seçme hakkı ile kaybı arasındaki en temel farklılık TVK'nın 25. maddesinde Türk vatandaşlığının kaybedilebilmesi açısından kişinin yetkili makamdaki izin alması gerekiyor olmasıdır. TVK'nın 34. maddesinde ise kişinin yetkili makamdaki izin alması durumu söz konusu olmayıp ilgili makama bildirim yapması gerekmektedir. Kısaca TVK'nın 25. maddesi uyarınca ilgili makam kişinin Türk vatandaşlığından çıkma talebini tüm şartların oluşması halinde dahi izin

¹¹⁹ Aybay/Özbek/Perçin, 165; Nomer, 122; Güngör, *Tabiiyet*, 173; Erdem, 231.

vermeyebilir. Bu durum kanun lafzındaki “*verebilir*” ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu karşılık TVK’nın 34. maddesinde ise yetkili makamın başvuruyu kabul etmeme gibi bir takdir hakkı olmayıp kanunda aranan şartların oluşup oluşmadığına ilişkin bir tespit yapma yetkisi bulunmaktadır.

Çalışmamızın asıl konusunu Türk vatandaşlığının TVK madde 29 kapsamında kaybettirme yoluyla kaybı teşkil ettiğinden dolayı, aşağıda bu konu üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bu bağlamda, uluslararası metinlerde “kaybettirme” kurumu ile aynı nitelikte veya benzer düzenlemeler olup olmadığı hususu genel olarak incelenecektir. Bunun dışında, “kaybettirme” kurumunun Cumhuriyet dönemi öncesinde var olup olmadığı, Cumhuriyet öncesinde bu kurumun yerinde hangi müessese olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Bu açıklamalar yapıldıktan sonra Cumhuriyet dönemi sonrasında kaybettirme kurumu ile ilgili bilgiler paylaşılmaya çalışılacaktır. Sonrasında ülke siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri olan 15 Temmuz 2016 tarihli darbe teşebbüsünün 5901 sayılı TVK’ya yansımaları olan 2017 yılında ek madde olarak eklenen TVK 29/2 fıkrası uluslararası mevzuat, anayasa ve kanunlar çerçevesinde irdelenecektir.

1.2. VATANDAŞLIĞIN İRADE DIŞI KAYBI HALLERİNDEN KAYBETTİRME

5901 sayılı TVK’da kabul edilen ve vatandaşlığın kaybı sonucu doğuran işlemlerden biri olan kaybettirme kurumunda, vatandaşlık, kişi iradesinden bağımsız olarak sona ermektedir. Kaybettirmede kişinin istenci söz konusu değildir. Kaybettirme hüküm ve sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde kabul edilen “herkes vatandaşlığını değiştirmede özgür olmalıdır” ilkesinin uygulanamayacağı hallerden biridir¹²⁰. Kişi iradesine aykırı olarak vatandaşlığın kaybedilmesi durumlarında devlet ile kişi arasındaki menfaatler arasında orantısızlık bulunmaktadır. Devlet, ekonomik, siyasi veya sosyal yapısına karşı vatandaşı olan kişiden beklediği sadakat yükümlülüğüne aykırı davrandığını düşündüğü kişiyi gelinen nokta itibari ile artık vatandaşı olarak istememektedir¹²¹.

¹²⁰ Aybay/Özbek/Perçin, 199.

¹²¹ Doğan, 132; Erdem, 259; Necla Öztürk, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Yollarına Yaklaşımı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 73, 2007, 97.

1.2.1. Genel Olarak Kaybettirme

Doktrinin kabul ettiği genel görüşe göre kaybettirme, devletin kendi varlığını ve bütünlüğünü korumak ve savunma gayesiyle vatandaşlıkla ilgili mevzuatlarında belirledikleri vatana bağlılıkla bağdaşmayan birtakım eylemlerin gerçekleştirilmesi nedeniyle kişilerin vatandaşlıklarını kişi iradesine bakılmaksızın sona erdiren bir kurum olarak kabul edilmektedir¹²². Devlet, kişinin gerçekleştirdiği bazı eylemleri vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem olarak değerlendirmektedir. Devleti kaybettirme yoluna iten asıl etken, devletin kendi güvenlik ve menfaatlerinin vatandaşı tarafından ciddi bir biçimde tehlikeye uğratıldığı izlenimidir. Vatandaşlığın en basit tanımı ile devlet ile vatandaş arasında vatandaşlık bağı ile kurulan bir bağ olduğunu kabul ettiğimizde kurulan bu bağ, kişinin gerçekleştirdiği çeşitli eylemlerle ortadan kalkma ihtimali söz konusudur. Normalde, Devlet, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemle karşı karşıya kaldığında kişileri ceza hukukundan hareketle cezalandırabilmektedir. Kişinin ülke sınırları içerisinde olmaması, kişinin ülkeye dönme niyetinin olmadığı durumlarda Devlet kişiyi maddi hukuk normları kapsamında cezalandıramamaktadır. Yetkili makamın takdirinde olan Türk vatandaşlığına alınma kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran kaybettirme kararını verirken Devletin, ülkesinde egemenlik hakkından kaynaklanan çok geniş bir takdir hakkı bulunmaktadır¹²³. Devlete tanınan bu takdir hakkının tek sınırı ise, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve diğer birçok uluslararası metinde belirtilen “keyfilik” kavramıdır. Devletlerin kendisine tanınan yetki kapsamında keyfi olmaması koşuluyla bu alanda geniş takdir hakkının olduğu kabul edilmektedir. Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler olarak değerlendirilebilecek çoğu eylemin suç olması karşısında yetkili makam olan Cumhurbaşkanının TVK’nın 29. maddesi uyarınca kaybettirme kararı verme zorunluluğu bulunmaması ve bu konuda takdir hakkının olması da bu durumun bir yansımasıdır.

Kaybettirme kararı ile kişinin vatandaşlığını kaybetmesi, kişi açısından ağır sonuçlar doğuran ve cezai nitelik taşıyan bir karardır. Kaybettirmede kişinin eylemleri ile devletin hayati öneme sahip ulusal menfaatleri karşı karşıya gelmektedir; çünkü

¹²² Nomer, 139; Turhan/Tanrıbilir, 137; Doğan, 145-146; Erdem, 258; Ulvi Nail Gün, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve KKTC Yurttaşlık Hukukunda Yurttaşlığın Kaybı.”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 19 (1), 2017, 220; Alibaba, 165.

¹²³ Erdem, 258.

kişinin eylemleri ile devlete olan sadakat borcu arasında orantısızlık bulunmaktadır. Kişinin çifte vatandaşlığı ya da çok vatandaşlığı yok ise kişinin vatansız kalma ihtimali söz konusu olmaktadır. Bu durumun “*Herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır.*” şeklindeki uluslararası sözleşmelerdeki temel vatandaşlık ilkesine aykırı olduğu düşünülse de; bu kural istisnasız şekilde uygulanamamakta ve devletler farklı isimlendirmelerle kaybettirme kurumuna benzer uygulamalara kanunlarında yer vererek egemenlik yetkisinden kaynaklı takdir hakkını bu gibi durumlarda kullanmaktadır¹²⁴.

1.2.2. Milletlerarası Hukukta Kaybettirme

Türk Hukukunda vatandaşlığın kaybettirilmesi kavramı detaylı incelenmeden önce vatandaşlığın irade dışı kayıp hallerinin düzenlendiği milletlerarası hukuk metinlerinin genel hatlarıyla incelenmesi gerekmektedir. Uluslararası metinlerde kelime manası olarak yoksunluk anlamına gelen “*deprivation*” kavramı, kişinin istenci bulunmaksızın vatandaşlığını kaybettiği tüm durumları ifade edecek şekilde “*kaybettirme*” kavramını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

Günümüzde, devletler egemen güç olarak serbestçe kanun yapma hakkına ve yetkisine sahip olmakla birlikte oluşturdukları mevzuatların milletlerarası hukuka da uygun olup olmadığına dikkat etmektedirler. Nitekim Anayasanın 90/5. maddesine göre “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır*” Bu bağlamda, Devletler kanunlaştırma çalışmaları yaparken taraf oldukları milletlerarası sözleşmelerden hareketle kendi iç hukuklarında düzenlemeler yapmaktadırlar. Nitekim aşağıda konu ile ilgili önem arz eden bazı milletlerarası belgelere değinilecektir.

¹²⁴ Nomer, 124; Doğan, 148; Güngör, *Tabiiyet*, 191-192; Erdem, 258; Feriha Bilge Tanrıbilir, “Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Halleri.” (İrade), *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu*, 1. Baskı, Editörler: Vahit Doğan, Feriha Bilge Tanrıbilir, Banu Şit, Yetkin Yayınevi, Ankara 29 Şubat 2008, 144.

1.2.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin¹²⁵ 15. maddesi; “Her ferdin bir uyrukluk hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak uyruklüğundan ve uyruklüğünü değiştirmek hakkından mahrum edilemez.” şeklindedir. Beyannamenin 15. maddesi açıkça bireylerin vatandaşlığını ortadan kaldıracak şekilde devletlerin keyfi uygulamalar getirmesini yasaklamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) vatandaşlığın kaybı ile ilgili başvurularda esastan incelediği dosyalarda vatandaşlığı sona erdiren kararın keyfi olarak alınıp alınmadığı ve uluslararası mevzuata uygun olup olmadığını denetlemektedir. Bu kararlardan biri olan Ramadan v. Malta (Başvuru No:76136/12) davasında¹²⁶, Malta Devleti'nin vatandaşlığı sona erdirme kararının keyfi olup olmadığını incelemiştir. Bu karar özelinde AİHM'in için belirlediği ölçütler şunlar olmuştur:

- Vatandaşlığı sona erdiren karar, hukuka uygun mudur?
- Vatandaşlığı sona erdiren karara karşı itiraz yolları açık mıdır? Örneğin, vatandaşlıktan mahrum bırakılan kişi, bu karara karşı mahkemeye başvurabilmiş midir?
- Vatandaşlığı sona erdiren kararı alan yetkililer, özenli ve hızlı bir şekilde davranmışlar mıdır?

Yukarıda ifade edilen hususlardan hareketle Mahkeme, alınan vatandaşlığın kaybı kararının keyfi olup olmadığına karar vermiştir. Benzer bir durum Said Abdul Salam Mubarek v. Danimarka (Başvuru No:74411/16) davasında¹²⁷ da ortaya konmuştur. Mahkeme, yine benzer kıstaslardan hareketle alınan kararın keyfi olup olmadığına karar vermiştir.

¹²⁵ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı kararıyla ilan edilmiştir. Türkiye, 6 Nisan 1949 tarihinde 9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Beyannameyi kabul etmiştir.

Beyannamenin Türkçe metni için bkz.

https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf (21.12.2022)

Bakanlar Kurulu kararı için bkz. <https://www.csgeb.gov.tr/medias/8560/0-bm-%C4%B0nsan-haklar%C4%B1-evrensel-beyannamesi.pdf> (19.01.2023).

¹²⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22Ramadan%20v.%20Malta%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-163820%22%5D%7D> (19/01/2023).

¹²⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22said%20abdul%20salam%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-191222%22%5D%7D> (19/01/2023).

BM İnsan Hakları Konseyi raporunda da her türlü vatandaşlığın kaybı hallerini keyfi kayıp olarak değerlendirilmiştir¹²⁸. Doktrinde bazı yazarlara göre, kaybettirme şartları kanunda açıkça düzenlendiği için kanunda düzenlenen durumlara istinaden verilen kaybettirme kararlarının keyfi olamayacağı ifade edilmektedir¹²⁹. Keyfi olarak alınabilecek kararların kapsamını belirlemek mümkün olmamakla birlikte vatandaşlığı sona erdiren kararların temelinde siyasi görüş, din, dil, ırk, cinsiyet, renk, köken gibi saiklerin yer alması keyfi tanımına uygun örnekler olacaktır. BM İnsan Hakları Konseyi kararlarında bu tür durumların tespiti halinde başvuran birey lehine hak ihlali kararları vermektedir¹³⁰. Kararlarda İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde belirtilen “vatandaşlık hakkının” temel bir insan hakkı ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, köken, siyasî görüş gibi nedenlerle vatandaşlığın keyfi kaybının, insan hakkı ve temel hürriyetlerinin ihlali olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu kararda devletlerin, vatandaşlığı kazanma, kaybetme veya değiştirme kararlarını alırken keyfilikten uzak durması ve bu kararların milletlerarası hukuka uygun olması amacıyla standartları belirlemesi ve vatandaşlığı sona erdiren kararların vatansızlığa yol açmaması gerektiği hatırlatılmaktadır (m.13, 14, 16); nitekim vatandaşlığı sona erdiren kararlar sadece ilgili kişi bakımından uygulanmalı, ilgili kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişileri kapsamamalıdır (m.17). Yine ilgili Kararda, devletlerin keyfi olarak vatandaşlığın kaybına yönelik aldığı kararlara konu olan kişilerin milletlerarası hukuk tarafından korunduğu belirtilmektedir (Önsöz, par.10).

¹²⁸ BM raporu için bkz. UN Human Rights Council, Human rights and arbitrary deprivation of nationality: Report of the Secretary-General, A/HRC/13/34, 14.12.2009, <https://www.refworld.org/docid/4b83a9cb2.html> (19.01.2023).

¹²⁹ Feriha Bilge Tanrıbilir, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku.” (Avrupa), *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Sayı 22, 2002, 796.

¹³⁰ United Nations Human Rights Council Resolution tarafından verilen bu kararlar için bkz. 7/10 of 27 March 2008 (A/HRC/RES/7/10)-10/13 of 26 March 2009 (A/HRC/RES/10/13)-13/2 of 24 March 2010 (A/HRC/RES/13/2)-20/4 of 5 July 2012 (A/HRC/RES/20/4)-20/5 of 16 July 2012 (A/HRC/RES/20/5)-26/14 of 26 June 2014 /A/HRC/RES/26/14)-30 June 2016 (A/HRC/RES/32/5) <www.un.org> (21/12/2022).

1.2.2.2. Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi'ni¹³¹ (Sözleşme), imzalayan devletler, Sözleşmeyi imzalayarak hem Sözleşmeyi imzalayan diğer devletlere hem de diğer toplumlara karşı vatansızlığı azaltma yönünden güvence ve taahhütte bulunmuşlardır¹³². Türkiye sözleşmeye taraf olan devletler arasında yer almamaktadır. Türkiye Sözleşmeye taraf olmamasına rağmen 2009 yılında kanunlaşan 5901 sayılı TVK'yı Sözleşme ile uyumlu olacak şekilde düzenlemeye çalışmıştır¹³³. Kanunun metninden ve gerekçeden anlaşıldığı üzere Türkiye, Sözleşme ile kanun hükümlerinin uyumlu olması ve aralarında paralellik olmasına önem atfetmektedir.

Sözleşmenin 8. maddesinde vatandaşlığın kaybını gerektirecek durumlar ile ilgili kapsamlı bir düzenleme bulunmaktadır. Bunun yanında 9. madde kapsamında devletlerin vatandaşlarını ırk, etnik, dinsel ve politik nedenlerden dolayı vatandaşlıktan çıkaramayacağını düzenlemiştir. Sözleşmenin 9. maddesi; *“Bir Sözleşmeci Devlet, vatandaşı olan hiç kimseyi ya da hiçbir grubu ırk, etnik, dinsel ve politik nedenlerle vatandaşlıktan mahrum edemez.”* şeklindedir. Sözleşmenin bu maddesi aslında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan keyfi olarak vatandaşlığın kaybı sonucunu doğuracak karar verilememesinin farklı bir tezahürüdür. Sözleşme, ayrımcılık yapmak suretiyle keyfi olarak vatandaşlığın kaybı kararı verilemeyeceğini farklı bir şekilde ifade etmektedir. Sözleşme, kişi iradesine bağlı olmaksızın devletlerin tek taraflı aldıkları kararlar vatansız kalma tehlikesi olan kişilerin bir vatandaşlık edinmesini ve vatandaşlığı kaybetme yoluyla vatansız kalacak olanların vatandaşlığının korunmasını amaçlamaktadır¹³⁴.

¹³¹ Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi, 30.08.1961 tarihinde New York'ta BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş, 13 Aralık 1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz.

https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Vatan_sizligin_azaltilmasina_dair_sozlesme.pdf (21/12/2022). Kısaca Sözleşme olarak belirtilecektir. Sözleşme 21/12/2022 tarihi itibarı ile 81 devlet tarafından onaylanmıştır. Bu devletler için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=V-4&chapter=5&clang=_en (21/12/2022).

¹³² Gülin Güngör, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi” (Vatansızlık), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(3), 2014, 480; Alibaba, 89;

¹³³ Nimet Özbek Hadimoğlu, Barış Teksoy, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 107, 2013, 222-223.

¹³⁴ Alibaba, 90.

Sözleşmenin amacının vatandaşlığın kazanılması ya da kaybedilmesi ile ilgili olmadığını; Sözleşmenin odağında bireylerin vatansız kalmasının önüne geçilmesinin amaçlandığını belirtmiş olmakla birlikte Sözleşmenin 8. maddesinde bazı durumlarda vatandaşlığın sona erebileceği düzenlenmektedir.

Sözleşmenin 8. maddesi; “Bir Sözleşmeci Devlet, hiç kimseyi vatansız duruma düşürecek biçimde vatandaşlıktan çıkaramaz. Bu Maddenin 1. paragrafındaki hükümleri ihlal etmeyecek şekilde, bir kişi aşağıdaki durumlarda bir Sözleşmeci Devletin vatandaşlığından çıkarılabilir” şeklindedir. Sözleşmenin 8/2-a. maddesinde, Sözleşmenin 7/4-5. maddelerinde belirtilen durumlarda, bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılmasının mümkün olabileceği belirtilmiştir¹³⁵. Bu fıkralarda yer alan durumların gerçekleşmesi halinde Sözleşme, kişi vatansız kalsa dahi devletin ilgili kişiyi vatandaşlıktan çıkarabileceğini belirtmektedir. Buna göre, sözleşmeci devletler, uyruklarının yabancı devlet vatandaşlığını kazanmasını vatandaşlıkla ilişki kesilme nedeni olarak kabul edebilirler. Ancak, yabancı devlet vatandaşlığını kazanan sözleşmeci devlet vatandaşı, sahip olduğu vatandaşlığını korumak istememişse, bu vatandaşlığı otomatik olarak sona erdirilmeyecek; ilgilinin en az yedi yıl boyunca yurt dışında ikamet etmesi gerekecektir. Bu hüküm, 5901 sayılı TVK ile yürürlükten kaldırılan 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda¹³⁶ yer alan, kişinin uyrukluk bağıyla bağlı olduğu devletle ilgi ve bağlılığını sürdürmesine yönelik hükme benzetilebilir. Mülga 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre, herhangi bir yolla yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında ikamet eden ve Türkiye ile bağını kesmediğine gösteren resmî iş ve işlemlerde bulunmayan kişilerle ilgili Kanunun 25/h maddesi uyarınca kaybettirme kararı verilebiliyordu; fakat bu kaybettirme nedeni yürürlükte olan 5901 sayılı TVK’da bulunmamaktadır.¹³⁷

Sözleşmenin 8/3. maddesi uyarınca; “Bu Maddenin 1. paragrafında belirtilen hükümleri ihlal etmeyecek şekilde, bir Sözleşmeci Devlet, imza, onay ya da kabul aşamasında bu hakkın uygulanmasına, bu aşamayla aynı zamanda ulusal hukukunda da var olan aşağıdaki konularda çekince koyarsa, bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılma hakkını saklı tutabilir:

¹³⁵ Alibaba, 90.

¹³⁶ RG:22.2.1964-11638, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, bu kanun 5901 sayılı TVK ile yürürlükten kaldırılmıştır.

¹³⁷ Hadimoğlu Özbek/Teksoy, 234.

(a) *Kişinin Sözleşmeci Devlete sadakat yükümlülüğünü bozacak biçimde*

(i) *Sözleşmeci Devletin açıkça belirtilen bir yasağa karşı gelerek bir diğer Devlete hizmet vermiş veya hizmet vermeye devam etmek veya bir başka devletten hizmet karşılığı parasal çıkar sağlamış ya da sağlamaya devam ediyorsa ya da*

(ii) *Devletin yaşamsal önemdeki çıkarlarına ciddi olarak zarar verici bir biçimde hareket ediyorsa;*

(b) *Kişi başka bir Devlete karşı bir bağlılık yemini etmişse, ya da resmi bir beyanda bulunmuşsa, ya da Sözleşmeci Devlete bağlılığını yadsıdığı kanıtlarla saptanırsa.”* şeklindedir.

Sözleşmenin 8/3-a/i. maddesine benzer bir düzenlemeye, TVK’nın 29/1-a ve 29/1-c maddelerinde yer verilmiştir. TVK 29/1-a. maddesinde belirli şartlarda yabancı bir devletin Türkiye’nin çıkarlarına uymayan bir hizmetinde çalışan kişilerin vatandaşlıklarının Cumhurbaşkanı kararı ile kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. TVK 29/1-c. maddesinde ise izin almadan yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanların vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. TVK’nın 29/1-a ve 29/1-c. maddeleri ile Sözleşme’de yer alan hüküm benzerlik göstermektedir.

Sözleşme madde 8/3-a/ii. maddesinde belirtilen durum ise TVK madde 29/1-b. ile amaç itibari ile benzerlik göstermektedir. Sözleşmede belirtilen “devletin yaşamsal önemdeki çıkarlarına ciddi olarak zarar verme” ifadesi ile TVK 29/1-b.’de belirtilen “Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam etme” ifadesinin aynı doğrultuda olduğunu söyleyebiliriz; çünkü Türkiye’nin savaş halinde olduğu devletin hizmetinde çalışma eylemi devletin yaşamsal önemdeki çıkarlarına ciddi şekilde zarar vermek demektir. Hali hazırda kanun metninde belirtilen bu türden herhangi bir eylem, devletlerin ceza hukuku mevzuatlarında suç olarak yer almaktadır¹³⁸.

¹³⁸ Belirtilen eylemler 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda ikinci kitap dördüncü kısım dördüncü bölümde yer alan devletin güvenliğine karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır. Örneğin yasanın 303. maddesinde düzenlenen “düşmanla iş birliği yapmak” suçunun karşılığı müebbet veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıdır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar, Anayasanın 90/5. maddesi uyarınca kanun hükmündedir. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi halinde çıkabilecek uyuşmazlıklara da Anayasanın 90. maddesi gereği milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınmaktadır. Türkiye, Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşmeye taraf değildir. Türkiye'nin Sözleşmeye taraf olması halinde 5901 sayılı TVK ile Sözleşme arasında kaybettirme sebepleri açısından farklılık oluşacaktır. Diğer bir ifadeyle, TVK'da kaybettirme sebepleri daha sınırlı iken Türkiye'nin Sözleşmeye taraf olması ve usulüne uygun yürürlüğe koyması halinde, kaybettirme nedenlerinin daha geniş olduğu bir milletlerarası sözleşme ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla bu durum usulüne uygun yürürlüğe konmuş milletlerarası sözleşme ile yerel mevzuat arasında farklılık oluşturacaktır. Bu nedenle Sözleşme ile TVK'nın uyumlu olabilmesi için bazı değişikliklerin yapılması gerekcek ya da Türkiye'nin Sözleşmenin 8. Maddesinin ilgili fıkralarına çekince koyması gerekecektir.

1.2.2.3. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi¹³⁹, vatandaşlıkla ilgili daha önceki uluslararası metinlerde kabul edilen ilkelerin geliştirilmesi, bu ilkelerin ülkelerin iç hukukuna aktarılması ve vatansızlığından da mümkün olabildiği kadar azaltılması amacıyla, devlet ve bireylerin çıkarlarını koruma bağlamında kabul edilmiştir. AVS'de belirtilen hususlar ilk olarak Avrupa Konseyi tarafından AİHS'e ek protokol olarak eklenmek istenmiş, sonrasında ise sözleşme olarak düzenlenmiştir. Milletlerarası hukukta vatandaşlık ile ilgili kanunları ve ilkeleri kabul etmesi ve bu tespitleri yansıtmaları nedeniyle Avrupa Konseyi bu Sözleşmenin uluslararası alanda ilk metin olduğunu kabul etmektedir¹⁴⁰. Sözleşme içerik itibarı ile vatandaşlık ile ilgili birtakım düzenlemeler, sınırlamalar ve genel bir çerçeve çizmekle birlikte vatandaşlık ile oluşan bağın irade dışı sona ermesi halleriyle ilgili bazı standartlar belirtmektedir.

¹³⁹European Convention on Nationality, Strasbourg 6.XI.1997, Council of Europe, European Treaties, ETS No:166, Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://rm.coe.int/168007f2c8> (22/12/2022).

Bu başlık altında kısaca "Sözleşme" olarak anılacaktır. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarası/DigerSozlesmeler/Avrupa_uyruklu_k_sozlesmesi.pdf (22/12/2022).

¹⁴⁰ Tanrıbilir, *Avrupa*, 793.

Türkiye, Sözleşmeye taraf olmamakla birlikte AVS, 5901 sayılı TVK açısından önemli bir uluslararası kaynak olmuştur. 5901 sayılı TVK'nın genel Gereğçesine¹⁴¹ bakıldığında, sık sık Sözleşmeye atıf yapıldığı görülmektedir. TVK Gereğçesindeki *“Vatandaşlıkla ilgili düzenlemelerin devletin egemenlik hakkının bir sonucu olduğu ve vatandaşlığın belirlenmesinde devletin mutlak bir yetkisinin bulunduğu genel bir ilkedir. Bu yüzden her devletin, kimlerin kendi vatandaşı olacağını belirleme ve bunlarla ilgili düzenleme yapma özgürlüğü vardır. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin 1 inci maddesi bunu açıkça ifade etmiştir. Adı geçen sözleşmeye göre; “Her devlet, kimlerin kendi vatandaşı olduğunu, kendi hukuku uyarınca kendisi belirler.” Devletin bu yetkisinin tek istisnası ise, devletin yaptığı düzenlemelerin, uluslararası sözleşmelere, uluslararası teamül hukukuna ve vatandaşlıkla ilgili genel olarak kabul edilmiş hukuk ilkelerine aykırı olmamasıdır.”* ifadeden anlaşılabacağı üzere TVK hazırlanırken Sözleşme hükümleri mümkün olduğu kadar dikkate alınmıştır. Bu durum gerekçedeki *“Ayrıca, uluslararası düzeyde vatandaşlık konularında bağlayıcı düzenlemelere gidilmeye başlanmıştır. 1 Mart 2000 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi konularında önemli ilkeler benimsemiştir. Sözleşme, vatandaşlık hukukunun cinsiyet, din, ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken açısından ayrımcılık oluşturan herhangi bir uygulama içerebileceğini kabul etmiştir. Diğer yandan Sözleşme, devletlerin çok vatandaşlık olgusuna olumlu yaklaşımda bulunmalarını öngörmektedir. Bu sözleşmeyi Avrupa Konseyi üyesi 12 ülke onaylamış, 27 ülke de imzalamıştır. Ülkemiz bu sözleşmeyi henüz imzalamamakla birlikte, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde ülkemizin gündemine gelmesi muhtemel görünmektedir. Çünkü Avrupa Birliği düzeyinde yapılan değerlendirmelerde vatandaşlık alanında Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin temel alınması gerektiği yönünde eğilim ağırlık kazanmıştır.”* ifadeden de anlaşılmaktadır.

Sözleşmenin Önsözü'ndeki açıklamalar arasında yer alan uyrukluğa ilişkin sorunlarda hem bireylerin hem de devletlerin meşru çıkarlarının hesaba katılması gerekliliğini tanıma ve mümkün olduğunca uyruksuzluğun önüne geçme ifadesi, kaybettirmeyle bağlantılıdır¹⁴². Sözleşmenin 2/a. maddesinde vatandaşlık *“kişi ile devlet arasında kişinin etnik kökenine işaret etmeyen bir hukuki bağ”* olarak tanımlanmıştır.

¹⁴¹ Genel Gereğçe için bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf> (22/12/2022).

¹⁴² Alibaba, 123.

Etnik kökenlere göre bu bağın tanımlanmaması vatandaşlığın da millet yerine devlet ile kurulan bir bağ olduğunu göstermektedir¹⁴³. Sözleşmede vatandaşlığın etnik kökenlere yani milli unsurlara göre tanımlanmaması Sözleşmenin vatandaşlığın uluslararası yönüyle ilgilendiğine karine teşkil etmektedir¹⁴⁴.

Sözleşmenin “*Uyrukluğun Hukuken veya Taraf Devlet İnisiyatifiyle Kaybı*” başlıklı 7. maddesi ile TVK’da düzenlenen vatandaşlığın irade dışı kaybı halleriyle birbirleri yakından ilişkilidir. Sözleşmenin 7. maddesinde sayılan bazı durumlar TVK’da belirtilen irade dışı vatandaşlığın kaybı hallerine temel oluşturmuştur. Bu madde kapsamında önemli olan nokta, Sözleşmenin, vatandaşlığın hileli davranışla, yalan beyanla ve gerçekleri gizlemek suretiyle kazanılması dışında kalan tüm hallerde kişinin vatansız kalmasını engellemek istemesidir¹⁴⁵. Bu doğrultuda Sözleşmede, gerçekleştirilen ihlalin boyutuna ve derecesine bakılmaksızın vatansızlığın önlenmesine yönelik hükümlere yer verilmiştir¹⁴⁶.

Sözleşmenin 7. maddesinde TVK madde 29/1. kapsamında düzenlenen kaybettirme ile benzer mahiyette ifadeler yer almaktadır. Kaybettirme açısından Sözleşme incelendiğinde; Sözleşmenin 7/1-c. maddesinde yer alan “*yabancı bir devletin silahlı kuvvetlerinde gönüllü hizmet etme*” durumu ile TVK 29/1-c. maddesindeki “*izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma*” durumu hemen hemen aynıdır. Sözleşmenin 7/1-d. maddesinde yer alan “*Taraf Devletin hayati çıkarlarına ciddi olarak zarar verici bir biçimde davranma*” durumu ile TVK 29/1-b’de belirtilen “*Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam etme*” durumu da amaç ve kapsam itibarı ile hemen hemen aynı mahiyettedir. Sözleşmenin 7. maddesinde sayılan haller, vatandaşlığın irade dışı kaybına neden olacak hallerle ilgili genel bir perspektif sunmaktadır. Devletlerin, Sözleşmeyi esas alarak iç hukukunda düzenlemeler yapması olumlu bir durum olarak gözüktüğü de Sözleşmenin 1997 yılında akdedilip daha sonra yürürlüğe girdiği ve akit devletler tarafından ileri tarihlerde kabul edildiği de dikkate alındığında günümüzdeki dinamiklerin gerisinde olan bazı düzenlemeler içerdiği anlaşılabacaktır. Devletlerin ve özellikle Türkiye’nin, vatandaşlığın kaybettirilmesi

¹⁴³ Alibaba, 123.

¹⁴⁴ Güngör, *Sözleşme*, 229.

¹⁴⁵ Alibaba, 127.

¹⁴⁶ Güngör, *Sözleşme*, 229; Alibaba, 127.

noktasında Sözleşmedeki bazı ana unsurları iç hukukuna aktarıp bazı unsurları iç hukukuna aktarmaması gözüktüğü gibi olumsuz bir durum değildir. Aksine Türkiye'nin, asgari bazı hususlarda uluslararası metni iç hukukunda odak noktası yapıp; Sözleşmede bulunan fakat günümüzdeki dinamiklere uygun ve modern olmayan ve insan hakları ile bağdaşmayan bazı düzenlemelere yer vermemesi olumlu bir gelişmedir.

Sözleşmenin 12. maddesinde her taraf devletin kendi vatandaşlığının kazanılması, muhafazası, kaybı, tekrar kazanılması veya belgelendirilmesine ilişkin kararlarına karşı itiraz yoluyla bu kararların, kendi iç hukukuna uygun olarak, idari veya yargısal yollarla yeniden incelenmesi hakkı tanıyacağı düzenlenmiştir.

1.3. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE KAYBETTİRME

Vatandaşlığın kaybettirilmesi konusu içerisinde Cumhuriyet dönemi öncesi uygulamaların bilinmesi sonraki düzenlemelerin kökeninin nereden geldiğinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir; ancak belirtmek gerekir ki Cumhuriyet dönemi öncesinde “kaybettirme” kurumu mevcut değildir. Cumhuriyet öncesinde kabul edilen yasal metinlerde “çıkarılma” ve “ıskat” kurumları yer almaktadır. Kaybettirme kavramı, Türk Vatandaşlık Hukuku'na 403 Sayılı Kanun ile girmiş ve yürürlükteki kanunda da aynı şekilde muhafaza edilmiştir.

1.3.1. İslam Hukukunda Kaybettirme

Bir şekilde birbirleri ile bağ kurmuş olan ve tebaadan oluşan her devlette olduğu gibi İslam Hukuku'nu benimsemiş devletlerde de bir vatandaşlık kavramı mevcuttur. Hz. Muhammed tarafından Medine'de kurulan site devleti, ilk İslâm devleti kabul edilir; ancak o dönemde kurulan bu site devletin sınırları bugünkü manada çizilip korunmadığı için net olarak vatandaş veya yabancı tanımlı yapmak mümkün değildir. Kurulan bu devletin asıl amacının İslamiyet'i yaymak olması nedeniyle insanlar arasında “vatandaş-yabancı” değil, “Müslüman-gayrimüslim” ayrımının yapılması daha doğru kabul edilmiştir¹⁴⁷. İslam dininde din ve devlet ilişkileri birbirinden ayrı olmadığı gibi, klasik bir devlet anlayışı da yoktu. İslâmiyet anlayışında millet anlayışı değil;

¹⁴⁷ Servet Armağan, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 9. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2019, 204.

dünya üzerinde nerede olursa olsun inanç birliğinden dolayı herkesin aynı ümmete tabi olması anlamına gelen ümmet¹⁴⁸ anlayışı mevcuttu¹⁴⁹. Yani diğer bir ifade ile İslam dini, İslamiyet'i kabul eden bireylerin tek devlet (ümmet) olduğunu kabul edip Müslüman olan herkesin ümmete bağlı bir birey (bugünkü karşılığı ile vatandaş) olduğunu kabul ediyordu. Vatandaşlığın tanımını ise birlikte yaşanan toprak parçası, topluluğun dili, ırkı, rengi veya doğum ya da soybağı gibi esaslar değil sadece İslam inancı belirlemektedir.¹⁵⁰

Kuran'da mevcut olan ayetlerden hareketle İslam dinini kabul etmiş her birey Müslüman olmakta, dolayısıyla İslam ümmetinin bir bireyi olarak bu devletin vatandaşı olmaktadır. Müslüman olan bir kimsenin, İslâm ülkesinin vatandaşı olabilmesinde günümüzde vatandaşlığı belirleyen ilkeler olan doğum veya toprak esasının hiçbir önemi bulunmamaktadır. Kişinin hayatının herhangi bir döneminde İslam dinini kabul etmesi halinde İslam ümmetinin bir ferdi yani vatandaşı olmaktadır¹⁵¹.

Kur'an'da vatandaşlık-yabancılik ilişkisinin nasıl olması gerektiği konusunda genel hükümler içermekle birlikte, vatandaş veya yabancı tanımlaması yapılmadığı için vatandaşlığın ne şekilde kaybettirildiğine dair ya da irade dışı nasıl sona erdiğine dair de net tanımlar bulunmamaktadır. İslam hukukunda vatandaşlığın kazanılması ile ilgili hükümler bulunması nedeniyle buradan hareketle vatandaşlığın kaybı halleri ile ilgili açıklamalar yapılmaktadır. İslam hukukunda Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar açısından vatandaşlığın kaybı hallerinin şartları farklıdır.

¹⁴⁸ Kaynağını Kur'an'dan alan (Al-i İmran, 110). Ümmet kavramı, belli vasıfta inanan insanlardan oluşan ve sorumlulukları tayin ve tespit edilen bir topluluktur. Bu grup aynı zamanda kamu menfaati adına hareket eden bir hisbe teşkilatı vazifesi görmektedir. Murtaza Köse, *İslam Hukuku Açısından Hükmî Şahsiyet*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2009, 209.

¹⁴⁹ Nihat Aytürk, *İslam'da Devlet Yönetimi Lider Yöneticiler*, Astana Yayınları, Ankara 2018, 14; Topçuoğlu, 190-200; Topuzkanamış, 127; Ahmet Reşit Turnagil, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, Sebül Yayınevi, İstanbul 1972, 81.

¹⁵⁰ Gülnihal Bozkurt, "İslâm Hukukunda Zimmîlerin Hukukî Statüleri" Prof. Dr. Kudret Ayiter Armağanı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1-4), Ankara 1987, 148; Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devleti İdaresi*, çev. Hamdi Aktaş, Beyan Yayınları, İstanbul Kasım 2016, 392.

¹⁵¹ Turnagil, 81.

Müslüman kişinin vatandaşlığını sona erdiren ilk hal irtidat¹⁵² etmesidir. Hayatının herhangi bir bölümünde İslamiyet'i seçip Müslüman olan kişi devletle/ümmelele kurduğu bağı, başka bir dini seçmesi halinde kaybetmektedir. Çünkü artık kişi ile ümmelele arasında olan herhangi bir bağı yani İslam inancı söz konusu değildir¹⁵³. İrtidat dışında, geçerli bir sebebe dayanmaksızın İslâm ülkesinden ayrılarak Müslüman olmayan ülkeye daimî olarak ikamet etme amacıyla göç eden bir Müslümanın da vatandaşlığını kişi iradesine bakılmaksızın kaybetmiş olacağı kabul edilmektedir. Bir diğerele kayıp hali karı/koca ilişkisi ile ilgilidir. İslamiyet'te “*Kadın, kocasına tâbidir*” ilkesine göre, Müslüman olmasına rağmen Müslüman olmayan yabancı bir ülkenin vatandaşı ile evlenen kadın da iradesine bakılmaksızın İslâm devleti vatandaşlığını kaybeder¹⁵⁴. Gayrimüslim vatandaşlar açısından ise zimmet anlaşmasına aykırı davranma, yabancı bir ülkeye iltihak etme ve İslam devletinde gayrimüslim olan kadının yabancı bir ülke vatandaşı ile evlenme halinde İslam ülkesi vatandaşlığı sona ermektedir.

1.3.2. Osmanlı Devleti'nde Kaybettirme

Osmanlı Devleti'nin sınırlarının çok büyük toprakları ve kıtaları içine alacak şekilde genişlemesi nedeniyle Osmanlı Devletindeki vatandaş tanımını da bazı değışiklere uğrarak değışmiştir. Osmanlı Devleti, yapısı itibariyle bir İslam devleti olduğu için başlangıçta vatandaşlık tanımını ya da vatandaşlığın kaybı ile ilgili düzenlemelere yasal metinlerde yer verilmemişti.

Göğere göre, “*Osmanlı Devleti de Roma Hukuku'ndan gelen ve 18. yüzyılın sonlarına kadar izlerine rastlanan ve ikametgâha dayanan toprak esasının etkisi altında kalmıştır*¹⁵⁵.” Devletin vatandaşı sayılanlar, Müslümanlar ve Gayrimüslimler şeklinde ayrılmış ve bu duruma göre de statüleri belirlenmiştir. İslam devletleri sınırları içinde yaşayan herkesin Müslüman veya gayrimüslim olmasına bakılmaksızın bu devletin

¹⁵² Sözlükte “dönmek; geri çevirmek, kabul etmemek” anlamlarındaki redd kökünden türeyen ridde ve irtidâd, fıkıh terimi olarak müslüman bir kişinin kendi iradesiyle İslâm dininden çıkmasını ifade eder. İrtidat eden erkeğe mürtedd, kadına mürtedde denilir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ridde#1> (21.01.2023)

¹⁵³ Topçuoğlu, 209.

¹⁵⁴ Hamidullah, 143.

¹⁵⁵ Göğere, *Tabiiyet*, 14.

vatandaşı olması durumu Osmanlı Devleti'nde de devam etmiştir¹⁵⁶. Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan gayrimüslimler, zimmî¹⁵⁷ adı verilen bir statüde Müslümanlar ile bir arada yaşayanlar¹⁵⁸ ve herhangi bir İslam ülkesi vatandaşı olmayıp geçici bir süre izinli olarak İslam ülkesinde bulunan yabancılar olan Müste'menlerden (ehlüdârî'l-harb/harbî) oluşmuştur¹⁵⁹.

Yukarıda belirtilen ifadelerden hareketle Osmanlı Devleti'nde tabiiyeti şu şekilde tanımlamak mümkündür. Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan herkes eşi ve çocuklarıyla birlikte Osmanlı tebaasındandır. Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan ve Müslüman olmayanlar ise devletin gayrimüslim tebaasındadır. Hem Müslümanların hem de gayrimüslimlerin tebaa olarak kabul edilebilmelerinin en önemli kriteri, kişilerin ülke sınırları içinde ikamet etmeleridir. Osmanlı'nın kabul ettiği ikamet yani toprak esaslı özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru dünya genelinde değişen sosyolojik yapılar ve bunun sonucunda ortaya çıkan akımlar nedeniyle etkinliğini yitirmiştir¹⁶⁰.

Tanzimat sonrasında ise batıda yaşanan gelişmeler Osmanlı tebaasını da etkilemiş, toplum içinde milliyet, millet-devlet ilişkisi gibi tanımlar güçlenmeye başlayarak din odaklı bağlar etkisini kaybetmeye başlamıştır¹⁶¹. Devrimler sonrasında verilen kapitülasyonlardan kaynaklı yoğun baskılar, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin¹⁶² hazırlanmasını hızlandırmıştır¹⁶³. 28 Ocak 1869 tarihli Kanunname ile Osmanlı Devleti, aynı dönemde var olan birçok devletten daha önce, hukuki bir mevzuatında vatandaşlık ile ilgili kavramlara yer vermiştir¹⁶⁴. Kanunname, Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık ile

¹⁵⁶ İbrahim Özcoşar, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Hukuki Durumu ve Millet Sistemi." *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 7 (7), 2003, 124; Yuca, 3.

¹⁵⁷ İslâm hukuku literatüründe anlaşma gereği İslâm devletinin vatandaşı olma hakkını kazanan gayrimüslimleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

¹⁵⁸ Özcan Ekici, İbrahim Fevzi Şahin, "Bölüm 5 Modern Vatandaşlık Anlayışına Göre Osmanlı Devleti'nde Vatandaşlık Algısı", *Sosyal Bilimlere, İksad Publishing House*, 2020, 160.

¹⁵⁹ Halil Cin, Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi Özel Hukuk*, 2. Baskı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, No:59, Hukuk Fakültesi Yayın No:5, Konya, 1995, 311; Hayreddin Karaman, *Mukâyeseli İslâm Hukuku Cilt I*, Nesil Yayınları, İstanbul 1991, 247.

¹⁶⁰ Göğer, *Tabiiyet*, 14.

¹⁶¹ Fişek, *Vatandaşlık*, 5.

¹⁶² Çalışmada kısaca Kanunname olarak anılacaktır. Kanunnamenin tam metni için bkz. İlhan Unat, *Türk Vatandaşlık Hukuku, Metinler Mahkeme Kararları*, (Vatandaşlık), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1966, 8.

¹⁶³ Tuğrul Arat, "Türk Vatandaşlığından Iskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları." (Iskat), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 31(1), 1974, 280; Yuca, 3.

¹⁶⁴ Kubilay Düzenli, "Tabiiyet-İ Osmaniye Kanunnamesinden Avrupa Birliği Uyum Yasalarına Türkiye'de Vatandaşlığın Tarihçesi: Anayasalar, Vatandaşlık Kanunları, Hükümet Programları", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 7 (3), 445.

ilgili hukuki düzenleme olup İslam devletleri arasında din ve inanç kavramından bağımsız olarak modern vatandaşlık esaslarına dayanan ilk düzenlemedir¹⁶⁵. Kanunname, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ikamet eden herkesi herhangi bir ayrıma tabi tutmaksızın vatandaş olarak kabul etmiştir¹⁶⁶. Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesini Göğer; “*Yetersiz ve milletlerarası gelişmelerin de gerisinde kalmıştır*”¹⁶⁷ şeklinde değerlendirirken; Fişek; “*Belki mükemmel değil, ancak neşredildiği zamana göre fevkalade bir vesika olduğunu ve İslâm dünyası için vatandaşlık hukuku sahasında bir dönüm noktası teşkil ettiğini*”¹⁶⁸ ifade etmiştir.

1869 tarihli Kanunname dokuz maddeden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Kanunname vatandaşlığın kazanılmasında kan esasını benimsemiştir. Bu durum Kanunnamenin 1. maddesinde ana babası veya sadece babası Osmanlı olan çocuğun Osmanlı olacağını belirten hükümden anlaşılmaktadır. Kanunnamenin 8. maddesinde vatandaşlığın kazanılması ve kaybının yalnızca kanunda gösterilen şartlarda olacağı kabul edilmiştir. Bu madde vatandaşlığın kazanılması ve kaybında keyfi uygulamaların önüne geçebilmesi açısından yasalaştırılmış olması önemlidir fakat söz konusu düzenleme kapsamında herhangi bir yargısal denetim olduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır¹⁶⁹. Vatandaşlıktan çıkarılma bu Kanunnamenin 5 ve 6. maddelerinde düzenlenmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki Kanunname kapsamında çalışmamızın konusunu teşkil eden “kaybettirme” ile benzer mahiyette bir düzenleme mevcut değildir. 5901 sayılı Kanunda “kaybettirme” kurumunun vatandaşlığın irade dışı kaybı halleri başlığı altında düzenlenmiş olması nedeniyle Kanunnamede vatandaşlığın irade dışı sona ermesi hali olan “vatandaşlıktan ıskat” ile ilgili bilgiler farklıdır. Fakat irade dışı vatandaşlığın kaybı hali ile ilgili düzenleme olması nedeniyle çalışma açısından faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Kanunnamenin 5 ve 6. maddeleri incelendiğinde, aslında amaç ve kapsam itibarıyla yürürlükteki vatandaşlık kanununda düzenlenen kaybettirme kurumu ile benzerlik de göze çarpmaktadır. Vatandaşlıktan çıkarma ile vatandaşlığın kaybettirilmesinin sonuçları farklı olsa da her iki kurumun sebepleri

¹⁶⁵ Aybay/Özbek/Perçin, 61; Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara 1999, 289.

¹⁶⁶ Süleyman Dost, "Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Osmanlı Devleti veya Hatay Cumhuriyeti Vatandaşlığı Yoluyla Türk Vatandaşlığını Kazanması Mümkün Mü?" *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 5 (1), 2015, 51.

¹⁶⁷ Göğer, *Tabiiyet*, 15.

¹⁶⁸ Fişek, *Vatandaşlık*, 7.

¹⁶⁹ Aybay/Özbek/Perçin, 62.

arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Vatandaşlıktan çıkarma ile vatandaşlığın kaybettirilmesi kurumları açısından en temel farklılık yeniden vatandaşlığı kazanabilme noktasındadır. Kişi hakkında vatandaşlıktan çıkarma kararı verilmesi halinde kişinin tekrardan Türk vatandaşlığını kazanması ihtimali mevcut değildir. Kişi hakkında kaybettirme kararı verilmesi halinde ise, Kanunda belirtilen şartların sağlanması halinde kişinin tekrardan Türk vatandaşlığını kazanma ihtimali bulunmaktadır.

Kanunnamenin 5. maddesinde¹⁷⁰ izin almadan vatandaşlık değiştirmenin yasak olduğu ve bu iznin padişah tarafından verilebileceği düzenlenmiştir.

Kanunnamenin 6. maddesi¹⁷¹ ile izin almadan vatandaşlık değiştiren ve yabancı ülkenin askerlik hizmetine giren şahısların vatandaşlıktan çıkarılarak ülkeye girmesinin yasaklanacağı düzenlenmiştir.

1.4. CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDE KAYBETTİRME

Kanunnamenin yürürlükte kalma süreci dikkate alındığında, dönemin ihtiyaçlarını karşılaması ve vatandaşlık alanında sonraki dönemlere temel bir örnek teşkil etmesi bakımından önemli bir düzenleme olduğu bir gerçektir. Vatandaşlık kavramının dinamik bir kavram olması ve dönemin dinamiklerinden etkilenmesi nedeniyle, zamanla 1869 tarihli Kanunname vatandaşlıkla ilgili birtakım hususlara cevap vermemeye başlamıştır. Her ne kadar Kanunname, Türk hukuk tarihinde vatandaşlıkla ilgili yazılı ilk hukuki metin olsa da oluşan bu durum beraberinde yeni bir vatandaşlık kanunu oluşturma fikrini ortaya çıkarmıştır. Kanunname, kabul edildiği tarih olan 1869 yılından Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk vatandaşlık kanunu olan 1312 sayılı Kanunun kabul edildiği 1928 yılına kadar yaklaşık 60 yıl yürürlükte kalmıştır.

¹⁷⁰ Kanunnamenin 5. maddesinin günümüz Türkçesi ile karşılığı:

“Yüce Saltanat vatandaşlığından izinli olarak yabancı bir devletin uyrukluğuna giren kimseler vatandaşlığını değiştirdikleri tarihten itibaren yabancı sıfatında tutulup haklarında o şekilde muamele olunur. Fakat Yüce Devlet 'den (Osmanlı Devleti) izin almaksızın yabancı bir devletin vatandaşlığına girer ise bu yeni vatandaşlığı sanki yokmuş ve kendisi olduğu gibi Yüce Devlet'in vatandaşlarından biri kabul edilip bütün hususlarda Yüce Devlet'in vatandaşları hakkında yapılan uygulamaların aynısı uygulanacaktır. Her durumda Yüce Devlet'in vatandaşlarından bir şahsın vatandaşlıktan çıkması mutlaka Padişah'ın emri üzerine verilecek bir seneden bağlı olacaktır.”

¹⁷¹ Kanunnamenin 6. maddesinin günümüz Türkçesi ile karşılığı:

“Yüce Saltanat tarafından izin verilmeksizin yabancı bir ülkede uyruğunu değiştiren veyahut yabancı bir devletin askerlik hizmetine giren şahsı Yüce Devlet isterse vatandaşlıktan çıkarabilir ve bu çeşit vatandaşlıktan çıkarılan kimselerin Osmanlı Devleti'ne dönmesi yasak olur.”

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi hükümlerini içeren Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi yürürlükte iken toplamda üç maddeden oluşan 1041 sayılı Şeraiti Muayeneyi Haiz Olamayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskatı Hakkındaki Kanun¹⁷² Meclis tarafından kabul edilmiştir. Kanunun amacı ilk maddesinde belirtildiği üzere, İstiklal muharebeleri esnasında Millî Mücadeleye iştirak etmeyerek Türkiye dışında kalan ve 24 Temmuz 1923 tarihinden bu Kanunun kabul edildiği 24 Temmuz 1927 tarihine kadar Türkiye'ye dönmeyen Osmanlı vatandaşlarının vatandaşlıktan ıskat (günümüzdeki karşılığı kaybettirme) edilmesi oluşturmuyordu¹⁷³. Kanun, Millî Mücadeleye katılmamış ve 23/05/1927 tarihine kadar Türkiye'ye dönmemiş kişilerin Bakanlar Kurulu tarafından verilen kararla ıskat edilebileceğini düzenlemiştir. Yürürlükte olan bir anlaşma nedeni ile Türkiye lehine ihtiyari olarak yurt dışında bulunup ülkeye dönmeyenler ise kanunun kapsamı dışında bırakılmıştır. Burada belirtilen ıskat nedeninin dönemin koşullarından hareketle düzenlediği söylenebilir. Belirtilen tarihlerde ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum, çok zor ve güç şartlar altında cephede verilen mücadeleler neticesinde kazanılmış savaşlar ile yeni bir devlet kurulması da dikkate alındığında belirtilen hükmün isabetli olduğu düşünülmektedir. Çünkü belirtildiği üzere, vatandaşlık ve buna bağlı bütün kavramlar içinde bulunulan dönemin şartlarından doğrudan etkilenerek yeniden şekil almaktadır.

1.4.1. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre İskat

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde vatandaşlığın kapsamını belirleyen, sınırlarını çizen ve sona erme hallerini düzenlemesi nedeniyle önemli bir düzenleme olan 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu¹⁷⁴, 1928 yılında kabul edilmiştir. 1312 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 1928 yılından önce Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1924 Anayasası'nı¹⁷⁵ kabul etmiştir. 1924 Anayasası'nda vatandaşlık ile ilgili hükümler Anayasanın 88. maddesinde yer almıştır.

¹⁷² Kanunun tam metni için bkz.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbmmc00501041.pdf (23/12/2022).

¹⁷³ Duygu Yılmaz, Didem Konya, "Cumhuriyet'in Kuruluşunda Birey ve Devlet İlişkisi: 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Uygulamaları", *Belgi Dergisi*, Sayı 24, 2022, 24.

¹⁷⁴ RG: 04.06.1928-904. Bu başlık altında TVK olarak anılacaktır.

¹⁷⁵ 20.04.1924 tarihli 491 kanun numaralı Teşkilatı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası) tam metni için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (23.12.2022).

1924 Anayasası'nın 88. Maddesine göre; “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) itlak olunur.

Türkiye’de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye’de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye’de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türktür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izale edilir.”

1924 Anayasası'nın 88. maddesinin son cümlesi olan “*Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izale edilir.*” ifadesi Türk vatandaşlığının sona ermesi durumu ile ilgilidir. Metin tam olarak hangi durumlarda vatandaşlığın sona ereceğini belirtmese de vatandaşlığın sona ermesinde bir çerçeve çizmiş olması nedeniyle önem arz etmektedir. Söz konusu hüküm ile aslında gerek uluslararası gerekse ulusal mevzuatlarda yer alan “vatandaşlığı sona erdirecek hallerin kanunda açıkça belirtilmesi” ilkesinin anayasal güvencesi elde edilmiştir.

1869 tarihli Kanunname yetkili makam kararı ile vatandaşlığın irade dışı kaybı ile ilgili sadece ıskat kurumunu kabul etmişti. 1312 sayılı TVK’da aynı yolu izlemiş ve irade dışı vatandaşlığın kaybı halini dayandığı sebeplerle de benzer olacak şekilde düzenlemiştir¹⁷⁶. 1312 sayılı TVK’nın ikinci faslında “*Vatandaşlıktan Çıkmak, Vatandaşlıktan İskat ve Hükümleri*” başlığı altında (7 ve 12. maddeleri arasında) Türk vatandaşlığının sona ermesi hallerine ilişkin düzenlemeler yer almıştır. Kanunun 7. maddesinde kişinin Türk vatandaşlığından izin almak suretiyle çıkması hali düzenlenmiştir. Kanunun 9, 10, 11 ve 12. maddelerinde ise irade dışı Türk vatandaşlığını sona erdiren ıskat¹⁷⁷ halleri düzenlenmiştir¹⁷⁸. 1312 sayılı TVK dışında da vatandaşlıktan ıskata ilişkin hükümlere başka kanunlarda yer verilmiştir¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Fişek, *Vatandaşlık*, 118; Arat, *İskat*, 280-281.

¹⁷⁷ 1312 sayılı mülga TVK’da “*ıskat*” olarak düzenlenen durum 5901 sayılı TVK’da “*kaybettirme*” olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle ıskat ile kaybettirme kavramları birbirleri ile bağlantılı düzenlemelerdir.

¹⁷⁸ Yılmaz/Konya, 23.

¹⁷⁹ Bu kanunlar için bkz. 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanun (RG: 06.03.1924-63), 23 Mayıs 1927 tarihli ve 1041 sayılı Kanun (RG: 31.05.1927-598), 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu (RG: 21.06.1934-2733), Ancak, bugün 1041 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmış, İskân Kanununun ıskata ilişkin hükümleri de 24 Haziran 1947 tarih ve 5098 sayılı Kanunla (RG: 24.06.1947-6640) yürürlükten kaldırılmıştır.

1312 sayılı Kanunda düzenlenen ıskat sebeplerine o dönem bazı eleştiriler getirilmiştir¹⁸⁰. Bey'e göre; *Bir de kanunumuzun Türk vatandaşlığından ıskat bahsi, kanaatimize nazaran hem hatalı hem de noksandır. Türklük en mukaddes bir hak iken öyle idari bir karar ile bir insan hemen vatandaşlıktan ıskat edilmemelidir. Bu eğer bir ceza ise muhakkak bir mahkemenin kararı lazım gelmelidir*¹⁸¹. Bu madde meseleye siyasi bir şekil verir gibidir; fakat haddi zatında mesele hukukidir, adlidir. Ortada ya bir cürüm vardır veya yoktur. Cürüm varsa mutlaka hadiseye mahkeme vaziyet etmelidir. Yoksa öyle siyasi bir zihniyetle ve idari karar ile bir Türkün en mukaddes hakkı, vatandaşlığı kolay kolay ortadan kaldırılmamalıdır¹⁸².

1312 sayılı Kanunun 9. maddesine¹⁸³ göre, özel izin almaksızın kendi isteğiyle yabancı bir ülkenin vatandaşlığına giren veya yabancı bir devletin ordusunda kendi isteğiyle askerlik hizmeti yapan Türk vatandaşlarının Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebileceği düzenlenmektedir. Mülga TVK'nın 10. maddesinde belirtilen yabancı bir devletin ordusunda gönüllü askerlik yapma durumu genel hatlarıyla yürürlükte olan 5901 sayılı TVK'nın 29/c. maddesi ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

1312 sayılı Kanunun 10. maddesine¹⁸⁴ göre, yabancı devletin ordusunda askerlik hizmetinde olmak, yabancı bir devlet hizmetinde olmak, Türkiye ile savaş halinde olan devlette izin almadan çalışmak, Türkiye'nin seferberlik ilan ettiği zamanda askere gitmemek, askerlikten kaçarak geri dönmemek ve yabancı ülkede beş yıldan fazla

¹⁸⁰ Ulusal ve uluslararası alanda 1312 sayılı Kanun hakkındaki eleştiriler için bkz. Yılmaz/Konya, 32-37.

¹⁸¹ Suphi Nuri Bey, "Türk Vatandaşlığı Kanunu", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 10 (59), 1932, 1775.

¹⁸² Bey, 1780.

¹⁸³ 1312 sayılı TVK'nın 9. maddesi; "Müsaade mahsusa istihsal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusu ile giren veya ecnebi bir devlet ordusunda bilihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler icra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebilir." şeklindedir.

¹⁸⁴ 1312 sayılı TVK'nın 10. maddesi; "Ecnebi bir devletin askerlikten gayri bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiyede bulundukları mahal hükümetleri ve ecnebi memleketinde Türk elçilik veya şehbenderhaneleri vasıtasile verilecek emre imtisal etmeyen veya Türkiye ile muharip olan bir devletin hizmetinde bilâ mezuniyet devam eden Türkler vatandaşlıktan ıskat olunabilirler.

Türkiyenin seferberlik ilân ettiği zamanda mecburî askerî hizmetlerim ifa için vesaiti lâzime ile vaki olacak resmî davete bilâ mazeret icabet eylemeyenlerden ve mürettep kıtalarına şevkleri esnasında veya bir kıtaya iltihaktan sonra fırlarla kanunî mehil zarfında avdet etmeyenlerden memaliki ecnebiyeye kaçtıkları anlaşılıpta hilafını isbat edemiyen ve mezuniyet ve tebdilhava veya memuriyet suretile Türkiye haricine azimet ettikleri halde müddet hitamında bilâ mazeret avdet etmiyerek fırrarî hükmünde kalan rütebi askeriye eshabile mensubin ve mükellefini askeriye veyahut ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şehbenderhanelerinde kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkleri hükümet isterse vatandaşlıktan ıskat eder." şeklindedir.

ikamet ettiği halde Türk konsolosluklarına kendisini kaydettirmemek ıskat sebepleri olarak düzenlenmiştir. 1312 sayılı TVK'nın 10. maddesi genel hatlarıyla yürürlükte olan 5901 sayılı TVK'nın 29/1. maddesinin a ve b fıkraları ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

1312 sayılı Kanun'un 11. maddesine¹⁸⁵ göre, daha önce yabancı bir devletin vatandaşı olup da Türk vatandaşlığına kabul edilen kişilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliğine aykırı fiiller ile hareketlere teşebbüs edenlerin ve askerlik hakkındaki kanunların emrettiği yükümlülükleri yerine getirmeyenlerin Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından ıskat edilebileceği düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVK doğuştan Türk vatandaşı olanlar ile sonradan Türk vatandaşı olan yabancılar hakkında kaybettirme nedenleri açısından herhangi bir ayırım yapmamıştır.

Son olarak 1312 sayılı Kanun'un 12. maddesine¹⁸⁶ göre, vatandaşlıktan ıskat edilenlerin Türkiye'de bulunması halinde sınır dışına çıkarılacakları, genel olarak Türkiye'ye dönmeleri yasaklanacağı ve bunların mallarının hükümet tarafından tasfiye edileceği düzenlenmiştir. 1312 sayılı TVK'da ıskat edilen kişilerin mal varlığı durumları ile ilgili hüküm bulunmasına rağmen 5901 sayılı TVK'da hakkında kaybettirme kararı verilen kişilerin mallarına ilişkin doğrudan bir hüküm bulunmamakta, bu kişileri ile ilgili genel hükümlere göre işlem yapılmaktadır. Genel hükümlerde yabancı kişilerin taşınmaz edinmesi ile ilgili düzenlenen hükümler hakkında kaybettirme kararı verilen kişiler açısından aynı şekilde tatbik edilebilmektedir.

Ünlü şair Nazım Hikmet Ran hakkında 1312 sayılı TVK'nın 10. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından çıkarılmasına (ıskatına) karar verilmiştir. 1312 sayılı TVK yer alan “vatandaşlıktan ıskat” kurumunun yerini 403 sayılı TVK'da “vatandaşlıktan çıkarma” kurumu almıştır; ancak her iki ifade de aynı anlamda kullanılmaktadır¹⁸⁷. 1312 sayılı TVK'nın 14. maddesi ve 403 sayılı TVK'nın

¹⁸⁵ 1312 sayılı TVK'nın 11. maddesi; “Türk vatandaşlığına kabul edilmiş olan sabık ecnebilerden A- Türkiye Cumhuriyeti'nin dahili ve harici emniyetine mugayir efal ve harekâta tesaddi edenler, B- Askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmiyenler, icra Vekilleri Heyeti kararile Türk vatandaşlığından ıskat olunabilirler.” şeklindedir.

¹⁸⁶ 1312 sayılı TVK'nın 12. maddesi; “Vatandaşlıktan ıskat edilenler memleket dahilinde bulundukları takdirde Türkiye haricine çıkarılırlar, avelümum vatandaşlıktan ıskat edilenlerin Türkiyeye avdetleri memnudur. Bunların malları hükümetçe tasfiye olunur.” şeklindedir.

¹⁸⁷ Uluocak, 92; Aybay/Özbek/Perçin, 200; Nomer, 145; Doğan, 145-147.

35/4. maddesine göre vatandaşlıktan ıskat edilen (çıkarılan) Türk vatandaşlarının tekrardan Türk vatandaşlığını kazanması kanun hükümlerine göre mümkün değildir. Bu bağlamda şair Nazım Hikmet Ran hakkında Bakanlar Kurulu tarafından verilen karar, 1312 sayılı Kanun kapsamında ıskat, 403 sayılı Kanun kapsamında ise çıkarma kararı olarak nitelendirilebilir. Nazım Hikmet Ran hakkında uygulan ıskat kurumu, işlemin sebep unsuru açısından 5901 sayılı Kanunda düzenlenen kaybettirmeye benzese de temel olarak farklı düzenlemelerdir. Çünkü en basit haliyle ıskat veya vatandaşlıktan çıkarma kurumlarında kişinin tekrar vatandaş olma durumu söz konusu değilken kaybettirme açısından bu şekilde bir düzenleme mevcut değildir. İskat edilen kişinin tekrar vatandaşlığa dönmesi kanun gereği mümkün olmamaktadır. Buna rağmen şair ile ilgili 2009 yılında birçok tartışmayı beraberinde getiren bir Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmıştır. İlgili kararda Nazım Hikmet Ran'ın ıskatına ilişkin önceki Bakanlar Kurulu kararının kaldırıldığı belirtilmiştir.

1.4.1.1. Nazım Hikmet Ran'ın Türk Vatandaşlığından Çıkarılması

Ünlü Türk şair Nazım Hikmet Ran, 1312 sayılı TVK'nın 10/1. maddesi¹⁸⁸ uyarınca, Bakanlar Kurulu'nun 1951 tarihli kararı¹⁸⁹ ile Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır (*ıskat edilmiştir*)¹⁹⁰. Vatandaşlık hukuku ile ilgili uyuşmazlıklar mevcut kanunlara göre değil uyuşmazlığın dayanağı olan kanundan hareketle sonuçlandırılmalıdır. Bu nedenle karar, güncel olarak tartışılrsa da 1312 sayılı TVK'ya göre çözümlenmesi gerekmektedir¹⁹¹. Nazım Hikmet Ran, pasaportsuz Türkiye'den Romanya'ya, Romanya'dan da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB)

¹⁸⁸ 1312 sayılı TVK'nın 10/1. maddesine göre; "Ecnebi bir devletin askerlikten gayri bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği bizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiyede bulundukları mahal hükümetleri ve ecnebi memleketinde Türk elçilik veya şehbenderhaneleri vasıtasile verilecek emre imtisal etmiyen veya Türkiye ile muharip olan bir devletin hizmetinde bilâ mezuniyet devam eden Türkler vatandaşlıktan ıskat olunabilirler."

¹⁸⁹ 13401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı için bkz. RG:25/07/1951-7885. Karar metni; "Pasaportsuz olarak İstanbul'dan Romanya'ya kaçan ve oradan da Moskova'ya giderek hava alanında memleketi aleyhine beyanatta bulunduğu ve mütaakiben radyo yayınlarında Türkiye'nin Hükümet şekli ve Hükümeti idare edenler aleyhine geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatıyla Sovyet Hükümeti'nin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist Nazım Hikmet Ran'ın kendisine bu hizmeti terk etmesi hususunda yapılacak tebligatın da bir fayda vermeyeceği mülahaza edildiğinden Türk vatandaşlığından çıkarılmasına karar verilmiştir" şeklindedir.

¹⁹⁰ Nuray Ekşi, M. Aytaç Özelçi, "Nazım Hikmet'in Türk Vatandaşlığından Çıkarılmasına İlişkin Kararların Değerlendirilmesi." *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 82, 2008, 2299.

¹⁹¹ Nuray Ekşi, Zuhale Bereket Baş, *Nazım Hikmet Ran'ın Vatandaşlık Durumu*, 1. Baskı, Beta Basım Yayınevi, İstanbul Nisan 2002, 11-12.

kaçmıştır. Karara göre, Nazım Hikmet Ran, Hükümet aleyhine konuşmalar yapıp röportajlar vermiştir. Bakanlar Kurulu bu konuşmaların amacının Sovyet Hükümetine hizmet etmek olduğunu kabul etmiştir¹⁹². Nazım Hikmet Ran'ın ölümünden sonra tekrar Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için bazı davalar açılmıştır¹⁹³.

Karine olarak idari işlemler hukuka uygundur; yani idari işlem yargı kararı ile ya da işlemi gerçekleştiren idare tarafından kaldırılmadığı sürece hukuka uygun olduğu kabul edilir ve idari işleme bağlı tüm hukuki sonucu doğururlar.¹⁹⁴ Bu durumun en tabii sonucu ise, idari işlemin olduğu anda o işleme bağlı tüm sonuçların da oluşmasıdır. Bir diğer tabii sonuç da idari işlemin aksinin ispat edilinceye kadar hukuken geçerli olmasıdır. Yargı kararı dışında idari işlemin doğurduğu hukuki sonuç, idari işlemin geri alınması ya da kaldırılması ile mümkündür. İdari işlemin kaldırılması ile oluşan sonuç

¹⁹² Ekşi/Baş, 13-14.

¹⁹³ Davaların kronolojik sıralaması ve sonuçları aşağıda detaylı olarak izah edilmiştir, buna göre; Nazım Hikmet 3 Haziran 1963 günü Rusya/Moskova'da vefat etmiştir. Vefat ettikten sonra Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin idari işlemin hukuka aykırı olduğundan bahisle birçok dava açılmıştır. İlk olarak Nazım Hikmet'in kardeşi Samiye Yaltırım Bakanlar Kurulu kararının kaldırılarak Nazım Hikmet'e Türk vatandaşlığının verilmesi için Başbakanlığa başvuruda bulunmuştur. Başbakanlığın ilgiliye cevap vermeyip başvuru zımnen reddetmesi üzerine Ankara 2. İdare Mahkemesi'nde dava Nazım Hikmet'in kardeşi tarafından iptal davası açılmıştır. (Ankara 2. İdare Mahkemesi, E. 1990/791, K. 1991/1536, T. 27.9/1991.), 2577 sayılı kanunun 2. maddesinde, iptal davalarının hukuka aykırı işlemlerden dolayı menfaat ihlal edilenler tarafından açılabileceğinin belirtilmesi, vatandaşlığın şahsa bağlı haklardan olması nedeniyle bu konuda doğacak uyuşmazlıklarda dava açma hakkının münhasıran esas hak sahibine ait olduğu, Nazım Hikmet'in kardeşinin dava konusu işlemde menfaat ilişkisi bulunmadığı gerekçesiyle ehliyet yönünden davayı reddetmiştir. İlk derece mahkemesinin bu kararına karşı Danıştay nezdinde temyiz yoluna gidilmiş; temyiz incelemesini yapan Danıştay 10. Dairesi temyiz sebeplerinin bulunmadığından bahisle başvuruyu reddetmiştir. (Danıştay 10. Daire, 17/02/1993 tarih, E.1992/358, K. 1993/672 sayılı kararı için bkz. Ekşi/Baş, 54-57.) Danıştay'ın verdiği bu ret kararına karşı karar düzeltme yoluna gidilmiş; bu itirazda Danıştay 10. Daire tarafından reddedilmiştir. (Danıştay 10. Daire, 31/05/1994 tarih, E.1932/2435, K. 1994/2447 sayılı kararı için bkz. Ekşi/Baş, 58-60.) 2005 yılında ise Kemal İnebolu tarafından açılan dava da önce ehliyet yönünden reddedilmiş (Danıştay İdari Dava Daireleri'nin 6 Ekim 2005 tarih, E.2004/03, K.2005/2371 sayılı kararı için bkz. Danıştay Kararları Dergisi, 2006, sayı 111, s.72-74.); ardından menfaat kavramı geniş yorumlanarak bu karar bozulmuştur. (Vatandaşlıktan ıskat kararının nüfus kütüğüne tesciline ilişkin işlemin iptali istemi ile açılan davada, bir vatandaş olarak davacının kişisel ve meşru menfaatinin ihlal edildiği açık olup davacının sübjektif ehliyetinin varlığı kabul edilmek suretiyle davanın esasının incelenmesinin gerektiğine hükmedilmiştir: Danıştay İdari dava Daireleri'nin 6.10.2005 tarih, E.2004/03, K.2005/2371 sayılı kararı için bkz. Danıştay Dergisi, S.111, s.72-74.) Kararın Danıştay tarafından bozulması yani ilk derece mahkemesinde açılan davanın kabul edilerek Bakanlar Kurulu'nun tesis ettiği idari işlemin iptal edilmesi ile birlikte Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılması şeklindeki bakanlar kurulu kararı iptal edilmiştir. Daha önceden de belirtildiği üzere idari işlemler hukuka aykırı olsalar dahi iptal edilinceye kadar veya idare tarafından geri alınmaya kadar geçerli bir idari işlemin tüm hukuki sonuçlarını doğurmaya haizdirler. Bu noktada 25.07.1951 tarihli 13401 sayılı Bakanlar Kurulu kararın 6.10.2005 tarihinde Danıştay tarafından iptal edilmesinden sonra ve 2009 yılında Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir kararla (07.01.2009 tarih ve 2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, RG: 10 Ocak 2009-27106.) Bakanlar Kurulu'nun Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25.07.1951 tarihli 13401 sayılı Bakanlar Kurulu kararını yürürlükten kaldırmıştır.

¹⁹⁴ Demir Işıl Egemen, "İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 139, 2018, 134.

işlemin kaldırıldığı andan itibaren ileriye dönük olarak ortadan kaldırılmaktadır. Geri almada ise, sadece açık ve bariz bir şekilde hukuka aykırı işlemler açısından uygulanmaktadır.¹⁹⁵ İdari işlemin geri alınması ve kaldırılması tamamen farklı kurumlar olması yanında ortak tek bir özellikleri bulunmaktadır. Her iki kavram netice ve sonuç itibarıyla idari işlemi ve bu idari işleme bağlı tüm sonuçları ortadan kaldırmaktadır. Sonuç üzerinde farklılaşan nokta ise idari işlem ve bu idari işleme bağlı sonuçların ortadan kalkma zamanıdır.

1.4.1.2. Nazım Hikmet Ran Hakkındaki 2009 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı

Bakanlar Kurulu, Nazım Hikmet Ran'ın vatandaşlık durumu ile ilgili 2009 yılında bir karar¹⁹⁶ almıştır. Bakanlar Kurulu'nun kararından anlaşılabileceği üzere 2009 yılında alınan karar geri alma işlemi değil kaldırma işlemidir. Kaldırma işlemi ile vatandaşlıktan çıkarılmaya ilişkin karar ileriye doğru sonuç doğurmuş olup Nazım Hikmet'in tekrar vatandaşlığa alınmasının önündeki engel kalkmıştır. Nazım Hikmet Ran'ın ölümünün hukuki açıdan doğal sonucu olan kişiliğinin sona ermesi nedeniyle, Nazım Hikmet Ran'a yeniden Türk vatandaşlığı verilmesi mümkün değildir¹⁹⁷.

Sonuç olarak Nazım Hikmet'in tekrar Türk vatandaşı olabilmesinin tek ihtimali Bakanlar Kurulu'nun 25.07.1951 tarihli 13401 sayılı eski Bakanlar Kurulu kararını geri almasıdır. İdari işlemin, yani kararın geri alınması halinde ise, Nazım Hikmet hiç Türk vatandaşlığından çıkarılmamış gibi Türk vatandaşlığını kazanabilecektir.

1.4.2. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Kaybettirme

1961 Anayasası¹⁹⁸ kabul edildikten yaklaşık üç yıl sonra 1964 yılında 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun¹⁹⁹ kabulüyle, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 1964 tarihli ve 403 sayılı Kanun, 5901 sayılı TVK 2009

¹⁹⁵ Kerem Altıparmak, Onur Karahanoğulları. "Nazım Hikmet Türk Vatandaşı Oldu mu?" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 64 (01), 2009, 301.

¹⁹⁶ 07.01.2009 tarih ve 2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (RG: 10.01.2009-27106). Karara göre; "Nazım Hikmet Ran'ın Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25/7/1951 tarihli ve 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının yürürlükten kaldırılması; İçişleri Bakanlığının 5/1/2009 tarihli ve 70020 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 5/1/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır."

¹⁹⁷ Ekşi/Baş, 45.

¹⁹⁸ RG: 31.5.1961-10816.

¹⁹⁹ RG: 11.2.1964-11638.

yılında kabul edilene kadar yaklaşık 45 yıl yürürlükte kalmıştır. 1961 Anayasası'nın dördüncü bölümünde “Siyasal Haklar ve Ödevler” başlığı altında yer alan Türk vatandaşlığı 54. maddede düzenlenmiştir. 1961 Anayasası'nın 54. maddesine göre; *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.*

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça, vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.”

Anayasa metninde yer alan “*Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir*” ifadesi 1924 Anayasası'nın 88/2 maddesindeki “*Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izale edilir*” ifadesi ile benzer mahiyettedir. 1961 Anayasası 1924 Anayasası'ndan farklı olarak “Türklük sıfatı” ibaresi yerine daha kapsamlı ve genel bir üst kavram olan “vatandaşlık” ibaresini kullanmış ve ek olarak vatandaşlığın kaybının da kanunun gösterdiği şartlarla kanunda belirtilen hallerde kaybedileceğini düzenlemiştir.

“*Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem*” ifadesi ilk defa 1961 Anayasası'nın 54/4. maddesi ile mevzuatımıza girmiş ve aynı ifade 1964 tarihli 403 sayılı Kanunu'nda 25. maddenin başlık kısmında da yer almıştır. İfadede Türk vatandaşının, vatandaşlıktan çıkarılabilmesi için vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem gerçekleştirmesi gerektiği belirtilerek hangi durumların bu hal kapsamında olduğunu belirleme görevini 403 sayılı Kanuna bırakmıştır. Birey ile devlet arasında kurulan hukuki ve siyasi bağ vatandaşlık olarak tanımlanmakta; bu bağa ek olarak birey ile devlet arasında sadakat bağı da bulunmaktadır. Bireylerin gerçekleştirdiği bazı eylemler ise sadakat bağını etkilemekte ve “devlete sadakatsizlik” olarak kabul edilmektedir²⁰⁰. Devletle birey arasındaki bağın hangi hallerde kopacağı 403 sayılı Kanunun 25. maddesinde “*Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Haller*” başlığı ile detaylı olarak belirtilmiştir. Sonrasında aynı ifade 1982 Anayasası'nın 66/4. maddesinde yer almıştır. 1982 Anayasası, söz konusu hallerin

²⁰⁰ Nomer, 63; Nimet Özbek, “İlgilinin İstemi Gerekmezsizin Türk Vatandaşlığıyla İlişisinin Kesilmesi.” (İlişki), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 139, 2018, 128.

neler olduğunu 5901 sayılı TVK'ya bırakmıştır. 5901 sayılı TVK'da mülga 403 sayılı TVK'dan farklı olarak “*Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Haller*” başlığı altında herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. 403 sayılı mülga TVK'da bu şekilde ifade edilen durum 5901 sayılı TVK da “Kaybettirme” olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla 5901 sayılı TVK'da düzenlenen kaybettirme sebepleri vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler olarak düşünülmelidir²⁰¹.

1.4.2.1. Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler

Devletler, kural olarak kamu güvenliğini ve çıkarlarını zedeleyen kişilere karşı maddi hukuk bağlamında yaptırım uygulamakta, ancak bu durum her zaman mümkün olmamaktadır. Bu durumlarda ise Devletler, kişi iradesinden bağımsız olarak vatandaşlığının kaybına karar vermektedir. Her ne kadar bu durumun vatandaşlık hukukunun ve insan haklarına ilişkin uluslararası metinlerde kabul edilen temel ilkelerinden olan “*herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır*” ilkesine aykırı olduğu ileri sürülse de günümüzde, hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde içeriği farklı olmakla birlikte kişi iradesi olmaksızın vatandaşlığın sona ermesi kabul edilmiştir.²⁰²

Vatandaşlığın irade dışı kaybedilmesi durumlarına 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde de yer verilmiştir. Beyannamenin 15. maddesinde hiç kimsenin keyfi olarak uyrukluğundan ve uyrukluğunu değiştirme hakkından mahrum edilemeyeceği belirtilmiştir. Kişinin iradesi dışında vatandaşlığına son verilmesinin “keyfi” olmaması için, bir kısım objektif şartların varlığı aranmaktadır. Öncelikle ortada vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem veya işlem kategorisinde değerlendirilebilecek bir eylem olmalıdır. Eylemin bu kategoriye girebilmesi için, eylem veya işlemin, birey ile devlet arasındaki vatandaşlık bağından doğan sadakat yükümlülüğünü ağır şekilde ihmal etmiş olması gerekmektedir. Ayrıca kişinin eylemi ne kadar ciddi boyutta olursa olsun, kişiye maddi hukuk alanında yaptırım uygulama imkânı var ise kişinin vatandaşlığının iradesi dışında sona erdirilmemesi gerekmektedir²⁰³. Kişinin gerçekleştirdiği eylem nedeniyle hem maddi hukuk alanında hem de vatandaşlık hukuku

²⁰¹ Feriha Bilge Tanrıbilir, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kaybına İlişkin Hükümleri.”, (Tasarı), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 76, Mayıs-Haziran 2008, 41.

²⁰² Uluocak, 80; Nomer, 121; Doğan, 145; Vahit Doğan, "Vatandaşlık Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme." (Değerlendirme), *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 3 (2), 1999, 16.

²⁰³ Doğan, 145-146; Nomer, 63.

alanında iki kez cezalandırılması ceza hukukunun temel prensiplerinden olan “*non bis in idem*”, yani bir eylem nedeniyle iki kez cezalandırma yapılamaz kuralına aykırıdır. İkinci olarak, vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem ve işlemler önceden objektif olarak belirlenmiş olmalıdır. Bu durum zaten milletlerarası hukukta kabul edilen yasal metinlerde uygulamaların “keyfi” olmaması ifadesinden anlaşılmaktadır. Son olarak ise vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler neticesinde verilen kararlar yargı denetimine tabi olmalıdır. *Doğan’a göre*, vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemleri “*İlgilinin iradesi dışında yetkili makam kararı ile vatandaşlığının kaybedilmesine yol açan eylem ve hallerdir*²⁰⁴.”

403 sayılı TVK’nın 25. maddesinde yer alan ve vatana bağlılıkla bağdaşmayan haller olarak değerlendirilen kaybettirme sebepleri, uygulanacak kişiler ve maddenin kapsamına göre değişiklik göstermektedir. 403 sayılı TVK’nın 25. maddesinde düzenlenen kaybettirme sebeplerinden “f” bendinde belirtilen neden sonradan yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazananlar için, “h” bendinde belirtilen neden çifte vatandaşlığı olanlar için geçerlidir. Bunun dışında kalan maddeler sadece doğuştan Türk vatandaşlığını kazanan kişiler açısından geçerlidir²⁰⁵.

1.4.2.1.1. Yabancı Devlet Vatandaşlığını İzinsiz Kazanma

Yabancı bir devletin vatandaşlığının izinsiz olarak kazanılması durumlarında, kişi hakkında kaybettirme kararı verilmesi bir dönem vatandaşlık kanunlarında kaybettirme sebebi olarak yer almıştır. Bu şekilde bir kaybettirme sebebinin ülkelerin vatandaşlık mevzuatlarında olmasının en temel nedeni, o dönemde çifte/çok vatandaşlık kavramının tam olarak oluşmamış olmasından kaynaklanmıştır. Çifte/çok vatandaşlık kavramının yaygınlaşmasıyla birlikte bu kaybettirme sebebi günümüzde güncelliğini yitirmiştir.

403 sayılı Kanun’un 25-a. maddesinin²⁰⁶ ilk halinde Türk vatandaşlığından çıkma izin belgesi almadan kendi istekleri ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan

²⁰⁴ Doğan, 146.

²⁰⁵ Hicri Fişek, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler", (Vatan), *Fadıl H. Sur’un Anısına Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, 385.

²⁰⁶ 403 sayılı TVK’nın 25/a maddesine göre; “Aşağıdaki kişilerin Türk vatandaşlığına kaybettiklerine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilebilir.

a) (Değişik:13/02/1981-2383/6 md.) İzin almaksızın kendi istekleri ile yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar.”

kişilerin, vatandaşlığının Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirilebileceği düzenlenmişti. Madde metninde yapılan değişiklik sonrasında “çıkma izni belgesi” ifadesi metinden çıkarılarak izin almaksızın kendi istekleriyle yabancı devlet vatandaşlığına geçenlerin vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir²⁰⁷. 1312 sayılı mülga TVK’nın 9. maddesinde²⁰⁸ izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, vatandaşlıktan ıskat edilebileceği düzenlenmişti. Madde metni aynen muhafaza edilerek 403 sayılı Kanun metnine de eklenmiştir. 403 sayılı mülga TVK’nın 25/a. maddesi²⁰⁹ uyarınca da kendi istekleriyle izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığını kazanma, kaybettirme nedeni olarak düzenlenmişti.

Bu düzenleme uyarınca, kişinin Türk vatandaşlığının kaybettirilebilmesi için, kişinin, yabancı ülke vatandaşlığını kendi talebi doğrultusunda kazanmış olması gerekmektedir. Kişi yapmış olduğu herhangi bir işlemin doğal sonucu olarak, vatandaşlığı talebi olmaksızın kazanıyor ise bu madde hükümleri kişi hakkında uygulanamayacaktır. Örneğin; kişinin yabancı biriyle evlenmesi neticesinde resen vatandaşlık kazanması durumu gibi. Bunun yanında kişinin izin almadan yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olması gerekmektedir. Kişinin izin almak suretiyle yabancı devlet vatandaşlığı kazanmış olması halinde de hakkında bu madde hükümleri tatbik edilemeyecektir.

1.4.2.1.2. Yabancı Devletin Hizmetinde Bulunma

403 sayılı Kanun’un 25/b. maddesi²¹⁰ uyarınca, kabul edilen kaybettirme nedeni 1312 sayılı mülga TVK’nın 10. maddesi ile benzer niteliktedir. Madde hükmü aynı zamanda, 5901 sayılı TVK’nın 29/1-a. maddesinde de aynı şekilde ifade edilmiştir. Bu hüküm ile yabancı bir devletin Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup yetkili birimler tarafından bu hizmeti bırakması için kendisine süre

²⁰⁷ Fişek, *Vatandaşlık*, 119; Aybay/Özbek/Perçin, 200; Özbek, *İlişki*, 110; Öztürk, 102.

²⁰⁸ 1312 sayılı mülga TVK’nın 9. maddesi; “Müsaade mahsusa istihsal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusu ile giren veya ecnebi bir devlet ordusunda bilihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler icra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebilir.” şeklindedir.

²⁰⁹ 403 sayılı mülga TVK’nın 25/a. maddesi; (Değişik: 13/02/1981-2383/6 md.) “İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar.” şeklindedir.

²¹⁰ 403 sayılı TVK’nın 25/b maddesine göre; “Yabancı bir Devletin, Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da Hükümetçe, bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında elçilik veya konsolosluklarımız, yurt içinde ise mahalli mülki amirleri tarafından bildirilmesine rağmen üç aydan az olmamak üzere verilecek münasip bir süre içerisinde kendi istekleri ile bırakmayanlar,”

verilen ve bu süre içerisinde hizmeti bırakmayanların vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmektedir²¹¹. Maddenin uygulanabilmesi için kişinin kendi iradesi ile yabancı ülkenin hizmetinde çalışıyor olması gerekmektedir. Bunun yanında kişinin, çalıştığı hizmetin Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olması gerekmektedir. Türkiye'nin menfaatlerine uymayan hizmetin ne olduğu metinden anlaşılamamaktadır. Dolayısıyla her somut olay için bu kıstasın değerlendirilmesi gerekecektir. Hükümde belirtilen şekli şartlardan bir diğeri ise kişiye icra ettiği hizmeti bırakması için bildirim yapılması ve üç aydan az olmayacak şekilde icra edilen hizmetin türüne göre kişiye süre verilmesidir.

403 sayılı Kanun'un 25/c. maddesi²¹² uyarınca kabul edilen kaybettirme nedeni, 1312 sayılı Kanunda doğrudan yer almamaktadır. 1312 sayılı TVK'nın 9. maddesinde izin almaksızın yabancı bir devletin ordusunda gönüllü askerlik yapanlar hakkında vatandaşlıktan ıskat kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

403 sayılı Kanun'un 25/c. maddesinde Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde kendi istekleri ile hükümetin izni olmaksızın çalışanların vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmektedir²¹³. Madde bu hali ile 5901 sayılı TVK'nın 29/1-b. maddesi ile bire bir aynıdır. Maddenin uygulanabilmesi için, kişinin kendi iradesi ile Türkiye ile savaşta olan bir yabancı devletin hizmetinde hükümetten izin almaksızın çalışıyor olması gerekmektedir. Bir önceki maddeden farklı olarak hizmetin Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olması gerekmemektedir. Kanun koyucu Türkiye ile savaş halinde olan bir devlette izinsiz olarak çalışmayı doğrudan menfaate aykırı eylem olarak değerlendirmiş ve süre vermeye ya da bildirim yapmaya gerek duymamıştır.

²¹¹ Aybay/Özbek/Perçin, 201; Özbek, *İlişki*, 110; Öztürk, 102-103; Tanrıbilir, *Tasarı*, 42-43.

²¹² 403 sayılı TVK'nın 25/b maddesine göre; "Türkiye ile savaş halinde bulunan bir Devletin her türlü hizmetinde kendi istekleriyle Hükümetin izni olmaksızın çalışmaya devam edenler."

²¹³ Aybay/Özbek/Perçin, 201; Tanrıbilir, *Tasarı*, 43.

1.4.2.1.3. Yabancı Devletin Hizmetinde Gönüllü Askerlik Yapma

403 sayılı Kanun'un 25/ç. maddesi²¹⁴ uyarınca kabul edilen kaybettirme nedeni 1312 sayılı Kanun'un 10/2. maddesi ile benzer niteliktedir. Bu maddede kabul edilen kaybettirme nedeni 5901 sayılı Kanunda yer almamıştır. İlgili maddeye göre, yurt dışında olan ve muvazzaf askerlik görevini yapması için yetkili makamlar tarafından kendisine yapılan çağrıya mazereti olmaksızın üç ay içinde icabet etmeyenlerin vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmektedir²¹⁵. Yine aynı maddede yurt dışında olduğu süreçte Türkiye'de savaş ilan edilmesi üzerine yurt savunmasına katkıda bulunması amacıyla yetkili makamlar tarafından kendisine yapılan çağrıya mazereti olmaksızın üç ay içinde icabet etmeyenlerin vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmektedir. Maddede belirtilen şartların uygulanabilmesi için kişinin her halde yurt dışında olması ve bu durumun tespit edilmiş olması gerekmektedir. Kişinin, yurt dışına nasıl çıktığı ve hangi amaçla çıktığının önemi bulunmamaktadır. Bunun yanında yurt dışında bulunan vatandaşa çağrının nedeni olan hallerin yetkili makam aracılığı ile bildirilip üç aylık sürenin beklenmesi gerekmektedir. Kişinin, askerlik kanunlarında yer alan mazeretlerden birine sahip olması ve bu durumu belgelemesi halinde kişi hakkında bu madde uyarınca çıkarılma kararı verilemeyecektir.

403 sayılı Kanun'un 25/d-e. madde²¹⁶ hükümleri uyarınca kabul edilen kaybettirme nedenleri 1312 sayılı Kanunun madde 10/2 fıkrası ile benzer niteliktedir. Bu maddede kabul edilen çıkarma nedenleri 5901 sayılı kanunda yer almamıştır. Bu maddelere göre askere katıldıktan sonra sevk sırasında veya kıtalara katıldıktan sonra askerlik görevinden firar edip yurt dışına kaçan ve kanuni süre içinde dönmeyenler hakkında kaybettirme kararı verilebilecektir. Askere sevk edilmeden önce kişinin, gerçekleştirdiği eylemlerle ilgili bu maddenin uygulanması mümkün değildir. Askerden kaçan kişinin yurt dışına kaçmış olması ve kişinin yurt dışında olduğunun yetkili

²¹⁴ 403 sayılı TVK'nın 25/ç maddesine göre; "Yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunup da yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler."

²¹⁵ Aybay/Özbek/Perçin, 200; Tanrıbilir, *Tasarı*, 43-44.

²¹⁶ 403 sayılı TVK'nın 25/d maddesine göre; "Sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanuni süre içinde geri dönmeyenler."

403 sayılı TVK'nın 25/e maddesine göre; "Silahlı Kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenler,"

birimler tarafından tespit edilmiş olması gerekmektedir. Kişi yurt dışına kaçtıktan sonra askerlik kanununda yer alan süreler dikkate alınarak askerlik görevine dönmediğinin tespit edilmiş olması gerekmektedir.

Askerlikle ilgili son kaybettirme nedeni olan 403 sayılı Kanunun 25/e. maddesi uyarınca, silahlı kuvvet mensupları ile askerlik görevini yapan kişilerin herhangi bir nedenden dolayı yurt dışında bulunmaları ve mevcut izinleri bitmesine rağmen mazereti olmaksızın üç ay içinde yurda dönmemeleri halinde vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. 403 sayılı Kanunun 25-ç-d-e maddelerine göre kaybettirme kararı verilebilmesi için Millî Savunma Bakanlığı'nın teklifi ile Bakanlar Kurulu'nun karar vermesi gerekmektedir.

1.4.2.1.4. Türkiye ile Bağlılığını Kesme

403 sayılı Kanun'un 25/f. maddesi²¹⁷ uyarınca kabul edilen kaybettirme nedeni, 5901 sayılı TVK'da yer almamaktadır. Bu madde sonradan Türk vatandaşlığını kazanan kişiler açısından uygulanabilmektedir. 5901 sayılı TVK'da doğuştan Türk vatandaşlığını kazananlar ile sonradan yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanan kişiler açısından, kaybettirme kurumuna ilişkin herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Yetkili makam kararı ile sonradan Türk vatandaşlığını kazanan kişinin kesintisiz olarak yedi yıl Türkiye dışında oturması, Türkiye ile ilgisinin ve bağının kalmaması ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek istediğine dair resmi temas ve işlemlerde bulunmaması halinde sonradan edindiği Türk vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir²¹⁸.

²¹⁷ 403 sayılı TVK'nın 25/f maddesine göre; "Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delalet edecek resmi temas ve işlemleri bulunmayanlar."

²¹⁸ Aybay/Özbek/Perçin, 200; Tanrıbilir, *Tasarı*, 44-45.

403 sayılı Kanun'un 25/h. maddesi²¹⁹ uyarınca kabul edilen kaybettirme nedeni gerek 1312 sayılı Kanunda gerekse 5901 sayılı TVK'da yer almamaktadır. Bu madde sonradan herhangi bir yolla yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişiler açısından uygulanabilmektedir. Bu farklılık dışında 403 sayılı TVK'nın 25/f. maddesi kapsamında yapılan açıklamalar Kanunun 25/h. maddesi için de geçerlidir. Bu madde sadece Türk vatandaşlığını yetkili makam kararı ile sonradan kazanmış yabancılar açısından uygulanabilmektedir²²⁰.

1.4.2.1.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin Güvenliği Aleyhine Faaliyette Bulunma

403 sayılı Kanun'un 25/g. maddesi²²¹, 2383 sayılı Kanun²²² ile kanun metnine eklenmiş, 3808 sayılı Kanunla²²³ metinden çıkarılmıştır. 403 sayılı Kanunun 25-g. maddesi uyarınca çok sayıda kaybettirme kararı verilmiştir. Maddenin kaldırılması ile 403 sayılı Kanuna geçici maddeler²²⁴ eklenmiştir. Geçici 3. maddeye göre, 403 sayılı Kanunun 25/g. maddesi uyarınca vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilenlerin hiçbir işleme ve başvuruya gerek kalmaksızın vatandaşlıklarının canlanacağı belirtilmiştir. Özetle, 403 sayılı TVK 25-g. maddesi kapsamındaki tüm kaybettirme kararları ve buna bağlı tüm sonuçlar, maddenin mülga edilmesi ile hiçbir işleme gerek kalmaksızın ortadan kalkmıştır.

²¹⁹ 403 sayılı TVK'nın 25/h maddesine göre; “Herhangi bir yolla yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine delalet edecek resmi temas ve işlemlerde bulunmayanlar.”

²²⁰ Fişek, Vatan, 385.

²²¹ 403 sayılı TVK'nın 25/g maddesine göre; “Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadi veya mali güvenliği aleyhinde faaliyette bulunan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da/ her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkan ve hakkında Türkiye’de bu nedenle kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde, Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyenler”

²²² RG: 17.2.1981-17254.

²²³ RG: 4.6.1992-21248.

²²⁴ 403 sayılı TVK'nın geçici 3. maddesine göre; “403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (g) bendi uyarınca haklarında Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı alınmış olanların nüfus kütüklerindeki kayıtları, müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne canlandırılır.”

403 sayılı TVK madde 25 uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından verilen kaybettirme kararların büyük bir çoğunluğunun kanunun (a)²²⁵, (ç)²²⁶ ve (d)²²⁷ maddeleri kapsamında verildiği yargı kararlarından anlaşılmaktadır. Bu kanun kapsamında (e) ve (f) maddelerine dayalı olarak nadir de olsa birkaç kaybettirme kararı verilmiştir. Bu kanunun yürürlükte kaldığı süre içinde (b), (c) ve (h) maddelerine dayalı olarak kaybettirme kararı verilmemiştir. Kanuna sonradan eklenen ve eklendikten sonra da yürürlükten kaldırılan (g) maddesi uyarınca bazı kaybettirme kararı verilmiş; fakat ilgili madde kaldırıldığı ve bu maddeye dayanarak verilen kaybettirme kararları geçici madde hükmü gereği kendiliğinden ortadan kalktığı için bu hükme dayalı da kaybettirme kararı bulunmamaktadır. 403 sayılı TVK'nın 25. maddesi uyarınca Milletvekili Merve Kavakçı hakkında kaybettirme kararı verilmiştir.

1.4.2.2. Merve Kavakçı'nın Türk Vatandaşlığının Kaybettirilmesi

403 sayılı TVK'nın 25. maddesi uyarınca vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilenler arasında en fazla bilinen olay Merve Kavakçı'nın vatandaşlığının kaybettirilmesidir²²⁸. Konunun vatandaşlığın kaybettirilmesi açısından değerlendirilmesine geçmeden önce Kavakçı'nın vatandaşlığının kaybettirilmesine neden olan olayların öncesinde yaşanan sürecin hatırlanması faydalı olacaktır.

Merve Kavakçı, 18/04/1999 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda Fazilet Partisi'nden İstanbul milletvekili olarak seçilmiş, seçildikten sonra and içmek için TBMM'ye geldiğinde başörtülü olduğu için çıkan tartışmalar sonucu and içmeden TBMM genel kurulundan ayrılmıştır. Milletvekillerinin göreve başlaması ise, Anayasa'nın 81. maddesi gereğince, and içmesi ile mümkündür. And içme, netice itibariyle yapılan seçim ile milletvekili olma sıfatını kazanmış kişilerin göreve başlarken Anayasaya bağlı olarak görev ve sorumluluklarını yerine getireceğine dair beyan

²²⁵ Danıştay 10. Daire 13.6.2006, 2004/10932 E. 2006/3886 K-Danıştay 10. Daire 29.3.2001, 1999/4468 E. 2001/1230 K-Danıştay 10. Daire 9.2.2000, 1999/2196 E. 2000/315 K.

²²⁶ Danıştay 10. Daire 11.2.2020, 2015/99 E. 2020/405 K-Danıştay 10. Daire 20.1.2000, 2098/59 E. 2000/125 K.

Danıştay 10. Daire 18.2.2013, 2008/7227 E. 2013/1299 K.

²²⁷ Danıştay 10. Daire 18.11.2020, 2018/3251 E. 2020/5058 K.

²²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Erdal Onar, Bilgin Tiryakioğlu, "1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)", Faruk Erem Armağanı, *Türkiye Barolar Birliği Yayını*, No. 8, Ankara 1999, 557-594.

açıklamasıdır²²⁹. Milletvekili sıfatının kazanıldığı anın tespiti için 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na²³⁰ bakılmalıdır. Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 36/2. maddesi uyarınca; *“Milletvekili seçilenlere İl Seçim Kurulu tarafından, milletvekili seçildiklerine dair derhal bir tutanak verilir. Bu tutanaklardan iki örneği de Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına en seri vasıta ile gönderilir. Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı tutanaklardan birini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verir”*. Milletvekilliği sıfatının kazanılması anına ilişkin birbirinden farklı çok sayıda görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre, milletvekilliği sıfatı seçimin kazanılması ve buna ilişkin tutanağın ilgili yer tarafından düzenlenmesi ile kazanılır²³¹. Diğer bir görüşe göre; TBMM Başkanlığı ve Yüksek Seçim Kurulu tarafından yapılan işlemler, milletvekilliği sıfatının kazanılmasının onaylanması anlamına gelmez; Kurul tutanakları yayınlarak Başkanlığın milletvekili seçilenler hakkında bilgi edinmesini sağlar²³². Farklı bir başka görüşe göre; Milletvekilinin seçildiğine dair İl Seçim Kurulu'na tutanak düzenlenmiş fakat kişinin mazbata almadığı durumlarda da adayın milletvekilliği sıfatını kazandığını kabul etmek gerekir. Kişi mazbata almamış olsa dahi İl Seçim Kurulu tarafından seçim sonuçlarına ilişkin tutanak düzenlenmesi ile milletvekilliği sıfatı başlar²³³. Öğretide, İl Seçim Kurulu tarafından kişi ile ilgili milletvekili seçildiğine dair tutanağın düzenlendiği anda kişinin milletvekili sıfatını hukuken kazandığına ilişkin görüş ağır basmaktadır²³⁴. Açıklamalar doğrultusunda, milletvekili seçilen Merve Kavakçı'nın TBMM'de and içemese de milletvekili sıfatını kazandığının kabulü gerekmektedir. Kavakçı'nın milletvekilliği statüsünü kazanması sonrasında izin almadan yabancı devlet vatandaşlığını kazandığından bahisle 403 sayılı TVK 25/a maddesi uyarınca Türk vatandaşlığından çıkarılmasına Bakanlar Kurulu, karar²³⁵ vermiştir. Karara göre *“Ekli listede kimliği yazılı Merve Safa Kavakçı'nın Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi; İçişleri Bakanlığı'nun 12/5/1999 tarihli ve 27400 sayılı yazısı üzerine, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (a) bendine göre, Bakanlar Kurulu'na 13/5/1999 tarihinde kararlaştırılmıştır.”* Bakanlar

²²⁹ Gökhan Dönmez, “Türk Hukukunda Milletvekilliği Statüsünün Kazanılma Anının Tespiti Sorunu”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6. ICEESS, 2018, 158.

²³⁰ RG:13.6.1983-18076.

²³¹ Hüseyin Nail Kubalı, *Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Tan Matbaası, İstanbul 1960, 177-178.

²³² Fahri Bakırcı, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, 249.

²³³ İrfan Neziroğlu, *Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2008, 329.

²³⁴ Gökalep İzmir, “Milletvekilliği Seçilme Yeterliliği ve Bu Sıfatın Kazanılması”, *Yasama Dergisi*, 2011, Sayı: 18, 100.

²³⁵ Bakanlar Kurulu'nun 99/12827 sayılı kararı, RG:16.5.1999-23697.

Kurulu'nun söz konusu kararı üzerine Merve Kavakçı tarafından, Danıştay Kanunu'nun²³⁶ 24/1-a. maddesi²³⁷ uyarınca, kaybettirme kararının iptali talebi ile Danıştay 10. İdari Dava Dairesi'ne dava²³⁸ açılmıştır. Açılan dava reddedildikten sonra Bakanlar Kurulu, almış olduğu yeni bir kararla²³⁹ Merve Kavakçı'nın Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine neden olan 13 Mayıs 1999 tarihli 99/12827 sayılı Bakanlar Kurulu kararını yürürlükten kaldırmıştır. Söz konusu karara göre; *"Merve Safa Kavakçı'nın Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine dair 13/5/1999 tarihli ve 99/12827 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının yürürlükten kaldırılması hakkındaki ekli Kararın yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığı'nın 12/5/2017 tarihli ve 69101 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 26/5/2017 tarihinde kararlaştırılmıştır."* Alınan bu kararın yürürlüğe ilişkin ilgili maddesine göre; *"Bu karar 16/05/1999 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer."*

İdare hukuku alanında mevzuatımızda genel bir usul kanunu bulunmamaktadır. 2547 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu²⁴⁰ ve Danıştay içtihatları, dava açılmadan önce hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınarak veya kaldırılarak sona erdiğini kabul etmektedir. İdari işlemin yürürlükten kaldırılması geçmişte doğurduğu hukuki sonuçlara etki etmeksizin sonuçlarını geleceğe yönelik ortadan kaldırmaktır²⁴¹. Geri alma, idari

²³⁶ RG: 20.1.1982-17580).

²³⁷ RG: 9/7/2018: 30473 (3. mükerrer). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş sonrasında çıkarılan 2/7/2018 tarihli 703 sayılı "Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" KHK'nın 184/d-a maddesiyle, bu bentte yer alan "Bakanlar Kurulu kararlarına" ifadesi "Cumhurbaşkanı kararlarına" şeklinde değiştirilmiştir.

²³⁸ Danıştay 10. Daire 9.2.2000, 1999/2196 E. 2000/315 K. <https://karararama.danistay.gov.tr/> (22.01.2023). Kararın sonuç kısmı için bkz.

"... Bu saptama ışığında olaya bakıldığında dava konusu işlemin sebebi; davacının izin almaksızın başka bir Devlet vatandaşlığını kazanması, kendiliğinden izin için başvuruda bulunmaması ve böylece vatandaşlık statüsünün koşullarına ve hükümlerine aykırı davranmasıdır. Yasaya aykırı bu davranışın tespiti üzerine idarenin sahip olduğu takdir yetkisi kullanılarak dava konusu işlem tesis edilmiştir. İdarenin, takdir yetkisini kamu yararını göz ardı ederek objektif ölçüler dışında kullandığı yolunda dava dosyasında herhangi bir bilgi ve belge bulunmadığı anlaşıldığından bu yoldaki iddiada da isabet görülememiştir. Bu durumda davacının Türk Vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin olarak 403 sayılı Yasanın 25/a maddesi uyarınca Bakanlar Kurulunca takdir yetkisine dayanılarak alınan kararda yetki, şekil, sebep, konu ve amaç yönlerinden hukuka aykırılık bulunmamaktadır."

²³⁹ Merve Kavakçı'nın Türk Vatandaşlığının Kaybettirilmesine Dair 13/5/1999 Tarihli ve 99/12827 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Yürürlükten Kaldırılması Hakkındaki 26.05.2017 tarih 2017/10333 sayılı Bakanlar Kurulu kararı için bkz. RG: 3.3.2017-30113.

²⁴⁰ RG: 20.1.1982-17580, Kısaca İYUK olarak anılacaktır.

²⁴¹ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer, Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara Ekim 2017, 478; Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara Mart 2022, 289; Erdoğan Bülbül, *İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması*, Beta Yayınevi, İstanbul 2022, 4; Ramazan Çağlayan, "Genel İdârî Usûl Tartışmaları, Fransız İdari Usul Kanunu ve Bu Kanunda İdari İşlemlerin Kaldırılması ve Geri Alınması Üzerine Notlar." (Notlar), *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*,

bir işlemin onu oluşturan idare tarafından iptal edilmesidir. İdari işlemin geri alınmasını idare re'sen (kendiliğinden) yapabileceği gibi menfaati olan kişiler de idareye başvurarak idari işlemin geri alınmasını talep edebilirler. Geri alma kararı verildiğinde idari işlem hiç ortaya çıkmamış, hukuki tüm sonuçları geçmişten itibaren silinmiş kabul edilir²⁴². Geri alma işlemi hukuka uygun idari işlemler açısından uygulanmakla birlikte daha çok hukuka aykırı idari işlemler açısından uygulanmaktadır²⁴³. Geri alma, idare hukukunun temel prensiplerinden biri olan “*idari işlemlerin geriye yürümezliği*” ilkesinin istisnasıdır²⁴⁴.

Yukarıdaki tüm açıklamalar birlikte değerlendirilip Merve Kavakçı ile ilgili 2017 yılında alınan karara geri dönecek olursak; aslında bu karar Nazım Hikmet Ran hakkında verilen karar gibi idari işlemin kaldırılması değil idari işlemin geri

2023, 33; Selman Dursun, “İdari İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltilmesi”, A. Şeref Gözübüyük’e Armağan, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Turhan Kitabevi Ortak Yayını*, Ankara 2005, 106; Atila Erkal, “İdari İşlemlerde Usul ve Şekil Sakatlıklarının Sonradan Düzeltilmesi ve Almanya Örneği.” *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Sayı, 11.II, 2021, 186; Kemal Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, (İdare), 1. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2003, 962; Kemal Gözler, Gürsel Kaplan, *İdare Hukukuna Giriş*, (Giriş), Ekin Yayınevi, Bursa, Eylül 2018, 207-208; Kemal Gözler, Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, (Dersler), 20. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, Eylül 2018, 372; Metin Günday, *İdare Hukuku*, 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2015, 182; Halil Kalabalık, *İdare Hukuku Dersleri Cilt II*, (İdare), 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara Şubat 2021, 136; Halil Kalabalık, *Kısa İdare Hukuku (İdare Hukukunun Ana Hatları)*, (Kısa), 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara Eylül 2019, 261; Lale Burcu Önüt, Oğuz Sancakdar, Mine Kasapoğlu Turhan Eser Us Doğan. *İdare Hukuku El Kitabı*, (İdare), 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, 129; Lale Burcu Önüt, Oğuz Sancakdar, Mine Kasapoğlu, Turhan, Eser Us, Doğan, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı*, (Teorik), 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, 392; Ramazan Yıldırım, Serkan Çınarlı, *Türk İdari Hukuku Dersleri Cilt II*, (İdare), 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara 2019, 102.

²⁴² Akyılmaz/Sezginer/Kaya, 490; Atay, 287; Çağlayan, *Notlar*, 33; Ramazan Çağlayan, *İdare Hukuku Dersleri*, (İdare), Adalet Yayınevi, 9. Baskı, Ağustos 2021, 350; Ramazan Çağlayan, “İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine”, (Geri Alma), *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 4 (1-2), 2000, 43; Gözler, *İdare*, 984; Gözler/Kaplan, *Giriş*, 209; Gözler/Kaplan, *Dersler*, 374; Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, *İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar*, Turhan Kitabevi, 7. Baskı, Ankara 2010, 531; Kalabalık, *Kısa*, 260; Kalabalık, *İdare*, 133; Onur Karahanoğulları, *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, (İnceleme), Turhan Kitapevi, 2. Baskı, Ankara 2013, 583; Önüt/Sancakdar/Turhan/Doğan, *İdare*, 131; Önüt/Sancakdar/Turhan/Doğan, *Teorik*, 390; Turgut Tan, *İdari İşlemin Geri Alınması*, (İşlem), Sevinç Matbaası, Ankara 1970, 5; Marie-Thérèse Viel, Lale Burcu Önüt, “İdari Başvuru ve İdari Yargı Birleşimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 14, 2012, 68; Yıldırım/Çınarlı, *İdare*, 101.

²⁴³ Halil Altındağ, “İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 2016, 82; Gözler, *İdare*, 982; Onur Karahanoğulları, *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler*, (Yasallık), 3. Baskı, Turhan Kitabevi, 2015, 396; Ümit Süleyman Üstün, *Türk Vergi Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisi*, 1. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara 2007, 78.

²⁴⁴ Özge Balaban, Ümit Süleyman Üstün, “İdari İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltilmesi”, *Fifth International Mediterranean Social Sciences Congress Book Series (MECAS V)*, *Congress Book Series*, 2019, 317; Gözler, *İdare*, 938; Gözler/Kaplan, *Giriş*, 199; Gözler/Kaplan, *Dersler*, 357; Gözübüyük/Tan, 501; Kalabalık, *İdare*, 118; Kalabalık, *Kısa*, 252; Karahanoğulları, *Yasallık*, 597; Tan, *İşlem*, 23.

alınmasıdır. Geri alma kararı, söz konusu işlemi hukuki anlamda hiç sonuç doğurmamış gibi geçmişe yönelik ortadan kaldırmaktadır. Geri alma kararıyla birlikte Merve Kavakçı'nın 403 sayılı TVK 25/a. maddesi uyarınca Türk vatandaşlığı hiç kaybettirilmemiş, geçmişe dönük ortadan kaldırılmıştır.

1.4.3. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Kaybettirme

5901 sayılı TVK, 1982 Anayasası²⁴⁵ dönemindeki ilk, Türk hukuk tarihindeki dördüncü vatandaşlık kanunudur. 403 sayılı mülga TVK, kabul edildiği tarihten yürürlükten kaldırıldığı tarihe kadar yedi kez değiştirilmiştir²⁴⁶. Yapılan değişiklikler genellikle güncel ihtiyaçlar nedeniyle yapılmış, yapılan bu değişikliklerin 403 sayılı Kanunun bütünüyle uyumlu olup olmadığı, Kanunun bütünlüğünü ve uyumu bozup bozmadığı dikkate alınmamıştır. Bu nedenle 403 sayılı Kanunun sistematigi bozulmuş ve vatandaşlık hukukunun temel ilkeleri ile çelişen durumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Hem bu nedenle hem yukarıda madde madde sıralanan gereksinimler nedeniyle hem de Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği müzakereleri kapsamında AB müktesebatı ile uyumun sağlanması nedeniyle 403 sayılı Kanunun değiştirilmesi ihtiyacı doğmuştur²⁴⁷. 403 sayılı Kanunun değiştirilmesi ve buna bağlı olarak yeni bir kanuna neden ihtiyaç duyulduğu, tasarının genel gerekçesinde²⁴⁸ de ifade edilmiştir.

Genel gerekçede;

- Kanun değişiklikleri nedeniyle bozulan kanunun sistematigini baştan oluşturmak;
- Anayasa'nın 66/2. maddesinin 2. cümlesinin ilga edilmesi nedeniyle Anayasa ile Kanun arasında uyumun sağlanması;
- Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ile paralel bir kanun yapma ihtiyacı;

²⁴⁵ RG: 09.11.1982-17863 (mükerrer).

²⁴⁶ Değişikler için bkz. (1) 13.02.1981 tarih ve 2883 sayılı Kanun (RG: 17.02.1981-16254); (2) 20.04.1989 tarih ve 3540 sayılı Kanun (RG: 29.04.1989-20153); (3) 27.05.1992 tarih ve 3808 sayılı Kanun (RG: 04.04.1992-21248); (4) 07.06.1995 tarih ve 4112 sayılı Kanun (RG: 12.06.1995-22311); (5) 28.05.2003 tarih ve 4862 sayılı Kanun (RG: 03.06.2003-25127) ;(6) 04.06.2003 tarih ve 4866 sayılı Kanun (RG: 12.06.2003-25136) ve (7) 29.06.2004 tarih ve 5203 sayılı Kanun (RG: 06.07.2004-25514).

²⁴⁷ Sargın, Fügen, "Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda Değişiklik Yapan 2003 Tarih ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53(1), 2004, 27-29.

²⁴⁸ 5901 sayılı TVK'nın genel gerekçesi için bkz.

<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf> (22/12/2022).

- Türkiye sınırları içinde yaşamayan yabancıların, Türk vatandaşlığını kazanma yönündeki taleplerine hızlı ve sağlıklı bir şekilde karşılık verebilme ihtiyacı;

- Dünya üzerinde de hızla yayılmaya başlayan yatırım yolu ile vatandaşlık kazanma uygulamasından hareketle Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısına katkı sağlayabilecek yabancıların Türk vatandaşlığı işlemlerini daha kolay ve hızlı halledip, ilgili yabancıların Türkiye'ye kazandırılma ihtiyacı, genel olarak 5901 sayılı TVK'ya ihtiyaç duyulmasının başlıca nedenleri olarak ifade edilmiştir²⁴⁹. Gerekçede belirtilen bir diğer önemli husus ise Kanunun genel gerekçesinde Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'ne atıf yapılmasıdır. Türkiye'nin Sözleşmeye taraf olmamasına rağmen Sözleşmeyi dikkate alması, uluslararası sözleşmelerin sadece taraf olan devletlerin ulusal hukukunu değil birçok devletin ulusal hukukunu etkilediğine örnek teşkil etmektedir²⁵⁰.

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkelerin vatandaşlık mevzuatlarında vatandaşlıkla ilişkinin kişinin iradesi dışında sona ermesi ile ilgili hazırladığı raporda, tespit edilen kıstaslar, devlet ile birey arasında vatandaşlık bağına kurabilecek gerçek bir bağın kalmaması, vatandaşın gerçekleştirdiği eylemlerin vatana bağlılıkla bağdaşmaması sonucu bağın kesilmesi ve kişinin vatandaşlığa alınma başvurusu sürecinde vatandaşlığı hile veya aldatma yaparak veya sahte evrak sonucu kazanmış olmasıdır²⁵¹.

1961 Anayasası ile benzer şekilde 1982 Anayasası'nda da Türk vatandaşlığı ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

1982 Anayasası'nın 66. maddesi uyarınca; *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.*

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. (Mülga ikinci cümle: 3/10/2001-4709/23md.)

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

²⁴⁹ Tanrıbilir, *İrade*, 146; Feriha Bilge Tanrıbilir, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Hazırlanması Nedenleri Üzerine”, (Hazırlanma), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 72, Eylül-Ekim 2007, 37; Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, (Tasarı), *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 4, 2008, 38.

²⁵⁰ Erten, *Tasarı*, 38.

²⁵¹ Özbek, *İlişki*, 90.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.”

Anayasanın ilgili metninde vatandaşlığın kanunun gösterdiği şartlarda kazanılacağı, vatandaşlığın sadece kanunda belirtilen şartlarda kaybedilebileceği ve vatandaşlıktan çıkarma kararlarına karşı yargı yolunun kapatılamayacağı düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVK’da kaybettirme nedenleri Kanunun 29. maddesinde düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVK’nın 29. maddesi uyarınca;

“Aşağıda belirtilen eylemlerde bulundukları resmi makamlarca tespit edilen kişilerin Türk vatandaşlığı Cumhurbaşkanı kararı ile kaybettirilebilir²⁵².

a) Yabancı bir devletin, Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından bildirilmesine rağmen, üç aydan az olmamak üzere verilecek uygun bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu görevi bırakmayanlar.

b) Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler.

c) İzin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlar.

(2) (Ek: 2/1/2017 - KHK-680/75 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7072/73 md.) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 302 nci, 309 uncu, 310 uncu, 311 inci, 312 nci, 313 üncü, 314 üncü ve 315 inci maddelerinde yazılı suçlar nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşamayan vatandaşlar, bu durumun soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı veya kovuşturma aşamasında mahkeme tarafından öğrenilmesinden itibaren bir ay içinde vatandaşlıklarının kaybettirilmesi amacıyla Bakanlığa bildirilir. Bakanlıkça Resmî Gazetede yapılan yurda dön ilanına rağmen üç ay içinde yurda

²⁵² 7 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 188 inci maddesiyle bu maddenin birinci fıkrasında yer alan “Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde; aynı fıkranın (b) bendinde yer alan “Bakanlar Kurulunun” ibaresi “Cumhurbaşkanının” şeklinde ve ikinci fıkrasında yer alan “Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde değiştirilmiştir.

dönmeleri halinde, bu kişilerin Türk vatandaşlıkları Cumhurbaşkanı kararıyla kaybettirilebilir.”

5901 sayılı TVK ve 403 sayılı mülga TVK’da kabul edilen kaybettirme nedenleri incelendiğinde; 5901 sayılı TVK’da yabancı devlet vatandaşlığını kazanma durumu kaybettirme sebebi olarak yer almamıştır. Her ne kadar AVS’de kişinin kendi isteği ile yabancı devlet vatandaşlığını kazanması vatandaşlığın irade dışı sona ermesi nedenleri arasında sayılsa da günümüzde bu maddenin çok fazla işlevselliği bulunmamaktadır. Bu haliyle TVK’nın 29. maddesi, AVS’de belirtilenden fazla bireye özgürlük alanı tanınması bakımından önemli olup çifte vatandaşlığın temel bir insan hakkı olduğuna işaret etmektedir.

403 sayılı mülga TVK’da askeri yükümlülükler nedeni ile çok sayıda kaybettirme nedeni var iken 5901 sayılı TVK’da sadece izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlarla ilgili kaybettirme kararı verilebileceği kabul edilmiştir.

403 sayılı mülga TVK’nın 25. maddesinin (f) ve (h) fıkralarında yer alan yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanan ve herhangi bir yolla yabancı devlet vatandaşlığına alınan kişilerin belirli şartlara bağlı olarak Türk vatandaşlıklarının kaybettirilmesi 5901 sayılı TVK’da yer almamıştır.

403 sayılı TVK’nın 25. maddesinde düzenlenen kaybettirme sebepleri aynen 5901 sayılı TVK’ya aktarılmamış, kaybettirme sebepleri 5901 sayılı TVK’da daha sınırlı sayıda tutulmuştur²⁵³. Buradan hareketle yeni vatandaşlık kanununun irade dışı vatandaşlığın kaybı hallerini sınırladığı ve azalttığı yorumu yapılabilecektir. 2017 yılında eklenen ikinci fıkra ise “*sui generis*” bir duruma özgü düzenlemedir. 15 Temmuz 2016 yılında FETÖ/PDY silahlı terör örgütü tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan askeri darbe girişimi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yakın tarihte yaşadığı büyük toplumsal olaylardan biridir. Vatandaşlık mevzuatlarının dönemin siyasi ve sosyal yapısından hareketle şekillendiğini yukarıda da belirtmiştik. Nitekim yaşanan darbe teşebbüsünün ardından Türk kanun koyucu, bu durumun nazara alınmasının sonucunda TVK ‘nın 29. maddesine ekleme yapma ihtiyacı duymuştur.

²⁵³ Aybay/Özbek/Perçin, 202-204; Nomer,139-143; Doğan, 148-151; Turhan/Tanrıbilir, 137; Güngör, Tabiiyet, 190-191; Erdem, 258-266; Tanrıbilir, *İrade*, 153.

İKİNCİ BÖLÜM

5901 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU'NDA KAYBETTİRME

2.1. VATANDAŞLIĞIN KAYBETTİRİLMESİ SEBEPLERİ

5901 sayılı TVK'da düzenlenen “kaybettirme” kurumu, temelde 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 66/2. maddesine dayanmaktadır²⁵⁴. Söz konusu madde vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi ile ilgili kanunilik ilkesine vurgu yapmaktadır. Maddenin üçüncü fıkrasında hiçbir Türk'ün vatana bağlılıkla bağdaşmayacak bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamayacağı düzenlenmiştir. Anayasa'nın 66/4. maddesinde belirtilen vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem ifadesinin, 5901 sayılı TVK'yı kapsayıp kapsamadığı konusunda öğretide farklı görüşler mevcuttur. Şöyle ki, bilindiği üzere 1961 Anayasa'sında da aynı ifade mevcut olmakla birlikte 403 sayılı mülga TVK'nın 25. maddesinde düzenlenen kaybettirme ve 26. maddesinde düzenlenen çıkarma sebeplerinin başlığı, “*Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler*” şeklinde ifade edilmişti. Doğal olarak, 403 sayılı Kanunun 25 ve 26. maddesinde yer alan hallerin vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler olduğu açıktı²⁵⁵.

5901 sayılı TVK'nın yapısı içerisinde bu şekilde bir başlık olmaması nedeniyle fikir ayrılıkları oluşmuştur. Savunulan bir görüşe göre, Anayasanın 66/4. maddesi, 5901 sayılı TVK'nın 29. maddesinde düzenlenen kaybettirme ve 31. madde düzenlenen iptal bakımından geçerli olmaya devam etmektedir; çünkü TVK'da düzenlenen her iki kurumun temelindeki mantık, vatana bağlılıkla bağdaşmayacak eylem gerçekleştiren kişinin yetkili makam kararı ile cezalandırılmasıdır²⁵⁶. Aksi yöndeki diğer görüşe göre, vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem “çıkarma” kurumunun anayasal ölçütüdür. 5901 sayılı TVK'da “çıkarma” kurumu bulunmaması nedeniyle, kaybettirme nedenleri ile vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler farklı kavramlar olup vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler, sadece “çıkarma” açısından anayasal bir ölçüt kabul

²⁵⁴ Aybay/Özbek/Perçin, 199; Doğan, 147.

²⁵⁵ Nimet Özbek, *İlgilinin İstemi Gerekmeksizin Türk Vatandaşlığıyla İlişisinin Kesilmesi*, (İstem), Yetkin Basımevi, Ankara 2019, 172.

²⁵⁶ Doğan, 146; Erdem, 93; Özbek, *İstem*, 173.

edilmelidir²⁵⁷. Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerin 5901 sayılı TVK'nın 29 ve 31. maddelerine indirgenemeyeceği bu kapsamda Anayasa'nın 66/4. maddesi ile 5901 sayılı TVK'nın uyumlu olmadığını savunan görüşler de mevcuttur²⁵⁸.

Kaybettirme sebepleri 5901 sayılı TVK'da aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“(1) Aşağıda belirtilen eylemlerde bulundukları resmi makamlarca tespit edilen kişilerin Türk vatandaşlığı Cumhurbaşkanlığı kararı ile kaybettirilebilir²⁵⁹.

a) Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından bildirilmesine rağmen, üç aydan az olmamak üzere verilecek uygun bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu görevi bırakmayanlar.

b) Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler.

c) İzin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlar.

(2) (Ek: 2/1/2017 - KHK-680/75 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7072/73 md.) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 302 nci, 309 uncu, 310 uncu, 311 inci, 312 nci, 313 üncü, 314 üncü ve 315 inci maddelerinde yazılı suçlar nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşılamayan vatandaşlar, bu durumun soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı veya kovuşturma aşamasında mahkeme tarafından öğrenilmesinden itibaren bir ay içinde vatandaşlıklarının kaybettirilmesi amacıyla Bakanlığa bildirilir. Bakanlıkça Resmî Gazetede yapılan yurda dön ilanına rağmen üç ay içinde yurda dönmemeleri halinde, bu kişilerin Türk vatandaşlıkları Cumhurbaşkanlığı kararıyla kaybettirilebilir.”

²⁵⁷ Güngör, Tabiiyet, 54.

²⁵⁸ Özbek, İstem, 173.

²⁵⁹ 02/07/2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 188 inci maddesiyle bu maddenin birinci fıkrasında yer alan “Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde; aynı fıkranın (b) bendinde yer alan “Bakanlar Kurulunun” ibaresi “Cumhurbaşkanının” şeklinde ve ikinci fıkrasında yer alan “Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde değiştirilmiştir.

TVK'nın 29. maddesine göre; yabancı bir devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde izinsiz bulunma, izin almaksızın yabancı bir devlette gönüllü askerlik yapma ve bazı suçlar nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma bulunup yabancı ülkede bulunma kaybettirme nedenleri olarak kabul edilmiştir. TVK'nın 29/1. maddesi kapsamında yer verilen kaybettirme sebepleri bakımından ortak olan hususlar, ilgilinin yabancı bir devletin hizmetinde bulunması ve bu durumun gönüllülük yani istek esasına dayanmasıdır²⁶⁰. TVK'nın 29/2. maddesinde belirtilen durum ise, devletin güvenliği ve anayasal düzenine karşı birtakım faaliyetlerde bulunan kişilerin, bazı şartların da tamamlanmasıyla birlikte vatandaşlıklarının kaybettirilmesi ile ilgilidir.

2.1.1. Yabancı Bir Devletin Türkiye'nin Menfaatlerine Uymayan Herhangi Bir Hizmetinde Bulunup Verilen Süre İçinde Kendi İsteği ile Görevi Bırakmama

TVK 29/1-a. maddesinde yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından bildirilmesine rağmen, üç aydan az olmamak üzere verilecek uygun bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu görevi bırakmayanlar hakkında Cumhurbaşkanı tarafından Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı verilebileceği belirtilmiştir.

2.1.1.1. Türkiye'nin Menfaatlerine Uymayan Hizmet

TVK'nın 29/1. maddesi kapsamında belirtilen durumlar, Türk vatandaşının hizmetinde bulunduğu yabancı devlet ile Türkiye arasında savaş olup olmama durumuna göre ikiye ayırmıştır. TVK'nın 29/1-a. maddesindeki durumda Türkiye'nin savaş halinde olduğu bir yabancı devlet mevcut değildir²⁶¹. TVK madde 29/1-a. uyarınca, kişinin yabancı bir ülkede bulunması şart değildir. Kişi yabancı ülkede bulunabileceği gibi, Türkiye sınırları içinde de bulunabilir. Kişinin yurt içinde bulunması maddenin uygulanmasına engel değildir. Kanun, kişinin yabancı bir devletin

²⁶⁰ Aybay/Özbek/Perçin, 202-204; Nomer, 139-143; Turhan/Tanrıbilir, 137; Doğan, 148-151; Güngör, *Tabiiyet*, 190-191; Erdem, 259-266.

²⁶¹ Aybay/Özbek/Perçin, 204-205.

herhangi bir hizmetinde bulunmasını önemseydiği için yabancı devletin hizmetinde olan kişinin yurt içinde veya yurt dışında olmasının önemi bulunmamaktadır²⁶². Yabancı bir devletin fahri konsolosu olarak görev yapan Türk vatandaşının gerçekleştirdiği hizmetin Türkiye tarafından menfaatlara aykırı olduğunun tespiti halinde madde kapsamındaki diğer şartların tam olması halinde Türk vatandaşı hakkında bu madde uyarınca kaybettirme kararı verilebileceği doktrinde örnek olarak gösterilmektedir²⁶³. Yabancı devlet adına ifa edilen ve Türkiye'nin menfaatleri ile çelişen bu hizmet, yabancı devletin özel hizmeti olabileceği gibi resmi ya da askeri hizmeti de olabilir²⁶⁴. Madde metninde geçen Türkiye'nin menfaatine uymayan eylemin açık ve net olarak tanımı Kanunda veya Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte²⁶⁵ (Yönetmelik) yapılmamıştır²⁶⁶. TVK'nın 29. maddesi uyarınca Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verme yetkisi Cumhurbaşkanında olmasından hareketle, Türkiye'nin menfaatine uymayan eylemi takdir etme yetkisinin de Cumhurbaşkanında olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla hangi tür hizmetlerin ülkenin menfaatlerine uygun olmadığına karar verme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Diğer bir anlatımla, Cumhurbaşkanının hem Türkiye'nin menfaatlerine uymayan hizmeti takdir etme, hem kişinin Türkiye menfaatlerine uymayan hizmette bulunmasına rağmen kişi hakkında kaybettirme kararı vermeme, hem de kişinin Türkiye menfaatlerine uymayan hizmette bulunması nedeniyle hakkında kaybettirme kararı verme şeklinde takdir yetkisi vardır²⁶⁷.

2.1.1.2. Görevi Bırakmak İçin Bildirim

Yabancı ülkenin Türkiye menfaatine uymayan hizmetinde görev yaptığı yetkili makamlar tarafından tespit edilen kişiye bildirim yapılması gerekmektedir²⁶⁸. Yapılacak olan bildirimin hukuki sonuç doğurabilmesi için, bildirimin tebliğ yoluyla yapılması

²⁶² Nomer, 140; Doğan 148; Güngör, *Tabiiyet*, 194; Erdem, 259-260.

²⁶³ Güngör, *Tabiiyet*, 195-196.

²⁶⁴ Erdem, 259.

²⁶⁵ RG:06.04.2010-27544.

²⁶⁶ Aybay/Özbek/Perçin, 205.

²⁶⁷ Doğan, 148.

²⁶⁸ Güngör, *Tabiiyet*, 194; Erdem, 260; İlgililere yapılacak olan bildirimin hangi tebligat usullerine göre yapılacağı hakkında bkz. B. Bahadır Erdem, *Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Tebligat, Türkiye'den Yurt Dışına-Yurt Dışından Türkiye'ye Yapılacak Tebligat*, (Tebligat), Beta Yayınevi, İstanbul 1992, 56; Ruhi, Ahmet Cemal, *Milletlerarası Usul Hukukunda Tebligat*, (Milletlerarası), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul Eylül 2019, 159 vd.

gerekir. İlgilere yapılacak olan tebligatların, tebligat ile ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatlara uygun şekilde usulüne uygun yapılması gerekmektedir²⁶⁹. Türkiye'nin menfaatlerine aykırı hizmette çalışan kişi yurt dışında bulunuyor ise tebligat, Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalara ve genel tebligat kurallarına göre yapılmalıdır²⁷⁰. Bildirimi yapacak yetkili makamlar kişinin yurt içinde ve yurt dışında bulunmasına göre değişmektedir. Buna göre yurt içinde bulunan kişiye ilgili bildirim yapma yetkisi, kişinin bulunduğu yerdeki mülki idare amirine göre değişmektedir. Buna göre bildirim yurt içinde yapma yetkisi, vali ve kaymakamlara verilmiştir. Kişinin yurt dışında bulunması halinde ise bildirim yapma yetkisi Türkiye'nin yurt dışında bulunan dış temsilciliklerine aittir. Yönetmelikte "*Tanımlar*" başlığı altında 3. madde kapsamında dış temsilcilikler Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı ülkelerde bulunan büyükelçiliği, başkonsoloslugu veya konsoloslugu olarak ifade edilmiştir.

Büyükelçilik, başkonsolosluk veya konsolosluk kavramlarını kısaca açıklamak gerekirse; günümüzde uluslararası ilişkiler, genellikle ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkilerden kaynaklanmaktadır²⁷¹. Devletler, antik çağlardan beri var olan uygulamayı günümüze kadar getirmiş ve aralarındaki ilişkileri diplomatik temsilciler aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir²⁷². Devletler, yabancı bir ülkede kendi ülkesinin hükümetini diplomatik olarak temsil edebilmek için büyükelçilik teşkilatlarını oluşturmaktadırlar. Büyükelçi yurt dışında devleti ve dolayısıyla devlet başkanını temsil eden en üst düzeyde kamu görevlisidir. Büyükelçilik teşkilatı içinde ise konsolosluklardan oluşan alt birimler kurulmaktadır. Konsolosluklar da büyükelçilik gibi yabancı devlette o ülkeyi temsil etmek için kurulmuştur; fakat büyükelçiliğin altında olup daha basit ve genel şeyler konusunda yetkilidirler. Yabancı bir devletin başkentinde o ülkenin atamış olduğu büyükelçi sıfatına haiz sadece bir tane üst düzey kamu görevlisi bulunurken konsolosluklar ihtiyaca göre büyük şehirlerde, turistik

²⁶⁹ Erdem, 260.

²⁷⁰ Nuray Ekşi, "Danıştay Kararlarında Vatandaşlık Kanununun 25 (ç) Bendi Sebebiyle Türk Vatandaşlığının Kaybı." (Danıştay), *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 59 (1-2), 2001, 341.

²⁷¹ Ergün Köksoy, "Yeni Diplomatik Temsil Biçimi Olarak Marka Diplomasisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme." *Selçuk İletişim*, Sayı 9 (2), 2016, 243.

²⁷² Seha L. Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü." (Diplomasi), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 11 (03), 1956, 80.

yerlerde ve önemli finans merkezlerinin bulunduğu yerlerde birden fazla kurulabilirler²⁷³.

Açıklamalar doğrultusunda; yurt dışında olduğu tespit edilen, yabancı ülkenin Türkiye'nin menfaatleri ile bağdaşmayacak herhangi bir hizmetinde bulunduğu tespit edilen Türk vatandaşına bildirim yapma yetkisi Türkiye'nin o ülkede bulunan büyükelçiliğine veya konsolosluğuna aittir. Danıştay'a göre, *"yapılacak çağrının, ilgilinin Türk vatandaşlığını kaybetmesi gibi ağır sonuçlar doğurması karşısında, öncelikle kişinin bilinen adreslerine tebliğ edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple yalnızca Resmî Gazete yoluyla yapılan ilan tebligat sonrası vatandaşlığın kaybettirilmesinde hukuka uygunluk bulunmamaktadır."*²⁷⁴ Kişinin bilinen adreslerine yapılan inceleme sonucunda, yurt dışında olduğunun saptanmasına karşın herhangi bir adres tespit edilememesi halinde Resmî Gazete yoluyla yapılan tebligat (ilan) hukuka aykırı değildir.²⁷⁵ Bu noktada yurt içinde bulunan kişiye yapılacak olan tebligat ile yurt dışında bulunan kişiye yapılacak olan tebligat arasında farklılıklar bulunmaktadır. Konunun anlaşılabilmesi için bu iki durumun ayrı ayrı incelenmesinin faydalı olacağı görüşündeyiz.

2.1.1.2.1. Türkiye'de Bulunan Türk Vatandaşlarına Usule Uygun Tebligat

Türk Hukuku açısından yurt içinde bulunan Türk vatandaşlarına yapılacak tebligatlar halen yürürlükte olan 7201 sayılı Tebligat Kanunu'na²⁷⁶ göre yapılmaktadır. Tebligat Kanunu çerçevesinde tebligat yapacak kurumları belirlerken ilk bakılması gereken kaynak Tebligat Kanunu m.1 ve onun atıf yaptığı 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'dur²⁷⁷. Kanunun 1. maddesinde yer almayan kurumlar açısından tebligatın nasıl yapılması gerektiği kurumun özel düzenlemelerine veya kurumun yapacağı tebliği düzenleyen hükümlerine bakılarak anlaşılabilir²⁷⁸. Kanunun

²⁷³ Fırat Yıldız, Evren Küçük, "Türk Dışişleri Bürokrasisinde Değişen Normlar: Kariyer dışı Büyükelçi Atamalarının Yasal Arka Planı", *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı 55(2), 2022, 95-97.

²⁷⁴ Bu yönde içtihat için bkz. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 05.05.2005, 2005/415 E. 2005/1119 K. Danıştay Dergisi, 111/2006 60-62.

²⁷⁵ Bu yönde içtihat için bkz. Danıştay İdari Dava Dairesi Genel Kurulu, 13.11.1998, E. 1996/675-K. 1998/528; Danıştay Dergisi, 99/1999, 60-62)

²⁷⁶ RG:19.02.1959-10139.

²⁷⁷ RG:24.12.2003-25326.

²⁷⁸ B. Bahadır Erdem, *Milletlerarası Usul Hukuku'nda Tebligat*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991, 5; Emel Hanağası, Muhammet Özkes, *Yargı Örgütü ve*

45. maddesi uyarınca kazai (adli birimler tarafından yapılan tebligatlar) ve mali tebligat dışında kalan diğer tüm tebligatların idari tebligat olduğu belirtilmiştir. Tebligat kanun gereği Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi aracılığıyla yapılmaktadır. Bir tebliğ işleminin, 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine tâbi olabilmesi için o tebliğ çıkaran merciin Tebligat Kanunu m.1’de sayılanlar arasında yer alması veya o tebliğ işleminin Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılacağına dair özel kanunda bir düzenleme olması gerekir²⁷⁹. 5018 sayılı kanunun ekli (I) sayılı cetvelinde valilikler ve kaymakamlıklar doğrudan yer almamaktadırlar. Bu durumda valilik ve kaymakamlıkları kuran ve bu kurumların bağlı olduğu üst kurumlara bakılması gerekmektedir. 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun²⁸⁰ 2. maddesi uyarınca il ve ilçe kurulması, kaldırılması, merkezlerinin belirtilmesi, adlarının değiştirilmesi, bir ilçenin başka bir ilçeye bağlanması kanun ile gerçekleşir. Türk hukuk siteminde kanun yapmaya yetkili olan tek merci yasama organı olan TBMM’dir. Bunun yanında valilik ve kaymakamlıklar idari vesayet ilkesi gereği İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Madde metninde belirtilen 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na ekli (I) sayılı cetvelin 1. ve 16. sırasında yer alan genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri arasında TBMM ve İçişleri Bakanlığı’nın bulunması nedeniyle TBMM ve İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere bu kurumlara bağlı tüm kamu kurumları genel bütçe kapsamındaki kamu kurumları niteliğindedirler²⁸¹.

İdari ve adli süreçlerin başlayabilmesini belirleyen unsur ilgili işlemin usulüne uygun bir tebligat ile kişiye bildirilmesidir²⁸². Tebligatın doktrinde çok sayıda tanımı bulunmaktadır. Tebligat, adli veya idari bir makamın kişi hakkında aldığı kararı muhataba bildiren ve muhatabın buna istisnadan yasal yollara başvurmasını sağlayan ön şarttır²⁸³. Tebliğ ise, adli veya idari birimler tarafından gerçekleştirilen hukuki

Tebligat Hukuku, (Editör: Doğan Gökbıl, Anadolu Üniversitesi, 2. Baskı, Eskişehir, Temmuz 2013, 91; Timuçin Muşul, *Tebligat Hukuku*, 7. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, 32; Fatih Tahiroğlu, "Tebligat Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Tebligat Çıkarmaya Yetkili Merciler", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 74(1),2016, 395.

²⁷⁹ Muşul, 32.

²⁸⁰ RG:18.06.1949-7236.

²⁸¹ Osman Afşaroğlu, *Yurtiçi&Yurtdışı Tebligat Hukuku*, Kişisel Yayınevi, Ankara 1992, 21; Nihat Edizdoğan, Özhan Çetinkaya, Erhan Gümüş, *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınevi, 11. Baskı, Bursa 2010, 357.

²⁸² Burcu Görkemli, "Yargı Kararları Işığında Vergi Hukuku’nda Usulsüz Tebliğ ve Sonuçları", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 75(3),2017, 104.

²⁸³ Yavuz Alangoya, M. Kamil Yıldırım, Yıldırım Deren, Nevhis, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, 7. Baskı, İstanbul 2009, 177; Gonca Gülfem Bozdağ, "1965 Tarihli Lahey Sözleşmesi Bakımından Tebligat Kanunu’na İlişkin Bazı Sorunlar", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı

işlemlerin ilgiliye kanunun belirlediği şartlarda yazılı olarak bildirilmesi ve bu bildirimin de yine kanunun belirlediği esaslara uygun şekilde belgelendirilmesidir²⁸⁴. Tebliğ işlemi, kanunun belirlediği şartlarda usule uygun yapılırsa, kanunun o işleme bağladığı sonuçlar da hukuk âleminde ortaya çıkar. Diğer bir anlatımla, tebliğ usulsüz olarak yapılırsa, kanunun o işleme bağladığı sonuçlar hukuk âleminde doğmaz²⁸⁵. Bildirim ve tebliğ yapılması gereken hallerde bu bildirim ve tebliğlerin sonuç doğurabilmesi için yapılan tebligatların hukuka uygun ve usulüne göre uygun yapılmış olması gerekmektedir.

TVK'nın 29. maddesine göre, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan hizmeti belirleme yetkisi, savaş esnasında izin verme yetkisi ve yabancı devlette gönüllü askerlik yapmaya izin verme yetkisi sadece Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. TVK 29/1-a. maddesi uyarınca, yabancı bir devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan eylemini belirleme yetkisi de bu açıklamadan hareketle Cumhurbaşkanı'na aittir. Cumhurbaşkanı tarafından verilen kararların ilgili kişiye bildirilmesi için kişinin yurt içinde bulunduğu yere göre valiliğe veya kaymakamlığa gönderilmesi gerekmektedir. Bu işlemler gerçekleşikten sonra Cumhurbaşkanı tarafından verilen bu kararın kişiye usulüne uygun tebliğ edilmesi gerekmektedir. Yurt içinde bulunan ilgili kişilere yapılacak olan tebligatların hukuka uygun olabilmesi için TK'nın 10 ve 21. maddeleri arasındaki hükümlerin doğru şekilde tatbik edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Tebligat Kanunu'nun 10. ve 21. maddeleri uygulamada en çok karıştırılan ve yargı kararlarında iptale konu olan düzenlemeleridir.

Tebliğat Kanunu'nun 10. maddesinden²⁸⁶ anlaşılabacağı üzere, tebligatın kişinin bilinen en son adresine²⁸⁷ yapılması gerekmektedir. Bilinen son adres kavramı kişinin

20 (2), 2016, 270; Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2012, 743; Muşul, 20; Muhammet Özekes, "Usulsüz Tebligat ve Dürüstlük Kuralı (Karar İncelemesi)", *Manisa Barosu Dergisi*, Sayı 66, Temmuz 1998, 56; Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, On İki Levha Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2020, 133; Canan Ruhi, Ahmet Cemal Ruhi, *Tebliğat Hukuku Bilgisi*, (Bilgi), Seçkin Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara Şubat 2021, 15; Canan Ruhi, Ahmet Cemal Ruhi, *Tebliğat Hukuku*, (Tebliğat), Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, Ankara 2022, 17; Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, (Hukuk), Yetkin Yayınları, Ankara Kasım 2021, 812.

²⁸⁴ Muşul, 45.

²⁸⁵ Derya Belgin Güneş, "Tebliğ Yokluğu." (Tebliğ), *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 74 (1), 2016, 222; Pekcanitez/Atalay/Özekes, 141.

²⁸⁶ TK'nın 10. maddesine göre; "Tebliğat, tebliğ yapılacak şahsa bilinen en son adresinde yapılır.

yerleşim yerinden daha geniş bir kavramı ifade etmektedir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu²⁸⁸ madde 19'a göre, yerleşim yeri bir kişinin sürekli kalma niyetiyle bulunduğu yerdir. Bilinen son adresin süreklilik arz etmesi, kişinin orada oturması gerekmez. İlgilinin iş yeri adresi, bilinen son adres niteliği taşıyabilir. Bilinen son adres tespiti yapılırken ilgili kişinin adres beyanı ve adresi ile ilgili diğer kişilerin beyanları veya tespit edilen belgeler dikkate alınır²⁸⁹. Örneğin; dava aşmasında kişinin beyan ettiği adres, davaya konu sözleşmede beyan edilen adres, kıymetli evrakta beyan edilen adres ya da ilgilinin sözlü olarak bildirdiği adres bilinen son adres olarak kabul edilebilir²⁹⁰.

Tebliğat Kanunu'nun 10. maddesinin ikinci fıkrasında, ilk fıkra da belirtilen şekilde bilinen son adrese tebligat yapılmasına rağmen, tebligatın yapılamaması durumunda veya bilinen son adresin tebliğe elverişli olmaması halinde kişinin hangi adresine tebligat yapılması gerektiği açıklanmaktadır. Buna göre bilinen son adresin tebliğe elverişli olmaması veya tebligatın yapılamaması halinde, kişinin adres kayıt sisteminde bulunan adresinin yani MERNİS adresinin bilinen son adres olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından başlatılan ve AKS (adres kayıt sistemi) olarak bilinen sistemin tam olarak sahadaki uygulamaları tamamlanmadan bu maddenin düzenlenmesi doktrinde eleştirilmiştir²⁹¹. Türkiye'de yargıda davaların çok uzun süreler almasında ise en önemli faktör tebligat ile ilgili yaşanan sorunlardır²⁹². İlk fıkra ile ikinci fıkra esas itibari ile birbirlerine benzer maddelerdir. Tek fark kişinin bilinen son adresi çeşitli nedenlerle ya tebligata uygun değildir ya da bu adrese tebligat yapılması mümkün olmamaktadır.

Bilinen en son adresin tebligata elverişli olmadığına anlaşılmaması veya tebligat yapılamaması hâlinde, muhatabın adres kayıt sisteminde bulunan yerleşim yeri adresi, bilinen en son adresi olarak kabul edilir ve tebligat buraya yapılır.

Şu kadar ki; kendisine tebliğ yapılacak şahsın müracaatı veya kabulü şartıyla her yerde tebligat yapılması caizdir."

²⁸⁷ Nüfus Hizmetleri Kanununda (m. 3/ 1-a), adres, "herhangi bir toprak parçası veya binanın coğrafi konumu ve işlevi açısından tanımlanması" olarak ifade edilmiştir.

²⁸⁸ RG:08.12.2001-24607.

²⁸⁹ Nesibe Kurt Konca, "Türk Hukukunda Tebligata İlişkin Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 114, Eylül-Ekim 2014, 246.

²⁹⁰ Teoman Salgırtay, "Tebliğat Kanununda Yapılan Değişiklikler Ve Bir Yargıtay Kararı Işığında (Yargıtay 12. HD 2012/32459 E.-2013/3328 KS-11.02. 2013 T.) Tebligat Kanunu Uygulamaları", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 4, 2013, 300.

²⁹¹ Cenk Akil, "11.1.2011 Gün ve 6099 Sayılı Kanun ile 7201 Sayılı Tebligat Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 101, 2012, 248.

²⁹² İbrahim Özbay, "6099 Sayılı Kanun ve Tebligat Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik Çerçevesinde Tebligat Hukukundaki Son Değişiklikler." *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 16(1-2),2012, 136.

Aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise tebligatın bilinen son adrese veya yerleşim yeri adresine yapılmasa dahi, tebligatı usule uygun hale getiren bir istisna düzenlenmiştir. Buna göre, kendisine tebligat yapılacak kişinin müracaatta bulunması halinde müracaatında belirttiği adrese yapılan tebligatın geçerli olacağı kabul edilmiştir. Kişinin, müracaat ile beyan ettiği adresin bilinen son adresi olmasına gerek yoktur. Kanun koyucu burada kişi iradesine önem verip kişinin kendisine tebligat yapılacağını bilmesini ve bu nedenle beyan ettiği herhangi bir adrese tebligat yapılmasını yeterli görmüştür. Maddenin üçüncü fıkrasının son cümlesinde ise kanun bir diğer istisna hali düzenlemiştir. Buna göre, kendisine tebligat yapılacak kişinin kabulü olduğu sürece kendisine her yerde tebligat yapılabilir.

Tebliğat Kanunu'nun 11-20. maddeleri arasında vekile ve kanuni mümessile tebligat, hükmi şahıslara ve ticarethanelere tebligat, hükmi şahısların memur ve müstahdemlerine tebligat ile ilgili detaylar düzenlenmiştir. Ayrıca askeri şahıslara tebligat, sefer halinde tebligat, aynı konutta oturan kişilere veya hizmetçiye tebligat, belli bir yerde veya evde meslek ve sanat icrası otel, hastane, fabrika ve mektep gibi yerlerde tebligat, mevkuf ve mahkûmlara tebligat, muhatabın muvakkaten başka yere gitmesi halinde tebligat ile ilgili detaylar sırası ile düzenlenmiştir. Tebligat Kanunu'nun 21. maddesi²⁹³, ülke içinde yapılacak olan tebligatlarla ilgili genel bir yöntem belirlemekle beraber, uygulamada en fazla hata yapılan tebligat usulüdür²⁹⁴. Bu madde kapsamında muhatap veya muhatap yerine tebligatı tebliğ alabilecek kimseye

²⁹³ Tebligat Kanunu'nun 21. maddesine göre; "*Kendisine tebligat yapılacak kimse veya yukarıdaki maddeler mucibince tebligat yapılabilecek kimselerden hiçbiri gösterilen adreste bulunmaz veya tebellüğden imtina ederse, tebliğ memuru tebliğ olunacak evrakı, o yerin muhtar veya ihtiyar heyeti azasından birine veyahut zabıta amir veya memurlarına imza mukabilinde teslim eder ve tesellüm edenin adresini ihtiva eden ihbarnameyi gösterilen adresteki binanın kapısına yapıştırmakla beraber, adreste bulunmama halinde tebliğ olunacak şahsa keyfiyetin haber verilmesini de mümkün oldukça en yakın komşularından birine, varsa yönetici veya kapıcıya da bildirilir. İhbarnamenin kapıya yapıştırıldığı tarih, tebliğ tarihi sayılır.*"

Gösterilen adres muhatabın adres kayıt sistemindeki adresi olup, muhatap o adreste hiç oturmamış veya o adresten sürekli olarak ayrılmış olsa dahi, tebliğ memuru tebliğ olunacak evrakı, o yerin muhtar veya ihtiyar heyeti azasından birine veyahut zabıta amir veya memurlarına imza karşılığında teslim eder ve tesellüm edenin adresini ihtiva eden ihbarnameyi gösterilen adresteki binanın kapısına yapıştırır. İhbarnamenin kapıya yapıştırıldığı tarih, tebliğ tarihi sayılır.

Muhtar, ihtiyar heyeti azaları, zabıta amir ve memurları yukarıdaki fıkralar uyarınca kendilerine teslim edilen evrakı kabule mecburdurlar."

²⁹⁴ Gecikmeler ile ilgili kararlar için bkz. Selami Demirkol, "Yargılama İçin Öngörülen Makul Sürenin Aşılmasına Sebep Hususlardan Tebligat Sorunu Vakaları Görevli Makam ve Yetkililer (PTT, Muhtarlık ve Mahkeme Personeli)'den Kaynaklı Gecikmeler." *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Sayı 15, 2014, 117-132.

ulaşılamaması halinde ya da ilgili kişilerin tebliğ evrakını imzalamaktan imtina ettiği hallerde nasıl bir yolun izleneceği açıklanmıştır²⁹⁵.

Yukarıda detaylı olarak açıklanan usullere riayet edilerek yapılan tebligatlar usule uygun olarak kabul edilmekte ve yargı makamları bu şekilde yapılan tebligat sonucunda tebligatın içerdiği durumların hukuken geçerli sonuç doğurduğunu²⁹⁶ kabul etmektedir. Yargıtay'ın hukuk daireleri arasında Tebligat Kanunu'nun 21. maddesinin tatbiki açısından bazı yorumlama farklılıkları bulunduğu için bu durum Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'na taşınmıştır. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun 20/11/2020 Tarih 2019/2 Esas 2020/3 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı²⁹⁷ ile uygulamadaki farklılık giderilmiştir.

2.1.1.2.2. Türkiye Bulunmayan Türk Vatandaşlarına Usule Uygun Tebligat

7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun 25, 26 ve 27. maddeleri ile Tebligat Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'in²⁹⁸ 43, 46 ve 47. maddelerinde yabancı ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarına tebligatın nasıl yapılacağı hususları düzenlenmiş, yurtda bulunan Türk vatandaşları ile yurt dışında bulunan Türk vatandaşları farklı usullere tabi tutulmuştur²⁹⁹.

Yurt dışında bulunan Türk vatandaşına yapılacak olan tebligatla ilgili, kişinin bulunduğu ülke ile Türkiye arasında ikili bir sözleşme olup olmamasına göre ikili bir ayırım yapılması gerekmektedir. Türkiye ile tebligatın yapılacağı ülke arasında ikili veya çok taraflı bir sözleşme var ise ülkeler arasında yapılacak olan tebligatın usulleri bu anlaşmaya göre belirlenecektir. Türkiye ile yabancı devlet arasında iki taraflı ya da çok

²⁹⁵ Fatih Torun, "7201 Sayılı Tebligat Kanunu'nun 21. ve 35. Maddelerinde Yapılan Değişiklikler Karşısında 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 26/3. Maddesinin Uygulanabilirliği." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 2016, 657.

²⁹⁶ Bu yönde içtihat için bkz. Yargıtay 12. HD, 11/02/2013 tarih, 2012/32459 Esas, 2013/3328 Karar sayılı ilamı.

²⁹⁷ Kararın tam metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210420-6.pdf> (25.01.2023),

Kararın özet kısmına göre; "Muhatabın bilinen en son adresine çıkartılan tebligatın iade edilmesi ve adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adresinin bilinen adresten farklı olması halinde; adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adresine "Mernis adresi" şerhi verilerek Tebligat Kanunu'nun 21/2. Maddesi uyarınca doğrudan tebligat çıkartılması yeterli olup, öncelikle bu adrese normal bir tebligat çıkartılması gerekmemektedir."

²⁹⁸ RG:25.012012-28184.

²⁹⁹ Ahmet Cemal Ruhi, "Türkiye'den Yurt Dışına Yapılan Tebligat." (Tebligat), *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 7(1-2), 2003, 527.

tarafli bir sözleşme akdi yok ise tebligat, TK'nın 25. maddesinde belirtilen diplomatik yolla yapılması gerekmektedir. Diplomatik yolla yapılan tebligatta, devlet arasında nezaket kuralları gereği bir yardımlaşma olmakta ancak bu süreç tebliğ süresini uzatmakta ve işlemlerin ağır ilerlemesine neden olmaktadır. Bu nedenle devletler bu yol yerine diplomatik yoldan daha hızlı işleyen ve sonuç veren ikili veya çok taraflı sözleşmeler kabul etmişlerdir³⁰⁰.

Uluslararası tebligat talepleri ile ilgili, Türkiye, 1954 tarihli Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi³⁰¹ ve 1965 tarihli Hukukî ve Ticarî Konularda Adli ve Gayriadli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Sözleşme'ye³⁰² taraf olmuştur. Bu sözleşmeler dışında Türkiye, yabancı birçok devletle uluslararası tebligat talepleri ile ilgili iki ya da çok taraflı adli yardımlaşma sözleşmeleri imzalamıştır³⁰³. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve diğer yabancı devletler ile arasındaki tebligat usulleri ilgili detaylı bilgiler Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan 16.11.2011 tarihli 63/3 sayılı Genelgede³⁰⁴ ve Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Devletlere Göre Tebligat İşlemlerinde Uygulanacak Esaslar³⁰⁵ metninde yer almaktadır. Türkiye ile yabancı devlet arasında ikili veya çok taraflı sözleşme olmaması halinde yapılacak olan yurtdışı tebligatı TK'nın 25. maddesine³⁰⁶ ve Yönetmelik hükümlerine göre

³⁰⁰ Hatice Özdemir Kocasakal, "Yabancı Ülkelerde Bulunan Kişilere Tebligat", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2009/1, Galatasaray Üniversitesi Yayını No:65, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, No:45, 27-63; Ali Gümrah Toker, "15 Kasım 1965 Tarihli Hukuki veya Ticari Konularda Adli ve Gayri Adli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Lahey Sözleşmesi Uyarınca Tebligat Yapılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 13(2), 2011, 107-108.

³⁰¹ 14/03/1972 tarihli ve 1574 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan, 28/05/1973 tarihli ve 14547 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan söz konusu Sözleşme, Türkiye yönünden 11/07/1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmenin Türkçe metni için bkz.

<https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflisoz/lahey/turkcelah2.pdf> (05.01.2023).

³⁰² 09/07/1971 tarihli ve 1483 sayılı Kanunla (RG: 17/06/1972-14218) onaylanması uygun bulunan Sözleşme, Türkiye yönünden 28/04/1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz.

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflisoz/lahey/turkce_lah14.pdf (05.01.2023).

³⁰³ Bozdağ, 271.

³⁰⁴ Genelgenin tam metni için bkz.

[https://diabgm.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/48202009523663%20-%203%20\(1\).pdf](https://diabgm.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/48202009523663%20-%203%20(1).pdf) (05.01.2023).

³⁰⁵ Metnin tamamı için bkz.

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/genelgeler/genelge_ekler/63-3%20Tebliğat%20Genelgesi/Ek-9%20Devletlere%20G%C3%B6re%20Tebliğat%20C4%B0%C5%9Flemlerinde%20Uygulanacak%20Esaslar.pdf (05.01.2023).

³⁰⁶ Tebligat Kanunu'nun 25. maddesine göre; "Yabancı memlekette tebliğ o memleketin salahiyyetli makamı vasıtasıyla yapılır. Bunun için anlaşma veya o memleket kanunları müsait ise, o yerdeki Türkiye

yapılacaktır.³⁰⁷ TK'nın 27. maddesinde³⁰⁸ yurtdışında resmi görevde olan memur veya asker kişilere yapılacak olan tebligatla ilgili düzenleme bulunmaktadır.

Açıklanan tüm usullere göre tebligatın yapılamadığı durumlarda TK'nın 28/4. maddesindeki “Yabancı memleketlerde oturanlara ilan tebligat yapılmasını icabettiren ahvalde tebliği çıkaran merci, tebliğ olunacak evrak ile ilan suretlerini yabancı memlekette bulunan kimsenin malûm adresine ayrıca iadeli taahhütlü mektupla gönderir ve posta makbuzunu dosyasına koyar.” hüküm uyarınca, son çare olarak Basın İlan Kurumu tarafından Türkiye genelinde dağıtımı yapılan gazetelere sırası ile ilanın dağıtılması ile ilan tebliğ işlemi yapılır³⁰⁹. İlan tebliğ usulünde, yapılacak olan tebliğ evrakının ve ilan suretinin de herkesin rahatlıkla görebileceği bir yere asılması

siyasi memuru veya konsolosu tebligat yapılmasını salahi yetli makamdan ister. Yabancı memleketlerde bulunan kimselere tebliğ olunacak evrak, tebligatı çıkaran merciin bağlı bulunduğu vekâlet vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığına, oradan da memuriyet havzası nazarı itibara alınarak ilgili Türkiye Elçiliğine veya Konsoloslukuna gönderilir. Şu kadar ki, Dışişleri Bakanlığının aracılığına lüzum görülmeyen hallerde tebligat evrakı, ilgili Bakanlıkça doğrudan doğruya o yerdeki Türkiye Büyükelçiliğine veya Başkonsoloslukuna gönderilebilir.”

Tebliğat Kanunu'nun 25/a. maddesine göre; “Yabancı ülkede kendisine tebliğ yapılacak kimse Türk vatandaşı olduğu takdirde tebliğ o yerdeki Türkiye Büyükelçiliği veya Konsolosluk aracılığıyla da yapılabilir.

Bu hâlde bildirim Türkiye Büyükelçiliği veya Konsolosluk veya bunların görevlendireceği bir memur yapar.

Tebliğin konusu ile hangi merci tarafından çıkarıldığı bilgilerinin yer aldığı ve otuz gün içinde başvurulmadığı takdirde tebliğin yapılmış sayılacağı ihtarı içeren bildirim, muhataba o ülkenin mevzuatının izin verdiği yöntemle gönderilir. Bildirimin o ülkenin mevzuatına göre muhataba tebliğ edildiği belgelendirildiğinde, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde Türkiye Büyükelçiliği veya Konsoloslukuna başvurulmadığı takdirde tebligat otuzuncu günün bitiminde yapılmış sayılır. Muhatap Türkiye Büyükelçiliği veya Konsoloslukuna başvurduğu takdirde tebliğ evrakını almaktan kaçınırsa bu hususta düzenlenecek tutanak tarihinde tebliğ yapılmış sayılır. Evrak bekletilmeksizin merciine iade edilir.

Bu maddeye göre kazaî merciler tarafından çıkarılacak tebligatta, tebliğ evrakı doğrudan o yerdeki Türkiye Büyükelçiliği veya Konsoloslukuna gönderilebilir”

³⁰⁷ Konu ile ilgili içtihat metninin özet kısmı için bkz. “... Yabancı memlekette tebliğ yapılacak kimse Türk vatandaşı olduğu takdirde, tebligat o ülkedeki Türk siyasi memuru veya konsolosu ya da bunların görevlendireceği memur ile yapılır. Konsoloslukun, bulunduğu ülke posta İdaresi aracılığıyla tebligat yaptırması yasaya aykırıdır ...” (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 08.02.1995 gün ve E. 1994/2-559, K. 1995/60, İlmi ve Kazai İctihatlar Dergisi, Yıl 35, Sayı 418, Ekim 1995, 11392-11393.) <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).

³⁰⁸ Tebligat Kanunu'nun 27. maddesine göre; “Yabancı bir memlekette resmi bir vazife ile bulunan Türk memurlarına tebligat, Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla yapılır.

Yabancı memleketlerde bulunan askeri şahıslara yapılacak tebligat bağlı bulundukları Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Kumandanlıkları ile Jandarma Genel Komutanlığı vasıtasıyla yapılır.”

³⁰⁹ Konu ile ilgili içtihat metninin özet kısmı için bkz. “... İlân kendisine tebliğ yapılacak kimsenin öğrenmesine en emin bir surette ulaşacağı umulan bir gazetede yapılır. Ayrıca varsa tebliği çıkaran merciin bulunduğu yerde yayımlanan bir gazete de ilân verilir. Tebliğ olunacak evrak ve ilân sureti bir ay müddetle, tebliği çıkaran merciin herkesin kolayca görebileceği bir yerine de asılır...” (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 10.12.982, E. 1981/14-655, K. 1982/939, Yargıtay Kararları Dergisi, Cilt 9, Sayı 7, Temmuz 1983, 964-966.) <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).

gerekmektedir³¹⁰. Belirtilen şekilde tebligat yapılması durumunda tebligat usulsüz olur³¹¹ ve usulsüz olan tebligata göre hüküm kurulması hukuka aykırılık teşkil eder³¹².

Tebliğat ile ilgili tüm düzenlemelerin yanında TK'nın 32. maddesinde “*Usule Aykırı Tebliğin Hükümü*” başlıklı maddede tebliğ usulüne aykırı yapılmış olsa bile, muhatabın tebliğe muttali olması halinde yani tebligat içeriğini öğrenmesi halinde yapılan tebligatın geçerli olacağı ve muhatabın beyan ettiği tarihin, tebliğ tarihi kabul edileceği kabul edilmiştir. Bu seçeneğin geçerli olabilmesi için en önemli husus muhatabın tebligatı kabul etmiş ve içeriğini öğrenmiş olmasıdır.

2.1.1.3. Uygun Süre

Kanun koyucu verilecek süreyi belirlerken asgari olarak bu sürenin üç aydan az olamayacağını belirlemiştir³¹³. Üç aylık süre kişiye usule uygun yapılan tebligat tarihinden itibaren işlemeye başlayacak ve sürenin bitimi bu şekilde hesaplanacaktır. Verilebilecek sürenin azami olarak üst sınırı kanun koyucu tarafından belirlenmemiştir. Bu nedenle her somut olayın özelliklerine göre verilecek olan süre değerlendirilmelidir. Süre belirlenirken kişinin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve ailevi şartları dikkate alınmalıdır³¹⁴.

³¹⁰ Konu ile ilgili içtihat metninin özet kısmı için bkz. “... İlân yolu ile tebligatın usulüne uygun olarak yapılmış sayılabilmesi için; gazete ile ilân şartı yanında, tebliğ olunacak evrakın ve ilân suretinin, tebliğ çıkaran merciin herkesin kolayca görebileceği bir yerine asılması gerekir...”, Yargıtay 2. HD. 31.10.1995 gün ve E. 1995/8635, K. 1995/11308, Yargıtay Kararları Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, Mart 1996, 374-375. <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).

³¹¹ Konu ile ilgili içtihat metninin özet kısmı için bkz. “... İlân yolu ile tebligatın usulüne tam uyularak yapılmış sayılabilmesi için; gazete ile ilân koşulu yanında, tebliğ olunacak evrakın ve ilân suretinin tebliği çıkaran merciin herkesin kolayca görebileceği bir yerine de asılması gerekir (Teb. K m, 29/2). Asılmaya ilişkin koşul gerçekleşmedikçe, gazetede ilân yapılmış olsa bile tebligat usulsüzdür. Dava dilekçesi ve duruşma günü davalı Zeynep’e “Yeni Asır1* Gazetesinde ilân ile bildirildiği anlaşılmakta ise de, Tebligat Kanununun 29/2. Maddesi uyarınca mahkeme divanhanesine asılmak suretiyle de tebliğ edildiği gösterir belge dosyada yoktur. Bu durumda, usulsüz tebligat ile duruşmaya devam edilerek hüküm tesisi doğru değildir ...” (Yargıtay 2. HD, 31.10.1995, E 1995/8635, K. 1995/11308, Yargıtay Kararları Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, Mart 1996, 374-375.) <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).

³¹² “Usulsüz tebligata dayanılarak hüküm kurulamaz bu yönde içtihat için bkz. Yargıtay 2. HD., 01.11.1996, E. 1996/10648, K. 1996/11107, Yargıtay Kararları Dergisi, Cilt 23, Sayı 7, Temmuz 1997, 1057-1058. <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).

³¹³ Nomer, 140; Doğan, 148; Güngör, Tabiiyet, 195.

³¹⁴ Doğan, 148.

2.1.1.4. Kendi İsteği ile Görevi Bırakmama

Kişinin bulunduğu hizmeti bırakması için kendisine bildirim yapılması zorunludur. Çünkü kişi bulunduğu hizmetin Türkiye'nin menfaatlerine uymadığını bilebilecek durumda değildir³¹⁵. Yabancı bir devletin fahri konsolosu hakkında bu madde uyarınca kaybettirme kararı verilebileceği ifade edilmektedir³¹⁶. Kişi iradesini, fesada uğratacak cebir, tehdit, hile veya mücbir sebep gibi durumların varlığı halinde kişi hakkında kaybettirme kararı verilemeyecektir³¹⁷. Örneğin; yabancı devlette zorunlu askerlik yapan kişi madde kapsamı dışındadır. Ayrıca kişinin yaptığı hizmet sona ermiş ise de kişi hakkında kaybettirme kararı verilemeyecektir. Kişinin öne sürdüğü nedenlerden dolayı usule uygun bildirimle rağmen, yapmakta olduğu hizmeti sürdürmesine ilişkin mazeretin³¹⁸ geçerli olup olmadığı kaybettirme teklifini yapmaya yetkili İçişleri Bakanlığı'nca değerlendirilerek ve her halde Cumhurbaşkanı tarafından karara bağlanacaktır.

2.1.2. Türkiye ile Savaş Halinde Bulunan Bir Devletin Her Türlü Hizmetinde Cumhurbaşkanı İzni Olmaksızın Kendi İstekleriyle Çalışmaya Devam Etme

Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanı izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler hakkında kaybettirme kararı verilebileceği kanunda düzenlenmiştir³¹⁹. (TVK m. 29/1-b) Türk vatandaşları, savaş halinde bulunduğumuz yabancı bir devletin hizmetine devam edebilmek için Cumhurbaşkanının iznini almak zorundadır. Kişinin izin almaması, kişinin izin talebinin reddedilmesi ya da verilen iznin iptal edilmesi rağmen, Türkiye'nin savaş halinde bulunduğu devletin her türlü hizmetinde çalışmak Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi hukuki sonucunu doğurabilir³²⁰. 5901 sayılı TVK, Türkiye'nin savaş halinde olduğu devletin her türlü hizmetinde bulunmayı vatana sadakatsizlik ve vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem olarak kabul etmekte, kişinin

³¹⁵ Nomer, 140; Doğan, 148.

³¹⁶ Rona Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, (Konsolosluk), Literetür Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2020, 284.

³¹⁷ Doğan, 148-149.

³¹⁸ "...Kendisine bildirimde bulunulan kişinin, öncelikle, bulunduğu yabancı ülkede mazeretini yetkili Türk resmi makamlarına ulaştırabileceği ortam içerisinde bulunmalıdır..." Danıştay 10. D. 09/06/1993 (E. 1991/4509- K. 1993/2391) <https://karararama.danistay.gov.tr/> (15/11/2022).

³¹⁹ Aybay/Özbek/Perçin, 205; Nomer, 141-142; Erdem, 261; Doğan, 149.

³²⁰ Güngör, *Tabiiyet*, 199.

yaptığı hizmetin türüne bakmamakta ve kişiye hizmetini bırakması için bildirim yapmaya gerek duymamaktadır³²¹.

2.1.2.1. Türkiye ile Savaş Halinde Bulunma

Madde kapsamında kaybettirme kararı verilebilmesi için öncelikle Türkiye'nin yabancı bir devlete karşı savaş ilan etmiş olması veya yabancı devlet tarafından Türkiye'ye savaş ilan edilmiş olmasıyla birlikte, savaşın halen devam ediyor olması gerekmektedir. Madde kapsamında en önemli unsur, Türkiye ile yabancı devlet arasında, milletlerarası hukukun kabul ettiği "savaş" halinin bulunmasıdır³²². Türkiye ile yabancı devlet arasında gerçekleşen sınır çatışmaları, devlet arasında gerçekleşen siyasi türden her türlü gerginlikler savaş olarak değerlendirilemeyecektir³²³. Savaş başladıktan sonra milletlerarası hukuk kurallarına uygun olarak savaş sona ermiş ise fıkra belirtilen diğer şartlar gerçekleşse dahi bu fıkra kapsamında Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı verilemeyecektir. İlan edilen savaş kararının öncelikle uluslararası mevzuata, sonrasında da iç hukuktaki mevzuata uygun olması gerekmektedir.

Savaş kavramı ile ilgili literatürde çok sayıda tanım bulunmasına rağmen üzerinde uzlaşı sağlanmış net bir tanım bulunmamaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğüne³²⁴ göre savaş, devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal olarak tanımlanmıştır. Cicero'ya göre savaş, uyuşmazlıkları zorlama yollarına başvurarak çözmektir. Sonuç olarak savaş, devletler arasında gerçekleşen uyuşmazlıkların silahla, zorlamayla ve zor kullanılarak çözüme kavuşturulma şekli olarak tanımlanabilir³²⁵.

³²¹ Aybay/Özbek/Perçin, 205; Nomer, 142; Erdem, 261.

³²² Nomer, 141.

³²³ Aybay/Özbek/Perçin

³²⁴ Bkz. <https://sozluk.gov.tr/> (05.01.2023).

³²⁵ Songül Alşan, Damla Bayer, "Değişen Savaş Tanımı Işığında 1990-2008 Yılları Arasında Türkiye'de Seferberlik Uygulamalarının Esasları ve Hukuki Dayanağı." *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14 (1), 2021, 206; M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *TBB Dergisi*, 79, Kasım-Aralık 2008, 235; Cem Ümit Beyoğlu, *Türk Anayasa Hukukunda Silahlı Kuvvet Kullanma ve Savaş İlan Etme Yetkisi*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara Mayıs 2022, 31; Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, (Çev. Seha L. Meray), İstanbul 2011, Say Yayınları, 17; Meray, *Devletler*, 469; Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi*, Sayı 1(2), 2013, 116.

2.1.2.1.1. Milletlerarası Hukukta Savaş Tanımı

Savaş, devletlerin çıkarlarını korumak, çıkarlarına zarar verenleri cezalandırmak ya da zararını gidermek amacıyla kuvvet kullanarak başvurduğu yollardan birisidir³²⁶. Milletlerarası Hukuk, devletler arasında gerçekleşen çatışmaların savaş olup olmamasına sonuç bağladığı için savaşın hukuki olarak tanımının yapılması önemli olup bazı kriterlerin gerçekleşmesi gerekmektedir³²⁷. Milletlerarası hukukun bir çatışmayı savaş olarak kabul edebilmesinin ilk şartı, çatışmanın iki farklı devlet arasında gerçekleşmesidir. Bu ifadeden hareketle devletlerin iç çatışmaları savaş olarak kabul edilemeyecektir³²⁸. İkinci şart doktrinde tam olarak üzerinde uzlaşısı sağlanmış bir şart olmamakla beraber, ortaya çıkan çatışma halinin taraf devletler tarafından ilan edilmesidir³²⁹. Üçüncü şart, devletlerin amaç ve niyetidir yani devletlerin karşılıklı olarak savaşıma niyetiyle (anitus belligerendi) davranıp davranmadıklarıdır.³³⁰ Savaşla ilgili milletlerarası hukuktaki son kriter ise çatışmanın süresi ve yoğunluğudur. Açıklanan diğer şartlardan bağımsız olarak eğer devletler arasında çatışma varsa ve bu çatışma uzun süredir devam edip yoğunluk arz ediyorsa devletlerin savaşıma niyetine, birbirlerine savaş ilan etme durumlarına bakılmaksızın ortada savaş olduğu kabul edilmelidir³³¹. Bu açıklamalardan hareketle milletlerarası hukukta savaş tanımı şu şekilde yapılabilir: İki egemen devlet arasında gerçekleşen, devletler tarafından bu çatışma halinin ilan edildiği, devletlerin savaşıma niyetiyle (anitus belligerendi) hareket ettikleri, devletlerin birbirlerini mağlup etme amacı ve niyeti taşıdığı uzun ve yoğun silahlı çatışmalardır.

2.1.2.1.2. Türk Hukukunda Savaş Tanımı

Türk Hukuku açısından savaş tanımı 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nda³³² yapılmıştır. Kanunun “Tanımlar” başlıklı 3/5. maddesi uyarınca “*Savaş: Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek*

³²⁶ Funda Keskin Ata, “Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış”, *Mülkiye Dergisi*, Sayı 38(3), 2014, 84-87.

³²⁷ Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiye Birliği Vakfı Yayınları:20, Tezler Dizisi 4, Ankara Mayıs 1998, 64.

³²⁸ Keskin, 65.

³²⁹ Keskin, 65.

³³⁰ Keskin, 65.

³³¹ Keskin, 65.

³³² RG:08.11.1983-18215.

amacıyla, başta askeri güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.” şeklinde ifade edilmiştir. Kanunun 14. maddesi; “Savaş ilanına Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından karar verilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.” şeklindedir.

2941 sayılı kanunun yanında 1982 Anayasası’nda da savaş hali ilanı ve silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin vermeye ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Anayasa’nın 92. maddesine göre; “Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.” Anayasanın 92. maddesi incelendiğinde yabancı bir devlete karşı savaş ilan etme yetkisinin normal şartlar altında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde olduğu düzenlenmiştir. İstisnai hallerde ise savaş hali ilanına Cumhurbaşkanı tarafından da karar verilebileceği belirtilmiştir.

Anayasanın 96. maddesi “Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.” şeklindedir. TBMM’nin Anayasa madde 96 metninde belirtilen toplantı ve karar yeter sayıları dışında kalan işlemler için gereken toplantı ve karar yeter sayıları anayasada ayrı şekilde düzenlenmiştir. Yapılacak düzenlemenin içeriğine göre anayasa farklı toplantı ve karar yeter sayıları belirlemiştir³³³. Savaş hali ilanına ilişkin anayasada özel bir düzenleme bulunmaması nedeniyle TBMM, Anayasanın 96. maddesinde belirtilen şekilde savaş ilanına karar verebilir. Buna göre TBMM, 600

³³³ AY madde 96 dışındaki toplantı ve karar yeter sayıları için bkz. AY madde 74-84-87-89-94-105-106-116-146-159-175

milletvekili olan üye tam sayısının en az üçte biri olan 200 üye ile toplanıp salt çoğunlukla savaş ilanına karar verebilecektir. Aynı maddedeki hüküm nedeniyle savaş ilanı için verilen karar yeter sayısı 151 milletvekilinden az olamayacaktır.

Yukarıda belirtilen tüm açıklamalar birlikte değerlendirildiğinde; TBMM, Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla üye tam sayısının en az üçte biri çoğunlukla toplanıp toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile yabancı bir devlete karşı savaş ilan edebilme yetkisine sahiptir³³⁴.

2.1.2.2. Yabancı Devletin Her Türü Hizmeti

TVK'nın 29/1-b. maddesine göre vatandaşlığın kaybettirilebilmesi için savaş hali şartından sonra, kişinin Türkiye'nin savaş halinde olduğu devletin her türlü hizmetinde kendi isteğiyle Cumhurbaşkanı izni olmaksızın çalışmaya devam etmesi gerekmektedir. İlgili hakkında TVK'nın 29/1-b. maddesine göre kaybettirme kararı verilmesinde, hizmetin türü ve Türkiye'nin menfaatlerine uygun olup olmadığı önem taşımamaktadır. Yine ilk fıkradan farklı olarak, kişiye devam ettirmekte olduğu hizmeti bırakması için yurt içinde bulunanlar için mülki idari amirlikler tarafından ya da yurt dışında bulunan kişiler açısından yurt dışı temsilcilikleri tarafından herhangi bir bildirim veya tebligat usulü belirtilmemiştir. Madde uyarınca kişi bildirimde bulunmaya ve süre verilmesine gerek yoktur³³⁵. Savaş durumunda Türkiye Devleti vatandaşı olan kişilerden sorgusuz bir sadakat ve bağlılık beklemekte ve düşman devlette ifa edilen hizmetin derhal ve ivedilikle sonlandırılmasını beklemektedir.³³⁶ Savaşın devam ettiği sırada kişinin içinde bulunduğu hizmetin sona ermesi halinde veya kişinin hizmeti devam ederken savaşın sonlanması halinde bu madde uyarınca kişi hakkında kaybettirme kararı verilemeyecektir.

2.1.2.3. Kendi İsteği ile Çalışmaya Devam Etme

TVK'nın 29/1-b. maddesinde sayılan şartların yanında bir diğer önemli unsur kişi iradesidir. Kanunun üzerinde durduğu husus, kişinin savaş çıktıktan sonra yabancı

³³⁴ Aybay/Özbek/Perçin, 206; Beyoğlu, 93-94.

³³⁵ Aybay/Özbek/Perçin, 206; Doğan, 149; Güngör, *Tabiiyet*, 199; Erdem, 261.

³³⁶ Nomer, 142; Erdem, 261. Bu yönde içtihat için bkz. Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, 23.09.1955: KD 71/1958, 33/35, <https://karararama.danistay.gov.tr/> (15/11/2022).

devletin hizmetini bırakmamasının kendi iradesi, kendi isteği ile olmasıdır; eğer kişi hizmeti bırakmak istediği halde herhangi bir zorlama nedeni ile yaptığı hizmeti bırakamıyor ise o taktirde kendisi hakkında kaybettirme kararı verilemez³³⁷. Cebir, tehdit, hile veya kişinin iradesini fesada uğratan başkaca unsurların varlığı halinde kişi rızasından söz edilemeyecek olup kişi bu haller altında gerçekleştirdiği eylemlerin sonuçlarından sorumlu tutulamayacaktır. Diğer bir anlatımla kişi Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde kendi isteği ile çalışmıyorsa yani kendi rıza ve iradeleri dışında çalışmaya devam etmek zorunda bırakılıyorsa kişi hakkında kaybettirme kararı verilemeyecektir.

2.1.2.4. Cumhurbaşkanı İzni

TVK'nın 29/1-b. maddesindeki bir diğer unsur Cumhurbaşkanı tarafından verilebilecek olan izindir. Türkiye ile bir devletin savaş halinde olmadığı durumlarda Türk vatandaşlarının yabancı bir devletin hizmetinde çalışabilmeleri için herhangi bir merciden izin almalarına ya da herhangi bir merciye bildirim yapmalarına gerek yoktur. Madde metninde belirtilen izin durumu savaş hali durumu ilan edildikten sonra ortaya çıkmaktadır. Hizmete devam hususunda Cumhurbaşkanı izin vermemiş olmalıdır. Kişi, Türkiye ile fiilen savaş halinde bulunan bir devletin hizmetinde bulunmaya Cumhurbaşkanının izni ile devam ediyor ise, bu halde kaybettirme kararının verilmesi mümkün değildir. Kişiye savaş çıkmasından önce çalışma izni verilmiş olmasının önemi yoktur³³⁸.

Cumhurbaşkanı tarafından verilebilen iznin nasıl alınacağı, nasıl başvuru yapılacağı konusunda yasal bir düzenleme mevcut değildir. Vatandaşlığın devlet ile kişi arasında bir bağ olduğu, bu bağ kapsamında vatandaşların sadakat ile devlete bağlı olması gerektiği düşünüldüğünde; Cumhurbaşkanı tarafından verilebilecek izin gelene kadar kişiden savaş ilan edilen devletin hizmetinden el çekmesi beklenecektir. Cumhurbaşkanı tarafından verilen izin, Türkiye'nin savaşta olduğu ülkenin hizmetinde çalışan Türk vatandaşı için bir nevi hukuka uygunluk sebebi olup verilen izin nedeniyle kişi hakkında Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı verilemeyecektir.

³³⁷ Aybay/Özbek/Perçin, 206; Erdem, 261.

³³⁸ Doğan, 149; Erdem, 261.

2.1.3. Yabancı Devlet Hizmetinde İzinsiz Gönüllü Askerlik Yapma

Bu hüküm Türk hukukuna 5901 sayılı TVK ile ilk kez girmiş gibi gözüke de³³⁹; yürürlükten kaldırılan 1869 tarihli Kanunnamede ve 1312 sayılı TVK’da yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma durumu çıkarma (ıskat) nedeni olarak düzenlenmişti³⁴⁰. Bu durum, kaybettirme sebebi olarak ilk kez 5901 sayılı TVK’nın 29/1-c. maddesinde düzenlenmiştir. Askerlikle ilgili bu kaybettirme nedeni, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ile uyumludur. Bu durum kanunun gerekçesinde (madde 29, 8.) de açık şekilde belirtilmiştir. AVS’nin 7/1-c. maddesinde³⁴¹ yabancı bir devletin silahlı kuvvetlerinde gönüllü olarak hizmet etme vatandaşlığın irade dışı kaybı hali olarak düzenlenmiştir³⁴². TVK’nın 29/1-c. maddesindeki hal ile önceki iki maddede düzenlenen haller arasında kısmen benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Bu madde kapsamında da TVK’nın 29/1-b. maddesindeki gibi kişiye, herhangi bir bildirim veya tebliğ usulü öngörülmemiştir. Yine TVK’nın 29/1-b. maddesinde olduğu gibi bir nevi hukuka uygunluk sebebi olan iznin hangi usulle ve hangi makamdan alınacağına dair detay bulunmamaktadır. Benzerlik olan kısmı ise, TVK’nın 29/1-c. maddesinde belirtilen yabancı bir devletin hizmetinde izin almaksızın gönüllü askerlik yapma durumu özü itibarıyla TVK’nın 29/1-a. maddesinde düzenlenen bir çeşit Türkiye’nin menfaatlerine uymayan eylem niteliğindedir. Doktrinde, bu hususta eleştiriler bulunmaktadır. Söyle ki; İzin almaksızın yabancı bir devletin hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma zaten Türkiye’nin menfaatlerine uymayan bir durup olup bu maddenin TVK’nın 29/1-a. maddesinin tekrarı mahiyetinde olduğu değerlendirilmektedir³⁴³.

Madde lafzında hizmetin niteliği ve özellikleri ile ilgili bir ayırımdan bahsedilmemesi nedeniyle yabancı bir devlete resmi ya da gayri resmi hizmet eden paralı veya profesyonel askerlerin bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir³⁴⁴. Gönüllü olarak askerlik yapma ifadesinden anlaşılacağı üzere kişi yabancı devlet hizmetinde zorunlu olarak askerlik görevi ifa etmiyor olmalıdır. Kişi gerek bulunduğu

³³⁹ Öztürk, 114.

³⁴⁰ Özbek, İstem, 152.

³⁴¹ AVS’nin 7/1. maddesine göre; “*Taraf Devlet kendi iç hukukunda aşağıdaki istisnai haller dışında kanunen ya da Taraf Devletin kararıyla vatandaşlığın kaybı hakkında hükümler koyamaz: c: yabancı bir silahlı kuvvetlerinde gönüllü hizmette bulunmak*”

³⁴² Aybay/Özbek/Perçin, 207; Nomer, 142; Turhan/Tanrıbilir, 139-140; Doğan, 149-150; Güngör, *Tabiiyet*, 196-198; Erdem, 262-266;

³⁴³ Doğan, 149; Özbek, İstem, 148;

³⁴⁴ Güngör, *Tabiiyet*, 198.

yabancı ülkenin kanunları gereği gerekse farklı bir nedenle yabancı ülkenin askerlik hizmetinde zorunlu olarak görev yapmak zorundaysa hakkında bu fıkra hükümleri uyarınca vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı verilemeyecektir³⁴⁵. Belirtilen durumlar dışında yabancı devletin hizmetinde askerlik yapan kişinin iradesini fesada uğratan bir durum olması halinde yani kişi cebir, tehdit veya baskı altındayken askerlik görevi yapmaya zorlanıyor ise bu kişi hakkında da bu hüküm uygulanamayacaktır. Bu madde uyarınca kaybettirme kararı verilebilmesi için çifte veya çok vatandaşlığı bulunan kişilerin durumunun da incelenmesi gerekecektir. Çifte vatandaşlığı olan Türk vatandaşları ile ilgili durum, 2019 yılına kadar 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nda³⁴⁶ düzenlenmişken, 2019 yılında yürürlüğe giren 7179 sayılı Askerlik Kanunu'nun³⁴⁷ 1111 sayılı Kanunu yürürlükten kaldırması ile 7179 sayılı Kanunda düzenlenmiştir.

Madde lafzında çifte/çok vatandaşlarla ilgili herhangi bir detay bulunmamakla birlikte; maddenin amacı çifte/çok vatandaşlığı olan Türk vatandaşlarının, vatandaşı olduğu diğer yabancı devletin askerlik ya da bunun yerine geçen diğer kamu görevlerine engel olmak değil, vatandaşı olmadıkları yabancı ülkenin askerlik hizmetinde izin almaksızın gönüllü askerlik yapmasına engel olmaktır³⁴⁸.

TVK 29/1-c. maddesinde belirtilen izin alma durumu ile ilgili gerek Kanunda gerekse Yönetmelikte hangi usul ve esaslara göre izin alınacağı düzenlenmemesi eleştiri konusu yapılmıştır. Nomer'e göre³⁴⁹ “... Böyle bir hükmün, hangi usul ve esaslara tabi olarak bir kaybettiğime kararına ulaşacağı belirsizdir. Gerek izin verme makamı ve izin prosedürü gerekse kişiye yapılması gerekli çağrı ve ihbar usulü kanunda ve yönetmelikte düzenlenmiş değildir. Askerlik görevinden, 403 sayılı Kanunda yer alan askerlikle ilgili kaybettirme sebeplerini, hatta Türkiye'de savaş ilanı durumunda dahi askerlikten kaçmayı vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem olarak görmeyen yeni Türk Vatandaşlığı Kanununun bu anlayışı yanında; çifte vatandaşlığına sahip olan Tabiiyetinde olduğu yabancı devlet için askerlik yapan Türk vatandaşlarının askerlik yükümlülüklerini yerine getirmiş sayan bir hukuki düzenleme (7179 sayılı Askerlik

³⁴⁵ Aybay/Özbek/Perçin, 208; Nomer, 141.

³⁴⁶ RG:12-17.6.927-631-635.

³⁴⁷ RG:26.6.2019-30813.

³⁴⁸ Doğan, 150; bu hususun idarenin takdir yetkisine bağlı olduğuna dair görüş için bkz. Güngör, Tabiiyet, 198.

³⁴⁹ Nomer, 142.

Kanunu madde 43; madde 42) yabancı devlette gönüllü askerlik yapmasını kaybettirme sebebi sayılmasının haklılığını şüpheli hale getirmektedir. Böyle bir hükmün kabul edilmesinin gerekçesi olarak, sadece, Vatandaşlığa dair Avrupa Sözleşmesi'nin de başka bir ülke için gönüllü askerlik yapmayı bir kayıp nedeni olarak gördüğünden söz edilmektedir. (Madde Gerekçeleri, m. 29) Halbuki, aynı sözleşme, mülga 403 sayılı Kanunda izin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar için kabul etmiş olduğu kaybettirme sebebini de kayıp neden olarak zikretmektedir. (m.7 I/c) Bu kayıp sebebi ile birlikte tekml askerlikle ilgili kayıp sebepleri yürürlükteki Kanuna alınmazken, yabancı ülkede gönüllü askerlik yapmayı kaybettirme sebebi yapmanın mantığı pek anlaşılamamaktadır.”

Aynı şekilde madde lafzında geçen iznin hangi makam tarafından verileceği de belirtilmemiştir. TVK madde 29 kapsamında vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı ve bazı durumlarda vatandaşlığın kaybedilmemesi için verilen izinler Cumhurbaşkanı tarafından verildiği için bu fıkra kapsamındaki iznin de Cumhurbaşkanı tarafından verilmesi gerektiği kabul edilmelidir³⁵⁰.

Doktrinde, askerlik ile vatandaşlık arasında bu kadar fazla bağlantı kurulması eleştiri konusu yapılmıştır³⁵¹. Türkiye gibi bazı ülkeler (ABD, Hollanda, Fransa, Almanya) yabancı devletlerin silahlı hizmetlerinde bulunmayı vatandaşlığın kaybı nedeni olarak kabul ederken; İtalya gibi bazı ülkeler bu durumu kaybettirme sebebi olarak kabul etmemiştir. 5901 sayılı TVK, önceki vatandaşlık kanunu olan 403 sayılı Kanundaki askerlik ile ilgili kaybettirme sebeplerinin hiçbirini, hatta savaş halinde dahi askerlikten kaçmayı, kaybettirme nedeni olarak kabul etmemişken 5901 sayılı TVK’da bu şekilde kaybettirme nedeni kabul edilmesi eleştirilmiştir³⁵². Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının yapılan çağrıya rağmen zorunlu askerlik görevlerini yapmamaları sonucunda vatandaşlığı kaybetmemeleri 5901 sayılı TVK’nın “vicdani ret” olarak bilinen tartışmayı gündeme getirmiştir³⁵³. Avrupa Konseyi’ne üye devletler içinde sadece Türkiye ve Azerbaycan “vicdani ret” hakkını kabul etmeyen ülkeler arasında gelmektedir. Erdem’e göre “kişilerin silah tutmak istememesi, silah kullanmayı ve

³⁵⁰ Doğan, 149-150; Güngör, *Tabiiyet*, 198; Özbek, *İstem*, 152.

³⁵¹ Tanrıbilir, *Tasarı*, 44.

³⁵² Nomer, 142; Doğan, 150; Erdem. 264.

³⁵³ Şeniz Anbarlı Bozatay, "Türkiye’de Vicdani Ret Tartışmalarının Toplumsal ve Hukuki Boyutları", (Ret), *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 1(1), 2011, 152.

savaşmayı reddetmesi dolayısıyla da askerlik görevini yapmak istememesi insan hakları hukuku tarafından “vicdani ret” olarak adlandırılmaktadır”³⁵⁴.

TVK 29/1-c. maddesi ile ilgili diğer bir eleştiri TVK’nın 29/1-a. maddesi kapsamında idareye zaten takdir hakkını geniş şekilde kullanabileceği bir alan bırakılmışken bunun farklı bir maddede daha kısıtlı bir alanda tekrar ifade edilmesidir. Bu noktada TVK’nın 29/1-c. maddesinin gerekli olup olmadığı tartışılmaktadır³⁵⁵.

2.1.4. Devletin Güvenliği ve Anayasal Düzene Karşı Suç İşleme

680 sayılı OHAL KHK³⁵⁶’sının 75. maddesi ile 5901 sayılı TVK’nın 29. maddesine eklenen ikinci fıkraya göre; “26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 302 nci, 309 uncu, 310 uncu, 311 inci, 312 nci, 313 üncü, 314 üncü ve 315 inci maddelerinde yazılı suçlar nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşamayan vatandaşlar, bu durumun soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı veya kovuşturma aşamasında mahkeme tarafından öğrenilmesinden itibaren bir ay içinde vatandaşlıklarının kaybettirilmesi amacıyla Bakanlığa bildirilir. Bakanlıkça Resmî Gazetede yapılan yurda dön ilanına rağmen üç ay içinde yurda dönmemeleri halinde, bu kişilerin Türk vatandaşlıkları Cumhurbaşkanı kararıyla kaybettirilebilir.” Maddeden de anlaşılacağı üzere, Türk Ceza Kanunu’nun³⁵⁷ dördüncü bölümünde yer alan “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” ve beşinci bölümde yer alan “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine

³⁵⁴ Erdem, 264; H. Basri Bülbül, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Vicdani Ret.” (Ret), *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1 (2), 2014, 110; Abdurrahman Eren, “Türk Hukukunda Vicdani Ret”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 61 (3), 2006, 104.

³⁵⁵ Güngör, Tabiiyet, 198; “... Birincisi, tasarımı hazırlayanların amacı gerçekten Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ile uyum olsaydı, 29. maddeye (a) ve (b) bentlerindeki “yabancı devlet hizmetinde bulunmayı” koymazlardı. “Yabancı bir devletin hizmetinde bulunmaya” dayanan vatandaşlığı sona erdirmeye nedeni sözleşmede bulunmamaktadır. İkinci olarak, tasarımı hazırlayanlar, gerçekten Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ile uyumlu bir düzenleme yapmayı isteselerdi, sözleşmenin 7. maddesindeki sona erme sebeplerinden yararlanmayı tercih ederlerdi. Üstelik bu sebepler tarihi, sosyal ve hukuki şartları itibarıyla Türk Vatandaşlık Hukukuna daha uygun olurdu. Akla, TVK’nın kabul edildiği tarihten beri kullanılmayan 25. maddenin (b) ve (c) bentleri hükümleri aynen 29. maddeye konulmak suretiyle, Türk vatandaşlığının kaybettirme yoluyla sona erdirilmesinin çok nadir hallerde başvurulması bir yol haline getirilmek istenmesi ihtimali gelmektedir. Ancak bu ihtimal de gereksiz, uygulanmayan sona erme sebeplerinin kabul edilmesini açıklayamamaktadır; kaybettirme kararının sadece yabancı devlette gönüllü olarak askerlik hizmetinde bulunma halinde verilebilmesini kabul etmek daha kolay olurdu. Bu itibarla, tasarının 29. maddesinin yeniden düzenlenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.” (Tanrıbilir, Tasarı, 47.).

³⁵⁶ RG:06.01.2017-29940 (mükerrer), 680 sayılı KHK ile madde metnine eklenen ikinci fıkra 01/02/2018 tarihli 7072 sayılı Kanunun (RG:08.03.2018-30354 mükerrer) 73. maddesi ile aynen kabul edilmiştir.

³⁵⁷ RG:12.10.2004:25611 Kısaca TCK olarak anılacaktır.

Karşı Suçlar” başlığı altında düzenlenen suçlardan bir kısmını işlediklerine dair haklarında soruşturma ve kovuşturma bulunan kişiler hakkında kanunda öngörülen diğer şartların da gerçekleşmesi halinde Cumhurbaşkanı tarafından Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı verilebilecektir³⁵⁸.

TVK’nın 29. maddesine eklenen ikinci fıkra ile bazı suçların yasal unsurlarını oluşturabilecek faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen vatandaşların Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi hali düzenlenmiştir. Eklenen metnin odak noktasında devlet güvenliğine ve anayasal düzene karşı faaliyetler bulunmaktadır. Vatandaşlığın tarihsel sürecini günümüz koşulları ile değerlendirecek olursak, vatandaşlık artık devletin bireylere tanıdığı bir hak olmaktan ziyade temel bir insan hakkına dönüşmüştür³⁵⁹. Vatandaşlık hakkının temel bir insan hakkına dönüşmesinde en önemli etkiyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından vatandaşlığın irade dışı sona ermesi kararlarının keyfî ve orantılı olmaması nedeniyle hak ihlali olduğu yönünde vermiş olduğu kararlar yapmıştır³⁶⁰. Kişilerin vatandaşlıktan yoksun bırakılmasına neden olacak durumlar, uluslararası metinlerde sınırlı sayı kuralı (*numerus clausus*) ile sayılmıştır; ancak terör örgütlerine katılıp faaliyet gösteren bireylerin olması durumunda devletler bu tür faaliyetlerde bulunan kişilerin vatansız kalması ile ilgilenmemektedir. Açıklamalar doğrultusunda vatandaşlığın temel bir insan hakkı olduğu ve devletlerin vatandaşlığı sona erdiren işlemlerle ilgili sebep ve sonuçlarının orantılı olması gerektiği birlikte değerlendirildiğinde; terör faaliyeti nedeniyle de olsa dahi devletlerin vatandaşlığı tek taraflı olarak sona erdirirken temel bir insan hakkına da müdahale ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, 2019 tarihli 2263 sayılı Kararında³⁶¹ terörle mücadele kapsamında irade dışı vatandaşlığın kaybının ciddi ve sert bir önlem olduğunu, kayıp kararının insan haklarına aykırı olduğunu ve kayıp kararlarının politik gerekçelerden bağımsız olarak verilmesi gerektiğini vurgulamıştır³⁶². Devletler açısından devlet güvenliğini ve anayasal düzeni tehdit eden en önemli tehlike

³⁵⁸ Nomer, 143; Turhan/Tanrıbilir, 141; Doğan, 151; Güngör, *Tabiiyet*, 200; Erdem, 265.

³⁵⁹ Mona Kumsan, *Vatandaşlık Kavramı ve İsrail Hukuku Kapsamında Filistinlilerin Hukuki Statüsü*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, 26; Yeşim Yıldız, “Terör Örgütü Üyeliği Sebebiyle Vatandaşlıktan Çıkarmanın Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi.” (Terör), *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), Aralık 2021, 312.

³⁶⁰ Yıldız, *Terör*, 331. (Aktarılan kaynak Nicholas Emiliou, *The Principle of Proportionality in European Law: A Comparative Study*, Springer, Netherlands 1996, 23-24)

³⁶¹ Karar metni için bkz.

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25430&lang=en> (06.01.2022).

³⁶² Yıldız, *Terör*, 332.

ise hiç şüphesiz terörizmdir. Terörizmin devletler açısından birçok olumsuz tarafı olmasına rağmen günümüzde devletlerin diplomatik hedeflerinde ve uzun vadeli planlarında terörizmi bir araç olarak kullanılması daha tehlikeli sonuçlar doğurmaktadır³⁶³.

Terör ve terörizm köken olarak “terrere” kökünden gelmektedir³⁶⁴. Terör ifadesinin doktrinde çok sayıda tanımı bulunsa da üzerinde mutabık olunmuş bir tanımı bulunmamaktadır. Sözlük anlamı olarak korkup titreme, dehşete kapılma ve korkup kaçırmak anlamlarına gelmektedir³⁶⁵. Terör, siyasal amaçlara ulaşmak için kontrolsüz kitlelerin iradi bir şekilde, sistematik ve planlı, ideolojik alt yapısı ve teorisi olan kişi veya gruplarca şiddet kullanarak toplumda güvensizlik yaratma, toplumu korku ve paniğe itme eylemleridir³⁶⁶. Mevzuatımızda ise terörün tanımı 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun³⁶⁷ 1. maddesinde detaylı olarak yapılmıştır. Bu tanıma göre; Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

Terörizm, günümüzde devletlerin en önemli güvenlik sorunlarının başında gelmekte ve can kaybının yanında ekonomik, sosyal ve kültürel alanda da hayata telafisi imkânsız ve ağır zararlar vermektedir³⁶⁸. Terörizmin bu ağır sonuçları nedeniyle Devletler, terör faaliyeti içinde olan ve devletin önemli menfaatlerine ciddi şekilde zarar

³⁶³ Bahattin Gökhan Topal, "Türkiye’de Terör Eylemleri ve Savunma Sanayi İlişkisi", *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 4 (1), 2020, 53.

³⁶⁴ Zafer Cırhinlioğlu, *Terör ve Toplum*, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul Kasım 2004, 23.

³⁶⁵ Topal, 58.

³⁶⁶ Yılmaz Altuğ, *Terörün Anatomisi*, (Terör), Altın Kitaplar, İstanbul 1995, 16; Servet Aşar, *Terör ve Türkiye’de Bölücü Terör Bağlamında PKK*, (Terör), (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2009, 15; Cırhinlioğlu, 24; Emre Öktem, “Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri.” *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 5, Nisan 2004, 133; Atilla Yayla, *Terörizm Üzerine Yazılar*, (Terörizm), Gündem Yayınları, Ankara 1990, 19.

³⁶⁷ RG:12.4.1991-20843 (mükerrer).

³⁶⁸ Engin Avcı, "Yeni Sol Dalgadan Küresel Dalgaya Türkiye’de Terörizm", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Sayı 29 (1), 2019, 140.

verdiğini düşündüğü vatandaşlarının, vatandaşlığını irade dışında sona erdirmekte ve kişinin vatansız kalıp kalmaması ile ilgilenmemektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında devletler benzer gerekçelerle birçok vatandaşının vatandaşlık bağını tek taraflı irade ile sona erdirmiştir. Savaş sonrası ortaya çıkan barış dönemlerinde ise yapılan milletlerarası sözleşmelerle irade dışı vatandaşlığın kaybı uygulamasına bir süre ara verilmiştir. Ancak terör örgütü olan El-Kaide'nin, ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirdiği terör saldırısı ile başlayan ve hızla artan terör saldırıları nedeniyle ara verilen uygulama tekrar gündeme gelmiş ve ülkelerin vatandaşlık mevzuatlarında kendine yer edinmiştir. Terör faaliyetlerinde bulunan kişilerin vatandaşlıktan çıkarılmasını Belçika, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerin vatandaşlık kanunlarında irade dışı vatandaşlığın kaybettirilmesi sebebi olarak düzenlenmiş iken, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda terör faaliyeti veya terörizm doğrudan vatandaşlığın kaybına neden olan bir hal olarak düzenlenmemiştir. Türkiye'nin son on yıllık siyasi geçmişine bakıldığında farklı mecralarda önemli mücadeleler verdiğini görmekteyiz. Erdem'e göre³⁶⁹; *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanını devirmeye yönelik hazırlanmış bulunan 17-25 Aralık süreci geçirildi. Dünya ve ülkemiz artan ve adeta çığırından çıkan kanlı terör saldırıları ile sarsıldı; maalesef ki terör ülke gündeminin en önemli maddesi haline geldi. 15 Temmuz 2016 Darbe girişiminin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarafından canları pahasına engellenmesi, vatandaşlık kitabımızda her zaman üzerinde durduğumuz vatandaşların vatandaşı oldukları Devlete karşı en büyük ve en önemli borçları olan, Devlete karşı duymamız gereken "sadakat bağının, gönül bağının", Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşları tarafından nasıl yerine getirildiğini tüm dünyaya göstermiştir. Açıklamaya konu darbe girişiminin arkasında Yargıtay içtihatlarındaki³⁷⁰ kabulden de anlaşılacağı üzere, Paralel Devlet Yapılanması olarak da bilinen Fetullahçı Terör Örgütü olarak bilinen FETÖ-PDY silahlı terör örgütü bulunmaktadır. Türkiye'de mevcut olan terör örgütlerinin sayısını belirlemek oldukça zordur. Ülkeler güvenlik politikaları gereği, belirli kriterler doğrultusunda bazı örgütleri terör örgütü listelerine dâhil etmektedirler. Türkiye bugün itibari ile 50 farklı terör örgütü tanıyıp terör örgütü listesine*

³⁶⁹ Erdem, 87.

³⁷⁰ İlgili içtihat için bkz. Yargıtay 16.Ceza Dairesi'nin 24/04/2017 tarih ve 2015/3 Esas-2017/3 Karar sayılı ilamı ve benzer yönde 14/07/2017 tarih ve 2017/1443 Esas-2017/4758 Karar sayılı ilamı. <https://karararama.yargitay.gov.tr> (30/01/2023).

eklemiştir³⁷¹. Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ve ilan ettiği başlıca bilinen terör örgütleri Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ-PDY), Kürdistan İşçi Partisi (PKK), Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK), Devrimci Halk Kurtuluş Partisi (DHKP-C), Maoist Komünist Partisi (MKP), Marksist Leninist Komünist Partisi (MLKP), El-Kaide ve El-Nusra'dır.

Maddenin uygulanabilmesi için bazı şartların birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Öncelikle madde metninde yer alan suçlardan biri ile ilgili soruşturma ya da kovuşturma bulunması gerekmektedir. Hakkında karar verilecek olan kişinin yurt dışında olması gerekmektedir. Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından hakkında karar verilecek olan kişinin yurt dışında olduğunun öğrenilmiş olması gerekmektedir. İçişleri Bakanlığı tarafından hakkında karar verilecek olan kişiye ülkeye dön çağrısı yapılmış olmalıdır. Kendisine ülkeye dön çağrısı yapılan kişinin bu çağrıya üç ay içinde cevap vermeyip ülkeye dönmemiş olması gerekmektedir. Son olarak ise sayılan tüm şartların gerçekleşmesi halinde Cumhurbaşkanı tarafından kaybettirme kararının verilmiş olması gerekmektedir. Bahsedilen tüm şartların birlikte gerçekleşmesi gerekmekte olup şartlardan birinin eksik olması halinde kişi hakkında kaybettirme kararı verilemeyeceği kabul edilmelidir³⁷².

2.1.4.1. Belirli Suçlardan Kişi Hakkında Soruşturma veya Kovuşturma Bulunma

5901 sayılı TVK'nın 29/2. maddesi uyarınca, kişi hakkında kaybettirme kararı verilebilmesi için, kişi hakkında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 302, 309, 310, 311, 312, 313, 314, ve 315. maddelerinde yazılı suçlar nedeniyle ceza soruşturması veya kovuşturması yürütülüyor olması gerekir³⁷³. 5237 sayılı TCK'nın ikinci kitap dördüncü kısım millete ve devlete karşı suçlar son hükümler başlığı altında dördüncü bölümde yer alan devletin güvenliğine karşı suçlar ile beşinci bölümde yer alan anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara TVK'nın 29/2. maddesinde yer verilmiştir. Kanun koyucu yukarıdaki bölümlerde yer alan tüm suçları TVK'nın 29/2. maddesine dâhil etmemiş, madde kapsamına devletin güvenliğine karşı işlenen suçlardan sadece

³⁷¹ Ülkelerin kabul ettiği terör örgütleri için bkz.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ter%C3%B6r_%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC_olarak_tan%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9F_%C3%B6rg%C3%BCtler_listesi (06.01.2023)

³⁷² Doğan, 151; Güngör, *Tabiiyet*, 202-204; Turhan/Tanrıbilir, 142-144.

³⁷³ Nomer, 143; Turhan/Tanrıbilir, 142; Doğan, 151; Güngör, *Tabiiyet*, 200; Erdem, 265.

TCK'nın 302. maddesinde düzenlenen devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak suçu dâhil edilmiştir. Bu suç dışında kalan düşmanla iş birliği yapma suçu (TCK m. 303), devlete karşı savaşa tahrik suçu (TCK m. 304), temel milli yararlar karşı faaliyette bulunmak için yarar sağlama suçu (TCK m. 305), yabancı devlet aleyhine asker toplama suçu (TCK m. 306), askeri tesisleri tahrip ve düşman hareketleri yararına anlaşma suçu (TCK m. 307) ve düşman devlete maddi ve mali yardım suçu (TCK m. 308) TVK'nın 29/2. maddesi kapsamına alınmamıştır. Bu suçlar açısından hakkında soruşturma veya kovuşturma bulunan kişiler hakkında, TVK'nın 29/2. maddesi uyarınca kaybettirme kararı mümkün değilse de TVK'nın 29/1-a. maddesi uyarınca kaybettirme kararı verilmesi diğer şartların tam olması halinde her zaman mümkündür. Madde metnine dâhil edilen TCK kapsamındaki suçlar incelendiğinde; suçlar arasında TCK'da *“Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”* başlığı altında düzenlenmiş olan devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçu ile *“Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar”* başlığı altında yer alan anayasayı ihlal suçu, Cumhurbaşkanına suikast ve fiili saldırı suçu, yasama organına karşı suç, Hükümete karşı suç, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı silahlı isyan suçu, silahlı örgüt suçu ve silah sağlama suçu olduğu görülmektedir.

TVK'nın 29/2. maddesinde geçen Türkiye'de bulunmadığı için kendisine ulaşamayan kişi üstü kapalı olarak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun³⁷⁴ 247/1. maddesinde düzenlenen kaçak olma durumunu ifade etmektedir³⁷⁵. CMK'nın 247/1. maddesine göre kaçak; hakkındaki soruşturmanın ve kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından ulaşamayan kişi olarak tanımlanmıştır. Kişinin kaçak olarak kabul edilebilmesi için kişi hakkında, CMK'nın 247/2. maddesi atfıyla CMK'nın 248/2. maddesinde belirtilen suçlardan dolayı soruşturma veya kovuşturma başlatılmış olması gerekmektedir³⁷⁶. CMK'nın 248/2. maddesinin 16,17 ve 18. fıkralarında ise TVK'nın 29/2. maddesinde yer alan suçlara verilmiş olup bu suçu işleyen kişiler hakkında kaçak olduklarına karar verilebilecektir. TVK metninde belirtilen ifade ile CMK metninde yapılan kaçak tanımı arasındaki tek

³⁷⁴ RG:17.12.2004-25673, Kısaca CMK olarak anılacaktır.

³⁷⁵ Güngör, *Tabiiyet*, 201-202.

³⁷⁶ Centel/Zafer, *Muhakeme*, 549; Centel/Zafer, *Ceza*, 913; Ali Hakan Evik, “Ceza Muhakemesinde Kaçakların Yargılanması.”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(23-24), Ocak-Temmuz 2021, 31.

fark TVK'nın 29/2. maddesinin sadece yurt dışında bulunan kişileri kapsıyor olmasıdır. CMK hükümlerine göre kaçak olma durumunun tüm şartlarını taşıyan fakat yurt içinde bulunan kişiler hakkında TVK'nın 29/2. maddesi uyarınca kaybettirme kararı verilemeyecektir. Yurt dışında yaşayan ve hakkında kaçak olduğuna dair karar verilebilecek kişiler hakkında yapılacak olan çağrı CMK'nın 247/2-a. maddesi uyarınca, gazete ile şüpheli veya sanığın bilinen konutunun kapısına asılmak suretiyle yapılmaktadır. Yapılacak olan ilanda, onbeş gün içinde gelmemesi halinde hakkında CMK'nın 248. maddesinde yer alan tedbirlerin uygulanacağı ihtar edilmektedir. Kanun koyucu ilgili kişiyi daha zor şartlarla karşılaşmaması için uyarmaktadır ve ortaya çıkmaya davet etmektedir. Kanun koyucu aynı mantığı TVK'nın bildirim gereken kaybettirme halleri için de kabul ettiği söylenebilir. Çünkü TVK'nın 29. maddesinde düzenlenen kaybettirme kurumundaki amaç kişinin vatandaşlığın iradesi dışında sona erdirilmesi değil, Kanunda sayılan ve kişinin yaptığı bazı eylemlerin sonlandırılmasıdır.

Kaçakların yargılanabilmesi 5271 sayılı CMK ile Türk hukukuna girmiştir³⁷⁷. CMK'nın 247. maddesine göre kaçak sanık hakkında kovuşturma yapılabileceği, fakat kaçak sanığın sorgusu yapılmamış ise sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilemeyeceği belirtilmiştir. Kanun maddesinin yorumundan hareketle, kaçak şahıs açısından soruşturma yapılması ve kamu davası açılmasına bir engelin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde kaçak kişiye kamu davası açılması halinde kanun sorgu yapılmaksızın mahkûmiyet kararı verilmesini yasaklamış olup kaçak sanık hakkında beraat kararı verilebilmesini yasaklamamıştır³⁷⁸. Mahkemeler kaçak sanık hakkında CMK 223/2 maddesinde belirtilen ve aşağıda sayılan sebeplerin birini gerekçe göstererek beraat kararı verebilecektir.

-Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, (CMK, m. 223/2-a)³⁷⁹

-Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, (CMK, m. 223/2-b)³⁸⁰

³⁷⁷ Murat Balcı, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Gaip veya Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi (CMK m.246, m.248/7)" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 92, 2011, 109; Ömer Ömeroğlu, "Ceza Muhakemesinde Gaip ve Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 17(3), 2013, 197.

³⁷⁸ Centel/Zafer, Ceza, 91.

³⁷⁹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 11/04/2023 tarih 2021/13031 Esas, 2023/2159 Karar, Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 10/04/2023 tarih 2022/6509 Esas, 2023/2086 Karar, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (16.05.2023).

-Yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması, (CMK, m. 223/2-c)³⁸¹

-Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması, (CMK, m. 223/2-d)³⁸²

-Yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması, (CMK, m. 223/2-e)³⁸³

TVK'nın 29/2. maddesi uyarınca kişi hakkında kaybettirme kararı verilebilmesi için madde metninde düzenlenen suçlarla ilgili kişi hakkında soruşturma veya kovuşturma bulunması gerekmekte olup bu suçlarla ilgili detaylar aşağıda belirtilen başlıklar altında yer almaktadır.

2.1.4.1.1. Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu

TCK'nın 302. maddesi kapsamında “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” başlığı altında düzenlenmiş olan bu suç, devletin birliğinin ve ülke bütünlüğünün bozulması ile ilgilidir³⁸⁴. Bu suç ile siyasi ve hukuki bir oluşum olan Devletin birliği³⁸⁵, ülke bütünlüğü ve devleti oluşturan toplum korunmaktadır³⁸⁶. Bu suçun koruduğu hukuki değer toplum olduğu için suçun mağduru da toplumu oluşturan tüm vatandaşlardır.

TCK'nın 302. maddesine göre; “Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koymaya veya Devletin bağımsızlığını

³⁸⁰ Yargıtay 11. Ceza Dairesi, 05/04/2023 tarih 2022/7398 Esas, 2023/2576 Karar, Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 28/03/2023 tarih 2023/208 Esas, 2023/1729 Karar, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (16.05.2023).

³⁸¹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 04/04/2023 tarih 2021/2672 Esas, 2023/1986 Karar, Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 04/04/2023 tarih 2021/1766 Esas, 2023/1971 Karar, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (16.05.2023).

³⁸² Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 13/02/2023 tarih 2020/33482 Esas, 2023/1039 Karar, Yargıtay 11. Ceza Dairesi, 28/03/2023 tarih 2021/26324 Esas, 2023/2006 Karar, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (16.05.2023).

³⁸³ Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 03/04/2023 tarih 2022/15174 Esas, 2023/1544 Karar, Yargıtay 6. Ceza Dairesi, 11/04/2023 tarih 2022/1530 Esas, 2023/10033 Karar, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (16.05.2023).

³⁸⁴ Güngör, *Tabiiyet*, 200.

³⁸⁵ Devletin birliği kavramı ile Anayasanın 3/1. maddesindeki “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesi” ile yine Anayasanın 123. maddesinde üniter yapıyı öngören “idarenin bütünlüğü ilkesi” ile yine Anayasanın 123. maddesinde üniter yapıyı öngören “idarenin bütünlüğü” ilkesinin kastedildiği görüşü ve doktrindeki tartışmalar için bkz. Osman Yaşar, Hasan Tahsin Gökcan, Mustafa Artuç, *Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu*, Adalet Yayınevi, 2. Baskı, Cilt. 6, Ankara Ocak 2014, 8716.

³⁸⁶ Hasan Tahsin Gökcan, Mustafa Artuç, *Pratik Türk Ceza Kanunu*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, 1507.

zayıflatmaya veya birliğini bozmaya veya Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik bir fiil işleyen kimse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.

(3) Bu maddede tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.”

Suç serbest hareketli bir suç olup devletin birliğine, bütünlüğüne, bağımsızlığına ya da egemenliğe yönelik her türlü bombalama eylemi, yağma eylemi veya öldürme eylemi gibi benzer eylemler bu suçun yasal unsurlarını oluşturur. Yargıtay kararlarında³⁸⁷ ölçüt olarak bu hususla ilgili ortaya çıkan sonucun vahamet arz etmesi gerektiği kabul edilmektedir. Hangi eylemlerin vahamet arz ettiği hangi eylemlerin vahamet arz etmediği somut olayın özelliklerine göre belirlenecektir. TDK’ye göre vahamet, kelime manası itibariyle endişeye ya da paniğe neden olan durum anlamına gelmektedir³⁸⁸. Vahamet arz eden olaylarla ilgili günümüzdeki en somut ve yakın tarihli olay hiç şüphesiz ki 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilmeye çalışılan darbe teşebbüsüdür.

2.1.4.1.2. Anayasayı İhlal Suçu

TCK’nın 309. maddesi kapsamında, “*Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar*” başlığı altında düzenlenmiş olan bu suç, cebir ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ön gördüğü düzeni ortadan kaldırmaya ve bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüstür.³⁸⁹ Bu suç ile Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik, laik, sosyal hukuk devleti niteliği ile tesis edilen milletin egemenliği esasına dayalı olarak oluşturulmuş anayasal düzeni korunmaktadır³⁹⁰.

³⁸⁷ Suçla ilgili içtihatlar için <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023), Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 08/02/2017 tarih, 2016/3384 E. 2017/780 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 03/02/2017 tarih, 2016/7001 E. 2017/383 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 01.06.2017 tarih, 2015/7606 E. 2017/4255 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 31.01.2017 tarih, 2016/6118 E. 2017/361 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 02.11.2016 tarih, 2016/637 E. 2016/5541 K-Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 19/10/2009 tarih, 2008/21755 E. 2009/10239 K.

³⁸⁸ <https://sozluk.gov.tr/vehamet> (23.01.2023).

³⁸⁹ Güngör, *Tabiiyet*, 200-201.

³⁹⁰ Gökcan/Artuç, 1509.

TCK'nın 309. maddesine göre; “*Cebir ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs edenler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılırlar.*

(2) *Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.*

(3) *Bu maddede tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.”*

Bu suçun yasal unsurlarının oluşması için birden fazla unsurun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir³⁹¹. Suçun yasal unsurlarının oluşup oluşmadığı noktasında tespit yapılırken, eylemlerin adına işlendiği örgütün yapısının, kullanılan silah ve gereçlerin ağırlıklarını ve ortaya çıkan tehlikenin etkisinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. ³⁹²Suç, nitelik itibari ile tehlike suçu vasfında bulunması nedeniyle kişilerin cezalandırılabilmesi için tamamlanmasına gerek yoktur, teşebbüs halinde de bu suçun yasal unsurları oluşmaktadır³⁹³. 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ/ PDY silahlı terör örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe teşebbüsü TCK'nın 302. maddesinde düzenlenen devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçunun yanında, barındırdığı bazı eylemler açısından bu suçla birlikte değerlendirildiği yargı kararlarına yansımıştır³⁹⁴.

2.1.4.1.3. Cumhurbaşkanı Suikast ve Fiili Saldırı Suçu

Bu suç ile devleti temsil eden Cumhurbaşkanı'nın şahsı ve temsil ettiği devletin itibarı korunmaktadır³⁹⁵.

³⁹¹ İçtihat için bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 23/11/1999 tarihli 9-274/284 sayılı kararı. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023).

³⁹² Gökcan/Artuç, 1509.

³⁹³ İçtihat için bkz. Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 09/12/2015 tarihli 4710/4661 sayılı kararı. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023).

³⁹⁴ İçtihatlar için bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023).

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 26/10/2022 tarih, 2020/402 E, 2022/670 K.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/06/2022 tarih, 2022/(Kapatılan) 16. MD-299, 2022/484 K.

³⁹⁵ Gökcan/Artuç, 1534.

TCK'nın 310. maddesine göre; “Cumhurbaşkanına suikastte bulunan kişi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. Bu fiile teşebbüs edilmesi halinde de suç tamamlanmış gibi cezaya hükmolunur.

(2) Cumhurbaşkanına karşı diğer fiili saldırılarda bulunan kimse hakkında, ilgili suça ilişkin ceza yarı oranında artırılarak hükmolunur. Ancak, bu suretle verilecek ceza beş yıldan az olamaz.”

Suçun tamamlanması veya teşebbüs aşamasında kalmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Teşebbüs aşamasında kalsa dahi, tamamlanmış şekilde değerlendirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı merhum Turgut ÖZAL'ın ölümünün doğal ölüm olmadığı yönündeki iddialar nedeniyle, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından fethi kabir işlemi yapılarak soruşturma yapılmış ve sonucunda kamu davası açılmıştır. Yapılan fethi kabir işlemi sonrasında alınan numunelerin Adli Tıp Kurumu tarafından yapılan incelenmesi neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı merhum Turgut ÖZAL'ın ölümünün doğal ölüm olmadığı iddiasını destekler mahiyette tıbbi delil bulunamaması gerekçesi ile sanıklar hakkında beraat kararı³⁹⁶ verilmiştir.

³⁹⁶ Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 04/12/2015 tarihli 2015/3575 E, 2015/5261 K sayılı sayılı ilamında:

“Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın mezarında yapılan feth-i kabir neticesinde düzenlenen İstanbul Adli Tıp Kurumu 1. İhtisas Dairesinin 05.12.2012 tarihli raporunda; karaciğer bölgesinden alınan doku örneğinde, bağırsak benzeri dokularda, beyin dokusu örneğinde, mezar içi taban kısmındaki çamur numunesinde yapılan incelemede DDE maddesi ile vücudunda saptanan Kadmiyum maddelerinin miktarına göre Turgut Özal'ın DDE ve ağır metal (Kadmiyum dahil) mağruziyeti ile öldüğünün tıbbi delillerinin tespit edilemediğinin belirtildiği, ayrıca tanık İlker Çınar'ın beyanında belirttiği Amerikyum 241 maddesine rastlanmadığı, Polonyum 210 maddesinin fiziksel yarı ömrünün ise yaklaşık 50 gün olduğu, aktivitesinin 5-10 yıl arasında tekrar doğal seviyeye indiği, bu sebeple 10-15 yıl veya daha fazla süre önce gerçekleşmiş ölüm zamanlarındaki aktivitesi hakkında fikir edinmenin mümkün olmadığı ve ölümün radyoaktif madde mağruziyeti ile gerçekleştiğinin tıbbi delillerinin bulunmadığının belirtilmesinin, incelemeyle sınırlı olarak yapılan tespiti dayanması nedeniyle hükümde suç sabit olmadığından sanığın beraatine karar verilmesinde isabetsizlik yok ise de; Adli Tıp Kurumu 1. İhtisas Dairesi raporunda ölümün doğal yollarla gerçekleştiğine dair kesinlik içeren tıbbi tespit bulunmaması karşısında, zehirlenme suretiyle ölümün gerçekleşmediğinin beraat hükmüne gerekçe yapılmak suretiyle kanuna aykırı şekilde hüküm kurulması, Bozmayı gerektirmiş, katılanlar vekilinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmesi olduğundan hükmün 5320 sayılı Kanunun 8/1. maddesi gereğince uygulanması gereken 1412 sayılı CMUK'nın 321. maddesi uyarınca BOZULMASINA, ancak yeniden yargılama yapılması gerektirmeyen bu hususun aynı Kanunun 322. maddesi uyarınca düzeltilmesi mümkün bulunduğundan hükmün 1. fıkrasındaki “Türkiye Cumhuriyeti 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın zehirlenmek suretiyle öldüğünün ispatlanamadığı gibi” kısmının bütünüyle çıkarılarak sair yönleri usul ve kanuna uygun bulunan hükmün DÜZELTİLEREK ONANMASINA, 04.12.2015 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023).

2.1.4.1.4. Yasama Organına Karşı Suç

Bu suç ile Anayasa'nın 7. maddesi ile yasama yetkisi kendisine verilmiş olan yasama organı TBMM korunmaktadır.³⁹⁷

TCK'nın 311. maddesine göre; “*Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Büyük Millet Meclisini ortadan kaldırmaya veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevlerini kısmen veya tamamen yapmasını engellemeye teşebbüs edenler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla cezalandırılırlar.*

(2) *Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.”*

Cebir ve şiddet kullanarak TBMM'yi ortadan kaldırmaya teşebbüs edenler ile TBMM'nin kısmen ya da tamamen görevlerini yapmasını engellemeye teşebbüs edenler cezalandırılmaktadır. Suçun tamamlanması ile teşebbüs aşamasında kalmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır³⁹⁸.

2.1.4.1.5. Hükümete Karşı Suç

Bu suç ile siyasi iktidarı ve yürütme gücünü temsil eden üst düzey organ olan Hükümet ve Hükümet'in düzen ve fonksiyonları korunmaktadır³⁹⁹.

TCK'nın 312. maddesine göre; “*Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir.*

(2) *Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.”*

Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya teşebbüs edenler ile hükümetin kısmen ya da tamamen görevlerini yapmasını

³⁹⁷ Gökcan/Artuç, 1536.

³⁹⁸ Yargıtay 16. CD. 14.07.2017, 2017/1443 E, 2017/4758 K; Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 16.01.2018, 2017/YYB-1148 E, 2018/15 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023).

³⁹⁹ Gökcan/Artuç, 1540.

engellemeye teşebbüs edenler cezalandırılmaktadır. Suçun tamamlanması ile teşebbüs aşamasında kalmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır⁴⁰⁰.

2.1.4.1.6. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Karşı Silahlı İsyan

Bu suç ile millet adına egemenlik yetkisini kullanan ve anayasal bir organ olan siyasi iktidar yani devlet otoritesi korunmaktadır⁴⁰¹.

TCK'nın 313. maddesine göre; “*Halkı, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı silahlı bir isyana tahrik eden kimseye onbeş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası verilir. İsyan gerçekleştiğinde, tahrik eden kişi hakkında yirmi yıldan yirmibeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (2) Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı silahlı isyanı idare eden kişi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. İsyan katılan diğer kişilere altı yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir. (3) Bir ve ikinci fıkrada tanımlanan suçların, Devletin savaş halinde olmasının sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle işlenmesi halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur. (4) Bir ve ikinci fıkrada tanımlanan suçların işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.*”

Madde ile halkı, hükümete karşı silahlı isyan için tahrik eden kimseler ve silahlı isyanı idare eden kişiler cezalandırılmaktadır.

2.1.4.1.7. Silahlı Örgüt

Bu suç ile Türk Ceza Kanunu'nun “*Millete ve Devlete Karşı Suçlar*” kısmında yer alan dördüncü bölümdeki “*Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar*” başlıklı ve beşinci bölümdeki “*Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar*” başlıklı suçları işlemek amacıyla örgüt kuranlar veya kurulan bu örgüte üye olanlar cezalandırılmaktadır.

⁴⁰⁰ Yargıtay 16. CD. 31.12.2019, 2019/6276 E, 2019/8451 K; Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 16.01.2018, 2017/YYB-1148 E, 2018/15 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023).

⁴⁰¹ Gökcan/Artuç, 1543.

TCK'nın 314. maddesine göre; *“Bu kısmın dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*

(2) Birinci fıkrada tanımlanan örgüte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir.

(3) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna ilişkin diğer hükümler, bu suç açısından aynen uygulanır.”

TCK'nın 314. maddesinde düzenlenen silahlı örgüt suçu, TCK'nın *“Mille ve Devlete Karşı Suçlar”* kısmında yer alan suçlar arasında uygulamada en çok karşılaşılan suç tipidir. Bu durum Yargıtay'ın herkesin ulaşabileceği şekilde erişime açtığı içtihat⁴⁰² sorgulama sayfasındaki sorgulamalardan anlaşılmaktadır⁴⁰³. TCK'nın 314. maddesi örgüt kuran veya yöneten kişiler ile bu örgüte üye olan kişilerin cezalandırılmasını öngörmektedir. Kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla en az üç kişiden oluşan topluluklar suç örgütü olarak tanımlanmıştır. Bu örgütü kuranlar veya yönetenler örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olması halinde örgüt üyelerinin ve yöneticilerinin cezalandırılacağı kabul edilmiştir. Kanunun kabul ettiği standartlara uygun şekilde kurulan örgütün silahlı olması ve terör örgütü olması halinde cezalar daha ağır olacak şekilde düzenlenmiştir. TCK'nın 314. maddesinde düzenlenen silahlı örgüt suçunun TVK'nın 29/2. maddesi kapsamında ayrı bir yeri bulunmaktadır. 3713 sayılı kanunun 3. maddesi gereği TCK'nın 314. maddesinde düzenlenen suç doğrudan terör suçu olarak kabul edilmektedir. Kanun koyucu, ülkenin içinde bulunduğu anayasal düzeni yıkmaya çalışan örgütlere üye olan ve bu örgütü yöneten kişiler hakkında vatandaşlığı sona erdirmeye hakkını elinde tutmak istemektedir.

⁴⁰² İctihatlar için bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (30.01.2023).

Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 27/02/2017 tarihli 2016/7148 E, 2017/892 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 27/02/2017 tarihli 2016/7148 E, 2017/892 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 20/02/2017 tarihli 2016/5181 E, 2017/887 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 27/02/2017 tarihli 2016/5106 E, 2017/922 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 21/04/2016 tarihli 2015/4672 E, 2016/2330 K-Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 09/11/2022 tarih, 2019/9. MD-424 E, 2022/710 K-Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/09/2022 tarih, 2019/9. MD-479 E, 2022/592 K.

⁴⁰³ İctihat aramak için bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (06.01.2023).

2.1.4.1.8. Silah Sağlama

Bu madde ile kamu, yani devlet güvenliği korunmaktadır. Madde daha önceki maddelerde tanımlanan örgütlerin faaliyetlerinde kullanılmak amacıyla bu örgütün amacını bilerek bu örgütlere üretmek, satın almak veya ülkeye sokmak suretiyle silah temin eden, nakleden veya depolayan kişilerin cezalandırılmasını öngörmüştür⁴⁰⁴. Suç serbest hareketli bir suç olup, madde metninde sayılan seçimlik eylemlerden herhangi birini örgüt faaliyetlerinde kullanmak amacıyla gerçekleştirmek suçun oluşması için yeterlidir.

TCK'nın 315. maddesine göre; *“Yukarıdaki maddede tanımlanan örgütlerin faaliyetlerinde kullanılmak maksadıyla bunların amaçlarını bilerek, bu örgütlere üretmek, satın almak veya ülkeye sokmak suretiyle silah temin eden, nakleden veya depolayan kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*

Yargıtay bu suç açısından kişinin örgüt üyesi olup olmadığının tespit edilmesini; eğer kişi örgüt üyesi ise TCK'nın 314/2. maddesi kapsamında işlem yapılması gerektiğini, eğer kişi örgüt üyesi değil ise kişinin örgütün amacını bilip buna göre kanunda sayılan seçimlik hareketleri gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin tespit edilmesi gerektiğini içtihatlarında belirtmiştir⁴⁰⁵.

2.1.4.2. Yabancı Ülkede Bulunmanın Adli Mercilerce Öğrenilmiş Olması

TVK'nın 29/2. maddesi uyarınca kişi hakkında vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı verilebilmesi için kişinin Türkiye dışında yabancı bir ülkede bulunması gerekmektedir⁴⁰⁶. Kişinin yurt dışına nasıl çıktığının herhangi bir önemi de bulunmamaktadır. Kişi, resmi yollardan kanuna uygun şekilde yurt dışına çıkmış olabileceği gibi gayri resmi yollarla da yurt dışına çıkmış olabilir. Kişinin yurt dışında olduğunun soruşturma aşamasında Cumhuriyet Savcılığı tarafından, kovuşturma

⁴⁰⁴ Gökcan/Artuç, 1552.

⁴⁰⁵ İctihatlar için bkz.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 13/02/2017 tarih, 2016/6667 E, 2017/799 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 31/01/2017 tarih, 2016/7109 E, 2017/415 K-Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 31/01/2017 tarih, 2016/7002 E, 2017/379 K-Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 13.02.2020, 2017/16-757 E, 2020/95 K-Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 23.01.2020, 2015/16-1116 E, 2020/24 K.

⁴⁰⁶ Doğan, 151; Güngör, *Tabiiyet*, 201-202.

aşamasında ise mahkeme tarafından tespit edilmesi gerekmektedir⁴⁰⁷. Kişi yabancı ülkeye resmi yollarla gitmiş ise kişinin yabancı ülkede bulunup bulunmadığı yurt dışı giriş ve çıkış kayıtları kontrol edilerek tespit edilebilecektir. Kişinin, yurt dışına gayri resmi yollarla çıkmış olma ihtimalinde ise savcılık veya mahkemenin usule uygun olarak araştırma yapması gerekecektir.

Yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşamayan vatandaşların bu durumun soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı ya da kovuşturma aşamasında mahkeme tarafından öğrenilmesinin nasıl ve hangi usulle tespit edileceğine dair kanun ve yönetmelikte detaylı herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle CMK’da şüpheli veya sanığa ulaşamayan durumlarla ilgili düzenlenmelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yakalama emri ve nedenlerinin düzenlendiği CMK’nın 98. maddesi, ifade ve sorgu için çağrı hususunun düzenlendiği CMK’nın 145. maddesi, zorla getirmenin düzenlendiği CMK’nın 146. maddesi ve kaçak tanımının yapıldığı CMK’nın 247. maddesinin irdelenmesi gerekmektedir. 5271 sayılı CMK hükümlerine göre, soruşturma veya kovuşturma aşamasında ifadesine başvurulacak olan kişilere ifade vermesi veya sorgusunun yapılması için CMK’nın 145. maddesi uyarınca çağrı yapılır. Adli birimler tarafından usule uygun tebligat ile yapılan çağrıya uymayan kişiler hakkında CMK’nın 146. maddesi uyarınca zorla getirme kararı verilebilir. Çağrı usulü ve zorla getirme kararına rağmen kişiye ulaşamaması halinde soruşturma aşamasında kişi hakkında CMK’nın 98. maddesi uyarınca yakalama kararı verilebilir. Mahkemeler de CMK’nın 199. maddesindeki “*Mahkeme, sanığın hazır bulunmasına ve zorla getirme kararı veya yakalama emriyle getirilmesine her zaman karar verebilir.*” hükmüne göre kişi hakkında yakalama kararı verebilirler. Bu düzenlemeler dışında hakkındaki soruşturmanın veya kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından kendisine ulaşamayan kişi hakkında kişinin üzerine atılı suçun CMK’nın 248/2. maddesinde sayılan suçlardan olması halinde kaçak olduğuna dair karar verilebilir. Mahkemeler ve savcılıklar somut olayın özelliğine göre kaçak ilan etme kararını ve yakalama emri kararını birbirinden önce veya sonra verebilirler.

⁴⁰⁷ 5271 sayılı CMK’nın 2. maddesinin e bendine göre soruşturma: Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi, f bendine göre ise kovuşturma: İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder.

CMK'nın 145 ve 146. maddelerinde belirtilen sıranın ve usulun uygulanması alınan ifade ve sorgunun hukuken geçerli olması açısından oldukça önemlidir⁴⁰⁸. CMK'nın "*İfade veya Sorgu İçin Çağrı*" başlıklı 145. maddesine göre; "*İfadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi davetiye ile çağrılır; çağrılma nedeni açıkça belirtilir; gelmezse zorla getirileceği yazılır.*" Kanunun da kabul ettiği sistematığe göre, ifadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi gözaltında veya tutuklu değilse ilk olarak adli birimlerce düzenlenen ve üzerinde çağrılma nedeninin açıkça yazıldığı, gelmemesi halinde hakkında zorla getirme kararı verilebileceği ifadeleri bulunan bir çağrı davetiyesi ile çağrılması gerekmektedir⁴⁰⁹. İfade soruşturma aşamasında şüphelinin savunmasının Cumhuriyet savcısı huzurunda alınarak hakkındaki suçlama ile ilgili savunmasının alınması, sorgu ise soruşturma aşamasında sulh ceza hâkimi tarafından kovuşturma aşamasında ise hâkim ya da mahkeme tarafından şüpheli veya sanığın atılı suçlamalar ile ilgili savunmasının alınması işlemidir⁴¹⁰.

CMK'nın "*Zorla Getirme*" başlıklı 146. maddesine göre; "*Hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan veya 145 inci maddeye göre çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir.*" CMK'nın 146/1. maddesi incelendiğinde zorla getirme kararı verilebilmesi için üç farklı olasılığın bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre ilk olarak hakkında CMK'nın 100. maddesinde belirtilen tutuklama kararı verilebilecek kişiler hakkında zorla getirme kararı verilebilecektir. Bu durum TVK'nın 29/2. maddesi açısından değerlendirildiğinde; maddede belirtilen tüm suçlar CMK'nın 100/3-a.

⁴⁰⁸ Aysun Altunkaş, *Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, 8-9; Özge Apiş, "Güncel Yargı Kararları ve Yasa Değişiklikleri Işığında İfade Alma ve Sorgu Sırasında Şüpheli/Sanığın Hakları." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 25 (1), 2019, 61; Mehmet Arıcan, "Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 17 (1), 2009, 47; Demet Duran, "Şüphelinin İfadesinin Alınması (Cmk Md. 147-Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği Md. 23)." (Şüpheli), *İzmir Barosu Dergisi*, Sayı 2, Mayıs 2013, 191.

⁴⁰⁹ Arıcan, 47.

⁴¹⁰ Mert Başer, Ahmet Caner Yenidünya, "Türk Ceza ve Ceza Usul Hukuku Kapsamında Yasak Sorgu Yöntemleri, Sanığın Yasak Sorgu Yöntemlerine Karşı Bir Korunma Yolu: İşkence ve Kötü Muamele Yapmak Suçu", *İzmir Barosu Dergisi*, Sayı 4, 1996, 23; Nur Centel, Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ceza), Beta Yayınevi, 13. Baskı, Eylül 2016, 236-237; Nur Centel, Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, (Muhakeme), Beta Yayınevi, 5. Baskı, Şubat 2017, 215; Timur Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, Seçkin Yayınları, 6. Baskı, Ankara Ocak 2022, 66-67; Cumhur Şahin, "Sorgu Müessesesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Halil CİN'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, 1995, 82.

maddesinde sayılan suçlar arasında olduğu için bu suçlar açısından tutuklama yasağı bulunmamaktadır. CMK'nın 146/1. maddesi kapsamında zorla getirme kararı verilebilmesi için ikinci olasılık; kişinin CMK 145. madde uyarınca usule uygun davetiye ile çağrılmasına rağmen kendisine ulaşılamaması halidir⁴¹¹. CMK'nın 146/1. maddesi kapsamında zorla getirme kararı verilebilmesi için üçüncü olasılık; kişi hakkında yakalama emri düzenlenmesini gerektirir nedenlerin bulunmasıdır. Bu halde kişi hakkında zorla getirme kararı verilebileceği gibi kişi hakkında CMK'nın 98. maddesi uyarınca, doğrudan yakalama emri de düzenlenebilmesi mümkündür. Bu durumun takdiri somut olayın şartlarına göre Cumhuriyet savcısına veya mahkemeye aittir.

CMK'nın “Yakalama Emri ve Nedenleri” başlıklı 98. maddesine göre; *“Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Ayrıca, tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde, itiraz mercii tarafından da yakalama emri düzenlenebilir.*

(2) *Yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler.*

(3) *Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir.*

(4) *Yakalama emrinde, kişinin açık eşkâli, bilindiğinde kimliği ve yüklenen suç ile yakalandığında nereye gönderileceği gösterilir.”*

Görüldüğü CMK'nın 98. maddesinin ilk fıkrasında üç farklı durum düzenlenmiştir. Bunlardan ilki çağrı üzerine geçerli bir mazereti olmaksızın kasıtlı olarak gelmeyen şüpheli hakkında yakalama emri düzenlenebilmesidir⁴¹². Adli birimler tarafından gönderilen çağrının kazai tebligat olması nedeniyle, kazai tebligatların 7201 sayılı Tebligat Kanunu uyarınca usule uygun şekilde yapılması gerekmektedir.

⁴¹¹ Apiş, 61; Arıcan, 47.

⁴¹² Ali Kemal Yıldız, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma." (Gözaltı), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 14 (1), 2006, 155.

Burada düzenlenen ikinci durum ise, çağrı yapılamayan şüpheli hakkında yakalama emri düzenlenebilmesidir. Bu durumda Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkiminin kararı ile kişi hakkında yakalama emri düzenlenebilir⁴¹³. CMK hükümlerine göre gaiplik ve kaçaklık durumlarında şüpheliye çağrı yapılması mümkün değildir. CMK'nın 244/1. maddesine göre gaip: *“bulunduğu yer bilinmeyen veya yurt dışında bulunup da yetkili mahkeme önüne getirilemeyen veya getirilmesi uygun bulunmayan sanıktır.”* CMK'nın 247/1. maddesine göre kaçak ise; *“hakkındaki kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişiye kaçak denir.”* Belirtilen durumlarda kişinin gaip veya kaçak olmasının önemi olmayıp şüpheliye çağrı yapılamadığı için kişi hakkında yakalama kararı verilmesi mümkündür⁴¹⁴.

Yakalama emri düzenlenebilen üçüncü durum ise tutuklama isteminin reddi kararlarına itiraz halinde verilebilecek yakalama emri kararlarıdır.

CMK'nın *“Kaçağın Tanımı”* başlıklı 247. maddesine göre; *“Hakkındaki soruşturmanın veya kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişiye kaçak denir.”*

(2) Hakkında, 248 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen suçlardan dolayı soruşturma veya kovuşturma başlatılmış olan şüpheli veya sanığın, yetkili Cumhuriyet savcısı veya mahkemece usulüne göre yapılan tebligata uymamasından dolayı verilen zorla getirilme kararı da yerine getirilemez ise, Cumhuriyet savcısı veya mahkeme;

a) Çağrının bir gazete ile şüpheli veya sanığın bilinen konutunun kapısına asılmak suretiyle ilânına karar verir; yapılacak ilânlarda, onbeş gün içinde gelmediği takdirde 248 inci maddede gösterilen tedbirlere hükmedilebileceğini ayrıca açıklar,

b) Bu işlemlerin yerine getirildiğinin bir tutanak ile saptanmasından itibaren onbeş gün içinde başvurmayan şüpheli veya sanığın kaçak olduğuna karar verir.

⁴¹³ Pervin Aksoy İpekçioğlu, "Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, 2007, 1223.

⁴¹⁴ Balcı, 108; Yıldız, Gözaltı, 155.

(3) *Kaçak sanık hakkında kovuşturma yapılabilir. Ancak, daha önce sorgusu yapılmamış ise, mahkûmiyet kararı verilemez.*

(4) *Duruşma yapılan hâllerde kaçak sanığın müdafii yoksa, mahkeme barodan bir avukat görevlendirilmesini ister.”*

Yukarıdaki maddeye göre yurt içinde saklanan veya yurt dışında bulunan olmak üzere iki farklı kaçak olma durumu düzenlenmiş ve bu kişiler hakkında kaçak olma kararı dışında adli birimlerin takdirine göre yakalama emri de düzenlenebileceği kanunda ifade edilmiştir⁴¹⁵.

TVK 29/2. maddesinde “*hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşamayan vatandaşlar*” şeklinde yapılan tanımlama CMK’nın 247. maddesinde tanımlanan yurt dışında bulunan kaçak tanımı ile benzeşmektedir. TVK’nın 29. maddesinin ikinci fıkrasında geçen hakkında soruşturma ve kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede olması nedeniyle kendisine ulaşamayan kişi aslında CMK’nın 247. maddesinin birinci fıkrasında ifade edilen hakkındaki soruşturmanın veya kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yabancı ülkede bulunan kişidir. TVK’nın 29/2. maddesi üstü kapalı olarak CMK’daki kaçak olma halini düzenleyen 247. maddeye atıf yapmıştır. TVK’nın 29/2. maddesine göre kaybettirme kararı verilebilmesi için ilgilinin CMK’ya uygun şekilde yabancı ülkede bulunan kaçak olduğunun usule uygun olarak adli birimler tarafından ortaya konmuş olması gerekmektedir⁴¹⁶. Yurt dışında bulunan kaçak kişi hakkında uluslararası tebligat, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin taraf olduğu ikili ve çok taraflı milletlerarası sözleşmeler, 7201 sayılı Tebligat Kanunu, karşılıklı işlem esası ve T.C. Adalet Bakanlığı’nın 16.11.2011 tarihli ve 69/3 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Tebligat Başlıklı Genelgesine göre yapılmaktadır.⁴¹⁷ Bu noktada ifade veya sorgu için çağrı yapılmasını düzenleyen CMK madde 145’in, şüpheli veya sanığın zorla getirilmesini düzenleyen CMK 146’nın, soruşturma aşamasında çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında ve kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri düzenlenebileceğini kabul eden CMK’nın 98. maddesiyle kaçak şüpheli ve kaçak sanığın tanımının yapıldığı CMK’nın 247. maddesinin birlikte incelenmesi gerekecektir.

⁴¹⁵ İpekçioğlu, 1224.

⁴¹⁶ Güngör, *Tabiiyet*, 203.

⁴¹⁷ www.uhdigm.adalet.gov.tr (07.01.2023).

CMK’da düzenlenen 98, 145, 146 ve 247. maddeleri ve TVK’nın 29/2. maddesi birlikte değerlendirildiğinde; hakkında belirli suçlardan soruşturma veya kovuşturma bulunan kişinin yurt dışında olduğunun adli birimler tarafından öğrenilmesi gerekmektedir. Adli birimlerin bu durumu öğrenebilmeleri için CMK’da ifade edilen bazı çağrı yollarını işletmeleri gerekmektedir. Kişiye çağrı kâğıdının CMK’nın 145. maddesine göre gönderilmesi, kişinin gelmemesi halinde CMK’nın 146. maddesi kapsamında zorla getirilebileceğinin ihtar edilmesi gerekmektedir. Bu şekildeki işlemlerin yapılması halinde dahi kişiye ulaşılamaması durumunda yurt dışında olan ve soruşturma veya kovuşturma aşamasında CMK’nın 98. maddesindeki unsurların gerçekleşmesi nedeniyle hakkında yakalama emri düzenlenen şüpheli veya sanığın, yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşamadığı durumu adli birimler tarafından öğrenilmiş kabul edilecektir. CMK’nın 145 ve 146. maddeleri uyarınca, işlem yapıldıktan sonra CMK’nın 98. maddesi uyarınca yakalama emri düzenlenmesi adli birimlerin takdirine bağlı olarak uygulanabilir. Adli birimler takdir hakkını kullanarak CMK’nın 98. maddesini uygulamadan doğrudan kaçak olma hükümlerini uygulayarak TVK’nın 29/2. maddesinde belirtilen şartını gerçekleştirebilirler.

2.1.4.3. Adli Birimlerin Bakanlığa Bildirimi ve Yurda Dön Çağrısı

Aşamalarda adli birimlerin ilgiliye ulaşamadığını öğrendiği tarihten itibaren bir ay içerisinde ilgilinin durumunun vatandaşlığın kaybettirilmesi açısından değerlendirilmek üzere adli birimler tarafından İçişleri Bakanlığı’na bildirilmesi gerekmektedir⁴¹⁸. Bir aylık süre adli birimlerin kişinin yabancı ülkede olduğunu öğrenmesinden itibaren başlayacaktır. Sürenin tam olarak ne zaman başlayacağı kanun metninden anlaşılmasa da bazı yazarlara göre yurt dışında olan kişinin kaçak olduğuna karar verildiği anda bu sürenin başladığı düşünülmektedir⁴¹⁹. Adli birimlerden süresi içinde bildirim gelmesi halinde İçişleri Bakanlığı tarafından Resmî Gazete’de yurt dışında bulunan kişilere yönelik yurda dön çağrısı yapılması gerekmektedir⁴²⁰. Yapılacak olan ilanda kişinin belirtilen asgari üç aylık süre içerisinde yurda dönmesi belirtilecek; dönmemesi halinde yurda dönmemesinin olası sonuçları kişiye

⁴¹⁸ Turhan/Tanrıbilir, 143; Güngör, *Tabiiyet*, 203.

⁴¹⁹ Güngör, *Tabiiyet*, 204.

⁴²⁰ Güngör, *Tabiiyet*, 203.

bildirilecektir⁴²¹. Kişinin yapılan çağrıya uymaması halinde diğer şartların da oluşmuş olması halinde hakkında kaybettirme kararı verilebilecek; üç aylık süre içerisinde yurda dönmesi halinde hakkında kaybettirme kararı verilemeyecektir⁴²².

15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ/PDY silahlı terör örgütünün gerçekleştirmeye çalıştığı darbe teşebbüsünden sonra Kanuna KHK ile eklenen hüküm uyarınca, TVK'nın 29/2. maddesi kapsamına giren suçlar nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılan kişiler hakkında bugüne kadar herhangi bir kaybettirme kararı verilmemiştir. Sadece çeşitli terör örgütlerinin yöneticileri ve bu örgütlerin üyeleri hakkında İçişleri Bakanlığı tarafından TVK madde 29/2'de belirtilen yurda dön çağrısı, 05/07/2017 tarihinde 100 kişi yönünden, 10/09/2017 tarihinde ise 99 kişi yönünden Resmî Gazete'de ilan edilmiştir⁴²³.

TVK madde 29/1. kapsamında kalan eylemler nedeniyle kişinin Türk vatandaşlığının kaybettirilmesinde Cumhurbaşkanı'nın takdir yetkisi bulunmaktadır. Aynı durum TVK madde 29/2. kapsamı için de geçerlidir. Maddede sayılan tüm şartlar sağlanmış olsa da yurda dönmeyen vatandaş hakkında Cumhurbaşkanı, Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı vermeme hakkına sahiptir. Ancak Cumhurbaşkanı ilgili hakkında belirtilen şartların oluşması nedeniyle Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı verirse kişi kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasıyla birlikte yabancı statüsüne geçecek ve Türk vatandaşlığının hak ve ayrıcalıklarından faydalanamayacaktır.

⁴²¹ 5901 sayılı TVK madde 29/2. kapsamında, yurda dön çağrısı, 130 kişi açısından İçişleri Bakanlığı tarafından Resmi Gazete'de ilan edilmiştir. Yurda dön çağrısı için 05.07.2017 tarihli 30087 sayılı Resmi Gazete için bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/06/20170605-4.htm#%C3%8707> (10.01.2023).

⁴²² Turhan/Tanrıbilir, 143.

⁴²³ 05.07.2017 tarihli 30087 sayılı Resmî Gazete İçişleri Bakanlığı ilanı için bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/06/20170605-4.htm#%C3%8707> (10.01.2023).

10.09.2017 tarihli 30176 sayılı Resmî Gazete İçişleri Bakanlığı ilanı için bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/09/20170910-4.htm#%C3%A74> (10.01.2023).

2.2. KAYBETTİRME USULU

5901 sayılı TVK'nın 29/1. maddesi uyarınca verilen kaybettirme kararlarına ilişkin usul çok detaylı olmasa da Yönetmeliğin 56. maddesi⁴²⁴ kapsamında belirtilmiştir⁴²⁵. Yönetmelik lafzında Bakanlıkça inceleme ve araştırma yapılması ifade edildiği için hakkında kaybettirme kararı verilmesi muhtemel kişi hakkında İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından dosya hazırlanacaktır⁴²⁶. Yapılan araştırma neticesinde tespit edilen eylemler kaybettirme kararı verilmesini gerektirir şartları sağlıyor ise dosya İçişleri Bakanlığı tarafından karar vermeye yetkili kurum olan Cumhurbaşkanlığı'na gönderilecektir⁴²⁷. Kaybettirme şartlarının Cumhurbaşkanı tarafından uygun görülmesi halinde, Yönetmeliğin 56/3. maddesi uyarınca kişi hakkında bildirim formu düzenlenecek ve bu form gerekçe gösterilerek ilgili kişinin nüfus kaydı gerekli açıklamalarıyla birlikte kapatılacaktır. Kaybettirme kararı verilmesi halinde bu işlemin de bilgi ve gereği için ilgili kurumlara bildirilmesi gerekmektedir. Belirtilen açıklamalar TVK'nın 29/1. maddesi kapsamında verilecek kaybettirme kararları açısından geçerlidir. Zira devletin birliği, ülke bütünlüğü ve anayasal düzene karşı suç işlenmesi nedeniyle kaybettirme kararı verilmesinde usul tamamen farklıdır.

2.3. KAYBETTİRMEYE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER

Genel olarak TVK 29/2. maddesi ile belirli suçlardan hakkında soruşturma veya kovuşturma bulunan ve yabancı ülkede buluna Türk vatandaşlarının belirli bir usule riayet edilerek Türk vatandaşlığını kaybettirilmesi düzenlenmiştir. Madde metni incelendiğinde dikkat çeken ilk husus; kanun koyucunun Türk vatandaşı hakkında belirtilen suçlardan sadece soruşturma veya kovuşturma başlatılmış olmasını yeterli

⁴²⁴ Yönetmeliğin 56. maddesine göre; “(1) Resmi makamlarca tespit edilen ve haklarında Bakanlıkça yapılan inceleme ve araştırma sonucunda Kanunun 29 uncu maddesinde belirtilen eylemlerde bulunduğu anlaşılan kişilerin Türk vatandaşlığı Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile kaybettirilebilir.

(2) Kaybettirme kararları şahsidir, ilgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez.

(3) Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişi adına bildirim formu düzenlenir ve bu forma dayanılarak nüfus kaydı, gerekli açıklama yapılarak kapatılır.

(4) Yapılan işlem sonucunda alınan karar ilgili kurumlara bildirilir.

(5) Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi, Bakanlar Kurulu kararının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren hüküm ifade eder.”

⁴²⁵ Aybay/Özbek/Perçin, 208; Turhan/Tanrıbilir, 145; Doğan, 156; Güngör, Tabiiyet, 204.

⁴²⁶ Doğan, 156,

⁴²⁷ Aybay/Özbek/Perçin, 208.

kabul etmesidir⁴²⁸. 5271 sayılı CMK kapsamında soruşturma işlemlerine nasıl başlanacağı 160. maddede düzenlenmiştir. Buna göre Cumhuriyet savcısı ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davası açmaya yer olup olmadığına karar verebilmek ve hemen işin gerçeğini araştırmak için soruşturma yapmak zorundadır⁴²⁹. Görüldüğü üzere, Cumhuriyet savcısının soruşturma başlatabilmesi için herhangi bir şekilde bir suç işlendiğine dair izlenim edinmesi yeterlidir. Suç izleniminin nasıl veya ne şekilde edinildiğinin hiçbir önemi bulunmamaktadır. Cumhuriyet savcısı madde metninde geçen suçlara ilişkin ihbar veya herhangi bir şekilde belirtilen suçların yasal unsurunu oluşturabilecek bir izlenim edinmesi halinde derhal suç olabileceğini değerlendirdiği eylem açısından soruşturma işlemlerine başlayıp tespit ettiği eylemin kamu davası açmayı gerektirip gerektirmediğini araştırmak zorundadır. Yapılan soruşturma neticesinde Cumhuriyet savcısı temelde iki önemli karar verme yetkisine sahiptir. Bunlardan birincisi kamu adına kovuşturmaya yer olmadığına dair karar, bir diğeri ise kamu davası açmak için iddianame düzenleme kararıdır. Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Bu karar ile soruşturma işlemleri sona ererek kişinin soruşturma dosyasındaki “şüpheli”⁴³⁰ sıfatı ortadan kalkmaktadır. Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa, CMK’nın 170/1 ve 2. maddesi uyarınca Cumhuriyet savcısı tarafından kamu davası açılabilir.

Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturmaya başlayabilmek için ihbar veya suçun işlendiğini gösteren herhangi bir izlenim edinilmesi; kamu davası açabilmesi için ise soruşturma sonucunda toplanan delillerin suçun işlendiğine dair yeterli şüpheyi oluşturması gerekmektedir. TVK’nın 29/2. Maddesine göre ilgili hakkında Türk

⁴²⁸ Nomer, 143; Doğan, 152; Güngör, *Tabiiyet*, 202.

⁴²⁹ Erdinç Avşar, "Cumhuriyet Savcısının Delil Değerlendirmesi." (Savcı), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 46, 2021, 124; Fatih Birtek, "Cumhuriyet Savcısı’nın Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19 (2), 2013, 954; Hasan Tahsin Gökcan, "Cumhuriyet Savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 1, 2012, 195; Hakan Karakehya, Murat Arabacı, "Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 65 (4), 2016, 2059-2081. 2062; Mustafa Özen, "Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi ve İddianamenin İadesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 2009, 18.

⁴³⁰ 5271 sayılı CMK’nın 2. maddesine göre şüpheli: Soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade etmektedir.

vatandaşlığını kaybettirme kararı verilebilmesi için belirtilen suçlardan hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülmesi gerekmektedir. Kanun koyucu sadece soruşturma yürütülmesini ve kovuşturmayı yeterli görüp, soruşturma ve kovuşturmanın hangi aşamada olduğu ya da sonucunun ne olduğuna önem atfetmemiştir. Burada önemli nokta, kişiye isnat edilen bir fiil olmakla birlikte, kişinin bu fiili işleyip işlemediği belli değildir; dolayısıyla kaybettirme kararının temeli salt isnada dayanmaktadır⁴³¹. Soruşturmanın başlamasına neden olan ihbar veya suç işlendiği izlenimi oluşturan eylemler ile kamu davası açmak için gerekli olan yeterli şüphe kavramları somut ve objektif kriterler değildir. Bu şekilde geniş bir yorum alanı olan kavramlardan hareketle kişi hakkında vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı verilebilmesi öngörülebilirlik açısından sorun teşkil etmektedir. Kişi hakkında başlayan soruşturma ve kovuşturmalar, kişi lehine kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlar ve beraat kararları ile sonuçlansa dahi, kişi hakkında kaybettirme kararı verilebilmesi ihtimali bulunmaktadır. TVK'nın 29/2. maddesi uyarınca, yurt dışında bulunan kaçak kişi hakkında kaybettirme kararı verilebilmesi için soruşturma veya kovuşturmanın sonucunun beklenmesine gerek yoktur⁴³². Kişi hakkında mevcut olan soruşturma ve kovuşturma nedeniyle bunların sonuçlarından bağımsız olarak sadece soruşturma ve kovuşturma olması nedeniyle Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı verilebilmesi anayasal teminat altında olan “Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar” başlıklı AY'nin 38/4. maddesinde düzenlenen suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağını düzenleyen “masumiyet karinesi” ile de çelişmektedir. Ayrıca söz konusu durum Anayasanın “Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması” başlıklı 15/2. maddesindeki savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde de suçluluğu mahkeme kararı ile sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz ilkesi ile de çelişmektedir. Benzer durumlar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 11/1. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin⁴³³ 6/2. maddesinde de ifade edilmiştir. Maddenin “belirtilen suçları işledikleri kesinleşmiş

⁴³¹ Doğan, 152.

⁴³² Güngör, *Tabiiyet*, 202.

⁴³³ Sözleşmenin tam metni için bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (07.01.2023).

Türkiye, Sözleşme'yi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamıştır. 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı Onay Kanunu, 19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Sözleşme, Türkiye bakımından bu tarihte yürürlüğe girmiştir.

yargı kararı ile sabit olan kişiler hakkında kaybettirme kararı verilebilir” şeklinde değişebileceği doktrinde de ifade edilmektedir⁴³⁴.

Terörle mücadele hemen hemen istisnasız olarak devletlerin öncelikli konuları arasında yer alıp her zaman gündemde olan konuların başında bulunmaktadır. Devletlerin milli egemenliği sağlama, kamu barışı ve huzurunu sağlama ve vatandaşların can ve mal güvenliğini sağlama gibi temel ödevleri vardır. Terör faaliyetlerinin hedef noktası yani ulaşmayı amaçladığı nokta da devletlerin belirtilen temel ödevleridir. Terör faaliyetleri içerisinde bulunanlar, gerçekleştirdikleri eylemlerle halkın huzurunu ve barışını bozarak devletin egemenliğini ve otoritesini sarsmayı amaçlamaktadırlar. Bu nedenlerle devletlerin vatandaşa karşı olan temel ödevlerinin tamamı terörizmle mücadele ile bağlantılıdır.

Devletlerin terör ve terörizmle mücadele etmesi eleştiriye kapalı bir alan olmakla beraber sorulması gereken asıl soru şudur: Terör ve benzeri faaliyetler içinde olduğu tespit edilen vatandaşın vatandaşlığının bu sebeplere dayanarak kaybettirilmesi devlet açısından terörizmle mücadele midir? Terör faaliyetlerinin kamu güvenliğini tehdit ettiği, kişilerin can ve mal güvenliği açısından da büyük bir tehlike arz ettiği tüm dünya ülkeleri açısından bilinen ve kabul edilen bir gerçektir⁴³⁵. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 20 Ocak 2003 tarihinde yayınlanan 1453 sayılı kararla⁴³⁶ terörle mücadele konusunda bir bildirme yayınlanarak alınacak tedbirlerin insan haklarına ve uluslararası temel hukuk ilkelerine uygun olması gerektiğini vurgulamıştır⁴³⁷. Bu noktada tartışılması gereken TVK’nın 29. maddesine eklenen ikinci fıkranın gerekli olup olmadığı sorusudur. Maddenin birinci fıkrasında çeşitli nedenlerle vatandaşlığın kaybettirilmesine neden olabilecek vatana bağlılıkla bağdaşmayan haller düzenlenmiştir. Herhangi bir Türk vatandaşının yabancı bir devletin Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunması da Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi nedenleri arasında düzenlenmiştir. TVK’nın 29/2. maddesinde sayılan suçlar TCK’da “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” ve “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıkları altında düzenlenmekle birlikte, bu başlıklar

⁴³⁴ Doğan, 154.

⁴³⁵ Yıldız, *Terör*, 331.

⁴³⁶ 20 Ocak 2003 tarihli 1453 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, Terörle Mücadele, S/RES/1456 (20 January 2003), <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1456> (01/02/2023).

⁴³⁷ İbrahim Kaya, *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*, Usak Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2005, 98.

altında bulunan her suç TVK kapsamında kaybettirme nedeni olarak kabul edilmemiştir. Örneğin bu bölümlerde yer alan düşmanla iş birliği yapma suçu (TCK 303), devlete karşı savaşa tahrik suçu (TCK 304), temel millî yararlar karşı faaliyetlerde bulunmak için yarar sağlama suçu (TCK 305), yabancı devlet aleyhine asker toplama suçu (TCK 306), askerî tesisleri tahrip ve düşman askerî hareketleri yararına anlaşma suçu (TCK 307), düşman devlete maddi ve mali yardım suçu (TCK 308) ve suç için anlaşma suçu (TCK 316) TVK kapsamında değildir. Bu suçları işleyen kişilerin Türkiye menfaatlerine aykırı davrandıkları da net olarak belli iken belirtilen bu suçların madde metninde olmaması anlaşılabilir.

Sonuç olarak, 5901 sayılı TVK, önceki kanunlara göre vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerin kapsamını daraltırken, 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe teşebbüsü nedeniyle 29. maddeye 2. fıkrayı ekleme ihtiyacı duymuştur. Bu ekleme yapılırken “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” ve “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlığı altında yer alan bazı suçların madde metnine dâhil edilmesi, bazılarının edilmemesi sanki maddeye dâhil edilmeyen fakat bu başlık altında olan suçların Türkiye’nin menfaatlerine aykırı olmadığı sonucunu doğurmaktadır⁴³⁸. Bu açıdan yeknesaklığın sağlanması ve çelişkinin giderilmesi için TVK’nın 29/2. maddesinde sayılan suçların tek tek sayılmasından ziyade “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” ve “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlığı altındaki tüm suçların ayırım yapmaksızın maddeye dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Maddenin bu şekilde olması halinde, Türk Ceza Kanunu’nda “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” ve “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlığı altında yer alan tüm suçlar açısından yeknesaklık sağlanacaktır. Belirtilen şekilde ifadeye yer verilmesi hem madde metninde mevcut olan çelişkili durumu ortadan kaldıracak hem de dünyadaki birçok devletin vatandaşlık kanunları ile uyum sağlanmış olacaktır.

TVK’nın 29/2. maddesi uyarınca, hakkında belirli suçlar açısından soruşturma veya kovuşturma başlayan kişiler hakkında kaybettirme kararı verilebileceği ve bu kararın soruşturma ve kovuşturmanın sonucundan bağımsız olduğu anlaşılmaktadır. Hakkında, devletin güvenliğine karşı suçlar ve anayasal düzene ile bu düzenin işleyişine

⁴³⁸ Doğan, 154.

karşı suçlar başlığı altında belirtilen suçlardan soruşturma veya kovuşturma başlatılan kişinin mahkûmiyet almasından sonra yurt dışına yasal veya yasal olmayan yollardan gittiği ihtimalde ortaya büyük bir çelişki çıkmaktadır. TVK'nın 29/2. maddesi, yurt dışında olması nedeniyle kendisine ulaşamayan vatandaştan bahsetmektedir. İfadesi veya sorgusu alınıp mahkûm olan kişilerin hükümden sonra yurt dışına kaçması halinde kendilerine ulaşamama durumu ortadan kalkacağı için haklarında kaybettirme hükümleri uygulanamayacaktır. Kanun mahkûmiyet kararı sonrası yurt dışına kaçanları TVK'nın 29/2. maddesi kapsamı dışında bırakmıştır⁴³⁹. Salt isnada dayalı olarak kişi hakkında mevcut olan soruşturma veya kovuşturmanın sonucuna bakılmaksızın belirtilen suçlar açısından kaybettirme kararı verilebiliyorken, bu suçlardan mahkûm olup yurt dışına kaçan kişi hakkında TVK'nın 29/2. maddesi uyarınca kaybettirme kararı verilemeyecek olması çelişki arz etmektedir.

2.4. KAYBETTİRMEYE İLİŞKİN MESELELER VE AÇIKLAMALAR

TVK 29/2. maddesi uyarınca verilen kaybettirme kararının kişi hakkındaki soruşturma ve kovuşturmaya etkisi ne olacaktır? Kişinin Türk vatandaşı olması ya da yabancı ülke vatandaşı olması arasında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre bazı farklılıkları bulunmaktadır. Her iki maddenin ilk fıkrasında TCK'nın 13. maddesinde⁴⁴⁰ yer alan suçlar istisna olarak belirtilmiştir. Madde metni açısından önemli olan yabancı veya Türk vatandaşın belirtilen suçları yabancı ülkede işlemesidir. Vatandaş veya

⁴³⁹ Doğan, 154.

⁴⁴⁰ 5237 sayılı TCK'nın 13. maddesi uyarınca; *"Aşağıdaki suçların, vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk kanunları uygulanır:*

a) İkinci Kitap, Birinci Kısım altında yer alan suçlar.

b) İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Bölümlerde yer alan suçlar.

c) İşkençe (madde 94, 95).

d) Çevrenin kasten kirletilmesi (madde 181).

e) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190).

f) Parada sahtecilik (madde 197), para ve kıymetli damgaları imale yarayan araçların üretimi ve ticareti (madde 200), mühürde sahtecilik (madde 202).

g) Fuhuş (madde 227).

h) (Mülga : 26/6/2009 – 5918/1 md.)

i) Deniz, demiryolu veya havayolu ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması (madde 223, fıkra 2, 3) ya da bu araçlara karşı işlenen zarar verme (madde 152) suçları.

(2) (Ek ikinci fıkra: 29/6/2005 – 5377/3 md.) İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerde yer alanlar hariç; birinci fıkra kapsamına giren suçlardan dolayı Türkiye'de yargılama yapılması, Adalet Bakanının talebine bağlıdır.

(3) Birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yazılı suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılama yapılır."

yabancınn belirtilen suçları Türkiye’de işlemesi halinde ise herhangi bir problem bulunmamaktadır; çünkü bu konuda TCK’nın 8. maddesi uyarınca, Türkiye’de işlenen suçlar hakkında Türk kanunlarının uygulanacağını açık ve net bir şekilde belirtilmiştir. Normal şartlar altında yabancınn ve Türk vatandaşının yabancı ülkede suç işlemesi halinde, şartlara göre, Türkiye’nin yargılama yetkisi değişmektedir. Fakat Türk vatandaşı veya yabancınn TCK’nın madde 13/1-b. hükmü kapsamında kalan bir suçu yabancı ülkede işlemesinin Türkiye’nin yargılama yapma yetkisine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Çünkü kanun koyucu bazı suçlarla ilgili uyrukluğa bakmadan yargılama yapma yetkisini saklı tutmuştur. TVK’nın 29/2. maddesinde belirtilen suçlar da kanun koyucunun yargılama yapma yetkisini saklı tuttuğu suçlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle şartların oluşması halinde yabancı ülkede bulunan ve yabancı ülkede belirtilen suçları işleyen Türk vatandaşının TVK’nın 29/2. maddesi kapsamında Türk vatandaşlığı kaybettirilse de Türkiye’nin yargılama yapma yetkisi bulunmaktadır.

Terör faaliyetleri içinde bulunan kişilerin vatandaşlıklarının kaybettirilmesi gerekli midir? TVK’ya sonradan eklenen ikinci fıkrada belirtilen suçların hemen hemen hepsi terör faaliyetleri ile yakından bağlantılı suçlardır. Suçların koruduğu hukuki değer ile terör faaliyetlerinin amacı örtüşmektedir. Bu nedenle TVK madde 29/2 düzenlemesinin daha çok terör ile mücadele kapsamında Türkiye’nin elinde bulunan son argüman olduğu kabul edilmelidir. Bu noktada bazı eleştiriler mevcuttur. Yıldız’a göre; *“Günümüzde ulaştığı nokta itibariyle terörizmin bütün devletlerin bir arada mücadele etmesini gerektirdiği aşikârdır. Ancak devletlerin teröristleri vatandaşlıktan çıkarması terörizmle mücadele kapsamında değerlendirilebilecek bir durum değildir. Terörizmle mücadele, devletlerin de ellerini taşın altına koymasını ve vatandaşlarını yargulamaktan kaçınmamasını gerektirir. Çünkü teröristlerin devletin yetki alanından çıkması terörizmin söz konusu devlete yansımayaacağı anlamına gelmemektedir. Bu sebeple “ulusal güvenlik ve kamu politikası” veya “kamu yararı” kapsamında terör olaylarına dâhil olmuş bireylerin vatandaşlıktan çıkarılması hem temel bir hak olan vatandaşlık hakkının günümüz yorumlamasıyla örtüşmemekte hem de devletlerin kamusal yararına ve uluslararası toplumun yararına hizmet etmemektedir. Terörist faaliyet sebebiyle vatandaşlıktan çıkarma ancak çok afaki durumlarda- bireyin terör örgütü lideri olması, terör örgütü bünyesinde çok üst kademelerde ağır insan hakları ihlallerinin kararını vermiş olması gibi-başvurulabilecek bir yol olabilir ve orantılı olması gerekmektedir.*

Kamu yararını gözeten devletlerin terörizmle mücadele etme yolu, onu yok saymaktan değil, sorumluluk almaktan geçmektedir⁴⁴¹.”

Vatandaşlığı kaybettirilen kişinin Yurda iadesi mümkün olabilir mi? Suçluların iadesi kaybettirme ile doğrudan bağlantılı bir kurum olmayıp tamamen farklı bir uygulamadır. Suçluların iadesi niteliği itibariyle üzere birden çok devlet arasında gerçekleşen ve devler arası dayanışma temelinde ya devletler arası ikili antlaşmalara dayanarak işleyen hukuki bir süreçtir⁴⁴². Suçlu iadesinde kişinin vatandaş olması gibi bir şart aranmamaktadır. Aksine kaybettirme kararı verilmesi durumunda kişinin Türk vatandaşlığından başka vatandaşlığı yoksa kişi vatansız kaldığı için yabancı ülkede iltica talebinde bulunup o ülkenin vatandaşlığı kazanma ihtimali bulunmaktadır. Bu durumda yabancı ülke vatandaşlığını kazanan kaçak şüpheli veya sanığın iadesi, “*vatandaş iade edilemez*” prensibi gereğince Türkiye aleyhine gerçekleşecektir⁴⁴³.

2.5. KAYBETTİRME KARARLARINA KARŞI YARGISAL DENETİM

Evrensel hukuk kuralları gereği, idarenin bireyler üzerinde sonuç doğuran eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olması gerekmektedir. Anayasa’nın 125/1. maddesinde “*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır*” ifadesinden sonra Anayasada yargı denetimine kapalı işlemler olması doktrinde eleştirilmiş ve hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu ifade edilmiştir⁴⁴⁴. TVK’nın 29. maddesi uyarınca, Cumhurbaşkanı tarafından verilen kaybettirme kararları yargı denetimi dışında değildir. Anayasanın 66/5. maddesi kapsamında “*Vatandaşlıktan*

⁴⁴¹ Yıldız. 335.

⁴⁴² Saeed Bagheri, "Uluslararası Hukukta Suçluların İadesi ve Suçluları Kovuşturma Yükümlülüğü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 62 (1), 2013, 3; Zehra Cansu Orhan, *Suçluların İadesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, 4; Ahmet Cemal Ruhi, "Türk Hukukunda Suçluların İadesi" (İade), *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 7 (1-2), 2003, 499; Ahmet Ulutaş, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara Ekim 2012, 89; Şeref Ünal, *Uluslararası Hukuk*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, 243.

⁴⁴³ Hukuki Haber. 2017. “Vatandaşlıktan Çıkarma”, Ersan Şen. Haber metni için bkz.

[https://www.hukukihaber.net/vatandasliktan-cikarma#:~:text=Vatanda%C5%9Fl%C4%B1k%20Kanunu%20m.29%2F2%20uyar%C4%B1nca%20vatanda%C5%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20kaybettirme%20otomatik%2C,organ%C4%B1%20olan%20Bakanlar%20Kurulu'dur.\(07.01.2022\).](https://www.hukukihaber.net/vatandasliktan-cikarma#:~:text=Vatanda%C5%9Fl%C4%B1k%20Kanunu%20m.29%2F2%20uyar%C4%B1nca%20vatanda%C5%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20kaybettirme%20otomatik%2C,organ%C4%B1%20olan%20Bakanlar%20Kurulu'dur.(07.01.2022).)

⁴⁴⁴ Aybay/Özbek/Perçin, 248; Nomer, 171; Doğan, 193; Güngör, *Tabiiyet*, 277; Erdem, 295; Mehmet Altundış, "Anayasanın 90. Maddesinin Son Fıkrasına Eklenen Hükümle Birlikte Anayasa ile Yargı Denetimi Dışında Tutulan İşlemlere Karşı Yargı Yolu Açılabilir mi?", *Yasama Dergisi*, Sayı 2, 2006, 75; Ahmet Kürşat Ersöz, "İdare Hukuku ve İdari Yargı Alanında Anayasa Değişikliği ile İlgili Bazı Öneriler." *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, 2012, 401.

çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.” ve Anayasanın 125/1. maddesi kapsamında *“İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.”* şeklindeki ifadelerden anlaşılabacağı üzere kaybettirme kararlarına karşı yargı yolu Anayasada iki farklı hükümle güvence altına alınmıştır.

Kaybettirme kararı Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan idari bir yaptırım niteliğindedir. İdari yaptırımlar, idare tarafından gerçekleştirilen toplumsal faaliyetler sırasında kişiler üzerinde temel hak ve özgürlükler açısından sonuç doğuran zor kullanma yetkisidir⁴⁴⁵. Türkiye Cumhuriyeti’nin hukuk devleti olduğu 1982 Anayasası’nın 2. maddesinde *“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir”* şeklinde ifade edilmiştir. Bunun dışında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin hukuk devleti olduğu Anayasa’nın değiştirilemeyen, değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen maddeleri arasında yer almaktadır⁴⁴⁶. Hukuk devleti ilkesi gereği, devletin takdir hakkı ve zor kullanma hakkı kapsamında gerçekleştirdiği bu müdahalelere karşı yargı yolunun açık olması gerekmektedir.

Kaybettirme kararlarına karşı idari yargıda iptal davası açılabilir. Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru yoluna gidilebilir. Bireysel başvuru sonrası AİHM nezdinde hak ihlali gerekçe gösterilerek dava açılabilir.

2.5.1. İdari Yargıda İptal Davası ile Denetim

5901 sayılı TVK’ya göre, yetkili makamlar tarafından verilen kararlar idari işlem niteliğinde kararlar olup bu nedenle bu alanda verilen kararlarla ilgili idari yargı sistemine uygun olarak yargısal denetim yapılabilmektedir⁴⁴⁷. İdari yargı alanında düzenleme getiren kanunlar 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 2576 sayılı Bölge İdare

⁴⁴⁵ Hayrettin Kurt, "İdari Yaptırımlara Karşı Güvenceler", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 2014, 132.

⁴⁴⁶ Ahmet Talha Tetik, "Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Takdir Yetkisi ve Yerindelik Denetimi İlişkisi." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 25 (2), 2017, 250-251.

⁴⁴⁷ Aybay/Özbek/Perçin, 248; Güngör, *Tabiiyet*, 278.

Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'dur⁴⁴⁸.

İdare, kanunların kendisine tanıdığı yetkileri kullanarak hukuk alanında değişiklik yapan bazı irade açıklamaları yaparlar. İdarenin kamu gücünü kullanarak tek yanlı olarak açıkladığı bu irade açıklamaları idari işlem olarak tanımlanmaktadır⁴⁴⁹. Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı kurucu/yapıcı (inşai) nitelikte bir idari karar olup bu yetki 09.07.2018 tarihinde kadar İçişleri Bakanlığı'nda iken bu tarihten sonra Cumhurbaşkanı'na aittir⁴⁵⁰. İdarenin inşai nitelikteki kararları dışında, bir kişinin Türk vatandaşı olup olmadığını tespit etme gibi bildirici/açıklayıcı (izhari) karar alma yetkisi de bulunmakta olup bu yetki münhasıran İçişleri Bakanlığı'na aittir⁴⁵¹. İdari işlemler, öz itibari ile birer hukuki işlemlerdir.⁴⁵² Hukuki işlemler olan idari işlem içeriklerine, sonuçlarına veya etkilerine göre birçok ayrıma tabi tutulmaktadır. Kişilerin statüleri üzerinde değişiklik yaratan yani sonuç doğuran idari işlemlere ise birel işlemler adı verilmektedir.⁴⁵³ Anayasanın kabul ettiği hükümler gereği, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin birel işlem olma ihtimali bulunmamakta olup, birel işlemler sadece Cumhurbaşkanı Kararı olarak ortaya çıkabilirler⁴⁵⁴. Bu durumun nedeni, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin genel ve kapsayıcı nitelikteki işlemlerle ilgili olması, bunun yanında Cumhurbaşkanı kararlarının ise, daha özel ve daha dar bir alanla ilgili olmasından kaynaklanmaktadır.

6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun⁴⁵⁵ ile Türkiye'deki mevcut hükümet sistemi köklü bir değişiklik olmuş, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ismi verilen yeni bir hükümet sistemine

⁴⁴⁸ RG:20.01.1982-17580. Her üç kanunda aynı gün ve sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴⁴⁹ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, 382; Lütfi Duran, *İdare Hukuku Ders Notları*, (İdare), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1982, 384-385; Halit Eyüp Özdemir, *Düzenleyici İşlemlerin Yürürlüğe Girişi*, (İşlem), (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, 2; Yıldızhan Yayla, *İdare Hukuku*, (İdare), 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2009, 108; Turan Yıldırım, Melikşah Yasin, Nur Kaman, Halit Eyüp Özdemir, Gül Fiş Üstün, Hüseyin Melih Çakır, Özge Okay Tekinsoy, *İdare Hukuku*, 8. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul Kasım 2020, 546.

⁴⁵⁰ Nomer, 167; Doğan, 192; Güngör, *Tabiiyet*, 277.

⁴⁵¹ Nomer, 167; Doğan, 193; Güngör, *Tabiiyet*, 277.

⁴⁵² Akyılmaz/Sezginer/Kaya, 382-386; Murat Sezginer, "İdari İşlem-İcrailik-Ayrılabilir İşlem-Yargısal Denetim", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 69 (1-2), 2011, 242.

⁴⁵³ Onur Karahanogulları, "Birel İşlemlere Karşı Açılan İptal Davalarında İlgi Bağı Sorunu." (Birel İşlem), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 62 (03), 2007, 204.

⁴⁵⁴ İba/Söyler, 202.

⁴⁵⁵ RG:11.02.2017-29976.

geçilmiştir.⁴⁵⁶ Yapılan köklü değişiklik sonrasında Cumhurbaşkanına, Cumhurbaşkanı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Yönetmeliği ve Cumhurbaşkanlığı Kararı şeklinde üç farklı işlem yapma yetkisi Anayasa tarafından tanınmıştır.⁴⁵⁷ Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile Cumhurbaşkanı kararları kapsam ve sonuçları itibariyle farklı işlemlerdir. Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin yargısal denetimi doğrudan Anayasa Mahkemesi tarafından yapılırken; Cumhurbaşkanının idari işlem niteliğinde olan ve yargı yolunun kapalı olmadığı kararların yargısal denetimi Danıştay tarafından yapılmaktadır.⁴⁵⁸ TVK'nın 29. maddesi uyarınca Cumhurbaşkanı tarafından verilen kararlar nitelikleri itibari ile birel işlem niteliğindeki idari işlemlerdir. Anayasa hükümleri gereği, Cumhurbaşkanı tarafından verilen vatandaşlığın kaybettirilmesi kararlarına karşı yargı yolu açıktır. Yargı denetimi dışında olmayan, yani Cumhurbaşkanının hükümet işlemleri dışında kalan bireysel idari işlemlerine karşı İYUK'un 2. maddesi uyarınca idari işlemin hukuka aykırılığı sebebiyle iptal davası açılabilir.⁴⁵⁹ İlgili idari işlemin niteliğine göre hangi mahkeme nezdinde dava açılacağı kanunlarla belirlenmiştir. 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun 24. maddesine⁴⁶⁰ göre, bazı davalar ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştay'da açılır ve karara

⁴⁵⁶ Yasin Aydoğdu, "Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı İşlemleri", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 9 (1), 2019, 85.

⁴⁵⁷ Şeref İba, Yasin Söyler, "Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Kararının Nitelik Farkı ve Hukuki Sonuçları", *Anayasa Yargısı*, Sayı 36 (1), 2019, 197.

⁴⁵⁸ Aybay/Özbek/Perçin, 249; Nomer, 173; Doğan, 194; Güngör, *Tabiiyet*, 277; Erdem, 297.

⁴⁵⁹ Bige Açımız, "İdarenin Esnek Hukuk İşlemlerinin Yargısal Denetime Konu Edilmesi: Fransız Hukuku Odaklı İnceleme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24 (2), 2018, 535.

⁴⁶⁰ Danıştay Kanunu'nun 24. maddesine göre; "1. Danıştay ilk derece mahkemesi olarak:

a) Cumhurbaşkanlığı kararlarına,

b) Cumhurbaşkanınca çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlere,

c) Bakanlıklar ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere,

d) Danıştay İdari Dairesince veya İdari İşler Kurulunca verilen kararlar üzerine uygulanan eylem ve işlemlere,

e) Birden çok idare veya vergi mahkemesinin yetki alanına giren işlere,

f) Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararları ile bu Kurulun görev alanı ile ilgili Danıştay Başkanlığı işlemlerine,

Karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ile tahkim yolu öngörülmemeyen kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlar.

2. Danıştay, belediyeler ile il özel idarelerinin seçimle gelen organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri hakkındaki istemleri inceler ve karara bağlar"

bağlanır⁴⁶¹. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin yargısal denetimi dışında kalan Cumhurbaşkanlığı kararları da dâhil diğer Cumhurbaşkanlığı işlemlerinin yargısal denetimi Danıştay tarafından yapılır. Açıklamalar doğrultusunda, Cumhurbaşkanlığı tarafından verilen birel işlem niteliğindeki idari işlemlerin yargısal denetimi Danıştay Kanunu'nun 24. maddesi uyarınca Danıştay tarafından karara bağlanacaktır⁴⁶². Buna göre, Cumhurbaşkanlığı tarafından verilen kararlar ile Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlere karşı açılacak olan davalara Danıştay ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakmaktadır. Danıştay'da mevcut olan dava dairelerinin hangi dava ve işlemlere bakmakla görevli olduğu Danıştay Başkanlık Kurulu kararı ile belirlenmekte ve alınan kararların Resmî Gazete'de yayımlanmasından bir ay sonra yürürlüğe girmektedir. Danıştay daireleri arasındaki güncel iş bölümü Danıştay Başkanlık Kurulu'nun 18/12/2020 tarih ve 2020/62 kararı⁴⁶³ ile yapılmış ve ilan edilmiştir⁴⁶⁴. Yapılan bu iş bölümüne göre Başkanlık Kurulu kararında *"vergi davalarına bakan daireleri hariç, diğer dava dairelerinin görevi dışında kalan uyuşmazlıklardan doğan davaları ve temyiz başvurularını çözümler"* şeklinde düzenleme yaparak Danıştay 10. İdari Dava Dairesi'ni genel yetkili daire olarak görevlendirmiştir. Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararları ve Türk vatandaşlığının iptali kararları belirtilen iş bölümünde özel olarak herhangi bir idari dava dairesinin görevleri arasında yer almadığı için Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin işlemlere karşı açılan davalara genel yetkili daire olarak görevlendirilen Danıştay 10. İdari Dava Dairesi bakmaktadır. Açılacak olan dava, idari nitelikte bir dava olduğu için açılan davanın 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda belirtilen usullere uygun olarak açılması gerekmektedir.

5901 sayılı TVK'nın 41. maddesi uyarınca Kanunun 29. maddesi kapsamında verilen kaybettirme kararları Resmî Gazete'de yayımlanmakta ve yayımlandığı tarihte tebliğ edilmiş sayılmaktadır. Resmî Gazete'de yayımlanmasıyla kişiye tebliğ edilmiş sayılan kaybettirme kararlarına karşı kaç gün içerisinde dava açılabileceğinin tespiti için

⁴⁶¹ Aydoğdu, 88; Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, (Yargılama), Seçkin Yayıncılık, 14. Baskı, 2022, 100-101.

⁴⁶² Yargılama Çağlayan, 100-101; Yücel Özdemir, "Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Yargısal Denetimi." (Cumhurbaşkanlığı), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 29 (4), 2021, 3237.

⁴⁶³ İş bölümü kararı için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201219-10.pdf> (08.01.2023).

⁴⁶⁴ Ramazan Çağlayan, *İdari Yargı Kararlarına Karşı Başvuru Yolları (Fransa - Türkiye: Mukayeseli Bir Deneme)*, (Yargı), Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2017, 106.

“Dava Açma Süresi” başlıklı İYUK’un 7. maddesine bakılması gerekmektedir. İYUK’un 7/1. maddesi uyarınca; “Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştayda ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür.” Buna göre hakkında Cumhurbaşkanı tarafından kaybettirme kararı verilmiş olan kişi, birel işleme karşı kararın Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihten itibaren altmış gün içinde ilk derece sıfatıyla Danıştay nezdinde işlemin iptali için dava açma hakkında sahiptir⁴⁶⁵.

Cumhurbaşkanı tarafından verilebilen inşai nitelikteki kararlar dışında İçişleri Bakanlığı tarafından da vatandaşlıkla ilgili bazı idari işlemler tesis edilebilmektedir. Bu işlemlere karşı İYUK hükümleri gereği Ankara İdare Mahkemesi ilk derece mahkemesi sıfatıyla görevli olup, bu mahkeme tarafından verilecek kararlara karşı istinaf mahkemesi olarak Ankara Bölge İdare Mahkemesi, temyiz merci olarak ise Danıştay yetkili ve görevlidir⁴⁶⁶.

2.5.2. Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru ile Denetim

Bireysel başvuru yolu, 2010 yılında Türk hukukuna 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un⁴⁶⁷ 18. maddesi ile girmiştir. Bireysel başvuru hakkı Anayasa’nın 148/3. maddesinde “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir” şeklinde tanımlanmış, aynı tanıma 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un⁴⁶⁸ 45. maddesinde de yer verilmiştir⁴⁶⁹. Devletin temel ödevlerinden biri uluslararası metinler ve Anayasa tarafından güvence altına alınmış temel hak ve hürriyetlerin kamu gücü kullanılarak ihlal edilmesi durumunda bu ihlalleri

⁴⁶⁵ Aybay/Özbek/Perçin, 249; Nomer, 172; Doğan, 196; Güngör, *Tabiiyet*, 285; Erdem, 297; Çağlayan, *Yargılama*, 328; Ramazan Yıldırım, Serkan Çınarlı, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri*, (Dersler), 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara 2018, 211.

⁴⁶⁶ Aybay/Özbek/Perçin, 249-250.

⁴⁶⁷ RG:13.05.2010-27580.

⁴⁶⁸ RG:03.04.2011-27894.

⁴⁶⁹ Hakan Atasoy, "Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 0(9), 20 Nisan 2012, 72-73.

ortadan kaldırmaktır⁴⁷⁰. Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri kamu gücü tarafından ihlal edilen bireylerin başvurdukları olağanüstü bir kanun yolu olarak tanımlanabilir⁴⁷¹. Anayasa değişikliği teklifinin madde gerekçesi⁴⁷² incelendiğinde Türkiye aleyhine AİHM’de her yıl çok sayıda dava açılması bireysel başvuru yolunun ortaya çıkmasının gerekçesi olarak ifade edilmiş, hak ihlallerinin iç hukuktaki olağan kanun yolları tüketilmiş olması şartıyla sonuca bağlanarak AİHM’e sirayet edecek olan dosya sayısının azaltılması hedeflenmiştir.⁴⁷³ Bireysel başvurulara ilişkin usul ve esaslar ise 6126 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu kapsamında düzenlenmiştir.

Kişilerin bireysel başvuru yoluna başvurabilmesinin ilk şartı olağan kanun yollarının tüketilmesidir. Diğer bir ifadeyle, ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş zorunlu olan idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekmektedir⁴⁷⁴. Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararlarına karşı kanunda zorunlu olarak başvuru yapılması gereken herhangi bir idari başvuru yolu düzenlenmemiştir. Bu nedenle, kişinin öncelikle kaybettirme kararına karşı idari yargıda açacağı iptal davası ile olağan başvuru yollarının tamamını tüketmiş olması gerekmektedir. Olağan başvuru yollarının tükenmiş kabul edilebilmesi için kişinin ilk derece sıfatıyla Danıştay nezdinde iptal davası açması, kararın olumsuz çıkması halinde temyiz merci olarak yine Danıştay nezdinde temyiz başvurusunu yapması gerekmektedir. Tüm bu sürecin kişi aleyhine sonuçlanması durumunda kişinin Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yapabilmesinin ilk şartı gerçekleşmiş olacaktır.

⁴⁷⁰ Öykü Didem Aydın, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, 2011, 122; Hakan Sabri Çelikyay, "Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarının “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 73, 2016, 22; Bahadır Kılınç, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Anayasa Şikâyeti Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği", *Anayasa Yargısı*, Sayı 24 (1), 2008, 17-57. 24; Akif Tögel, "Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu’nun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Yapılan Başvurulara Etkisi", *Akademik Teklif Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 2013, 62; Cem Duran Uzun, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu Başlarken Beklentiler ve Riskleri." *Cankaya University Journal of Law*, 9(1), 2014, 70.

⁴⁷¹ Kılınç, 25.

⁴⁷² Kanunun gerekçesi için bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf> (09.01.2023).

⁴⁷³ Ece Göztepe, "Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 95, 2011, 14.

⁴⁷⁴ Atasooy,74; Aydın, 124; Çelikyay, 24; Göztepe, 14; Kılınç, 25.

Kişinin bireysel başvuruda bulunabilmesi için başvuruya konu edinilen hakkın Anayasa tarafından güvence altına alınmış temel hak ve özgürlükler arasında yer alması gerekmektedir⁴⁷⁵. Anayasa tarafından güvence altına alınmış her temel hak ve özgürlükler bireysel başvurunun konusu olmamakta; Anayasa dışında başvuruya konu edinilen hakkın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'nin de taraf olduğu protokoller kapsamında yer alan temel hak ve özgürlükler arasında yer alması gerekmektedir⁴⁷⁶. Belirtilen temel hak ve özgürlüklerin tespit edilebilmesi için Anayasa, AİHS ve AİHS'in Türkiye'nin de tarafı olduğu protokollerinin birlikte incelenmesi gerekmektedir⁴⁷⁷.

Anayasa'nın 66. maddesi kapsamında düzenlenen “*Türk Vatandaşlığı*” başlığının bireysel başvuruya konu edilip edilemeyeceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Temel haklar ve ödevler Anayasanın ikinci kısmı içerisinde yer almaktadır. “*Türk Vatandaşlığı*” ise Anayasanın ikinci kısım dördüncü bölümde yer alan “*Siyasi Haklar ve Ödevler*” başlığı altında yer almaktadır. Dolayısıyla Anayasa kapsamında Türk vatandaşlığı temel haklar arasında yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından söz konusu durum incelendiğinde ise sözleşme metninde doğrudan vatandaşlığın kaybı ile ilgili herhangi bir düzenleme olmadığı görülmektedir. Fakat sözleşmenin giriş metninde “*Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948’de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni, bu bildirinin, açıkladığı hakların evrensel ve etkin olarak tanınmalarını ve uygulanmalarını sağlamayı hedef aldığını...*” şeklinde ifade yer almaktadır. Özet olarak, AİHS’in temelinde 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi yer almaktadır. AİHS metninde doğrudan yer verilmemiş olsa bile Bildiri’de yer alan hakların AİHS’de de olduğu kabul edilmekte ve bu hakların ihlali ile ilgili AİHM’de davalar açılmaktadır. 1948 tarihli Bildiri’nin 15. maddesine göre; “*Her ferdin bir uyrukluk hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan ve uyrukluğunu değiştirmek hakkından mahrum edilemez.*” Bildirinin 15. maddesinde yer alan vatandaşlık hakkının AİHS kapsamında korunan haklardan olduğu bu şekilde

⁴⁷⁵ Atasaoy, 73; Aydın, 127; Göztepe, 17; Kılınç, 24.

⁴⁷⁶ Aydın, 128.

⁴⁷⁷ AİHS ve Ek Protokolleri 14 protokol olup bunlardan 9 adedi Türkiye tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiş, 4 tanesi imzalanmış fakat yürürlüğe girmemiş olup, 1 tanesi ise hiç imzalanmamıştır. 4. Protokol, 7. Protokol, 9. Protokol, 12. Protokol Türkiye tarafından imzalanmakla birlikte yürürlüğe girmemiş olanlardır. 10. Protokol ise imzalanmamıştır.

anlaşılmaktadır. Yapılan açıklamalardan hareketle, vatandaşlık hakkı hem Anayasada hem de AİHS kapsamında korunan temel haklar arasında yer almakta ve bu özelliği nedeniyle bireysel başvuru işlemine konu olabilmektedir.

Kaybettirme kararlarının sonuçları açısından da kişilerin bireysel başvuru yolunu işletme ihtimalleri bulunmaktadır. TVK'nın 29. maddesi uyarınca kaybettirme kararı verilmesi sonrasında kişinin vatandaşlığı ortadan kalktığı için bu sonuç ile birlikte kişi Türkiye Cumhuriyeti Devleti için yabancı statüsüne geçmektedir. Kişi, yabancı olması ile mülkiyet hakkı doğrudan etkilenmektedir. Mülkiyet hakkı kapsam itibarıyla geniş bir kavramdır. İnsanın doğa ile arasında gerçekleşen kaçınılmaz iletişim ve doğada bulunan şeyleri elde etme çabası mülkiyet hakkının temellerini oluşturmuştur⁴⁷⁸. Kişinin yabancı olarak kabul edilmesi nedeniyle ülkede yapabileceği bazı işlemlerin etkilenme olasılığı söz konusudur. Örneğin, Türk vatandaşlarının taşınmaz edinmesi mevcut yasalar gereği herhangi bir kısıtlamaya tabi değildir; fakat 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 35. maddesi gereği yabancıların edineceği taşınmazın büyüklüğü özel mülkiyete konu ilçe yüz ölçümünün yüzde onunu ve her halde kişi başına ülke genelinde otuz hektarı (10.000 metrekare) geçmemektedir. Türk vatandaşı olan kişi taşınmaz edinme sürecindeyken hakkında kaybettirme verilmesi nedeniyle yabancı statüsüne geçmesi nedeniyle edinmek üzere olduğu taşınmazı edinemez ise bu durum Anayasa'nın 35. maddesinde ve AİHS'in 1 numaralı ek Protokolünün 1. maddesi ile güvence altına alınan mülkiyet hakkı ihlaline konu olabileceği için ilgili kişi bu durumu da bireysel başvuruya konu edebilecektir.

2.5.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru ile Denetim

AİHS'in 34. maddesine göre, Sözleşme ve protokollerinde tanınan hakların taraf Devletler tarafından ihlal edilmesi halinde her gerçek kişinin AİHM'e başvuru yapabileceği öngörülmüştür. AİHS'in 35. maddesine göre; *“Mahkeme'ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir.”* Bu maddeden anlaşılabileceği üzere, bireylerin AİHM nezdinde

⁴⁷⁸ Hakkı Dağlı, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Mülkiyet Hakkı*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2007, 7.

başvuru yapabilmeleri için iç hukukta öngörülen yolları tüketmiş olmaları gerekmektedir.

Kaybettirme kararlarına karşı iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerektiği için öncelikle Cumhurbaşkanı tarafından verilen karara karşı idari yargıda iptal davası açılması gerekmektedir. İdari yargıda iç hukuk yolları tüketildikten sonra bireyin Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru yapma hakkı bulunmaktadır. Bireysel başvuru hakkında AYM'nin ret kararı vermesi halinde kişi açısından tüm iç hukuk yolları tüketilmiş kabul edilip AİHM'e başvuru için gereken iç hukuk yollarının tamamının tüketilmesi şartı gerçekleşmiş olacaktır.

İç hukuk yolları tüketildikten sonra kişi lehine AİHM tarafından hak ihlali kararı verilmesi halinde, bu durum İYUK'un 53/1-ı maddesi uyarınca yeniden yargılama sebebidir.

2.6. VATANDAŞLIK KARARLARININ GERİ ALINMASI

TVK'nın 40. maddesinde mülga 403 sayılı TVK'da düzenlenmeyen vatandaşlık kararlarının geri alınması ile ilgili bir düzenleme öngörülmüştür⁴⁷⁹. Belirtilen durum TVK'nın 40. maddesinde “*Vatandaşlık Kararlarının Geri Alınması*” başlığı altında şu şekilde ifade edilmiştir: “*Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararlar, hukuki şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde geri alınır.*” İdari işlemler kural olarak “geri alma” ve “kaldırma” işlemleri ile ortadan kaldırılmaktadır. Bu iki tür karar her ne kadar bazen birbirlerinin yerine kullanılıyor ise de sonuçları ve etkisi itibarıyla birbirinden esaslı şekilde farklı kavramlardır⁴⁸⁰. İdari işlemin kaldırılması halinde, işlemin geçmişte ortaya çıkardığı hukuki sonuçlar açısından bir değişiklik oluşmamakta ve sonuçlar tamamı ile

⁴⁷⁹ Aybay/Özbek/Perçin, 220; Doğan, 198; Güngör, *Tabiiyet*, 223; Bayata, 348-349.

⁴⁸⁰ Balaban/Üstün, 311; Bülbül, 16; Fatma Ebru Gündüz, *İdari İşlemin Geri Alınması*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, 71-72; Mutlu Kağıtçıoğlu, “İdari İşlem Teorisi Çerçevesinde İdari Merci Tecavüzü Kavramının Değerlendirilmesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 30, 2017, 262; Onur Mercan, *İdari İşlemin Sona Ermesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, 40; Yücel Ortak, *Danıştay Kararları Işığında İdari İşlemin Yetki Unsuru*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, 1; Ahmet Cemil Soylu, *Danıştay Kararları Çerçevesinde İdari İşlemin Geri Alınmasında İdari İstikrar ve Hukuki Güvenlik İlkeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, 46; Tan, *İşlem*, 5; Hakan Yumuşak, *İdari İşlemin Kaldırılması ve Geri Alınması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, 6.

geçerliliğini korumakta fakat ileriye dönük olarak ortadan kalkmaktadır⁴⁸¹. Kaldırma işlemi yapılana kadar idari işlem olduğu tarihten kaldırıldığı tarihe kadar hukuki geçerliliğini korur ve bu işlemde kaynaklanan sonuçlar hukuken geçerlidir. TVK'nın 40. maddesi kapsamında belirtilen işlem geri alma işlemi olduğu için kaldırma işlemleri madde kapsamında değildir.

Kişi hakkında verilen Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybı kararı, nitelik itibarıyla yenilik doğuran bir idari işlemlerdir. İdari işlemler bazı durumlarda o işlemi tesis eden idari makam tarafından ya da bir üst makam tarafından çeşitli gerekçelerle geri alınabilmektedir. Geri alma ile söz konusu idari işlem ve işlemin doğurduğu hukuki tüm sonuçlar, geriye dönük olarak yani işlemin tesis edildiği tarihten geri alındığı tarihe kadar ortadan kalkmakta, diğer bir ifadeyle idari işlem hiç oluşturulmamış gibi sonuç doğurmaktadır⁴⁸². İdari işlemin geri alınması ile etkilerinin geçmişe yönelik ortadan kalkması, "idari işlemin geriye yürümemesi" ilkesinin istisnasıdır⁴⁸³. İdare, idari işlem sonucunda ortaya çıkan bir durumun sonradan hukuki şartları oluşmadan alındığını yani idari işlemin hukuka aykırı olduğunu tespit etmesi halinde, o idari işlemi sonuçları geçmişe yürüyecek şekilde geri alarak idari işlemin tesis edildiği tarihten itibaren hiç sonuç doğurmamış hale getirmektedir. İdari işlemin hukuka uygun olması halinde o işlem yetkili idare tarafından geri alma işlemine konu edilemez fakat sonuçları ileriye dönük olacak şekilde kaldırmaya veya değiştirmeye konu edilebilir⁴⁸⁴. Geri almanın düzenlendiği TVK'nın 40. maddesinde ve Yönetmeliğin 66. maddesinde geri almanın hangi süre içerisinde yapılacağına dair detaylı bir hüküm bulunmamaktadır.⁴⁸⁵ İdari işlemlerde geri alma kararı verilirken karara konu işlemin hak doğurucu nitelikte olup olmamasına göre geri alma işlemi yapılabilen; kural olarak hukuka uygun olan hak doğuran bireysel idari işlemler geri alınamazken, hak doğurmayan hukuka uygun idari

⁴⁸¹ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, 478; Bülbül, 4; Gözler, *İdare*, 962; Tan, *İşlem*, 5.

⁴⁸² Doğan, 198; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, 490; Altındağ, 82; Çağlayan, *İdare*, 350; Çağlayan, *Geri Alma*, 43; Gözler, *İdare*, 983; Karahanoğulları, *İnceleme*, 583; Tan, *İşlem*, 5; Yıldırım Uler, *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları*, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, 7; Viel/Önüt, 68.

⁴⁸³ Dursun, 101.

⁴⁸⁴ Selman Özdemir, "İdari İşlemin Geri Alınmasında, İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararlarının İdari Yargı Pratiğindeki Uygulanışına Dair Bir Değerlendirme", (Pratik), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 29 (2), 2021, 1387.

⁴⁸⁵ Cemil Güner, "Türk Vatandaşlığının Kazanılması ve Kaybı Kararlarının Geri Alınması." *Public and Private International Law Bulletin*, 2(37), 2017, 394.

işlemler her zaman geri alınabilmektedir⁴⁸⁶. Başka bir ifade ile hak doğuran ve hukuka aykırı olan bireysel idari işlem dava açma süresi içinde idare tarafından geri alınabilirken, hak doğurmayan hukuka aykırı işlem idare tarafından her zaman geri alınabilir⁴⁸⁷.

Hukuka aykırı olan ve hak doğurucu etkisi olmayan kararlar herhangi bir süreye tabi olmaksızın idare tarafından geri alınabilmektedir. Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran kararlar da kişi açısından hak doğurucu etkisi olan kararlar olmayıp Türk vatandaşlığı statüsünden kaynaklanan tüm hakların sona ermesine neden olacağı için hukuka aykırı olmaları durumunda idare tarafından bu kararlar her zaman geri alınabilirler⁴⁸⁸. Bu durum uygulamada da bu şekilde işlemekte ve Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran kararların, idari yargıdaki dava açma süresinden bağımsız olarak yetkili makam tarafından geri alındığı görülmektedir⁴⁸⁹. TVK'nın 31. maddesi kapsamında Türk vatandaşlığını kazanma kararı ilgilinin yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi sonucunda elde edilmiş olma ihtimalinde, bu durum ilgili açısından hukuka aykırı olsa da hak doğurucu bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Yetkili makama karşı hile yapan veya gerçek dışı beyanda bulunan kişilerin vatandaşlığı kazanma kararları hak doğuran işlemler olması nedeniyle sadece dava açma süresi dışında geri alınamadığı için bu kişiler adeta ödüllendirilmiş gibi olmakta ve bu husus doktrinde eleştirilmektedir⁴⁹⁰.

Vatandaşlığın kaybı sonucu doğuran kararın şartların varlığı halinde geri alınması ile kişi Türk vatandaşlığını hiç kaybetmemiş kabul edilecektir. Dolayısıyla kişi, Türk vatandaşlığı statüsünün sahip olduğu tüm haklara da sahip olacaktır. Kişi hakkında Türk vatandaşlığının kaybına neden olan kararın kişi özelinde bazı hakların kullanılmasını

⁴⁸⁶ Gözler, *İdare*, 983.

⁴⁸⁷ Gözler, *İdare*, 986.

⁴⁸⁸ Güner, 397.

⁴⁸⁹ Örneğin, Bakanlar Kurulu, 403 sayılı mülga TVK md. 25/(ç) uyarınca “Yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye’de savaş ilânı üzerine, yurt dışında bulunup da yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler”den olduğu gerekçesiyle 04.10.2004 tarih ve 2004/7956 sayılı kararı (RG. 20.10.2004-25619) ile 137 kişi hakkında verdiği Türk vatandaşlığını kaybettirme kararları arasından bir kişi hakkındaki kararını, Bakanlar Kurulu’nun 29.03.2012 tarih ve 2012/3048 sayılı kararı (RG. 27.04.2012-28276) ile yedi yılı aşkın bir süre sonunda geri almıştır. Benzer şekilde, aynı Bakanlar Kurulu kararında, 1999 yılında verilmiş iki, 2001 yılında verilmiş bir, 2002 yılında verilmiş üç, 2003 yılında verilmiş iki vatandaşlığın kaybettirilmesi kararının daha geri alınmasına karar verildiği görülmektedir. (Doğan, 199.)

⁴⁹⁰ Demir, 124.

engellediği ve bazı zararlar doğurması nedeniyle, uğranılan bu kayıp ve zararlar için ilgilinin dava açabileceği doktrinde kabul edilmiştir⁴⁹¹. Çalışma konusunun “Kaybettirme” kurumu olması nedeniyle TVK’nın 40. maddesinde belirtilen hususlar sadece bu kurum özelinde incelenecektir.

2.6.1. Mükerrer Kaybettirme Kararlarının Geri Alınması

Kaybettirme kararın geri alınabilmesinin ilk ihtimali bu kararın mükerrer olarak verilmiş olmasıdır. TVK madde 40 kapsamında bu durum “*vatandaşlığın kaybına ilişkin kararlar mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde geri alınır*” şeklinde ifade edilmiştir. Mükerrer⁴⁹² kelime anlamı itibariyle “*tekrarlanmış, yinelenmiş*” anlamına gelmektedir. Kişi hakkında, Cumhurbaşkanı tarafından verilmiş bir kaybettirme kararı var ise, sonradan o kişi hakkında verilen ikinci bir kaybettirme kararı mükerrer karar olarak tanımlanmaktadır. Mükerrer kaybettirme kararı verilmesi durumunda, Cumhurbaşkanının, mükerrer olarak verdiği kaybettirme kararını TVK madde 40’a göre geri alması gerekmektedir. Kanun metninde “geri alınır” şeklinde ifade kullanılması nedeniyle düzenlemenin emredici olduğu kabul edilmelidir. Şartların oluşması halinde geri alma kararı verilmesi zorunludur. Kanun, bu madde kapsamında Cumhurbaşkanıya takdir hakkı tanımamıştır. Kaybettirme kararının mükerrer olması nedeniyle geri alınması ihtimalinde aslında kişi açısından değişen herhangi bir durum bulunmamaktadır. Çünkü zaten kişi daha önceden verilen kaybettirme kararı nedeniyle Türk vatandaşlığını kaybetmiş durumdadır. Türk vatandaşı olmayan kişi hakkında mükerrer olarak kaybettirme kararı verilmesinin kişi açısından önemi bulunmamakta ve kişinin hukuki statüsünde değişiklik olmamaktadır.

2.6.2. Hukuki Şartlar Oluşmadan Verilen Kaybettirme Kararlarının Geri Alınması

Vatandaşlığın kaybı kararın geri alınabilmesinin ikinci ihtimali hukuki şartlar oluşmadan bu kararın verilmiş olmasıdır. TVK’nın 40. maddesinde Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin kararın hukuki şartlar oluşmadan verilmiş olması halinde

⁴⁹¹ Çağlayan, *Geri Alma*, 45; Güner, 402.

⁴⁹² “Mükerrer” ifadesinin TDK’deki anlamı için bkz. <https://sozluk.gov.tr/> (09/11/2022).

geri alınacağı düzenlenmiştir⁴⁹³. Kanun lafzında geçen “hukuki şartlar oluşmadan” kavramından tam olarak ne anlaşılması gerektiği konusunda detaylı bir açıklama bulunmaması ve yetki sınırlarının açık ve yoruma mahal vermeyecek şekilde belirlenmemiş olması nedeniyle bu ifade, hukuki istikrar ve hukuki güvenlik ilkesi açısından doktrinde eleştirilmektedir⁴⁹⁴.

Cumhurbaşkanı tarafından verilen kaybettirme kararları Cumhurbaşkanı kararı olarak geçse de özü itibari ile Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan idari işlemlerdir. İdare Hukuku’ndaki en temel ilkelerden biri olan yetki ve usulde paralellik ilkesi, kural olarak burada da geçerlidir. Yetki ve usulde paralellik (koşutluk ilkesi) ilkesi, mevzuatta farklı bir düzenleme olmaması halinde idari işlemi oluşturma yetkisi olan yetkili makamın, aynı idari işlemi geri alabilmesi, kaldırabilmesi, iptal edebilmesi, düzeltebilmesi ya da değiştirebilmesi anlamına gelmektedir⁴⁹⁵. Danıştay vermiş olduğu bir kararda⁴⁹⁶, işyeri açılması konusunda ruhsat vermeye yetkili olan idarenin ruhsatı kaldırma konusunda da yetkili olduğunu belirttikten sonra, yetki ve şekilde paralellik ilkesini “*İdare Hukukunun temel prensiplerinden biri olan yetki ve usulde paralellik ilkesi uyarınca: yasada aksine bir düzenleme bulunmadıkça, bir işlemin tesisinde uygulanan yetki ve usul koşullarının aynı işlemin geri alınması ve kaldırılması işlemlerinde de aynen uygulanması zorunludur*” şeklinde açıklamıştır. TVK’nın 29. maddesine göre, Cumhurbaşkanı tarafından verilebilen kaybettirme kararı, yetki ve usulde paralellik ilkesi gereğince yine Cumhurbaşkanı tarafından hukuki şartlar oluşmadığı gerekçesiyle Kanunun 40. maddesi uyarınca geri alınabilmektedir. Kaybettirme kararları, TVK’nın 30. maddesinde belirtilen “*Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi Cumhurbaşkanı kararının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren hüküm ifade eder.*” şeklindeki ifade nedeniyle, Resmî Gazetede

⁴⁹³ Aybay/Özbek/Perçin, 220; Doğan, 198; Güngör, *Tabiiyet*, 223; Erdem, 302.

⁴⁹⁴ Aybay/Özbek/Perçin, 220; Doğan, 199; Güngör, *Tabiiyet*, 226; Tanrıbilir, *Tasarı*, 55-56.

⁴⁹⁵ Muhammet Esat Bolat, Mehmet Hatipoğlu, "Vesayetçi Parlamentarizmden Yarı Başkanlık Sistemine: Yetki ve Sorumlulukta Paralellik İlkesi Açısından Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 11 (2), 2021, 323; Günday, 181; Aynur Hasoğlu, "Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 33, 2018, 124; Gözler, *İdare*, 643; Enes Sar, Berivan Çakıroğlu, Emre Özdoğan, "The Principle of Formal Parallelism Or the Principle of Congruent Form in Turkish Administrative Law", (Türk İdare Hukukunda Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi), *GSI Articleletter*, Part 7, Sayı 20, 2019, 116; Turgut Tan, *İdare Hukuku*, (İdare), 2. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 2013. 247-248; Abdullah Uz, "Olmak ya da Olmamak-Yargı Kararı ile Tüzel Kişiliği Devam Eden Bir Kurum: Şeker Kurumu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 16 (1), 2011, 130.

⁴⁹⁶ Danıştay 8. Daire, 26.11.2013, 2013/5211 E. 2013/8692 K. <https://karararama.danistay.gov.tr/>; (05.02.2023).

yayımlanmasıyla sonuç doğurmaktadır. Fakat kanunda ya da yönetmelikte geri alma kararlarının ne zaman hüküm ve sonuç doğuracağına ilişkin düzenleme mevcut değildir. Bu boşluk nedeniyle idari işlem olan geri alma kararının genel hükümler uyarınca oluşturulduğu anda hüküm ve sonuçlarını doğuracağını kabul etmek gerekecektir. Dolayısıyla kaybettirme kararının geri alınması şeklindeki idari işlem, Cumhurbaşkanının geri alma kararını imzaladığı tarihten kaybettirme kararının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihe kadar olan tüm sonuçları ortadan kaldıracığı düşüncesindeyiz. Bu durum yönetmeliğin 66. maddesinde *“Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararların, hukuki şartlar oluşmadan veya mükerrer ya da sehven verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde kararı veren makam tarafından geri alınır. Geri alınan karar, ilk karar tarihinden itibaren hükümsüz hale gelir.”* şeklindeki ifadede de anlaşılmaktadır. Yönetmelikte, kanunda yer almayan “sehven”⁴⁹⁷ ifadesine de yer verilmiştir. Sehven verilen vatandaşlık kararları ile ne anlatılmak istenildiğine dair Yönetmelikte herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Hukuki şartların oluşmaması durumu farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Somut olaya göre yapılan işlemde hukuki şartların oluşup oluşmadığı değerlendirilmelidir. Örneğin; TVK’nın 29/1-c maddesi kapsamında Cumhurbaşkanından izin almaksızın yabancı bir devletin hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapan Türk vatandaşı hakkında Cumhurbaşkanı tarafından kaybettirme kararı verilebilmektedir. Bu madde hükmünün kişiye uygulanabilmesi için Türk vatandaşının, Cumhurbaşkanından izin almamış olması gerekmektedir. İlgili kişinin yabancı bir devletin hizmetinde gönüllü askerlik yapmak için yetkili makam olan Cumhurbaşkanından izin almış olması durumunda ilgili kişi hakkında kaybettirme kararı verilememesi gerekmektedir. Buna rağmen, kişi hakkında kaybettirme kararı verilmesi durumunda, Cumhurbaşkanı hukuki şartların oluşmadığından bahisle yeni bir Cumhurbaşkanı kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran kaybettirme kararını geri almalıdır. Her ne kadar TVK’nın 29. maddesi kapsamında Cumhurbaşkanı’nın kaybettirme kararı vermesinde takdir hakkı var ise de aynı durum TVK madde 40 uyarınca hukuki şartlar oluşmadan verilen kaybettirme kararının geri alınmasında geçerli değildir. Çünkü kanun koyucu madde lafzında *“geri alınır”* şeklinde emredici bir ifade kullanmıştır. Kanun koyucu

⁴⁹⁷ “Sehven” ifadesinin TDK’deki anlamı: *“Dalgınlık veya unutkanlık sonucunda oluşan yanlışlıkla.”* <https://sozluk.gov.tr/> (03.02.2023).

Cumhurbaşkanı'na takdir hakkı vermek isteseydi kanun lafzında “*geri alınabilir*” şeklinde ifade kullanmayı tercih ederdi.

Geri alma işleminin geçmişe etkili olması nedeniyle, geri almaya konu idari işlem öncesinde mevcut olan durum aynen geri gelmektedir⁴⁹⁸. Kaybettirme kararının geri alınması demek; kişinin tekrar Türk vatandaşlığını yeniden kazanması, taşınmazları tasfiye halinde ise tasfiye işlemlerin durması, yurda girmesindeki vize ve pasaport engellerinin kalkması, taşınmaz edinme sınırlamalarının kalkması, kısaca kaybettirme kararı nedeniyle oluşan tüm durumların ortadan kalkması demektir. Kişinin, kaybettirme kararı neticesinde maddi ve manevi uğradığı bir zarar olması halinde genel hükümlere göre dava açma hakkının saklı olduğu ve genel hükümlere göre zamanaşımı süresi içinde dava açma hakkının saklı olduğunu kabul etmek gerekecektir⁴⁹⁹.

2.7. KAYBETTİRMENİN HÜKÜM VE SONUÇLARI

Anayasa Mahkemesi, idari işlem tanımı yaparken aşağıdaki nitelikleri kullanmaktadır. Örneğin, bir kararda şöyle denilmektedir⁵⁰⁰: “*Hukuk aleminde idarenin değişiklik, yenilik doğuran irade açıklamaları şeklinde genel ifadesini bulan “idari işlemler, anayasal sınırlar içinde “görev ve yetkileri haiz olan idarenin, yükümlülüklerini yerine getirme ve özellikle kamu hizmetlerini görebilmede sahip olduğu başlıca vasıtalardan biridir. Kişilerin, hukuksal durumlarını statülerinin belirlediği idare hukuku alanında, bu statülere giriş ve çıkış hep idari işlemler vasıtasıyla olmaktadır*”⁵⁰¹.” Kaybettirme kararı, yenilik doğuran bir idari işlem olup kişinin hukuki statüsünde değişiklik yapmaktadır.

Hakkında Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı verilen kişiler, Yabancılar Hukuku'nun genel kurallarına göre işlem görürler⁵⁰². Yayımlanan kaybettirme kararıyla birlikte kişinin şahsi ve mali statüsünde değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişiklikler, kişilerin şahsi ve mali durumunu etkilediği gibi, kişilerin tekrar Türk

⁴⁹⁸ Çağlayan, Geri Alma, 45.

⁴⁹⁹ Doğan, 196; Güngör, *Tabiiyet*, 278.

⁵⁰⁰ Turan Yıldırım, "Kamuyla Bağlantılı Tüzelkişilik-Organize Sanayi Bölgeleri", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 2023, 2.

⁵⁰¹ Anayasa Mahkemesi, 15/04/2004 tarih, E.2004/26, K. 2004/51 sayılı ilamı için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (03.02.2023).

⁵⁰² Aybay/ Özbek/Perçin, 209.

vatandaşlığını kazanması ve ülkeye gelebilmesi durumlarını da etkilemektedir⁵⁰³. Bu nedenle kaybettirmenin sonuçlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.7.1. Şahsi Sonuçlar

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 29. maddesi uyarınca, kişi hakkında verilen kaybettirme kararının doğal hukuki sonucu, Türk vatandaşlığı statüsünü kaybedip yabancı statüsüne geçmesidir⁵⁰⁴. Devletler Hukuku Enstitüsü'nün tanımına göre yabancı kavramı *“bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimse”* şeklindedir⁵⁰⁵. Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan sözlüğü göre yabancı *“belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi”* olarak belirtilmiştir⁵⁰⁶. Genel bir tanımlama ile Türk vatandaşı olmayan herkesin Türk hukukuna göre yabancı olduğu kabul edilmektedir⁵⁰⁷.

Kaybettirmenin hüküm ve sonuçlarının düzenlendiği TVK madde 30 uyarınca; *“(1) Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi Cumhurbaşkanı kararının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren hüküm ifade eder. (2) Kaybettirme kararları şahsidir, ilgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez.”* Kanun koyucu kaybettirme kararının etkilerini sadece ilgili kişi üzerinde sonuç doğurma açısından sınırlamıştır. Kaybettirme kararı sonuç itibariyle cezai nitelikte bir işlem olup, cezai olması nedeniyle sadece ilgili kişi açısından hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Bu nedenle hakkında kaybettirme kararı verilen kişinin eşi ve çocukları bu karardan etkilenmemektedirler⁵⁰⁸. Cumhurbaşkanı tarafından kaybettirme kararı verilmesi ve bu kararın Resmî Gazetede yayımlanması ile kişinin Türk vatandaşlığı yayım tarihinden itibaren sona ermektedir. Bu tarihten itibaren kişi, hiçbir devlet vatandaşlığına sahip olmasa yani vatansız kalsa dahi Yabancılar Hukuku'nun yabancılar için koyduğu tüm sınırlamalara ve usullere tabi olmaktadır.⁵⁰⁹

⁵⁰³ Doğan, 157.

⁵⁰⁴ Aybay/ Özbek/Perçin, 209; Nomer, 145; Turhan/Tanrıbilir, 146; Doğan, 158; Doğan/Odabaşı, 187; Güngör, *Tabiiyet*, 205; Erdem, 266.

⁵⁰⁵ Ergül, 215; Yıldız, Göç, 39.

⁵⁰⁶ Bülent Çiçekli, (Editör), *Göç Terimleri Sözlüğü*, 18, Uluslararası Göç Örgütü, 2009, 64.

⁵⁰⁷ Yıldız, Göç, 40.

⁵⁰⁸ Aybay/ Özbek/Perçin, Nomer, 144-145; Turhan/Tanrıbilir, Doğan, 157; 146; Güngör, *Tabiiyet*, 205; Erdem, 267; Tanrıbilir, *İrade*, 157; 209; Fatma Elif Çelik, “Türk Vatandaşlığının Kaybı Sonucunu Doğuran Hâllerin Çocuklar Bakımından Değerlendirilmesi.” (Çocuklar), Editörler: Kepenekçi Karaman, Yasemin ve Taşkın, Pelin. *Prof. Dr. Emine AKYÜZ'e Armağan-Akademisyenlikte 50. Yıl, Pegem Akademi*, Ankara Nisan 2018, 133.

⁵⁰⁹ Erdem, 282.

Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişi adına bildirim formu düzenlenip ve bu forma dayanılarak nüfus kaydı, gerekli açıklama yapılarak kapatılmaktadır. Kararın Resmî Gazete’de yayımlanması ile kişi artık yabancı statüsüne geçeceği için yabancılar için geçerli olan Türkiye’ye giriş-çıkış, vize zorunluluğu, seyahat özgürlüğü, ikamet hakkı, gayrimenkul edinme ve miras hakkı gibi bütün hukuki kısıtlamalar kişi açısından geçerli olacaktır⁵¹⁰.

TVK’nın 29. maddesinde belirtilen eylemler kişilerin şahsi eylemleri olduğu için bu eylemler nedeniyle kişi hakkında uygulanan adli ve idari müeyyideler de ancak bu kişi açısından sonuç doğurmaktadır. Bu doğrultuda TVK’nın 30/2. maddesinde de belirtildiği üzere, kaybettirme kararları şahsidir ve kişinin eş ve çocuklarına tesir etmez⁵¹¹. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, taraf olan devletlere Sözleşmenin 7. maddesinde⁵¹² sayılan sebepler nedeniyle vatandaşlığı sona eren kişilerin çocuklarının da bu karardan etkilenmelerine karar verme yetkisi tanımıştır⁵¹³. 5901 sayılı TVK ise AVS’de belirtilen durumu kabul etmeyerek kaybettirme kararının sonuçlarının kapsamını son derece sınırlı tutup sadece kişi açısından geçerli olduğu ve ilgilinin eşi ve çocuklarını kapsamadığını belirtmiştir.

⁵¹⁰ Doğan, 158; Erdem, 266-267.

⁵¹¹ Nomer, 144-145; Turhan/Tanrıbilir, 146; Doğan, 157; Güngör, *Tabiiyet*, 205; Erdem, 267.

⁵¹² AVS 7. Madde – *Kanunen (ex lege) ya da Taraf Devletin kararıyla vatandaşlığın kaybı*

1. Taraf Devlet kendi iç hukukunda aşağıdaki istisnâî haller dışında kanunen ya da Taraf Devletin kararıyla vatandaşlığın kaybı hakkında hükümler koyamaz:

a. başka bir vatandaşlığın gönüllü olarak kazanılması;
b. başvurana yüklenebilecek herhangi bir ilgili olgu hakkında bilgi gizleme, yanlış bilgi verme veya hileli davranış yoluyla Taraf Devletin vatandaşlığını kazanmak;
c. yabancı bir silahlı kuvvetlerinde gönüllü hizmette bulunmak;
d. Taraf Devletin önemli menfaatlerine ciddi surette zarar veren fiillerde bulunmak;
e. Taraf Devlet ile yurtdışında hukuken ikamet etmekte olan vatandaş arasındaki gerçek bağ eksikliği;
f. çocuğun küçüklüğü sırasında kabul edilen, Taraf Devletin vatandaşlığının kanunen (ex lege) kazanımına yol açan iç hukuk tarafından düzenlenen önkoşulların tamamlanamayacak olması;
g. çocuğun, kendisini evlat edinen ebeveynlerin birinin veya ikisinin de yabancı vatandaşlığını kazanması veya buna sahip olması durumunda, çocuğun evlat edinmesi.

2. 1. paragrafın c ve d bentlerince kapsanan olaylar dışında, Taraf Devlet, vatandaşlığı kaybeden ebeveynlere sahip çocuğun vatandaşlığının kaybını düzenleyebilir. Ancak ebeveynlerinden birisi bu vatandaşlığa sahipse çocuk bu vatandaşlığı kaybetmez.

3. Eğer ilgili kişi bu maddenin 1. ve 2. paragraf hükümleri nedeniyle vatansız kalacaksa Taraf Devlet bu hükümler altındaki vatandaşlığın kaybını sağlayamaz; bu maddenin 1. paragrafının b. Bendinde anılan olaylar istisnadır.

⁵¹³ Tanrıbilir, *Tasarı*, 50.

2.7.2. Mali Sonuçlar

Hakkında kaybettirme kararı verilen kişinin Türkiye’de mallarının bulunması durumunda bu malların akıbetinin ne olacağı, malların tasfiye edilip edilmeyeceği ile ilgili TVK’da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle herhangi bir yabancı Türkiye’de hangi mali haklara ve kısıtlamalara tabi ise hakkında kaybettirme kararı verilen kişinin hakları ve tabi olduğu sınırlamalar da aynı olacaktır⁵¹⁴.

403 sayılı mülga TVK’da kaybettirmenin mali sonuçlarına ilişkin geçici madde 4 kapsamında⁵¹⁵ düzenleme mevcuttu. Tasfiyeye ilişkin hükümler içeren geçici madde 403 sayılı kanuna 1981 yılında sonradan eklenen ve 1992 yılında kaldırılan “g”⁵¹⁶ fıkrası uyarınca Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişileri kapsıyordu. Geçici hükme göre, hakkında “g” fıkrası uyarınca kaybettirme kararı verilen kişinin malları Hazine tarafından tasfiye ediliyor ve bu malların bedelleri milli bir bankada tutularak hak sahibine iade ediliyordu. 403 sayılı mülga TVK’nın 25/g. maddesi dışında diğer fıkra hükümlerine göre kaybettirme kararı verilmesi halinde Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişinin mallarının tasfiyesine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmuyordu⁵¹⁷.

5901 sayılı TVK’da kaybettirmenin mali sonuçları düzenlenmemiş olduğu için bu hususta genel hükümlere bakılması gerekmektedir. Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişi, kararın Resmî Gazetede yayımlanmasıyla birlikte yabancı statüsüne geçeceği için taşınmazlar açısından 2644 sayılı Tapu Kanunu⁵¹⁸ hükümlerine tabi olacaktır⁵¹⁹. Yabancı statüsüne geçen kişinin gayrimenkullerinin yüzölçümü ve bulunduğu yer ilgili

⁵¹⁴ Doğan, 158; Doğan/Odabaşı, 187.

⁵¹⁵ 403 sayılı mülga TVK geçici madde 4; “403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25. maddesinin (g) bendi uyarınca haklarında Türk vatandaşlığını kaybettirme işlemi yapılan ve bu nedenle aynı kanunun 35. maddesi gereğince Türkiye’de bulunan ve hazinece tasfiye edilen malları veya bu malların milli bir bankada adlarına açılan hesabına yatırılmış olan bedelleri hak sahiplerine iade edilir.”

⁵¹⁶ 403 sayılı mülga TVK madde 25/g; “Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadi veya mali güvenliği aleyhinde faaliyette bulunan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da/ her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkan ve hakkında Türkiye’de bu nedenle kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde, Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyenler.”

⁵¹⁷ Vatandaşlıktan ıskat edilenlerin mülkiyet ve miras hakları ile ilgili detaylı çalışma için bkz. Tuğrul Arat, "Türk Vatandaşlığından ıskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları." (Iskat), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 31(1), 1974, 279-360.

⁵¹⁸ RG:29.12.1934-2892.

⁵¹⁹ Alper Çağrı Yılmaz, "6302 Sayılı Kanun Hükümleri Uyarınca Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Edinimi." (Taşınmaz), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 17 (2), 2013, 1097.

kişi açısından önem taşımaktadır. İlgilinin sahip olduğu gayrimenkuller yüzölçümü ve bulunduğu yer itibarıyla yabancıların sahip olabileceği türden ise tasfiye işleminden bahsetme ihtimali yoktur. Kişinin sahip olduğu gayrimenkullerin, yasada belirtilen sınırları aşıyor olması halinde ise tasfiye işlemi yapılması gerekecektir⁵²⁰. Yabancıların edinebileceği gayrimenkullerin miktarı⁵²¹ ve bu gayrimenkullerin bulunabileceği alanlar⁵²² kanunda belirtilmiştir. Kanunun 35/3. maddesi⁵²³ uyarınca, bu sınırlamalar ile ilgili Cumhurbaşkanı'na belirli şartlarda takdir hakkı tanımıştır.

Kişi, kaybettirme kararı sonrası mülkiyetinde bulunan taşınmazları Kanunun 35. maddesinde bahsedilen herhangi bir şekilde edinmemiş olacağı için Kanunun 35/6. maddesi⁵²⁴ uyarınca tasfiye işlemleri yapılması gerekmektedir. Kanuna göre ilgiliye Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından tasfiye için bir yılı geçmeyen süre verilecektir. Bu sürede kişinin taşınmazlarını satıp nakde çevirme, ailesine veya üçüncü bir kişiye bağışlayabilme ya da terkin edebilme imkânları bulunmaktadır. Kişi bu sürede taşınmazlarını tasfiye etmezse tasfiye işlemi Bakanlık tarafından gerçekleştirilerek bu malların bedelleri hak sahiplerine ödenmek suretiyle tasfiye işlemleri tamamlanmaktadır. Tasfiye işlemi, kaybettirme kararının doğurduğu bir sonucu olmayıp aksine kişinin yabancı olmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.⁵²⁵

⁵²⁰ Doğan, 158.

⁵²¹ Tapu Kanunu madde 35/1: “Kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla, uluslararası ikili ilişkiler yönünden ve ülke menfaatlerinin gerektirdiği hallerde Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen ülkelerin vatandaşı olan yabancı uyruklu gerçek kişiler Türkiye’de taşınmaz ve sınırlı ayni hak edinebilirler. Yabancı uyruklu gerçek kişilerin edindikleri taşınmazlar ile bağımsız ve sürekli nitelikteki sınırlı ayni hakların toplam alanı, özel mülkiyete konu ilçe yüz ölçümünün yüzde onunu ve kişi başına ülke genelinde otuz hektarı geçemez. Cumhurbaşkanı kişi başına ülke genelinde edinilebilecek miktarı iki katına kadar artırmaya yetkilidir.”

⁵²² Tapu Kanunu madde 35/2: “Yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri ancak özel kanun hükümleri çerçevesinde taşınmaz ve sınırlı ayni hak edinebilirler. Bu ticaret şirketleri dışındakiler taşınmaz edinemez ve lehlerine sınırlı ayni hak tesis edilemez. Bu ticaret şirketleri ile yabancı uyruklu gerçek kişiler lehine taşınmaz rehni tesisinde bu maddede yer alan sınırlamalar uygulanmaz.”

⁵²³ Tapu Kanunu madde 35/3: “Cumhurbaşkanı, ülke menfaatlerinin gerektiği hallerde yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin taşınmaz ve sınırlı ayni hak edinimlerini; ülke, kişi, coğrafi bölge, süre, sayı, oran, tür, nitelik, yüzölçüm ve miktar olarak belirleyebilir, sınırlandırabilir, kısmen veya tamamen durdurabilir veya yasaklayabilir.”

⁵²⁴ Tapu Kanunu madde 35/6: “Bu madde hükümlerine aykırı olarak edinilen, edinim amacına aykırı kullanıldığı ilgili Bakanlık ve idarelerce tespit edilen, süresi içinde ilgili Bakanlığa başvurulmayan veya süresi içinde projeleri gerçekleştirilmeyenler ile bu maddenin birinci fıkrası kapsamındaki sınırlamalar dışında miras yoluyla edinilen taşınmazlar ve sınırlı ayni haklar, Maliye Bakanlığınca verilecek bir yılı geçmeyen süre içinde maliki tarafından tasfiye edilmediği takdirde tasfiye edilerek bedele çevrilir ve bedeli hak sahibine ödenir.”

⁵²⁵ Doğan, 159.

2.7.3. Ülkeye Gelebilme

Haklarında kaybettirme kararı verilen kişilerin mallarının tasfiyesinde olduğu gibi ülkeye gelebilmeleri ile ilgili de TVK'da ya da Yönetmelikte ayrı bir düzenleme mevcut değildir. Kaybettirme kararının Resmî Gazete'de ilan edilmesi ile birlikte kişi yabancı statüsüne geçeceği için Türkiye'de bulunması, Türkiye'ye girebilmesi açısından herhangi bir yabancının tabi kılınarak Pasaport Kanunu⁵²⁶ (PasK) ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) hükümlerine göre ülkeye giriş-çıkış yapabileceklerdir⁵²⁷.

2.7.4. Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanma

Devletler, münhasır yetkisini kullanarak çeşitli nedenlerle vatandaşlıklarını kaybeden veya ayrıldıkları devlet vatandaşlığını tekrar kazanmak isteyen eski vatandaşlarının yeniden vatandaşlık kazanabilmeleri için kolaylık sağlayan düzenlemeler yapmaktadır. Eskiden vatandaş olan kişiler de topluma uyum sağlama noktasında güçlük yaşamadan topluma entegre olabilmektedir⁵²⁸. Yeniden vatandaşlığı kazanma, daha önce Türk vatandaşı olup da vatandaşlığını herhangi bir şekilde kaybetmiş kişilerin yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilen yabancılara kıyasla daha kolay yoldan vatandaşlık kazanabilmelerine imkân sağlayan bir düzenlemedir⁵²⁹. Kanunnameye yeniden vatandaşlığa alınma ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamakla birlikte, mülga 1312 sayılı TVK'nın 14. maddesinde⁵³⁰ ve mülga 403 sayılı TVK'nın 8. maddesinde⁵³¹ yeniden Türk vatandaşlığının kazanılması hali düzenlenmişti⁵³².

⁵²⁶ RG:24.7.1950-7564.

⁵²⁷ Doğan, 159; Doğan/Odabaşı, 188.

⁵²⁸ Rıfat Erten, "Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması", (Yeni) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 70, 2022, 900; İlyas Gölcüklü, "Güncel Gelişmeler Işığında Yatırım Yoluyla Türk Vatandaşlığının Kazanılması: Problemler ve Çözüm Önerileri", *Public and Private International Law Bulletin*, Sayı 40 (1), 2020, 130.

⁵²⁹ Doğan, 78; Erdem, 148.

⁵³⁰ Mülga 1312 sayılı TVK'nın 14. maddesi "Hükümetin müsaadesi mahsusasile ecnebi bir devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti karar ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince ıskat edilmiş olanların evlâtları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti karar ile iktisap edebilirler."

⁵³¹ Mülga 403 sayılı TVK'nın 8. maddesi; "Bu Kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanlardan; 19 uncu madde uyarınca yabancı erkeklerle evlenmek ve kocasının uyrukluğunu seçmek suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden ve 13 üncü maddede öngörülen süreyi geçiren kadınlar ile 20 inci madde

Kaybettirme kararı ve yeniden Türk vatandaşlığına alınma kararı, genel itibari ile idari bir işlemdir ve idari işlemin nasıl tesis edileceğine yönelik önceden belirlenmiş emredici hükümlerin bulunmadığı durumlarda yetkili idarelerin takdir hakkının bulunduğu kabul edilmektedir⁵³³. Dolayısıyla Türk vatandaşlığının yeniden kazanılması durumlarında da şartların tamamı oluşmuş olsa dahi yetkili makamların takdir hakkı bulunmaktadır. 5901 sayılı TVK’da Türk Vatandaşlığının yeniden kazanılması hali düzenlenmiştir⁵³⁴. TVK’da Türk vatandaşlığının kazanılması, asli ve sonradan kazanma olarak iki ayrı başlık altında yer almaktadır⁵³⁵. Herhangi bir sebeple Türk vatandaşlığını kaybedenlerin tekrar Türk vatandaşlığını kazanmasına imkân sağlayan durumlar da sonradan kazanma başlığı altında düzenlenmiştir. TVK’nın gerekçesinde atıf yaptığı Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’nin 9. maddesinde⁵³⁶ de yeniden vatandaşlığa alınma ile ilgili düzenleme mevcuttur. Kanun koyucu, yeniden Türk vatandaşlığını kazanacak olan kişilerle ilgili vatandaşlığı kaybetme nedenleri açısından bir ayırım yapmıştır. Buna göre, Devlet ile vatandaş arasında bulunan sadakat yükümlülüğüne aykırı davrandığından bahisle vatandaşlığını kaybedenler açısından ikamet şartlı (TVK m.14), bunun dışında kalan nedenlerden dolayı vatandaşlığını kaybedenler açısından ise ikamet şartı olmaksızın (TVK m.43) yeniden vatandaşlığı kazanma hallerini kabul etmiştir⁵³⁷. Türk vatandaşlığının kanunun öngördüğü belirli şartlarla tekrar kazanılması hali 5901 sayılı TVK’nın 14. maddesi kapsamında “*Türk Vatandaşlığının İkamet Şartına Bağlı Olarak Yeniden Kazanılması*” başlığı altında ve aynı Kanunun 43. maddesi kapsamında “*Türk Vatandaşlığını Kaybedenler veya Vatandaşlıktan Iskat Edilenler*” başlığı altında düzenlenmiştir. Türk vatandaşlığının Türkiye’de ikamet şartına bağlı olarak yeniden

uyarınca izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkanlar İçişleri Bakanlığınca, 25 inci madde uyarınca Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettiklerine karar verilenler ise Bakanlar Kurulu kararıyla, ikamet şartı aranmaksızın, yeniden vatandaşlığa alınabilir.”

⁵³² Erten, Yeni, 906.

⁵³³ Sinan Seçkin, Gül Üstün, “İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Mehmet Akif Aydın’a Armağan, Sayı 21 (2), 2015, 511; Turgut Tan, “Sınav ve Juri Değerlendirmelerinin Yargısal Denetimi”, (Juri), *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 51 (1-4), 1996, 413.

⁵³⁴ Tanrıbilir, *İrade*, 157; Cemre Tuysuz, “Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi.” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 13 (1), 2022, 50.

⁵³⁵ Şeniz Anbarlı Bozatay, “5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na Göre Türk Vatandaşlığının Kazanılması.”, (Kazanılma), *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı 8(2), 2010, 180.

⁵³⁶ AVS 9: “*Her Taraf Devlet, hukuken ve mutaden kendi topraklarında ikamet eden eski vatandaşlarının yeniden vatandaşlığa alınmalarına getirilen kendi iç hukukundaki koşullar altında ve vatandaşlığa yeniden alınma olaylarında kolaylık sağlar.*”

⁵³⁷ Doğan, 78.

kazanılması ve Türk vatandaşlığını kaybedenler veya vatandaşlıktan ıskat edilenlerin Türkiye’de ikamet etme şartı aranmaksızın Bakanlık kararı ile yeniden Türk vatandaşlığına alınabilme hallerinin detayına geçmeden önce her iki madde metninde de ortak olarak bulunan “*millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek hal*” kavramının açıklanması içeriğin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

2.7.4.1. Milli Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Hal Kavramı

5901 sayılı TVK’nın 11/1-g maddesinde⁵³⁸ yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması şartları arasında kişinin milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından Türk vatandaşlığını kazanmaya engel teşkil edecek halinin bulunmaması şartı aranmaktadır⁵³⁹. “Millî güvenlik” ve “kamu düzeni” TVK’da bazı durumlarda birlikte aranırken bazı durumlarda ise TVK sadece “millî güvenlik” şartını aramıştır. Milli güvenlik ve kamu düzeni şartı, TBMM’ye sunulan kanun tasarısının ilk hâlinde⁵⁴⁰ birlikte aranırken Komisyonunda yapılan görüşmeler neticesinde “kamu düzeni” kavramı bazı maddeler (madde 13,14 ve 43) açısından kanun metninden çıkarılmıştır⁵⁴¹. Kanunlaştırma çalışmaları devam ederken diğer maddeler ile oluşan bu farklılığın giderilmesi için verilen değişiklik önergesi reddedilmiş; önergeye verilen ret cevabında⁵⁴², Türk vatandaşlığını ilk kez kazananlar açısından her iki şartın birlikte aranacağı, yeniden kazanımlarda ise “kamu düzeni” şartına gerek olmadığı ifade edilmiştir⁵⁴³. 403 sayılı mülga TVK’nın yürürlükte olduğu dönemde vatandaşlığın geri kazanılması şartları arasında milli güvenlik bakımından engel teşkil eden bir halin bulunmaması şartı doğrudan bulunmuyordu. 403 sayılı Kanunun geçici ek 1.

⁵³⁸ Maddenin gerekçesi “*Bu şartın konulması ile milli güvenlik bakımından tehlike teşkil eden ve milli menfaatler ve ülke bütünlüğü aleyhine faaliyet gösterenlerle bu faaliyetleri destekleyenlerin, bu gibi kişi veya kuruluşlarla ilişki içerisinde bulunanların ve herhangi bir isyan, sabotaj, casusluk, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, evrakta sahtecilik gibi kamu düzenini bozan faaliyetlerde bulunanların Türk vatandaşlığını kazanmaları engellenmektedir.*” şeklindedir.

⁵³⁹ Aybay/ Özbek/Perçin, 227; Nomer, 87; Doğan, 68; Güngör, *Tabiiyet*, 97; Erdem, 135; Neşe Baran Çelik, “Güncel Gelişmeler Işığında Türk Vatandaşlığının İstisnai Haller Kapsamında Kazanılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 130, 2017, 407.

⁵⁴⁰ Tasarı ve gerekçe için bkz. “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/458)” <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c045/tbmm23045095ss0090.pdf> (30.11.2022).

⁵⁴¹ Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması Yollarında Aranılan Ortak Şart: Millî Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Bir Hâli Bulunmamak”. (Millî Güvenlik), *Public and Private International Law Bulletin*, Sayı 40, 2020, 1355.

⁵⁴² Tutanaklar için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/ham/b09501h.htm> (10.01.2023).

⁵⁴³ Doğan, 79.

maddesindeki⁵⁴⁴ “vatandaşlığa alınmalarında sakınca görülmemesi” ifadesi dolaylı olarak milli güvenlik bakımından engel teşkil eden bir halin bulunmamasını ifade ediyordu. Her ne kadar kanun metninde milli güvenlik bakımından engel teşkil eden bir halin bulunmaması doğrudan yer almasa da genellikle idare bu şartı kendi aldığı kararlar ile uyguluyor ya da yargı kararlarında bu şarta bağlı kararlar veriliyordu. 403 sayılı mülga TVK’nın yürürlükte olduğu dönemde İçişleri Bakanlığı TVK’nın uygulanmasına ilişkin “Sakıncalı Deyiminin Kapsamına İlişkin Uygulama Protokolü” adında yönerge çıkararak yeniden Türk vatandaşlığına alınma ile ilgili talepleri, yönerge kapsamında değerlendirmekteydi⁵⁴⁵. Yönergeye dayalı verilen ret kararlarına karşı Danıştay, Yönergeye dayalı verilen bazı kararları iptal ederken, çoğunlukla yetkili makam tarafından verilen ret kararlarını⁵⁴⁶ “Devletin genel güvenliği ve siyasi çıkarları” gerekçesi ile onamıştır⁵⁴⁷.

5901 sayılı Kanunda “kamu düzeni” tek başına bir kriter olmamış ve bu şartın yanında “milli güvenlik” şartı da aranmıştır; ancak “milli güvenlik” şartının tek başına arandığı hususlar mevcuttur⁵⁴⁸. Kanunda bu şekilde bir ayırım olmasından hareketle, bu iki kavram her ne kadar kamu yararı başlığı altında asayiş, sağlık ve ahlak gibi kategorileri arasında yer alsada da tam olarak birbirlerinin yerine kullanılabilecek kavramlar olmadığı anlaşılmaktadır⁵⁴⁹. Milli güvenlik tanımı, mülga 2945 sayılı Milli

⁵⁴⁴ 403 sayılı mülga TVK’nın geçici ek 1. maddesi “1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre vatandaşlıktan iskat edilmiş, doğuştan Türk vatandaşı olan kişilerin bu Kanunun yürürlük tarihinden başlayarak 2 yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek isteğinde bulunmaları ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmemesi halinde haklarında 403 sayılı Kanunun 8 inci maddesini uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.”

⁵⁴⁵ Aybay/ Özbek/Perçin, 121.

⁵⁴⁶ Danıştay 10. Dairesi, 29.03.2016 tarih, E. 2013/3739, K. 2016/1743 sayılı kararında; “... davacı hakkında yapılan inceleme ve araştırma sonunda, davacı hakkındaki geçmiş kayıtların değerlendirilmesi üzerine kamu düzenini bozucu nitelikte, terör örgütü ve bir başka ülke istihbaratı ile bağlantılı faaliyetlerde bulunduğu tespit sebebiyle başvurunun reddedildiği görülmektedir. Bu durumda, Türk vatandaşlığına kabul etme konusunun Devletin hükümlerlik yetkisine ilişkin olduğu gözetildiğinde, davalı idarece takdir yetkisi çerçevesinde davacı hakkındaki geçmiş kayıtların değerlendirilmesi sonucu tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık, işlemin iptali yolundaki İdare Mahkemesi kararında ise hukuki isabet bulunmaktadır.” <https://karararama.danistay.gov.tr/> (14/02/2023).

⁵⁴⁷ Doğan, 68-69.

⁵⁴⁸ Erkan, *Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni*, 25.

⁵⁴⁹ Aziz Çelik, “Milli Güvenlik Gerekçeli Grev Ertelemeleri.”, (Grev), *Çalışma ve Toplum*, Sayı 3 (18), 2008, 92-93; Kemal Gözler, *İdare Hukuku Cilt II*, (İdare-II), 1. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa 2003, 422-423; İbrahim Özden Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, 6. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara 2002, 135; Ali Özdemir, “Kamu Düzeni ve Kamu Güvenliği Kavramlarına Analitik Bir Yaklaşım(Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği).” (Gösteri), *International Journal of Legal Progress*, 2(2), 2016, 82-83.

Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nun⁵⁵⁰ 2/a. maddesinde “*Tanımlar*” başlığı altında “*Milli Güvenlik; Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını ifade eder*” şeklinde yapılmıştır. Bu tanımdan hareketle Mili Güvenlik Kurulu da kanunda belirtilen amaç doğrultusunda milli güvenliğin sağlanması noktasında yürütme organına görüşlerini bildirmek üzere görev yapmıştır⁵⁵¹. Mülga 2945 sayılı Kanunda yapılan milli güvenlik tanımı, aynı şekilde 6 numaralı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde⁵⁵² yapılmıştır⁵⁵³. Milli güvenlik kavramı kapsam ve sonuçları itibariyle kamu düzeni kavramından daha kapsamlı ve çok boyutludur⁵⁵⁴. Kararnamenin 2. maddesindeki tanımdan anlaşılabacağı üzere milli güvenlik, devletin varlık ve bütünlüğünü ortaya koyan ekonomik, siyasi ve sosyal alanların korunmasıyla doğrudan ilgilidir⁵⁵⁵.

⁵⁵⁰ RG:11.11.1983-18218. Bu Kanun 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 39. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

⁵⁵¹ Tayfun Akgüner, 1961 *Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu*, (Anayasa), İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 12, İstanbul 1983, 188.

⁵⁵² RG:15.07.2018-30479.

⁵⁵³ Ersin Bayra, "Hak ve Özgürlükleri Sınırlandıran Kavramların Tasnifi ve Derecelendirmesi-II: Milli Güvenlik", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 8 (1), 2021, 12.

⁵⁵⁴ Akgüner, Anayasa, 83.

⁵⁵⁵ Rona Aybay, "Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu", (Milli Güvenlik), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 33 (01), 1978, 60; Mehmet Emin Akgül, "İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 61 (1), 2012, 15; Akgüner, Anayasa, 96; Tayfun Akgüner, "Milli Güvenlik Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler", (Milli Güvenlik), *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Sayı 6 (1-3), 2011, 13; Ugur Arslan, "Milli Güvenlik Kavramı ve Kavramın Türkiye'de Hukuksallaşması Süreci", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 5 (1), 2022, 189; Sadi Çaycı, "Türkiye'nin Milli Güvenliği." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 65 (4), 2016, 3328; Fatma Elif Çelik, "Evlenme Yolu ile Türk Vatandaşı Olma Taleplerinden Doğan Uyuşmazlıklara İlişkin Yargılamalarda Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Kısıtası.", (Kıstas), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 49, Ocak 2022, 398; Şenol Çınar, *Kamu Düzeninin Sağlanmasında İç Güvenlik İstihbaratının Önemi*, (Yüksek Lisans Tezi), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2014, 13; Mustafa Erkan, "Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında 'Milli Güvenlik' ve 'Kamu Düzeni' Kavramlarının İncelenmesi", (Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni), Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz ve Lale Ayhan İzmirli (editörler), *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler Sempozyumu*, 2019, 20; Mehmet Güneş, "Kamu Özgürlüklerinin Sınırlanmasında Kamu Güvenliği Gerekçesinin Hukukiliği." (Özgürlük), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 27 (3), 2019, 441; Bulut Gürpınar, "1982 Anayasası'na Göre Milli Güvenlik Kavramı", *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 1982, 125; Özge Okay, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, 71-72; Özdemir, *Gösteri*, 84; Hasarı Tunç, Ayhan Döner, "MGK ve Milli Güvenlik Kavramı." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Sayı 1 (1), 1998, 3.

*Erkan'a göre*⁵⁵⁶:

- 1- *Kamu düzeni ve milli güvenlik kavramları zamana, ülkeye ve konuya göre değişken kavramlar olduğundan muğlaktır.*
- 2- *İçlerinin doldurulmasında idarenin takdir yetkisi mevcuttur.*
- 3- *İdarenin takdir yetkisinin kaynağı kavramların belirsiz olmasıdır.*
- 4- *Kamu düzeni halkın günlük yaşantısı ile ilgili olup genellikle yerel ve geçici niteliktedir.*
- 5- *Kamu düzeni kolluk faaliyetleri ile ilgilidir.*
- 6- *Milli güvenliği bozucu hususlar ise devletin varlığına ve işleyişine yönelik olup, genellikle uzun sürelidir.*

Anayasanın 66/2. maddesi, vatandaşlığın kazanılması veya kaybında kanunilik ilkesinin benimsendiğini göstermektedir⁵⁵⁷. Kanunilik ilkesinden anlaşılması gereken, vatandaşlığın kazanılması ya da kaybı ile ilgili tüm detayların kanunda yer alması demek değil; vatandaşlığın kazanılması ya da kaybına ilişkin yapılacak işlemlerin hukuki bir dayanağının olması, yani anayasaya ve kanuna aykırı olmamak şartıyla bu hususların ikincil mevzuat ile de düzenlenebileceğidir⁵⁵⁸. 5901 sayılı TVK'da milli güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili somut bir detay bulunmadığı için kanun koyucu bu kavramların somutlaştırılması amacıyla ikincil kaynak olarak 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 72/5. maddesini⁵⁵⁹ kabul

⁵⁵⁶ Çınar, 5; Mustafa Erkan, Mustafa Yaşar Demircioğlu, "Ülke Derecelendirmesinin Ekonomik Kamu Düzeni Üzerindeki Etkisi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1 (1), 2010, 113; Erkan, *Millî Güvenlik ve Kamu Düzeni*, 24; Güneş, *Özgürlük*, 442.

⁵⁵⁷ Tanrıbilir, *Hazırlanma*, 41; Aslı Canyaş Bayata, "Hukuki Şartlar Oluşmadan Verilmiş Olan Türk Vatandaşlığı Kazanma Kararının Geri Alınmasında Süre Sorunu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı 114, 2014, 348; Erten, *Tasarı*, 44; Rifat Erten, "Evliliğin Butlanının Evlenme Nedeniyle Kazanılan Türk Vatandaşlığına Etkisi Hususunda Değerlendirmeler." (Evlilik), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 5 (19), 2014, 267; Bilgin Tiryakioğlu, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısına Göre Vatandaşlığın Yetkili Makam Kararıyla Kazanılması", *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu*, 2008, 79.

⁵⁵⁸ Mustafa Erkan, "Türk Vatandaşlığı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 72/5. Maddesinin Kanunilik İlkesi ve Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Bağlamında Değerlendirilmesi.", (HAGB), *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, Sayı (14)175-176, 330.

⁵⁵⁹ Yönetmeliğin 72/5. maddesine göre; "İlgili kurumlarca yapılan araştırma sonucunda Anayasa ile kurulu devlet düzenini yıkmaya yolunda faaliyette bulunduğu, bu faaliyetlerde bulunanlarla işbirliği yaptığı veya bunları maddi olarak desteklediği, Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne karşı yurt içinde veya dışında, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarla ilgili faaliyetlerde bulunduğu, isyan, casusluk ve vatana ihanet suçlarına katıldığı, silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı, insan kaçakçılığı ve insan ticareti yaptığı veya bunlarla ilişki içerisinde bulunduğu tespit edilenler ile taksirli suçlar hariç olmak üzere ertelenmiş, zamanaşımına uğramış, hükmün açıklanması geriye bırakılmış, paraya çevrilmiş veya affa uğramış olsa dahi, altı aydan fazla hapis cezası alanlar Türk vatandaşlığını kazanamaz."

etmiştir. Yönetmelikte sayılan hallerin milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil eden hallerin çerçevesini çizdiği kabul edilmelidir; çünkü belirtilen faaliyetlerin tespiti halinde başvuru yapan yabancıların Türk vatandaşlığını kazanamayacağı belirtilmektedir. Yönetmeliğin 72/5. maddesindeki ifadede milli güvenlik ve kamu düzeni arasındaki farklılık tam anlaşılmamakla birlikte, maddede ifade edilen anayasa ile kurulu devlet düzenini yıkma, bu faaliyetleri destekleme, ülkeye karşı 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren eylemlerde bulunma, isyan, casusluk, vatana ihanet gibi suçları işleme, silah kaçakçılığı yapma, insan ticareti yapma, insan kaçakçılığı yapma kısmının milli güvenlikle ilgili olduğu diğer kısmın ise kamu düzeni ile ilgili olduğu doktrinde ifade edilmektedir⁵⁶⁰. Maddenin ilk kısmında milli güvenlik kavramı ile ilgili hususlar açısından suç türleri, maddenin diğer kısmında kamu düzeni ile ilgili olan hususlar açısından ise hapis cezalarının süreleri dikkate alınmıştır.

Yönetmeliğin 72/5. maddesi kapsamında idarenin takdir hakkı olup olmadığı hususu tartışmalı olmakla birlikte, yetkili makamın takdir hakkının olduğuna ilişkin bir ifade madde lafzında yer almamaktadır. Yönetmelik metninde olmayan bir durumun tespit edilmesi halinde idare, tespit edilen durumun milli güvenlik veya kamu düzeni şartlarına uymadığına ilişkin bir irade açıklaması yapamayacaktır; çünkü yönetmelikten çıkan anlam gereği yetkili makamın bu durumda takdir hakkı bulunmamaktadır⁵⁶¹. Ayrıca, maddede belirtilen durumları tespit edecek birimlerin neler olduğunun açıkça belirtilmemesi halidir. Yönetmeliğin geneline bakıldığında söz konusu tespitleri yapacak olan birimler Yönetmeliğin 35. maddesi uyarınca Emniyet Genel Müdürlüğü ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Müsteşarlığı'dır. Yargı kararlarına konu olan bu husus ile ilgili yargı birimleri somut olayın özelliklerine göre kişinin milli güvenlik ve kamu düzeni açısından engel teşkil eden bir halinin olup olmadığına karar vermektedir.⁵⁶²

⁵⁶⁰ Erten, *Milli Güvenlik*,1359.

⁵⁶¹ Erten, *Milli Güvenlik*,1360.

⁵⁶² Konu ile ilgili içtihatlar için bkz. <https://karararama.danistay.gov.tr/> (15.02.2023).

1- Danıştay 10. Daire, 13/10/2015 tarih, 2012/5540 E, 2015/4312 K.) “... Bununla birlikte davalı idare tarafından davacının, kamu düzeni ve milli güvenlik açısından tutarlı davranışlar sergilemediği ileri sürülmekte ise de, söz konusu durumun soyut kaldığı, somut bir takım bilgi ve belgeler ile ortaya konulmadığı; öte yandan, davacının evlendiği tarihten sonra evlilik birliği ile bağdaşmayacak herhangi faaliyetinin veya suç kaydının bulunmadığı anlaşıldığından, davacının Türk vatandaşlığına alınmamasına yönelik tesis olunan dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir.”

“... Dava dosyasının incelenmesinden, Azerbaycan uyruklu olan ve 20/10/2007 tarihinde Türk vatandaşıyla evlenen davacının, evlenme yoluyla Türk vatandaşlığına alınma talebiyle yaptığı başvuru üzerine, davacı hakkında İl Emniyet Müdürlüğünce yapılan inceleme ve araştırmalar sonucu, 1958

doğumlu olan davacının, 5/11/2007 tarihinden 1/5/2011 tarihine kadar geçerli ikamet tezkeresi aldığı, adreste yapılan araştırmada, davacının yalnız yaşadığı, çevresince tanınmasına karşın Türk vatandaşı eşin çevre ve muhtarlıkça tanınmadığı, Belediyece yapılan yardımlarla geçindiği, Türk Vatandaşı eşin, bir doktorun yazlığında bulunan tek odalı kulübede yaz kış (24 saat) esasına göre bekçi ve bahçıvan olarak çalıştığı ve yaşadığı, iş sahibince yabancı kadın ile evliliğin bilinmediği, davacıya ait herhangi bir eşyanın kulübede bulunmadığı, davacının evlilik öncesi fuhuş yaparak geçimini sürdürdüğü, Türk vatandaşı eşin beyanlarından, söz konusu evlilikten pişman olmakla birlikte vicdani kaygılarla evliliğini sürdürdüğünün anlaşıldığı, netice olarak aile birlikteliğinin bulunmadığı tespitlerine yer verilerek davacının evlilik gerekçesiyle Türk vatandaşlığını kazanmasının uygun olmayacağı yolunda kanaat bildirildiği; yine, davacı ve eşi ile yapılan 4/3/2011 tarihli mülakat ve söz konusu emniyet değerlendirmesi de dikkate alınarak hazırlanan komisyon raporunda da, eşlerin birlikte yaşamadıkları, evliliğin Türk aile yapısı, gelenek ve göreneklerine uygun olmadığından bahisle davacının 5901 sayılı Kanun'un 16.maddesinde yer alan şartları taşımadığı yolunda kanaat bildirildiği; idarece de, aile birliği ile bağdaşmayacak faaliyette bulunma ve aile birliği içerisinde yaşamama sebebiyle davacı başvurusunun 5901 sayılı Kanun'un 16.maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde yazılı şartları taşımadığından bahisle başvurunun reddi yönünde işlem tesis edildiği, bu işlemin iptali istemiyle bakılan davanın açıldığı anlaşılmaktadır.

Bakılan uyuşmazlıkta, davacının, 20/10/2007 tarihinde resmi nikahla Türk vatandaşı ile evlendiği ve evliliğinin başvuru tarihi itibarıyla devam ettiği görülmekle birlikte, tarafların ortak meskenlerinin bulunmadığı, aile birlikteliği içerisinde yaşamadıkları, davacının yaşadığı çevrede Türk vatandaşı eşi gören ve tanıyan olmadığı gibi, Türk vatandaşı eşin bekçi ve bahçıvan olarak sürekli çalıştığı ve yaşadığı evin sahibince de evlilik ve davacı hakkında bilgi sahibi olunmadığı dikkate alındığında, 5901 sayılı Kanun'un 16.maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde yazılı şartları taşımadığı gerekçesiyle Türk vatandaşlığına alınma istemiyle yapılan başvurunun reddi yolunda tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmemiştir.

Bu durumda, davanın reddine karar verilmesi gerekirken, dava konusu işlemin iptali yolunda verilen İdare Mahkemesi kararında hukuka uyarlık bulunmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle, temyiz isteminin kabulüyle, Ankara 15. İdare Mahkemesinin 28/5/2012 tarih ve E.2011/1795, K.2012/779 sayılı kararının BOZULMASINA, yeniden bir karar verilmek üzere dosyanın anılan İdare Mahkemesine gönderilmesine 13/10/2015 tarihinde oy çokluğuyla karar verildi.”

2- Danıştay 10. Daire, 12/12/2013 tarih, 2009/5879 E, 2013/8961 K.) “... Dava; Bakanlar Kurulu'nun 2.2.1998 tarih ve 98/10617 sayılı kararı ile 403 sayılı Yasa'nın 25/ç maddesi gereğince Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığını kaybeden davacının yeniden Türk Vatandaşlığına alınma talebinin reddine ilişkin 3.12.2007 tarih ve 084116 sayılı işlemin iptali istemiyle açılmıştır.

Ankara 8.İdare Mahkemesince; davacının herhangi bir suçtan dolayı yargılanarak hakkında mahkumiyet kararı verildiğine dair dava dosyasına herhangi bir bilgi ve belgenin davalı idarece ibraz edilmemiş olması yanında davacının vatandaşlığa alınmasının kamu düzeni ve milli güvenlik açısından sakınca oluşturacağı yönünde hukuken geçerli herhangi bir bilgi ve belge de sunulmadığı, her ne kadar 403 sayılı Kanun'un 8. maddesinde davalı idareye vatandaşlığa alım konusunda takdir hakkı tanınmış ise de; bu takdir hakkının mutlak anlamda anlaşılmaması gerekmekte olup, dava dosyasındaki mevcut bilgi ve belgelerin, davacının T.C. vatandaşlığına alınmasını engelleyecek nitelikte bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir.”

“... Buna göre, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25/ç maddesi uyarınca vatandaşlığı kaybettirilen davacının yeniden vatandaşlığına alınma talebi Bakanlar Kurulu Kararı sonucunda mümkün olabilmektedir. Diğer bir anlatımla, davalı idarenin, 25 inci madde uyarınca Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettiklerine karar verilenler hakkında vatandaşlığa alınıp alınmayacağı hususunda karar verme yetkisi bulunmamaktadır. Bu itibarla, Bakanlar Kurulu kararıyla 403 sayılı Yasa'nın 25/ç maddesi gereğince Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığını kaybeden davacının yeniden Türk Vatandaşlığına alınma talebinin reddine ilişkin dava konusu işlemde, idari işlemin yetki unsuru yönüyle de hukuka uyarlık bulunmamaktadır. Bu durumda, dava konusu işlemin iptali yolunda verilen temyize konu idare mahkemesi kararında sonucu itibarıyla isabetsizlik görülmemektedir.

Açıklanan nedenlerle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 49. maddesine uygun bulunmayan temyiz isteminin reddine, Ankara 8. İdare Mahkemesinin 25.11.2008 tarih ve E:2008/251, K:2008/1656 sayılı kararının yukarıda belirtilen gerekçeyle ONANMASINA, 12.12.2013 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.”

3- Danıştay 10. Daire, 24/12/2014 tarih, 2010/13831 E, 2014/8135 K.

4- Danıştay 10. Daire, 20/09/2010 tarih, 2010/3296 E, 2010/6497 K.

Tespit yapılacak birimler tarafından yapılacak araştırmalar neticesinde ortaya konulacak olan durumun soyut tespitlere dayanmaması, kişi aısından milli güvenlik ve kamu düzenine aykırı halin somut delillerle desteklenerek ortaya konulması gerekmektedir⁵⁶³.

Yönetmeliğin 72/5. maddesinde eleştiriye konu bir diğer husus ise, ceza süresi kıstasından hareketle bazı durumların milli güvenlik ve kamu düzeni aısından kriter olarak alınması halidir. Yönetmelikte ifade edilen durum, Kanunun ikincil mevzuatla düzenlenmesine izin verdiği alanın fazlasıyla dışında kalmaktadır yani Kanunda bu şekilde ağır bir hüküm yokken yönetmelikte bu şekilde ağır şartlar getirilmesi kanunilik ilkesinin ihlal edildiği gerekçesi aısından doktrinde eleřtirilmiřtir⁵⁶⁴. Son yıllarda ceza hukuku alanında alternatif uyuşmazlık yöntemleri hızla artarken suç işleyen kişilerin tekrardan topluma kazandırılması amacıyla getirilmiş ve kişilere yeni bir imkân sağlanmasını hedefleyen hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesinin yönetmelik kapsamında olması ciddi bir çelişki oluřturmaktadır⁵⁶⁵. Belirtilen durum, kamu düzeni ile ilgili şartlara ilişkin olması nedeniyle TVK'nın 14 ve 43. maddeleri kapsamında yeniden Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen kişiler aısından geçerli değildir. Zira TVK 14 ve 43. maddeler kapsamındaki kişiler aısından sadece milli güvenlik unsurunu dikkate almaktadır⁵⁶⁶.

Yönetmelikle ilgili bir diğer eleştiri konusu ise madde metninde ucu açık, kesin olmayan muğlak ifadelerin kullanılmasıdır. Dikkat edilirse kanun koyucu milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil eden halleri sınırlı sayı kuralına uygun olarak ifade etmemiş, hatta madde gerekçesinde “gibi” ifadesini kullanarak bu kategoriye sokulabilecek eylemlerin arttırılabileceğini ifade etmiştir. Bu noktada milli güvenlik ve kamu güvenliği aısından engel teşkil eden halin kapsamının, belirtildiği üzere, soyut ve muğlak olması nedeniyle bu durumun tespitinin yetkili idarenin takdir hakkı kapsamında değerlendirilmesi de olasıdır⁵⁶⁷. Bu durum vatandaşlıktan çıkarılma şartlarının öngörülebilmesini engellediği için ve keyfi olarak kişilerin vatandaşlıkla

5- Danıştay 10. Daire, 15/10/2010 tarih, 2007/8754 E, 2010/7958 K.

⁵⁶³ Doğan, 70.

⁵⁶⁴ Erkan, HAGB, 334; Erten, *Milli Güvenlik*, 1359.

⁵⁶⁵ Erkan, HAGB, 341.

⁵⁶⁶ Erten, *Milli Güvenlik*, 1365.

⁵⁶⁷ Nagihan Pınar Kumcu, *Türk Vatandaşlık Hukukunda İdari ve Yargısal Başvuru Yolları*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, 109.

ilişkilerinin kesilemeyeceği ilkesine⁵⁶⁸ aykırı olduğu için doktrinde eleştiri konusu yapılmıştır. Vatandaşlığın kaybedilmesi kararları ile ilgili olarak gerek yerel mahkemeler gerekse uluslararası mahkemelerin verdiği kararlar tetkik edildiğinde kararlarda rastlanan en önemli ortak vurgu “*vatandaşlıktan çıkarma kararlarının keyfi olamayacağı*” üzerinedir⁵⁶⁹. İdare tarafından verilen kararın keyfi olmaması halinde mahkemeler, devletlerin takdir yetkisinin bulunduğu ve verilen kararların hukuka aykırı olmadığına dair kararlar⁵⁷⁰ vermektedirler. Sorun olan kısım ise milli güvenlik veya kamu düzeni gibi ifadelerin kanunlar veya hukuki metinler ile somutlaştırılmaması halinde bu gerekçeler kullanılarak verilen kararların keyfiliğe kaçma ihtimali olmasıdır. Bu nedenle Yönetmelikte yer alan ve idarenin keyfi karar almasına neden olabilecek olan ifadelerin Kanunla uyumlu olacak şekilde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.⁵⁷¹

TVK’nın 29. maddesi uyarınca vatandaşlığı kaybettirilen kişilerin, TVK’nın 14. maddesi uyarınca tekrar Türk vatandaşlığını kazanması ihtimalinin uygulamada gerçekleşmesi pek olası değildir. TVK’nın 29. maddesi kapsamında vatandaşlığın kaybettirilmesi açısından yeterli sayılan eylemler hali hazırda TVK’nın 11. maddesinin gerekçesinde ve gerekse Yönetmelik 72/5. maddesinde belirtilen eylemler ile aynı kategoride; yani milli güvenlik bakımından engel teşkil eden hal kapsamında bulunmaktadır. Yönetmeliğin 72/5. maddesi gereği, belirtilen şekilde eylem tespit edilmesi halinde başvuruyu kabul edebilecek makam olan İçişleri Bakanlığı’na kanun koyucu son cümlede “*Türk vatandaşlığına alınmaz*” ifadesi kullanarak takdir hakkı bırakmamaktadır. Dolayısıyla TVK’nın 29. maddesi uyarınca, ülkenin milli güvenliğine

⁵⁶⁸ Turhan/Tanrıbilir, 79; Erdem, 137; Zafer Gören, "Aktif Statü Hakları", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22(3), 2016, 3308; Cansu Büşra Kartal, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 21 (2), 2013, 67-85; Işıl Özkan, "Vatandaşlık Satılabilir Birşey midir?" (Vatandaşlık), *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, Sayı 1(1), 2018, 58-59; Tiryakioğlu, 82; Tunçağıl, 107; Gülser Banu Uslu Yiğit, *Türk Vatandaşlığının İstisnai Yoldan Kazanılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, 40.

⁵⁶⁹ United Nations Human Rights Council Resolution (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi) tarafından verilen örnek kararlar için bkz.

7/10 of 27 March 2008 (A/HRC/RES/7/10)-10/13 of 26 March 2009 (A/HRC/RES/10/13)-13/2 of 24 March 2010 (A/HRC/RES/13/2)-20/4 of 5 July 2012 (A/HRC/RES/20/4)-20/5 of 16 July 2012 (A/HRC/RES/20/5)-26/14 of 26 June 2014 /A/HRC/RES/26/14)-30 June 2016 (A/HRC/RES/32/5), <https://www.un.org/en/> (27.12.2022).

⁵⁷⁰ Örnek kararlar için bkz.

Danıştay 10. Daire, 27.03.2018 tarih 2015/3189 E, 2018/1282 K-Danıştay 10. Daire, 08.05.2017 tarih 2013/3965 E, 2017/2384 K-Danıştay 10. Daire, 29.11.2012 tarih 2012/6224 E, 2012/6192 K.

⁵⁷¹ Erkan, HAGB, 352.

karşı eylemler gerçekleştirdiklerinden bahisle hakkında kaybettirme kararı verilen kişilerin Yönetmelik uyarınca milli güvenlik açısından engel teşkil eden halinin bulunmaması pek olası değildir.

2.7.4.2. Vatandaşlığın İkamet Şartına Bağlı Olmaksızın Yeniden Kazanılması

TVK'nın "*Türk Vatandaşlığını Kaybedenler veya Vatandaşlıktan İskat Edilenler*" başlığı altında yer alan 43. maddesi⁵⁷² uyarınca, Türk vatandaşlığının yeniden kazanılması hallerinden biri düzenlenmiştir⁵⁷³. 403 sayılı mülga TVK'nın ilk halinde 25. maddede kaybettirme kararı için dokuz farklı başlık düzenlenmiş olmasına karşın kanun koyucu, bu maddelerin tamamını TVK'nın 43. maddesi kapsamına dâhil etmeyip yalnızca dört başlık ile ilgili kaybettirme sebeplerini dâhil etmiştir. Buna göre; izin almaksızın kendi istekleri ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar (403 sy kanun 25/a), yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilanı üzerine yurt dışında bulunup da yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler (403 sy kanun 25/ç), sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanuni süre içinde geri dönmeyenler (403 sy kanun 25/d) ve silahlı kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenler (403 sy kanun 25/e) hakkında TVK 43 uyarınca ikamet şartına bağlı olmaksızın İçişleri Bakanlığı tarafından yeniden Türk vatandaşlığına alınma kararı verilebilecektir. Kanun koyucu 403 sayılı mülga TVK'nın aksine, 1312 sayılı mülga TVK'da düzenlenen ıskat sebepleri arasında herhangi bir ayırım yapmayıp tüm ıskat hallerini TVK'nın 43. maddesi kapsamına dâhil etmiştir.

⁵⁷² 5901 sayılı TVK'nın 43. maddesi: "(1) Mülga 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (a), (ç), (d) ve (e) bentleri uyarınca Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan kişiler, başvurmaları halinde, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak kaydıyla, Türkiye'de ikamet etme şartı aranmaksızın Bakanlık kararı ile yeniden Türk vatandaşlığına alınabilirler.

(2) Mülga 28/5/1928 tarihli ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre vatandaşlıktan ıskat edilmiş kişiler, başvurmaları hâlinde, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hâli bulunmamak kaydıyla, Türkiye'de ikamet etme şartı aranmaksızın Bakanlık kararı ile yeniden Türk vatandaşlığına alınabilirler.

(3) Millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek hali bulunanların talepleri Bakanlıkça reddedilir."

⁵⁷³ Tanrıbilir, *Hazırlanma*, 52.

TVK'nın 43. maddesi kapsamına alınmayan 403 sayılı mülga TVK'nın 25. maddesinin (b) ve (c) fıkraları, yürürlükte olan 5901 sayılı Kanunun 29/1 maddesinin (a) ve (b) fıkralarındaki durumlarla benzer mahiyettedir. Yürürlükte olan yasaya göre kaybettirme nedeni olmayan hallerden dolayı vatandaşlığı kaybettirilen kişilere 5901 sayılı TVK'nın 43. maddesi uyarınca bu şekilde bir hak vermesi kanımızca hakkaniyete daha uygundur. Mülga 403 sayılı TVK'nın (b) ve (c) fıkraları uyarınca vatandaşlığı kaybettirilen kişiler, 5901 sayılı TVK'nın 43. maddesi uyarınca yeniden Türk vatandaşlığını kazanamamakta; yeniden Türk vatandaşlığının kazanılmasının düzenlendiği diğer hal olan TVK'nın 14. maddesinden ise sadece hakkında TVK'nın 29. maddesi uyarınca kaybettirme kararı verilen kişiler ve TVK'nın 34. maddesi kapsamında olan kişiler yararlanabilmektedir. Açıklamalardan hareketle, mülga 403 sayılı TVK'nın 25. maddesinin (b) ve (c) fıkraları uyarınca hakkında kaybettirme kararı verilen kişilerin yeniden Türk vatandaşlığını kazanabilmesi tartışmalı olup; kanımızca bu kişilerin yeniden vatandaşlığa kabulü 5901 sayılı TVK'nın 10,11 ve 12. maddeleri uyarınca yabancı kişilere uygulanan genel esaslar kapsamında değerlendirilerek karara bağlanmalıdır. 403 sayılı mülga TVK'nın 25. maddesinin (f)⁵⁷⁴ ve (h)⁵⁷⁵ fıkralarında yer alan şartlardan dolayı hakkında kaybettirme kararı verilen kişileri TVK madde 43 kapsamına dâhil edilmemesi kanun koyucun takdiridir. Kanımızca bu durum, kanun koyucunun bu fıkra hükümlerindeki şartları taşıyan kimselerin yeniden Türkiye Devleti ile vatandaşlık bağı kuramayacağı görüşünde olmasından kaynaklanmaktadır.

TVK madde 14'e göre Kanunun 29. maddesi uyarınca vatandaşlığı kaybettirilen kişilerin tekrar Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri için Türkiye'de en az üç yıl ikamet etmiş olmaları gerekiyorken, TVK'nın 43. maddesinde ise ikamet şartı aranmamıştır⁵⁷⁶. TVK'nın 43. maddesi uyarınca yeniden Türk vatandaşlığına alınma ile ilgili karar verme yetkisi İçişleri Bakanlığı'na aittir⁵⁷⁷.

⁵⁷⁴ 403 sayılı TVK madde 25/f: *Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delalet edecek resmi temas ve işlemleri bulunmayanlar.*

⁵⁷⁵ 403 sayılı TVK madde 25/h: *Herhangi bir yolla yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine delalet edecek resmi temas ve işlemlerde bulunmayanlar.*

⁵⁷⁶ Aybay/ Özbek/Perçin, 232; Nomer, 95; Turhan/Tanrıbilir, 94-95; Doğan, 81; Güngör, *Tabiiyet*, 131-132; Erdem, 155.

⁵⁷⁷ Aybay/ Özbek/Perçin, 231; Mustafa Erkan, "Türk Vatandaşlığı Kanununda 7039 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişikliklerin İncelenmesi." (Değişiklik), *Public and Private International Law Bulletin*, (2)39, 2019, 433-434.

2.7.4.3. Vatandaşlığın İkamet Şartına Bağlı Olarak Yeniden Kazanılması

5901 sayılı TVK, daha önceden Türk vatandaşı olup da farklı gerekçeler ile vatandaşlığını kaybetmiş yabancıların belli şartlarda yeniden ve diğer yabancılara nazaran daha kolay şekilde vatandaşlık kazanabilmelerine Kanunun 14. maddesi kapsamında izin vermiştir⁵⁷⁸. Hakkında kaybettirme karar verilen kişiler, 5901 sayılı Kanuna göre ikamet şartı ile ileride vatandaşlığa alınma imkânına sahiptirler (TVK m. 14). Bu gibiler, milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak ve Türkiye'de üç yıl ikamet etmek şartı ile Cumhurbaşkanı kararı ile Türk vatandaşlığını yeniden kazanabileceklerdir⁵⁷⁹. Türk vatandaşlığının ikamet şartına bağlı olarak yeniden kazanılması durumu TVK'nın 14. maddesine göre: *"29 uncu madde uyarınca Türk vatandaşlığı kaybettirilenler Cumhurbaşkanı kararıyla, 34 üncü madde uyarınca Türk vatandaşlığını kaybedenler Bakanlık kararıyla, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halinin bulunmaması ve Türkiye'de üç yıl ikamet etmek şartıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilirler."* Madde kapsamında yeniden vatandaşlığa alınacak kişi yabancı olduğu için bu kişilerin ikamet şartı ile ilgili hükümler açısından yabancılara Pasaport Kanunu ve YUKK kapsamında uygulanan kriterlerin geçerli olması gerekmektedir.⁵⁸⁰ Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişilerin TVK 14 uyarınca yeniden Türk vatandaşlığını kazanmak istemeleri halinde ikamet şartı TVK'nın 15. maddesi⁵⁸¹ ve Yönetmeliğin 23. maddesinin "g" fıkrasına⁵⁸² göre belirlenmektedir.

TVK'nın 29. maddesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi halinde kişi hakkında kaybettirme kararı verme noktasında Cumhurbaşkanının nasıl takdir hakkı var ise; aynı durum TVK'nın 14. maddesi için de geçerlidir. Cumhurbaşkanının, kişinin en az üç yıl ülkede ikamet etmiş olması ve milli güvenlik açısından engel bir halinin olmaması durumunda, kişi hakkında yeniden Türk vatandaşlığını kazanma kararı vermeme

⁵⁷⁸ Turhan/Tanrıbilir, 95; Nomer, 94; Doğan, 78-79; Güngör, *Tabiiyet*, 132-133; Erdem, 155; Erten, *Tasarı*, 48; Reçber, Kamuran/Özgenç, Zeynep. "5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki Bazı Boşluklar", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 74 (1), 2016, 379-380.

⁵⁷⁹ Doğan, 159.

⁵⁸⁰ Doğan, 82; Güngör, *Tabiiyet*, 131-132.

⁵⁸¹ TVK'nın 15. maddesine göre; *"Bir yabancı için ikamet, Türk kanunlarına uygun olarak Türkiye'de oturmaktır. Türk vatandaşlığını kazanma talebinde bulunan bir yabancı başvuru için aranan ikamet süresi içinde toplam oniki ayı geçmemek üzere Türkiye dışında bulunabilir. Türkiye dışında geçirilen süreler bu Kanunda öngörülen ikamet süreleri içinde değerlendirilir."*

⁵⁸² Yönetmeliğin 23. maddesine göre; *"Kanunun 14 üncü maddesi uyarınca Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak isteyen kişinin, başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz olarak üç yıl ikamet ettiğine dair il emniyet müdürlüğünden alınan yurda giriş ve çıkış tarihlerini gösteren belge ve başvuru tarihinden ileriye doğru vatandaşlık işlemlerinin sonuçlandırılmasına yetecek süreli ikamet tezkeresi."*

noktasında takdir hakkı bulunmaktadır⁵⁸³. Bu durum madde metninden yer alan “kazanabilirler” ifadesinden anlaşılmaktadır. TVK’nın 14. maddesinde belirtilen şartların oluşması kişinin tekrar vatandaşlık kazanacağına dair kesin bir hüküm içermemektedir.

TVK’nın 14 maddesi bazı açılardan eleştiriye açıktır. Öncelikle mülga 1312 sayılı TVK döneminde vatandaşlıktan ıskat edilenler ve mülga 403 sayılı TVK döneminde vatandaşlığı kaybettirilen kişilerin yeniden Türk vatandaşlığını kazanmasında ikamet şartı aranmıyorken, TVK’nın 29. maddesi uyarınca vatandaşlığı kaybettirilenlerin yeniden Türk vatandaşlığını kazanmasında en az üç yıl Türkiye’de ikamet şartı aranması kanun içinde çelişki oluşturmaktadır. TVK’nın 14. maddesinin gerekçesine⁵⁸⁴ bakıldığında kanun koyucu, 14. madde kapsamına giren kişilerin toplumla ve milletle vatandaşlık bağının koptuğunu karine olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır⁵⁸⁵. Kanun koyucunun bu şekildeki kabulü nedeniyle ikamet şartı aranması hali yeniden Türk vatandaşlığını kazanma noktasında zorluk oluşturmaktadır. Vatandaşlıktan ıskat/vatandaşlığın kaybettirilmesi ile ilgili daha geniş bir perspektifi olan eski vatandaşlık kanunları döneminde, vatandaşlığı kaybettirilen ya da vatandaşlıktan ıskat edilenlerin vatandaşlığı tekrar kazanması 5901 sayılı TVK hükümleri uyarınca ikamet şartı aranmadığı için daha kolaydır. Buna rağmen eski vatandaşlık kanunlarına göre, vatandaşlığın irade dışı kayıp hallerini oldukça sınırlayıp daraltan daha fazla evrensel prensipler belirleyen TVK’nın, Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak isteyenler açısından en az üç yıl ikamet etme şartı araması dikkat çekmektedir⁵⁸⁶.

⁵⁸³ Erten, Yeni, 926.

⁵⁸⁴ TVK’nın 14. maddesinin gerekçesi: “*Vatandaşlık, karşılıklı hak ve yükümlülüklerin varlığı ile birlikte duygu bağlantısını da temel alan hukuki bir bağdır. Madde ile vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerde bulunan ve bu nedenle Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığı kaybettirilenler ile Kanunun 34 üncü maddesi uyarınca seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin, kamu düzeni ve milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak ve Türkiye’de üç yıl ikamet etmek şartıyla Türk vatandaşlığını kazanabileceği öngörülmektedir.*”

⁵⁸⁵ Aybay/ Özbek/Perçin, 232; Erdem, 155.

⁵⁸⁶ Yabancılar için aranan 3 yıl ikamet etme şartının “*“vatandaşlık hukuku bakımından anlaşılabilir yerinde bir şart”* olduğu yönündeki görüş için bkz. Erdem, 156; Tiryakioğlu, 89.

Bir diğerk eleştiri ise TVK 29. madde uyarınca verilen kaybettirme kararları sonrası TVK'nın 14. maddesinin uygulanabilir olup olmaması ile ilgilidir. Genel itibari ile TVK'nın 29. maddesi uyarınca, hakkında işlem yapılan kişiler yurt dışında bulunan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilere ulaşılamadığı için ve başka türlü yaptırım uygulanma imknı olmadığı için bu kişiler hakkında devlet son are olarak bu yolu tercih etmektedir. Dolayısıyla, zaten yurt dışında bulunan kişilere Türkiye'de ikamet şartı aranacak şekilde vatandaşlığa geri kabul edilme hakkını veren düzenlemenin uygulamasına çok fazla rastlanılmayacağı görüşü yaygındır⁵⁸⁷.

⁵⁸⁷ Erten, *Yeni*, 909.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA KAYBETTİRME

3.1. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA KAYBETTİRME ve 5901 SAYILI TVK ile KIYASLANMASI

5901 sayılı kanunun yasalaşmadığı dönemde Meclis’e sunulan gerekçesinde genel olarak vatandaşlık anlayışının ve tanımlarının değiştiği, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’ne Türkiye’nin taraf olma ihtimalinin bulunduğu ve Avrupa Birliği’ne üye olma durumları karşısında bu beklentileri karşılayacak modern bir vatandaşlık mevzuatına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun TBMM’ye sunulan genel gerekçesinin ilgili bölümü şu şekildedir: *“Ayrıca, uluslararası düzeyde vatandaşlık konularında bağlayıcı düzenlemelere gidilmeye başlanmıştır. 1 Mart 2000 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi konularında önemli ilkeler benimsemiştir. Sözleşme, vatandaşlık hukukunun cinsiyet, din, ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken açısından ayrımcılık oluşturan herhangi bir uygulama içermeyeceğini kabul etmiştir. Diğer yandan Sözleşme, devletlerin çok vatandaşlık olgusuna olumlu yaklaşımda bulunmalarını öngörmektedir. Bu sözleşmeyi Avrupa Konseyi üyesi 12 ülke onaylamış, 27 ülke de imzalamıştır. Ülkemiz bu sözleşmeyi henüz imzalamamakla birlikte, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde ülkemizin gündemine gelmesi muhtemel görünmektedir. Çünkü Avrupa Birliği düzeyinde yapılan değerlendirmelerde vatandaşlık alanında Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin temel alınması gerektiği yönünde eğilim ağırlık kazanmıştır.”*

Türk vatandaşlık hukukunda yer alan ve vatandaşlığın kaybı bakımından cezai nitelik taşıyan “kaybettirme” müessesesinin, karşılaştırmalı hukuk açısından değerlendirilmesine de çalışmamızda yer vermenin faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Dünya genelinde, devletlerin vatandaşlık kanunlarında benzer bir düzenleme olup olmadığı, eğer benzer bir düzenleme varsa TVK’da düzenlenen kaybettirme ile olan benzerlik ve farklıklarının ortaya konularak Türkiye’deki uygulama hakkında fikir edinilmesi kolaylaştıracaktır. Vatandaşlık kavramının ve onun bileşenlerinden biri olan vatandaşlığın kaybı durumlarının dinamik ve değişken olması devletlerin siyasi, sosyal,

ekonomik, dini ve kültürel faaliyetlerinden etkilenmesi nedeniyle ülke çeşitliliği artırılmıştır.

Karşılaştırma yapılacak ülkelerin seçiminde, farklı kriterler üzerinden gruplama yapılarak çeşitlilik oluşturabilecek ülkeler seçilmiştir. Örneğin, Anglo-Sakson hukuk sistemini benimsemiş İngiltere, ABD, Kanada, Avusturalya ve Yeni Zellanda gibi ülkeler seçilmiştir. Anglo-Sakson hukuk sistemini benimsemiş ülkelerle beraber Kıta Avrupası Hukuk Sistemini benimsemiş Fransa, İtalya, İspanya, Almanya, İsviçre, Yunanistan, Portekiz gibi ülkeler seçilmiştir. Hukuk sistemlerinden bağımsız olarak dünyada gelişmişlik düzeyi farklı noktalarda olan Singapur, Meksika, Japonya, Nijerya gibi ülkeler arasından seçim yapılmıştır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arasında sınıflandırma yapılırken 2022 yılında en güçlü pasaportlarına sahip devletler⁵⁸⁸ seçilmiştir. En güçlü pasaporta sahip devletler belirlenirken, ölçüt olarak dünya çapında bir danışmanlık şirketi olan *Henley & Partners*⁵⁸⁹ isimli şirket tarafından hazırlanan endekste belirlenen sıralamalar dikkate alınmıştır. Söz konusu endeks hazırlanırken ülkelerin dünyada kaç ülkeye vize almadan gidebildiği, ülkelerin ekonomik ve fiziki yapısı, istihdam şartları ve hukuki güvenilirlik gibi durumlar dikkate alınmaktadır. 2022 yılı verilerine göre 1. Japonya 193 ülkeye, 2. Singapur ve Güney Kore 192 ülkeye, 3. Almanya ve İspanya 190 ülkeye, 4. Finlandiya-İtalya ve Lüksemburg 189 ülkeye, 5. Avusturya-Danimarka-Hollanda ve İsveç 188 ülkeye, 6. Fransa-İrlanda-Portekiz ve Birleşik Krallık 187 ülkeye, 7. Belçika-Yeni Zelanda-Norveç-İsviçre ve ABD 186 ülkeye, 8. Avustralya-Kanada-Çek Cumhuriyeti-Yunanistan ve Malta 185 ülkeye vizesiz seyahat edebilmektedir⁵⁹⁰. Farklı gelişmişlik düzeyi olan ülkeler dışında farklı coğrafyalarda bulunan farklı kültürel motifleri olan Çin, Brezilya, Meksika, Nijerya, Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler seçilmiştir.

Yukarıda detaylı olarak açıklanan kriterlerden hareketle ülkeler seçilmiş ve bu ülkelerin vatandaşlık mevzuatları ya da anayasaları incelenerek dünyadaki kaybettirme

⁵⁸⁸ Dünyanın en güçlü pasaportları (21/07/2022), Erişim adresi: <https://www.bloomberght.com/dunyanin-en-guclu-pasaportlari-2311123/5> (05/11/2022).

⁵⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz: <https://www.henleyglobal.com/> (05/11/2022).

⁵⁹⁰ Raporun orijinal metni için bkz.

https://cdn.henleyglobal.com/storage/app/media/HENLEY_PASSPORT_INDEX_FACTSHEET_2022_Q3_220707_1.pdf?_cldee=mCiUJqJGX9oMj-AWzFkYrbXj_JygcHX5jArJEuEeG_wbzqxsOj0E_OGywwLwh3E1&recipientid=lead-61894735f15ced118c240050568d9a18-e9abd856bbb640aaa8be3196bec5ab66&esid=3a2f0080-209c-4bd4-be01-a6b80b28d32d (03/11/2022).

uygulaması ile ilgili tespitler ortaya konmuştur. Ülkelerin bu şekilde farklı hareket noktalarından hareketle incelenmiş olmasının kaybettirme kurumuna çok daha geniş ve farklı bir perspektiften bakılmasına katkı sağlamış olup Türkiye’de kabul edilen kaybettirme şartları hakkında olumlu veya olumsuz eleştirilerin anlaşılmasını sağlamıştır.

3.1.1. Birleşik Krallık (İngiltere)

Birleşik Krallık olarak bilinen İngiltere’de vatandaşlık *British Nationality Act 1981*⁵⁹¹ adlı İngiliz Vatandaşlık Kanunu’nda düzenlenmiştir. Kanun kapsamında vatandaşlığın kaybı, kişi iradesi ile vatandaşlıktan çıkma (*Renunciation*) ve irade dışı vatandaşlığı kaybetme (*Deprivation*) olarak iki başlık halinde düzenlenmiştir. İngiliz Vatandaşlık Kanunu’nda *Renunciation* başlıklı olan bölüm TVK madde 25 kapsamında Türk vatandaşlığından çıkma ile benzer mahiyettedir. İngiliz Vatandaşlık Kanunu’nda *Deprivation of citizenship* (vatandaşlıktan mahrumiyet) başlıklı bölüm ile Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda bulunan kaybettirme kurumu (TVK m. 29) ve Türk vatandaşlığının iptali (TVK m. 31) halleri benzer mahiyettedir.

Vatandaşlığın irade dışı sona ermesi ile ilgili vatandaş aleyhine en katı tutum takınan ülkeler arasında İngiltere gelmektedir. 2002 yılından sonra kabul edilen çeşitli yasalar doğrultusunda birçok İngiliz vatandaşının iradesi olmaksızın vatandaşlığı sona erdirilerek vatansız bırakılmışlardır⁵⁹². 1981 tarihli İngiltere Vatandaşlık Yasası’nın 40. maddesi ile ilgili 2006 yılında kanun değişikliği⁵⁹³ ile “kamu yararına bağlı olarak” doğuştan İngiliz vatandaşı olanlarda dâhil olmak üzere, vatandaşlıkların kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Kanunun 40/4. maddesinde kişilerin vatansız kalması durumunda maddenin uygulanmayacağı belirtilmesine rağmen; İngiltere Hükümeti kişilerin ebeveynleri aracılığıyla bir başka yabancı devletten vatandaşlık

⁵⁹¹Kanunun orijinal metni için bkz.

https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61/pdfs/ukpga_19810061_en.pdf (03/11/2022).

⁵⁹² Karar için bkz. <https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=0973CA3C-1549-4489-B0F4-0DC418085C28> (09.01.2023).

⁵⁹³ İngiltere Vatandaşlık Kanunu’nda değişiklik yapılmasına dair kanun için bkz.

https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/13/pdfs/ukpga_20060013_en.pdf (03/11/2022).

kazanma ihtimalini göz önüne alarak terörist olan vatandaşlarının vatandaşlıklarını kaybettirmektedir⁵⁹⁴. Bu madde uyarınca birçok dava örneği mevcuttur⁵⁹⁵.

İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nun 40/2. maddesinde genel olarak, Dışişleri Bakanı'nın ilgilinin vatandaşlığının kaybettirilmesinin kamuya yararlı olması halinde kişinin vatandaşlığının kaybettirilmesinde yetkili olduğu düzenlenmiştir. Kanunun bu maddesi ile idareye çok geniş bir takdir hakkı tanınmıştır. Kişinin vatandaşlığının kaybettirilmesindeki kamu yararı kıstası son derece muğlak olup sınırları anlaşılamamaktadır.

İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nun 40/3. maddesinde genel olarak, İngiliz vatandaşlığının kazanılması aşamasında vatandaşlığa kayıt ve kabul belgesinde dolandırıcılık, yanlış beyan veya herhangi bir maddi gerçeğin gizlenmesi gibi işlemler yapan kişilerin vatandaşlığının Dışişleri Bakanı kararı ile kaybettirileceğini düzenlemektedir. Yasada açıklanan bu durum, TVK'nın 29. maddesinde düzenlenen kaybettirmeden ziyade TVK'nın 31. maddesinde düzenlenen Türk vatandaşlığına alınma kararının iptali ile benzerlik göstermektedir.

İngiliz Vatandaşlık Yasası'nın 40/3-a. maddesi genel olarak, İngiliz vatandaşı olan herhangi bir kişinin Kraliçe'ye karşı eylemleri ya da konuşmaları ile sadakatsiz olduğunu gösteren durumlarının bakanlık tarafından da tespit edilmesi halinde Dışişleri Bakanı'nın yetkisiyle vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlemektedir. Söz konusu madde ile TVK'nın 29. maddesinde düzenlenen hükümler karşılaştırıldığında; her iki kanun arasında benzerliğe rastlanıldığı söylenebilir. Buna göre, siyasi yapı içerisinde hiyerarşinin başında olan kişiye (kral/kraliçe) karşı eylemlerle ya da söylemlerle sadakatsiz olan kişinin bu durumun bakanlık tarafından da tespit edilmesi halinde bakan kararı ile vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Kanun metninde kral/kraliçe olarak ifade edilen şey, aslında İngiltere ülkesinin kendisidir. Bir üst

⁵⁹⁴ Yıldız, *Terör*, 332-333.

⁵⁹⁵ Francesca Gallelli, *Why Depriving Shamima Begum of her UK Citizenship Breaches International Law*, Oxford Human Rights Hub, Blog yazısı, 19 Mart 2019, <https://ohrh.law.ox.ac.uk/why-depriving-shamima-begum-of-her-uk-citizenship-breaches-international-law/> (03/11/2022).

E3, N3 ve G3 olarak isimlendirilen İngiltere Vatandaşlarının vatandaşlıktan çıkarılmaları akabinde Göç İtirazı Özel Mahkemesi'nde (Special Immigration Appeal Tribunal, SIAC) açtıkları davalar için ayrıca bkz.

<http://siac.decisions.tribunals.gov.uk/Documents/outcomes/documents/E3%20&%20N3.pdf> (09.01.2023)

<http://siac.decisions.tribunals.gov.uk/Documents/outcomes/documents/G3%20v%20SSHD%2015.12.17.pdf> (09.01.2023).

başlıkta Singapur Anayasası'nın 129/3-a-i. maddesi ile ilgili yapılan açıklamaların tamamı İngiliz yasasındaki bu durum için de aynen geçerlidir. İngiltere Vatandaşlık Kanunu ve Singapur Anayasası'nın ilgili hükümleri incelendiğinde, hemen hemen aynı hükümleri içerdikleri anlaşılmaktadır⁵⁹⁶.

İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nun 40/3-b. maddesi genel olarak, ülkenin içinde bulunduğu herhangi bir savaş sırasında düşmanla yasadışı bir şekilde ticaret yapan, düşmanla haberleşen ya da bilgisi dâhilinde düşmana bilerek yardım eden veya yardım etmekle bağlantısı olan kişilerin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlemektedir. İngiliz kanundaki düzenleme ile TVK 29/1-b. maddesindeki *“Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler”* hükmü birlikte değerlendirildiğinde; her iki yasa maddesinin benzer gerekçeler ile düzenlendiğini söyleyebiliriz. Ülkenin savaşta olduğu bir dönemde düşmanla uzaktan veya yakından herhangi bir şekilde iletişim kuran kişinin vatandaşlığının kaybettirilmesi, vatandaşın devlete karşı olan sadakat borcunu yerine getirmemesinin doğal bir sonucudur. Fakat Türk hukukunda, savaş halindeki düşman devletin her türlü hizmetinde bulunulmasının kaybettirme sebebi olarak kabul edilmesine karşın, İngiliz hukukunda ise yalnızca bazı somut eylemlerin tespit edilmesi halinde vatandaşlığın kaybettirilmesinin hüküm altına alınması dikkat çekmektedir.

İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nun 40/3-c. maddesi genel olarak, ilgili tarihten itibaren başlayacak beş yıllık süreçte herhangi bir ülkede on iki aydan az olmayan hapis cezası alan kişilerin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlemektedir. İngiliz kanununda mevcut olan bu düzenleme ile TVK'da vatandaşlığın kaybının düzenlendiği maddeler arasında herhangi bir benzerlik bulunmamaktadır.

İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nun 40/5. maddesi genel olarak, bu bölümde yer alan kaybettirme sebepleri olsa da Bakanlığın vatandaşlığı kaybettirme işleminin kamu yararına uygun olmayacağı yönünde kanıya ulaşması halinde, ilgiliyi, bu bölümde düzenlenen kaybettirme nedenlerinden dolayı ilgili hakkında kaybettirme kararı verilmeyeceği ve kişinin İngiliz vatandaşı olarak kalmaya devam edeceği düzenlenmiştir. Bir yönüyle bu maddenin hukukumuzda mevcut olan Cumhurbaşkanı'nın takdir yetkisi ile benzer mahiyette olduğunu kabul edebiliriz.

⁵⁹⁶ Benzerlik için bkz. İngiliz Vatandaşlık Yasası 40/3-a. maddesi ile Singapur Anayasası 129-3-a-i. maddesi.

Nitekim 5901 sayılı TVK'nın 29. maddesinde belirtilen tüm hallerde Cumhurbaşkanı'nın kaybettirme kararı vermesinde takdir hakkı vardır. Yani, şartların tamamen oluşmuş olması durumunda dahi, Cumhurbaşkanı'nın kaybettirme kararı verme gibi bir zorunluluğu söz konusu değildir. Aynı şekilde İngiliz Kanunu'nda da ilgili bölümdeki şartların tamamı oluşmuş olsa bile, kamu yararı bulunmadığı sürece İngiliz vatandaşı olan kişi hakkında kaybettirme kararı verilemeyeceği belirtilmiştir.

3.1.2. Yeni Zelanda

Yeni Zelanda'da vatandaşlık, *Citizenship Act 1977*⁵⁹⁷ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Yeni Zelanda Vatandaşlık Kanunu'nun 16. maddesine göre, Bakanın, 18 yaşından büyük olan bir kişinin Yeni Zelanda'nın çıkarlarına aykırı olarak başka bir ülkenin vatandaşlığını kazandığına ikna olması halinde o kişi hakkında kaybettirme kararı verebileceği düzenlenmiştir. Kanunun bu hükmü ile TVK'nın 29. maddesinde düzenlenen haller arasında benzerlik bulunmamaktadır. Çünkü TVK'nın 44. maddesi uyarınca Türk vatandaşlık hukuku açısından çifte/çok vatandaşlık hali kabul edilmiştir. Dolayısıyla, bir başka devletin vatandaşlığını kazanma, TVK hükümlerine göre kaybettirme sebebi değildir.

3.1.3. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) vatandaşlık, *Nationality Act of 1940*⁵⁹⁸ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir.

Kanunun 1481. maddesinde vatandaşlığın kaybı halleri düzenlenmiştir. Düzenlenen bu madde içeriği ile TVK madde 29'da yer alan haller arasında benzerlik bulunmaktadır. ABD Vatandaşlık Kanunu'nun 1481/a-2. maddesinde genel olarak; 18 yaşını doldurduktan sonra yabancı bir devlete veya yabancı devletin siyasi alt birimine bir şekilde bağlılığını ifade eden kimsenin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Benzer mahiyette bir düzenleme 5901 sayılı TVK'da bulunmamaktadır.

⁵⁹⁷ Kanunun orjinal metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%203284%202004%20\(original\)_1.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%203284%202004%20(original)_1.pdf) (23.02.2023).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%20Citizenship%20Code%20\(as%20of%202010,%20English\)_1.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%20Citizenship%20Code%20(as%20of%202010,%20English)_1.pdf) (23.02.2023).

⁵⁹⁸ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2019-title8/pdf/USCODE-2019-title8-chap12-subchapIII.pdf> (04/11/2022).

ABD Vatandaşlık Kanunu'nun 1481/a-3. maddesinde genel olarak; ABD'ye karşı düşmanlığı olan bir devletin silahlı kuvvetlerine giren, yabancı devletin silahlı kuvvetlerine hizmet eden subay veya sivil memur olan kişinin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlemiştir. Bu düzenleme ile TVK 29/1-a. maddesinde düzenlenen *“izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma”* ve TVK 29/1-b fıkrasında yer alan *“Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde çalışmaya devam etme”* arasında benzerlik bulunmaktadır.

ABD Vatandaşlık Kanunu'nun 1481/a-7. maddesinde genel olarak; ülkeye karşı herhangi bir ihanet eylemi içinde olan, ülkedeki yönetimi zorla devirmeye teşebbüs eden, ülkeye karşı silah taşıyan kişinin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlemiştir. Madde uyarınca belirtilen eylemler Türk Ceza Kanunu'nda devletin güvenliğine karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır; bu nedenle bu hüküm ile TVK'nın 29/2. maddesi arasında paralellik bulunmaktadır.

ABD Vatandaşlık Kanunu'nda kabul edilen kaybettirme halleri ile TVK'nın 29. maddesi kapsamında belirtilen durumların genel itibari ile benzer mahiyette olduğu görülmektedir. Genel itibari ile devletlerin tek taraflı olarak vatandaşlığı sona erdirdiği haller kişilerin ülkelerine karşı sadakat borcunu yerine getirmedikleri durumda ortaya çıkmaktadır. ABD Vatandaşlık Yasası'nda da genel itibari ile başka bir devlete bağlılık bildiren, başka bir devletin askeri hizmetlerinde görev yapan ve devlete karşı bazı suçlar işleyen kişilerin vatandaşlığının sona ermesi düzenlenmiştir. Netice itibariyle, ABD vatandaşlık hukukundaki düzenlemelerin, yukarıda ele alınan bazı devletlerin vatandaşlık yasalarındaki kaybettirme halleri arasında Türk hukuku ile en fazla benzerlik içeren düzenlemelere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira TVK'nın 29. maddesinde de yabancı devletin her türlü hizmetinde bulunan, yabancı devletin hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlar ve devlet güvenliğine karşı bazı suçları işleyen kişilerin vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Gerek Amerika Birleşik Devletleri'nin Vatandaşlık Kanunu gerekse Türk Vatandaşlığı Kanunu, irade dışı vatandaşlığın kaybı hallerini düzenleyen halleri devlet ile vatandaş arasında kurulan bağdan hareketle sadakat yükümlülüğü ödevine dayandırmıştır. Sadakat yükümlülüğün ihlalini düşündürecek eylemler, ABD Vatandaşlık Kanunu'nda daha detaylı ve çeşitlendirilerek ifade edilmiştir. TVK'da ise bu durum ABD Vatandaşlık Kanunu'na göre daha genel şekilde ifade edilmiştir.

3.1.4. Kanada

Kanada’da vatandaşlık *Citizenship Act (R.C. 1985, c. C-29)*⁵⁹⁹, adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun 10. maddesinde kişinin yalan beyan ve sahtekârlık gibi işlemlerle vatandaşlık kazandığı durumlarda, vatandaşlığın ilgili bakan tarafından iptal edilebileceği düzenlenmiştir. Kanada Vatandaşlık Kanunu’nun 10. maddesi bu haliyle, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 31. maddesi kapsamında düzenlenen ilgilinin yalan beyanı veya vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda Türk vatandaşlığını kazandığı durumlarda, kararı veren merci tarafından Türk vatandaşlığının iptalini düzenleyen madde ile benzer mahiyettedir. Kanada Vatandaşlık Kanunu’nda 5901 sayılı TVK’nın 29. maddesinde düzenlenen kaybettirme müessesesi ile benzer mahiyette düzenlemenin mevcut olmadığı görülmektedir.

3.1.5. Avusturalya

Avusturalya’da vatandaşlık, *Australian Citizenship Act*⁶⁰⁰ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Avusturalya Vatandaşlık Kanunu’nun 34. maddesinde, hangi şartlarda vatandaşlığın irade dışı kaybedileceği düzenlenmiştir.

Avusturalya Vatandaşlık Kanunu’nun 34/1-b-i. maddesine göre, Vatandaşlık Kanunu’nun 50. maddesine veya Ceza Kanunu’nun 137/1-2. maddelerine aykırılık nedeniyle hüküm giymiş kimsenin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Vatandaşlık Kanunu’nun 50. Maddesi, TVK’nın 31. maddesi ile benzer mahiyettedir. Ceza Kanunu yer alan belirli suçlardan hüküm giyme ile ilgili madde ise TVK’nın 29/2. Maddesi ile benzerdir. Her iki ülkenin kanunları, devlet güvenliğine karşı işlenen suçlarda kaybettirme kararı verilebileceğini düzenlemiştir.

Avusturalya Vatandaşlık Kanunu’nun 34/1-c. maddesine göre, Bakanın bir kişinin Avusturalya vatandaşı olarak kalmasında kamu yararı görmemesi halinde, bu kişinin vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verebilmektedir. TVK’da sayılan kaybettirme nedenleri arasında Cumhurbaşkanının, Avusturalya’daki gibi geniş bir takdir hakkı bulunmamaktadır. Bu nedenle genel itibarıyla Avusturalya Vatandaşlık Kanunu

⁵⁹⁹ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-29/index.html> (04/11/2022).

⁶⁰⁰ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.legislation.gov.au/Details/C2020C00309> (23.02.2023).

kapsamında kabul edilen kaybettirme sebepleri ile TVK’da mevcut olan kaybettirme sebepleri arasında benzerlik bulunmamaktadır. Temel farklılık, TVK’ da kaybettirme kararı için soruşturma veya kovuşturmanın başlangıcı yeterli olup hüküm verilmesine gerek olmamasıdır.

3.1.6. Almanya

Almanya’da vatandaşlık, *Staatsangehörigkeitsgesetz (StAG)*⁶⁰¹ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunda TVK 29. madde ile düzenlenen kaybettirme ile benzer mahiyetteki düzenlemeler Alman Vatandaşlık Kanunun 28 ve 35. maddelerinde düzenlenmiştir.

Almanya Vatandaşlık Kanunun 28. maddesinde genel olarak, kişinin Federal Savunma Bakanlığı’nın veya bakanlığın belirlediği herhangi bir kuruluşun izni olmadan gönüllü olarak yabancı bir devletin silahlı kuvvetlerine ya da silahlı kuvvetler ile benzer bir örgüte katılması halinde Alman vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Alman vatandaşının Almanya ile bir başka devlet arasında yapılan bir anlaşma kapsamında yabancı ülkenin silahlı kuvvetlerine katılması halinde ilgili maddenin kişi hakkında uygulanmayacağı da belirtilmiştir. Alman Kanunu’ndaki düzenleme TVK 29/1-a maddesinde düzenlenen “*izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlar*” maddesi ile benzer niteliktedir. Her iki kanun da yabancı bir ülkenin silahlı kuvvetlerine izinsiz katılmayı kaybettirme nedeni olarak kabul etmiştir.

Almanya Vatandaşlık Kanunu’nun 35. maddesinde, vatandaşlığın kazanılmasında yalan, yanlış ya da eksik bilgi veren, tehdit, rüşvet veya yasadışı olarak vatandaşlığa kabul edilen kişilerin vatandaşlığının, kişinin vatansız kalmaması şartıyla kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Almanya Kanunu’nun 35. maddesindeki durumlar ile TVK’nın 31. maddesinde düzenlenen Türk vatandaşlığı iptali arasında benzerlik bulunmaktadır.

⁶⁰¹ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/StAG.pdf> (04/11/2022).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GER%20Nationality%20Act%20\(English%20consolidated%20version%201%20June%202012\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GER%20Nationality%20Act%20(English%20consolidated%20version%201%20June%202012).pdf) (04/11/2022).

3.1.7. Fransa

Fransa’da vatandaşlık, *Code civil des Français*⁶⁰² adlı vatandaşlık kanununda düzenlenmiştir.

Fransa Vatandaşlık Kanunu’nun 23/8. maddesinde genel olarak; yabancı bir devletin ordusunda veya kamu hizmetinde ya da Fransa’nın üye olmadığı uluslararası bir organizasyonda çalışan Fransız vatandaşının, hükümetin emrine rağmen hizmetini durdurmaması ya da işini bırakmaması halinde vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlemiştir. Devamında belirtilen süre içerisinde kişinin vatandaşlığının kaybettirildiğine ilişkin kararın Yüksek Mahkeme (*Conseil d'Etat*) tarafından ilan edileceği düzenlenmiştir. Mahkemenin vatandaşlığın kaybına ilişkin kararı onaylamaması durumunda belirtilen eylemler nedeniyle kaybettirme kararının Bakanlar Kurulu kararı ile verilebileceği düzenlenmiştir.

Fransa Kanunu’nda yer alan ve yukarıda açıklanan koşulların TVK’nın 29/1. maddesinde düzenlenen hususlar ile benzer mahiyette olduğu anlaşılmaktadır. Fransız yasasında yer alan yabancı bir devletin askeri hizmetinde bulunma durumu, TVK’nın 29/1-a. maddesi kapsamında düzenlenen “*yabancı bir devletin, Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma*” ve TVK’nın 29/1-c. maddesinde düzenlenen “*izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma*” durumları ile benzer nitelikler göstermektedir. Bunun dışında Fransız Kanunu’nda da vatandaşlığın belirtilen şekilde kaybettirilebilmesi için ilgili vatandaşa bildirim yapılması ve buna rağmen kişinin hizmeti bırakmaması şartı aranmaktadır. Benzer durum TVK’nın 29/1-a. maddesinde de yer almaktadır. Netice itibarıyla, Fransız ve Türk vatandaşlık hukukunda kaybettirme müessesesinin düzenlenmesi bakımından temel fark ise kaybettirme kararını veren merciler noktasında ortaya çıkmaktadır. Fransa’da kaybettirme kararını Kanunun 23/8. maddesi uyarınca Yüksek Mahkeme ve bazı durumlarda Bakanlar Kurulu verebiliyorken, Türkiye’de kaybettirme kararını TVK madde 29 kapsamında sadece Cumhurbaşkanı verebilmektedir. 2018 yılında yapılan anayasa değişikliği öncesinde kişi hakkında kaybettirme kararı verme yetkisi

⁶⁰² Kanunun orijinal metni için bkz. <https://codes.droit.org/PDF/Code%20civil.pdf> (04/11/2022).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/FRA%20Civil%20Code%20\(on%20French%20nationality\)%20\(English%20consolidated%20version%20as%20updated%20on%2004%2004%202006\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/FRA%20Civil%20Code%20(on%20French%20nationality)%20(English%20consolidated%20version%20as%20updated%20on%2004%2004%202006).pdf) (04/11/2022).

münhasıran Bakanlar Kurulu'na aitti. Anayasa değişikliği öncesinde, Cumhurbaşkanının kaybettirme kararı verilmesinde herhangi bir yetkisi bulunmamaktaydı. Anayasa değişikliği sonrasında ise yetki tamamen Cumhurbaşkanına devredilmiştir.

3.1.8. İtalya

İtalya'da vatandaşlık, *LEGGE 5 Febbraio 1992, n. 91*⁶⁰³ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun 12. maddesinde İtalya vatandaşlığının hangi hallerde kaybedileceği düzenlenmiştir.

İtalya Vatandaşlık Kanunu'nun 12/1. maddesine göre, İtalyan vatandaşının yabancı bir devlette kamu görevinde olması veya yabancı bir kamu kuruluşunda istihdam edilmesi halinde veya İtalya'nın üye olmadığı uluslararası bir organizasyona kabul edilmesi halinde ya da İtalya Hükümeti'nin kamuda çalışma, işe girme ve askerlik yapma konusunda izni olmaksızın yabancı bir devlette askerlik hizmeti yapıp belirli bir süre içerisinde yapılan çağrıya cevap vermeyen kişi hakkında kaybettirme kararı verilebileceği düzenlenmiştir. Kanunun belirtilen maddesi ile TVK'nın 29/1-a ve 29/1-c. maddeleri arasında benzerlik bulunmaktadır. TVK'nın 29/1-c. maddesinde düzenlenen izin almaksızın yabancı bir devletin hizmetinde gönüllü askerlik yapma durumu ile İtalya Vatandaşlık Kanunu'nun 12/1. maddesi de benzer mahiyettedir. Farklı olarak İtalya'da gönüllü askerlik yapanlar hakkında hizmeti bırakma ile ilgili bildirim yapılması ve süre verilmesi kabul edilmişken TVK'da buna benzer bir düzenleme kabul edilmemiştir.

İtalya Vatandaşlık Kanunu'nun 12/2. maddesine göre, yabancı bir devletle savaş halindeyken düşman devletin kamu görevinde çalışan, kamu kuruluşunda istihdam edilen ya da zorunlu olmadığı halde o devlette askerlik hizmeti yerine getiren ya da bu hizmetleri reddetmeyen ya da savaş sırasında gönüllü olarak düşman devletin vatandaşlığını kazanan kişi savaşın durmasıyla birlikte İtalya vatandaşlığını kaybedebilir. Kanunun bu maddesi ile TVK'nın 29/1-b. maddesi hemen hemen aynı

⁶⁰³ Kanunun orijinal metni için bkz.

<https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1992-02-05;91!vig=2019-11-09> (21/02/2023). Kanunun İngilizce metni için bkz.

<https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/It%2091%201992%20amended%202018%20revGT%20consolidated.pdf> (21/02/2023).

hususlu ifade etmektedir. TVK’da savař halinde dūřman devlette yapılan her tūrlū hizmeti kanun kapsamına dāhil etmiřken İtalya’da kanun kapsamına giren hizmet tūrleri sınırlı sayı kuralı uyarınca ifade edilmiřtir. Kanunun 13/2. maddesi uyarınca Kanunun 12/2. maddesi uyarınca vatandaşlıęı kaybettirilen kiřinin yeniden vatandaşlıęa alınamayacaęı dūzenlenmiřtir. İtalya Vatandaşlık Kanunu kapsamında TVK’nın 29/2. maddesi uyarınca kabul edilen kaybettirme sebebi ile benze mahiyette herhangi bir dūzenleme bulunmamaktadır.

3.1.9. İspanya

İspanya’da vatandaşlık, *CÓDIGO CIVIL*⁶⁰⁴ adlı medeni kanun ile dūzenlenmiřtir. Kanunun 25. maddesinde doğuştan İspanya vatandaşı olmayanların vatandaşlığının hangi hallerde kaybedileceği dūzenlenmiřtir.

İspanya Vatandaşlık Kanunu’nun 25/1-b maddesine gōre, doęuřtan İspanya vatandařı olmayıp sonradan vatandaşlık kazanan bir İspanyol’un, İspanya Hūkūmeti’nin aēık yasaęına karřın yabancı bir devletin silahlı kuvvetlerine gōnūllū olarak girmesi veya siyasi gōrevlerde bulunması halinde vatandaşlıęının kaybettirilebileceęi belirtilmiřtir. Kanundaki en temel farklılık ise bu hūkmūn doęuřtan İspanya vatandařı olan kiřilere tatbik edilememesi, sadece sonradan vatandaşlık kazanan kiřilere uygulanabilir olmasıdır. Sōz konusu dūzenleme, TVK’nın 29/1-a. maddesinde dūzenlenen yabancı bir devletin Tūrkiye’nin menfaatlerine uymayan hizmetinde ēalıřma ile TVK’nın 29/1-c. maddesinde dūzenlenen izin almaksızın yabancı bir devletin hizmetinde gōnūllū olarak askerlik yapma ile benzer mahiyettedir.

İspanya Vatandaşlık Kanunu’nun 25/2. maddesinde ise TVK’nın 31. maddesi ile benzer şekilde vatandaşlık kazanma sırasında vatandaşlığı kazanmaya etkili belgenin gizlenmesi, yalan ve hile yapılması hallerinde vatandaşlığın kazanılmasından itibaren on beř yıl iēinde Savcılık tarafından re’sen veya řikāyet ūzerine aēılacak dava sonucunda vatandaşlığın iptal edilebileceği dūzenlenmiřtir.

⁶⁰⁴ Kanunun orijinal metni iēin bkz.

<https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf> (21/02/2023).

Kanunun İngilizce metni iēin bkz.

<https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/spanish-civil-code-ENG%202013.pdf> (21/02/2023).

3.1.10. Yunanistan

Yunanistan’da vatandaşlık, *Greek Citizenship Code*⁶⁰⁵ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun 17. maddesinde vatandaşlığın kaybettirilmesi ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Kanunun 17/1-a. maddesinde, Yunanistan’ın çıkarlarına aykırı olacak şekilde yabancı bir devletin kamu hizmetinde görev alan kişiye İçişleri Bakanı tarafından bu görevi bırakması bildirildiği halde belirtilen süre zarfında bu göreve devam edenler hakkında kaybettirme kararı verilebileceği belirtilmiştir. Kanunun 17/1-a. maddesi ile TVK’nın 29/1-a. maddesi hemen hemen aynıdır. Tek farklılık, kaybettirme kararı verilebilmesi için, TVK’da kişinin bulunduğu hizmetin kamu ya da özel olmasının önemi yokken, Yunan kanununda kişinin yabancı devletin kamu hizmetinde görev alması gerekmektedir.

Kanunun 17/1-b. maddesinde, Yunan vatandaşı kişinin yurt dışında bulunduğu süreçte, Yunan statüsü ile bağdaşmayacak şekilde yabancı devlet yararına ve Yunanistan’ın çıkarlarına aykırı olacak hareket eden kişi hakkında kaybettirme kararı verilebileceği düzenlenmiştir. TVK’da yurt dışında olanlara özel kaybettirme sebebi bulunmamaktadır.

3.1.11. Belçika

Belçika’da vatandaşlık, *Wetboek van de Belgische Nationaliteit*⁶⁰⁶ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir.

Kanunun 23. maddesinde Belçika vatandaşlığının hangi hallerde kaybedileceği düzenlenmiştir. Kanunun 23. maddesinde vatandaşlıkları geçersiz ilan edilebilecek kişiler belirtilmiş ve tüm kayıp hali sonucunu doğuran hususlar bu madde altında ifade edilmiştir.

⁶⁰⁵ Kanunun orijinal metni için bkz.

<https://www.legislation.govt.nz/act/public/1977/0061/latest/whole.html#DLM443889> (23.02.2023).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%20Citizenship%20Code%20\(as%20of%202010,%20English\)_1.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%20Citizenship%20Code%20(as%20of%202010,%20English)_1.pdf) (23.02.2023).

⁶⁰⁶ Kanunun orijinal metni için bkz.

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1984062835&table_name=wet (22/02/2023).

Belçika Vatandaşlık Kanunu'nun 23/1-2. maddesine göre, Belçika vatandaşı olarak yükümlülüklerini ciddi şekilde yerine getirmeyen vatandaşların, vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda vatandaşlığın kaybı ile ilgili talep savcılık tarafından talep edilmektedir. Bu düzenlemeye TVK açısından bakıldığında bir kaybettirme sebebi olarak kabul edilse dahi, TVK'da Türk vatandaşının yükümlülüklerine aykırı davranmasından kaynaklanan bir kaybettirme nedeni bulunmamaktadır.

Belçika Vatandaşlık Kanunu'nun 23/2-1. maddesine göre, Belçika Ceza Kanunu'nun⁶⁰⁷ ikinci bölümünde yer alan bazı suçlar nedeniyle en az beş yıl hapis cezası alan kişilerin vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği belirtilmiştir. Bu bölümünde yer alan suçlar Belçika Ceza Kanunu'nda “*Devlet Güvenliğine Karşı Suçlar*” başlığı altında düzenlenmiştir. Düzenlemeyle TVK'nın 29/2. maddesi benzerlik göstermektedir. TVK'nın bu maddesinde sayılan suçların bir kısmı aynen Belçika Ceza Kanunu'nda olduğu gibi aynı başlık altında yer almaktadır. Belçika'da belirtilen suçlar açısından erteleme olmaksızın en az beş yıl hapis cezası şartı aranırken, TVK açısından bu suçlardan soruşturma veya kovuşturma bulunması yeterli sayılmıştır.

3.1.12. Hollanda

Hollanda'da vatandaşlık, *Rijkswet op het Nederlandschap*⁶⁰⁸ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun 14. maddesinde vatandaşlığın hangi hallerde kaybedileceği düzenlenmiştir.

Hollanda Vatandaşlık Kanunu'nun 14/2-a. maddesine göre, Hollanda Ceza Kanunu'nun⁶⁰⁹ ikinci kitabının I'den IV'e kadar olan başlıklarında (devletin egemenliğine karşı suçlar) belirtilen ve hukuken sekiz yıl veya daha fazla hapis cezası gerektiren bir suçtan kesinleşmiş hüküm giymiş bir kişinin Hollanda vatandaşlığının

⁶⁰⁷ Kanunun orjinal metni için bkz.

https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1867060801 (22/02/2023).

⁶⁰⁸ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003738/2018-08-01> (21/02/2023).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/NL%20Netherlands%20Nationality%20Act_consolidated%205_11_13_ENGLISH.pdf (21/02/2023).

⁶⁰⁹ Kanunun orijinal metni için bkz.

http://europam.eu/data/mechanisms/FD/FD%20Laws/Netherlands/6.%20Penal%20Code%20of%201881_DUT,%20consolidated,%20last%20amended%202020.pdf (22/02/2023).

Bakan tarafından kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Belirtilen düzenleme ile TVK'nın 29/2. maddesi benzerlik göstermektedir. Çünkü TVK'nın 29/2. maddesinde belirtilen suçlar, aynı Hollanda Ceza Kanunu'na benzer eşekilde, Türk Ceza Kanunu'nun dördüncü bölümünde yer alan “*Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar*” ve beşinci bölümde yer alan “*Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar*” başlığı altında düzenlenmiştir. Belirtilen bu kaybettirme sebebi özelindeki temel farklılık, Hollanda'da belirtilen suçlar açısından kesinleşmiş en az sekiz yıl hapis cezası şartı aranırken, TVK açısından bu suçlardan soruşturma veya kovuşturma bulunması yeterli olmasıdır.

Hollanda Vatandaşlık Kanunu'nun 14/2-b. maddesine göre, Hollanda Ceza Kanunu'nun 83, 134/a ve 205. maddelerinde belirtilen suçlardan kesinleşmiş hüküm giymiş bir kişinin Hollanda vatandaşlığının Bakan tarafından kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Kanunun 83. maddesinde terör suçlarının Kanunun hangi maddesinde düzenlenen suçlar olduğu ifade edilmiştir. Kanunun 83a. maddesinde terörizm ve terörist faaliyetlerin amacının ne olduğuna ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Kanunun 83b. maddesinde herhangi bir terör suçunun işlenmesi hazırlayan ve bu suçların işlenmesi kolaylaştıran suçlar ayrı ayrı ifade edilmiştir. Kanunun 134a. maddesinde ise terör suçunun işlenmesini kolaylaştırmak için kasıtlı olarak fırsat, araç veya bilgi sağlayan kişilerin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Kanunun 205. maddesinde ise izin almaksızın yabancı devlette askerlik hizmeti yapan veya yabancı devlet adına savaşa katılan kişinin cezalandırılacağı öngörülmüştür.

Her iki ülkenin kanunları karşılaştırıldığında, Hollanda Vatandaşlık Kanunu'nda kabul edilen kaybettirme sebepleri ile TVK'nın 29. maddesi kapsamında yer alan sebeplerin benzer mahiyette olduğu görülmektedir. Benzerlik daha çok TVK'nın 29/2. maddesinde düzenlenen hususlara ilişkin olup, devlet güvenliğine karşı suç işleyenler hakkında Bakan kararı ile kaybettirme kararı verilebileceği belirtilmektedir.

3.1.13. İsviçre

İsviçre'de vatandaşlık, *Bundesgesetz über das Schweizer Bürgerrecht-BüG*⁶¹⁰ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun ikinci bölümünde “*Loss of Citizenship*

⁶¹⁰ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2016/404/de> (03/11/2022).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2016/404/en> (03/11/2022).

by Law” (kanunla vatandaşlığın kaybı) başlığı altında düzenlenmiştir. Diğer bir kayıp hali ise kanunda “*Acquisition and Loss of Citizenship by Official Decree*” (*resmi kararname ile vatandaşlığın kaybı*) başlığı altında düzenlenmiştir. Bu başlık altında bulunan 37. madde kapsamında *Request for relief and decision* (ayrılma isteği ve kararı) ile madde 42 kapsamında *Revocation* (iptal etme/hükümsüz kılma) hükümleri düzenlenmiştir. İsviçre Kanunu’nun 37. maddesinde kişi iradesine bağlı olarak vatandaşlıktan çıkma hükümleri 5901 sayılı TVK 25’te düzenlenen Türk vatandaşlığından çıkma ile benzer mahiyettedir. İsviçre Kanunu’nun 42. maddesinde yer alan hüküm ile TVK madde 29/1-a fıkrası arasında benzerlikler bulunmaktadır.

İsviçre Vatandaşlık Kanunu’nun 42. maddesinde genel olarak, göçten sorumlu devlet başkanlığının çifte vatandaşlığı bulunan İsviçre vatandaşının İsviçre Devleti’nin çıkarlarına veya itibarına ciddi şekilde zarar vermesi halinde, bağlı bulunduğu kantonun da rızası alınarak vatandaşlığının iptal edilebileceği düzenlenmiştir. Görüleceği üzere, kanunda devletin çıkarlarına veya itibarına ciddi şekilde zarar verme durumu vatandaşlıktan çıkarılma için yeterli olarak kabul edilmiştir. Devletin çıkarlarına ve itibarına ciddi şekilde zarar vermenin tam olarak ne anlama geldiğine ilişkin detaylardan bahsedilmemiştir. TVK 29/1-a. maddesinde yer alan “*Yabancı bir devletin, Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma*” durumu ve TVK 29/1-b. maddesinde yer alan “*Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam eden*” durumu ile İsviçre kanunundaki “*İsviçre Devleti’nin çıkarlarına veya itibarına ciddi şekilde zarar vermesi hali*” kapsam olarak aynı doğrultudadır. Her iki vatandaşlık kanunu da vatandaşın, devlete karşı olan sadakat borcunu esas almıştır. 5901 sayılı TVK’da belirtilen Türkiye’nin menfaatine uymayan hizmette bulunma ile Türkiye’nin savaş halinde bulunduğu devletin hizmetinde çalışmanın devletin çıkarlarına ciddi derecede zarar vereceği tartışmasız bir durumdur. İsviçre Kanunu’nun 42. maddesinde belirtilen ve devletin çıkarlarına veya itibarına ciddi şekilde zarar verme kavramı ile TVK’nın 29/1-a. maddesinde belirtilen Türkiye’nin menfaatine uymayan eylem kavramının ne olduğunun detaylı olarak ifade edilmemesidir. Her iki ülkenin vatandaşlık kanunlarında bu ifadeleri somutlaştırmak idarenin takdirine bırakılmıştır.

3.1.14. Norveç

Norveç'te vatandaşlık, *Lov Om Norsk Statsborgerskap (statsborgerloven)*⁶¹¹ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Norveç Vatandaşlık Kanunu'nda suç işlenmesi nedeniyle vatandaşlığın iptali (madde 26/a) ve ulusal çıkarlar nedeniyle vatandaşlığın iptali (madde 26/b) başlığı altında kaybettirme kurumuna benzeyen iki durum mevcuttur.

Norveç Vatandaşlık Yasası'nın 26/a. maddesinde genel olarak, Norveç Devleti'nin hayati derecede önemli çıkarlarına karşı son derece zararlı davranışlar sergileyen kişilerin ve Norveç Ceza Kanunu'nun 16-17-18 bölümlerinde yer alan suçlardan altı yıl veya daha fazla ceza alan kişilerin mahkeme kararı ile vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. 18 yaşından önce işlenen fiillerin madde kapsamı dışında olduğu belirtilmiştir. Devamında ise olayın ciddiyeti ve kişinin ülke ile olan bağlantısı dikkate alındığında, vatandaşlığın kaybı sonucu kişi veya ailesi için orantısız bir durum oluşturacaksa, kişinin vatandaşlığının kaybettirilemeyeceği ve ortada çocuk olması durumunda çocuğun üstün yararının göz önünde bulundurulacağı düzenlenmiştir.

Söz konusu madde ile TVK'nın 29. maddesinin 1 ve 2. fıkraları arasında benzerlik bulunmaktadır. Norveç Vatandaşlık Kanunu'nun 26/a maddesinde belirtilen “*devletin hayati derecede önemli çıkarlarına karşı son derece zararlı davranışlar sergileme*” ile TVK 29/1-a. fıkrasında yer alan “*Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma*” durumu ve TVK 29/1-b fıkrasında yer alan “*Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam eden*” durum benzer mahiyettedir. İsviçre başlığı altında İsviçre Vatandaşlık Kanunu'nun 42. maddesi kapsamında yapılan eleştiri, Norveç Vatandaşlık Kanunu'nun 26/a. maddesi için de geçerlidir. Devletin hayati derecede önemli çıkarının ve zararlı davranışların ne olduğu konusunda kanunda detay bulunmamaktadır.

⁶¹¹ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-10-51> (04/11/2022). Kanunun İngilizce metni için bkz. [https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/NRW%20Law%2051%202005%20on%20Citizenship%20\(as%20amended%202006%2009%2001,%20English\).pdf.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/NRW%20Law%2051%202005%20on%20Citizenship%20(as%20amended%202006%2009%2001,%20English).pdf.pdf) (04/11/2022).

Norveç Vatandaşlık Kanunu'na geçen diğer kaybettirme sebebi olan belirli suçlardan ceza alma durumu ile TVK'nın 29/2. maddesi arasında paralellik bulunmaktadır. Norveç Ceza Kanunu'nda atıf yapılan suçlar devlet güvenliğine karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır. TVK'nın 29/2. maddesinde belirtilen suçların tamamı da TCK'da devlet güvenliğine karşı suçlar başlığı altında düzenlenmiştir. Kişilerin devlet güvenliğine karşı suç işlemeleri halinde, vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği her iki ülkenin vatandaşlık kanunlarında ifade edilmiştir. Kanunlar arasındaki temel farklar ise Norveç hukukunda kaybettirme kararının mahkeme tarafından verilmesi, altı yıl ve üzeri hapis cezası alınması gerekmesi, suçların 18 yaşından büyük kişiler tarafından işlenmesi, ortada vatansız çocuk kalmaması ve kaybettirme kararının kişi açısından orantısız bir durum ortaya çıkarmaması şartlarıdır. Bu açıdan bakıldığında Norveç Kanunu'nun 5901 sayılı TVK'ya göre kaybettirme kararı açısından daha dar ve sınırlı bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Norveç Vatandaşlık Kanunu'nun 26/b. maddesinde genel olarak, ilgili bakanlığın, temel ulusal çıkarları göz önünde bulundurarak devletin çıkarlarına ciddi şekilde zarar verecek davranışlarda bulunan çifte vatandaşlığı olan Norveç vatandaşının vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Çifte vatandaşlığı olmayan Norveç vatandaşları hakkında ise şartların oluşması halinde 26/a. maddesi uyarınca kaybettirme kararı verilebilecektir.

3.1.15. İsveç

İsveç'de vatandaşlık, *Lag (2001:82) Om Svenskt Medborgarskap*⁶¹² adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. İsveç Kanunu'nda 14 ve 15. maddeleri kapsamında vatandaşlığın kaybı halleri düzenlenmiş olmakla birlikte, bu kanunda 5901 sayılı TVK'da kaybettirme olarak belirtilen düzenlemeler ile benzerlik gösteren herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanunun 14. maddesinde genel olarak, yabancı devlette doğan veya İsveç'de hiç ikamet etmeyen ya da İsveç ile bağlantılı olduğunu gösteren hiçbir şeyin bulunmadığı durumlarda, yirmi iki yaşına ulaşan kişinin İsveç vatandaşlığını kaybedebileceği düzenlenmiştir. Söz konusu durum da doğrudan

⁶¹² Kanunun orijinal metni için bkz. <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2001:82> (05/11/2022).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/SWE%202001%2082%20\(as%20of%202006,%20English\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/SWE%202001%2082%20(as%20of%202006,%20English).pdf) (05/11/2022).

bir kayıp hali olarak düzenlenmemiştir. Bu madde kapsamında karar verilebilmesi için kişinin, İsveç ülkesi ile bağının kalmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Kanunun 15. maddesinde genel olarak kişi iradesine bağlı olarak İsveç vatandaşlığından çıkma hali düzenlenmiştir.

3.1.16. Danimarka

Danimarka’da vatandaşlık *Lov om Dansk Indfødsret*⁶¹³ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun 8. maddesinde Danimarka vatandaşlığının hangi hallerde kaybedileceği düzenlenmiştir.

Kanunun 8. maddesine göre, ilgili kişinin vatansız kalmaması koşuluyla, yurtdışında doğmuş ve Danimarka Krallığı’nda hiç yaşamamış veya Danimarka ile dayanışma gösteren koşullar altında kalmamış olan herkesin yirmi iki yaşına gelmesiyle Danimarka vatandaşlığını kaybedeceği düzenlenmiştir. Ancak, kişinin yirmi iki yaşına gelmeden önce başvuru yapması halinde Göçmenlik ve Uyum Bakanı veya yetkilendireceği kişi, bu süreden önce yapılacak başvuru üzerine vatandaşlık hakkının korunmasına izin verebilmektedir.

Kanunun 8A. maddesine göre, Danimarka vatandaşlığını kazanmalarıyla bağlantılı olarak, kasıtlı olarak yanlış veya yanıltıcı bilgi veren veya ilgili bilgileri gizleyerek hileli hareketlerde bulunan herkes, gösterilen koşulların vatandaşlık kazanılması açısından belirleyici olması halinde, yargı yoluyla vatandaşlıktan yoksun bırakılabilir. Kanunun 8A. maddesi, TVK’nın 31. maddesinde düzenlenen Türk vatandaşlığının iptali ile benzerlik göstermektedir.

Kanunun 8B. maddesine göre, Danimarka Ceza Kanunu’nun⁶¹⁴ 12 ve 13. bölümlerinde yer alan bir veya daha fazla hükmün ihlalinden mahkûm olan herkes, söz konusu kişi bu nedenle vatansız kalmadığı sürece, mahkeme kararıyla Danimarka vatandaşlığından yoksun bırakılabilmektedir. Danimarka Ceza Kanunu’nun 12. bölümünde “*Devletin Bağımsızlığına ve Güvenliğine Karşı Vatana İhanet ve Diğer Suçlar*” kategorisine giren suçlar yer almaktadır. Kanunun 13. bölümünde ise “*Devlet*

⁶¹³ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/1191> (20/02/2023). Kanunun İngilizce metni için bkz. https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/DEN%20Law%20422%202004_ENGLISH_1.pdf (20/02/2023).

⁶¹⁴ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/976> (20/02/2023).

Anayasasına ve En Üst Devlet Makamlarına Karşı Suçlar, Terörizm vb.” kategorisine giren suçlar yer almaktadır. Kanunun 8B. maddesi ile TVK’nın 29/2. maddesi karşılaştırıldığında, büyük oranda benzerlikler dikkat çekmektedir. Her iki Kanun da ceza kanunlarında bazı bölümlerde yer alan suçları işleyen kişilerin vatandaşlıklarının kaybettirilebileceği düzenlemiştir. TVK’nın 29/2. maddesinde yer alan suçlar da Danimarka Ceza Kanunu’nda olduğu gibi, devletin güvenliğine veya anayasal düzene karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır. Her iki vatandaşlık kanunu açısından ceza kanunlarında atıf yapılan suçlar büyük ölçüde benzer olmakla birlikte, Danimarka Vatandaşlık Kanunu’nda kaybettirme kararını vermeye yetkili merci açısından farklılık bulunmaktadır. TVK’nın 29/2. maddesi uyarınca, yetki Cumhurbaşkanında iken Danimarka Kanunu’na göre ise bu yetki Kopenhag Şehir Mahkemesine aittir. Bir diğer farklılık ise Danimarka Kanunu’nda 8B. maddesinin uygulanabilirliği açısından kişinin vatansız kalmaması şartı aranırken, TVK kapsamında kişinin vatansız kalmasının bir önemi bulunmamaktadır.

Kanunun 8B/3. maddesine göre, ülkenin hayati çıkarlarına ciddi şekilde zarar veren bir hareket tarzı sergileyen herhangi bir kişi, söz konusu kişi bu şekilde vatansız kalmadığı sürece, Göçmenlik ve Uyum Bakanı tarafından Danimarka vatandaşlığından çıkarılabilmektedir. Söz konusu madde ile TVK’nın 29. maddesinin 1 ve 2. fıkraları arasında benzerlik bulunmaktadır. Kanunda belirtilen *“ülkenin hayati çıkarlarına ciddi şekilde zarar veren bir hareket tarzı sergile sergileme”* ile TVK 29/1-a fıkrasında yer alan *“Yabancı bir devletin, Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma”* durumu benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Danimarka Vatandaşlık Kanunu’nun 8B/3. maddesi ile TVK 29/1-b fıkrasında yer alan *“Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam etme”* hali de benzer mahiyettedir. TVK’nın 29. maddesinde sayılan tüm eylemler Anayasanın kabul ettiği şekilde *“vatanda bağlılıkla bağdaşmayan eylem”* olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla, kanunda sayılan bu hallerin devletin menfaatlerine aykırı olduğu kabul edilen bir karinedir. Bu nedenle Danimarka Vatandaşlık Kanunu’nun 8B/3. maddesinde belirtilen kaybettirme şartları ile TVK’nın 29/1-a ve 29/1-b. maddesinde belirtilen kaybettirme şartları benzerlik göstermektedir. Farklı olunan noktalar ise Danimarka Kanunu’na göre bu madde kapsamında karar verme yetkisi Göçmenlik ve Uyum Bakanı’na ait iken TVK

kapsamında bu yetki Cumhurbaşkanına aittir. Danimarka Kanunu'na göre bu maddenin tatbik edilebilmesi için kişinin vatansız kalmaması gerekmektedir TVK kapsamında ise bu şekilde bir şart mevcut değildir.

3.1.17. Finlandiya

Finlandiya'da vatandaşlık, *Kansalaisuuslaki*⁶¹⁵ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun 5. bölümünde Finlandiya vatandaşlığının hangi hallerde kaybedileceği düzenlenmiştir. Kanunun 33. maddesine göre, kişi Finlandiya vatandaşlığını kazanırken kendisi ile ilgili kasıtlı olarak yanlış veya yanıltıcı bilgi vermişse veya aynı sonucu doğuracak önemli bir gerçeği gizlemiş ise, ilgili kişi hakkında vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı verilebilmektedir. Finlandiya Vatandaşlık Kanunu'nun 33. maddesindeki bu düzneleme ile 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 31. maddesi kapsamında düzenlenen Türk vatandaşlığının iptalini düzenleyen madde ile benzer mahiyettedir.

Kanunun “*Vatana İhanet veya Terör Suçu İşleme Temelinde Vatandaşlığın Kaybı*” başlıklı 33/a. maddesine göre, çifte vatandaşlığa sahip Finlandiya vatandaşının Finlandiya Ceza Kanunu'nda⁶¹⁶ yer alan vatana ihanet veya terör suçlarını işlediğinin kesinleşmiş mahkeme kararı ile sabit olması halinde veya yine Ceza Kanunu'nda yer alan Finlandiya'nın hayati çıkarlarına karşı suç işlenmesi halinde vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Belirtilen suçlara teşebbüs edenler veya iştirak edenler hakkında da kaybettirme kararı verilebileceği belirtilmiştir. Suçu işlediği sırada on sekiz yaşından küçük olanlar hakkında veya mahkeme kararının kesinleşmesinin üzerinden beş yıl geçmiş olması halinde kişi hakkında kaybettirme kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir.

Finlandiya ve Türkiye vatandaşlık kanunları arasındaki en temel farklılık, Finlandiya'da ilgili hakkında kaybettirme kararı verilebilmesi için kişinin vatansız kalmaması yani Finlandiya vatandaşlığının yanında en az bir vatandaşlığı daha

⁶¹⁵ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359> (21/02/2023). Kanunun İngilizce metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/FIN%20359_2003_ENGLISH_CONSOLIDATED%20VERSION%20as%20amended%20by%20974_2007.pdf (20/02/2023).

⁶¹⁶ Kanunun orijinal metni için bkz. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> (21/02/2023).

bulunması gerekmektedir. Finlandiya’da farklı olarak, bazı suçlar nedeniyle kaybettirme kararı verilebilmesi için mahkeme kararının kesinleşmiş olması gerekmektedir. Bunun yanında kesinleşmiş karardan itibaren beş yıllık bir zamanaşımı süresi öngörülmüş olup suç işlediği sırada on sekiz yaşından küçükler madde kapsamı dışında bırakılmıştır. TVK’da kaybettirme kararı verilebilmesi için kesinleşmiş mahkeme kararı şartı aranmamakta, herhangi bir zamanaşımı süresi bulunmamakta ve yetişkinler ile çocuklar arasında ayırım yapılmamaktadır. Bunun dışında Finlandiya Vatandaşlık Kanunu’nun 33a. maddesi ile TVK’nın 29. maddesi temel olarak benzer hükümler içermektedir⁶¹⁷.

3.1.18. Japonya

Japonya’da vatandaşlık, Japonya Vatandaşlık Kanunu’nda⁶¹⁸ düzenlenmiştir. Japonya Kanunu’nun 11. maddesinde, yabancı ülke vatandaşlığını edinen kişinin Japon vatandaşlığını kaybedeceği düzenlenmiştir. Dünya’da birçok ülke çifte/çok vatandaşlığı kabul etmişken, Japonya çifte vatandaşlığı kabul etmemiştir⁶¹⁹. Kanunun 11. maddesinde de bu durum ifade edilmiştir. Kanunda vatandaşlığın kaybedildiği haller “*Loss of Nationality*” başlığı altında üç madde (11-12-13) halinde düzenlenmiştir. Düzenleme yapılan her üç maddenin odağında da yabancı ülke vatandaşlığını kazanma durumu mevcuttur. Bu nedenle kanunda vatandaşlığın kaybı sonucunu doğuran eylemler başka ülkelerin vatandaşlığını kazanma durumu ile ilişkilendirilmiştir. Japon Vatandaşlık Kanunu’nda TVK’nın 29. maddesi ile örtüşen veya benzerlik gösteren herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

⁶¹⁷ Danimarka başlığı altında TVK’nın 29/1-a, 29/1-b ve 29/2. maddeleri açısından yapılan açıklamalar Finlandiya açısından da geçerlidir. Detaylı bilgi için bkz. Finlandiya başlığı.

⁶¹⁸ 国籍法（昭和二十五年五月四日法律第四百七号） Kanunun orijinal metni için bkz. [https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Citizenship%20Act%20\(2015\)%20JP.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Citizenship%20Act%20(2015)%20JP.pdf) (27.12.2022). Kanunun İngilizce metni için bkz. [https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Citizenship%20Act%20\(2015\)%20EN.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Citizenship%20Act%20(2015)%20EN.pdf) (27.12.2022).

⁶¹⁹ Feriha Bilge Tanrıbilir, “Evlenme ve Vatandaşlık.” (Evlenme), *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(5), Nisan 2020, 3027.

3.1.19. Güney Kore

Güney Kore’de vatandaşlık, Güney Kore Vatandaşlık Kanunu’nda⁶²⁰ düzenlenmiştir. Kanunun 14-3. maddesi kapsamında hangi hallerde vatandaşlığın kaybedileceği düzenlenmiştir.

Güney Kore Vatandaşlık Kanunu’nun 14/3-1-1. maddesine göre, Ulusal güvenlik, diplomatik ilişkiler ve ulusal ekonomi açısından Kore Cumhuriyeti’nin ulusal çıkarlarına aykırı eylemlerde bulunan ve birden çok vatandaşlığı olan kişiye karşı Adalet Bakanı’nın vatandaşlığın kaybettirilmesi amacıyla dava açabileceği düzenlenmiştir.

Güney Kore Vatandaşlık Kanunu’nun 14/3-1-2. maddesine göre, Başkanlık Kararnamesi ile öngörülen ve Güney Kore Cumhuriyeti’nde sosyal düzenin korunmasında önemli engellere neden olan herhangi bir eylemi gerçekleştiren ve birden çok vatandaşlığı olan kişiye karşı Adalet Bakanı’nın vatandaşlığın kaybettirilmesi amacıyla dava açabileceği düzenlenmiştir. Kanunu’nun 14/3-1-2. maddesi ile TVK arasındaki temel farklılık, Güney Kore’nin sadece çifte/çok vatandaşlığı olan kişilere karşı bu maddenin uygulanabileceğini kabul etmesidir. TVK’da bu şekilde bir ayırım söz konusu değildir.

Güney Kore Vatandaşlık Kanunu’nun 14/3. maddesi kapsamında kabul edilen kaybettirme sebepleri ile TVK’nın 29/1-a. maddesinde düzenlenen yabancı devletin Türkiye’nin menfaatlerinde uymayan hizmetinde bulunma durumu benzerlik göstermektedir. En temel farklılık, Güney Kore Vatandaşlık Kanunu’na göre 14/3. maddesi kapsamında kaybettirme kararı verilebilmesi için kişinin Güney Kore vatandaşlığı yanında bir başka vatandaşlığının bulunması gerektiğidir. TVK kapsamında buna benzer bir şart bulunmamaktadır.

⁶²⁰ 국적법 (법률 제16호 Kanunun orijinal metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/02_South%20Korea_Nationality%20Act_last%20amended%2020%20December%202016%20%5bORIGINAL%20LANGUAGE%5d_1.pdf (22.02.2023).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/01_South%20Korea_Nationality%20Act%20updated%20up%20to%20amendment%20on%2019%20June%202014%20%5bENGLISH%5d_1.pdf (22.02.2023).

3.1.20. Singapur

Singapur’da vatandaşlık *Constitution Of The Republic Of Singapore*⁶²¹ adlı anayasa metninde düzenlenmiştir. Vatandaşlık ile ilgili tüm düzenlemeler Singapur Anayasası’nın 10. bölümündeki 120-141. maddeleri arasında yer almaktadır. Singapur Anayasası’nda *Deprivation of citizenship* (vatandaşlıktan mahrumiyet) başlıklı bölüm ile Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda bulunan kaybettirme (TVK m. 29) ve Türk vatandaşlığının iptali (TVK m. 31) halleri benzer mahiyettedir. Kanunda düzenlenen kaybettirme halleri ile İngiliz Vatandaşlık Kanunu’nda düzenlenen kaybettirme halleri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Singapur Anayasası’nın 129/2. maddesinde genel olarak, Singapur vatandaşlığının kazanılması aşamasında vatandaşlığa kayıt ve kabul belgesinde dolandırıcılık, yanlış beyan veya herhangi bir maddi gerçeğin gizlenmesi gibi işlemler yapan kişilerin vatandaşlığının hükümet kararı ile kaybettirileceğini düzenlemektedir. Kanunda açıklanan bu durum TVK 29. maddesinde düzenlenen kaybettirmeden ziyade TVK 31. maddesinde düzenlenen Türk vatandaşlığına alınma kararının iptali ile benzerlik göstermektedir.

Singapur Anayasası’nın 129/3-a-i. maddesinde genel olarak, Singapur vatandaşı olan herhangi bir kişinin devlete karşı eylemleri ya da konuşmaları ile sadakatsiz olduğunu gösteren durumlarının hükümet kararı ile vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlemektedir. Yasada düzenlenen bu durum ile TVK 29/1. maddesi kapsamında düzenlenen “*yabancı bir devletin, Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma*” hali benzerlik göstermektedir. Singapur Anayasası’nda belirtilen devlete karşı eylemler ile sadakatsiz olma durumu, TVK 29/1-a. maddesinde ifade edilen Türkiye’nin menfaatlerine uymayan hizmette bulunma ile aynı doğrultudadır. TVK’da hangi eylemlerin Türkiye’nin menfaatine aykırı olduğu açıklanmamış ve bu eylemleri tayin etme yetkisi Cumhurbaşkanı’na bırakılmıştır. Aynı şekilde Singapur Anayasası’nda da hangi eylemlerin ülkeye sadakatsizlik oluşturduğu açıklanmamış ve bu eylemleri tayin etme yetkisi Hükümete bırakılmıştır.

⁶²¹ Kanunun orijinal metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/2020_Constitution%20of%20the%20Republic%20of%20Singapore.pdf (05/11/2022).

Singapur Anayasası'nın 129/3-a-ii. maddesinde genel olarak, ülkenin içinde bulunduğu herhangi bir savaş sırasında düşmanla yasadışı bir şekilde ticaret yapan, düşmanla haberleşen ya da bilgisi dâhilinde düşmana bilerek yardım eden veya yardım etmekle bağlantısı olan kişilerin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmektedir. Singapur Anayasası'ndaki düzenleme ile TVK 29/1-b. maddesindeki “*Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanı'nın izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler*” hükmü kapsam itibarıyla aynıdır. Her iki yasal düzenleme de ülkenin içinde bulunduğu savaş sırasında vatandaşlarının düşman devletle doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir iş birliği ve iletişim halinde olmamasını düzenlemektedir.

Singapur Anayasası'nın 129/3-b-ii. maddesinde genel olarak, vatandaşlığa kabul edildikten sonra herhangi bir faaliyete dâhil olarak Singapur'un güvenliğine zarar veren ya da kamu huzuru ve barışına zarar veren herhangi bir suç faaliyeti sürdüren kişilerin vatandaşlığının hükümet kararı ile kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme de TVK madde 29/1-a. kapsamında düzenlenen yabancı bir devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma ile aynı doğrultudadır. Ayrıca Anayasa'da belirtilen kamu huzuru ve barışına zarar veren suç faaliyeti içinde olan kişinin vatandaşlığının kaybettirilmesi ile TVK madde 29/2 kapsamında düzenlenen kaybettirme hali de benzerlik göstermektedir. Singapur Anayasası'nın 129/3-b-ii. maddesinde yer alan kamu huzuru ve barışına zarar veren suçlar Singapur Ceza Kanunu olan *The Statutes Of The Republic Of Singapore Penal Code 1871*⁶²² isimli ceza kanununda düzenlenmiştir.

3.1.21. Brezilya

Brezilya'da vatandaşlık *Constituição da República Federativa do Brasil*⁶²³ adlı Brezilya Anayasası'nda düzenlenmiştir. Brezilya Anayasası'nın 12/4. maddesinde genel

⁶²² Kanunun orijinal metni için bkz. <file:///C:/Users/acer/Downloads/Penal%20Code%201871.pdf> (05/11/2022).

⁶²³ Anayasanın orijinal metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/BRZ_Constitution_consolidated%20inc%20amendment%2090%2015_09_15_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf (26/03/2023).

Anayasanın İngilizce metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/BRZ_Constitution_consolidated%20inc%20amendment%206_1994_ENGLISH.pdf (26/03/2023).

olarak vatandaşlığın hangi durumlarda kaybettirileceği düzenlenmiştir. Anayasa'nın 12/4-I. maddesinde, ulusal çıkarlara aykırı faaliyetlerde bulunduğu mahkeme kararı ile tespit edilen kişinin vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Brezilya Anayasası'nda belirtilen bu durum, TVK'nın 29/2. maddesi benzer mahiyettedir. TVK'nın 29/2. maddesinde belirtilen suçları işleyen kişilerin, devletin ulusal çıkarlarına aykırı hareket ettiği tartışmasızdır. Her iki ülke arasındaki temel fark Brezilya'da bu kapsamda kaybettirme kararı verilebilmesi için mahkeme kararı aranırken, Türkiye açısından belirli suçlar bakımından soruşturma ve kovuşturma bulunması yeterli görülmüştür.

Anayasa'nın 12/4-II. maddesinde, Başka bir devletin vatandaşlığını kazanan kişilerin vatandaşlıklarının kaybettirileceği düzenlenmiştir. Brezilya çifte/çok vatandaşlık uygulamasını kabul etmeyen devlet arasında olduğu için bu durum kaybettirme nedeni olarak anayasada yer almıştır. Türk hukukunda ise, çifte/çok vatandaşlık uygulaması kabul edilmiştir. Bu nedenle bu madde özelinde her iki ülke arasında herhangi bir benzerlik bulunmamaktadır.

3.1.22. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri'nde vatandaşlık, *Federal Law No. (17) of 1972 Concerning Nationality and Passports*⁶²⁴ adlı vatandaşlık kanununda düzenlenmiştir.

Birleşik Arap Emirlikleri Vatandaşlık Kanunu'nun 14/2. maddesinde hangi hallerde vatandaşlığın kaybettirileceği düzenlenmiştir. Buna göre, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında kalan suçlardan kişinin mahkûm olması halinde kişi hakkında kaybettirme kararı verilebilecektir. Devletin dış güvenliğini tehdit eden ve Federal Ceza Kanunu'na göre cezalandırılması gereken bir suçtan veya yürürlükte olan kanunlara göre Devletin dış güvenliğine karşı tehdit sayılan diğer suçlardan kişinin hüküm giymesi halinde de kişi hakkında kaybettirme kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

⁶²⁴ Kanunun orijinal metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/UAE%20Federal%20Law%20No.%2017%20for%201972%20concerning%20Nationality%20and%20Passports%20\(as%20amended%20up%20to%202020\)%20\(Arabic\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/UAE%20Federal%20Law%20No.%2017%20for%201972%20concerning%20Nationality%20and%20Passports%20(as%20amended%20up%20to%202020)%20(Arabic).pdf) (04/11/2022).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/UAE%20Federal%20Law%20No.%2017%20for%201972%20concerning%20Nationality%20and%20Passports%20\(as%20amended%20up%20to%202017\)%20\(English\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/UAE%20Federal%20Law%20No.%2017%20for%201972%20concerning%20Nationality%20and%20Passports%20(as%20amended%20up%20to%202017)%20(English).pdf) (04/11/2022).

Kanuna göre kaybettirme kararı verilebilmesi için mahkûmiyet hükmünün nihai yani kesinleşmiş bir karar olması gerekmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri Vatandaşlık Kanunu'nun 14/2. maddesinde yer alan bu hüküm ile TVK'nın 29/2. maddesinde düzenlenen hüküm hemen hemen aynıdır. Her iki madde arasındaki temel fark kaybettirme kararı verilebilmesi için Türkiye'de kesinleşmiş mahkeme kararı aranmıyorken Birleşik Arap Emirlikleri'nde kaybettirme kararı verilebilmesi için kesinleşmiş mahkeme kararı aranmasıdır.

Birleşik Arap Emirlikleri Vatandaşlık Kanunu'nun 15. maddesinin mükerrer hükmünde de üç farklı kaybettirme mevcuttur. Kanunun mükerrer 15. maddesine göre, izin almaksızın yabancı bir devletin askerlik hizmetine giren ve Devletin bildirimine rağmen bu hizmeti sürdürenler, düşman devletin çıkarlarına uygun davrananlar ve kendi iradesi ile başka ülke vatandaşlığını kazananlar hakkında kaybettirme kararı verilebileceği düzenlenmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'nde çifte/çok vatandaşlık olmadığı için bu durum doğrudan kaybettirme sebebi olarak kabul edilmiştir. Bu madde ile TVK arasında benzerlik bulunmamaktadır. Kanunun mükerrer 15. maddesindeki belirtilen diğer durumlar ise TVK'nın 29/1. maddesi ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. TVK'da da yabancı devletin askerlik hizmetine girme kaybettirme sebebi olarak düzenlenmiştir. Temel farklılık ise, TVK'da askerlik hizmetini bırakma açısından bildirim yükümlülüğü bulunmamaktadır. Kanunda belirtilen düşman devletin çıkarlarına uygun davranma ile TVK'nın 29/1-b. maddesi de benzer mahiyettedir. Buradaki temel farklılık ise, TVK'da bu madde ile kapsamında Cumhurbaşkanının izin verme yetkisi olup kişiye izin verilmesi halinde hakkında kaybettirme kararı verilemiyorken, Birleşik Arap Emirlikleri'nde bu şekilde bir düzenleme söz konusu olmayıp düşman devletin çıkarlarına uygun davranma doğrudan kaybettirme sebebi olarak kabul edilmiştir.

3.1.23. Rusya

Rusya'da vatandaşlık, Rusya Federasyonu Vatandaşlığı Kanunu⁶²⁵ ile düzenlenmiştir. Kanunun 3. bölümünün 18, 19, 20 ve 21. maddelerinde vatandaşlığın

⁶²⁵ Российская Федерация Федеральный Закон О Гражданстве Российской Федерации adlı kanunun orijinal metni için bkz.

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_36927/ (21/02/2023).

kaybı ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemeler arasında TVK'nın 29. maddesi ile benzeyen hükümler bulunmamaktadır. Belirtilen hükümler, kişi iradesinden bağımsız vatandaşlığın kaybından ziyade kişi iradesine bağlı olarak vatandaşlığın kaybı sonucunu doğuran durumlarla ilgilidir.

3.1.24. Çin

Çin'de vatandaşlık, Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu'nda⁶²⁶ düzenlenmiştir. Kanunun 14. maddesinde vatandaşlığın hangi hallerde kaybedileceği düzenlenmiştir. Belirtildiği üzere dünya üzerinde çifte/çok vatandaşlık uygulamasını kabul etmeyen çok sayıda ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler çifte/çok vatandaşlığı kabul etmedikleri için doğal olarak başka bir devletin vatandaşlığını kazanmayı kaybettirme sebebi olarak kabul etmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti de çifte vatandaşlığı kabul etmeyen ülkeler arasında yer aldığı için, Kanunun 9. maddesi uyarınca başka ülkenin vatandaşlığını kazanma, Çin vatandaşlığının kaybı sonucunu doğurmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu'nda, TVK'nın 29. maddesinde düzenlenen kaybettirme kurumuna benzer herhangi bir düzenleme bulunmadığı gibi Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nda⁶²⁷ vatandaşlığın irade dışı kaybı sonucunu doğuran herhangi bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Kanunun İngilizce metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Consolidated%20Federal%20Law%20of%2031.05.2002%20N%2062-FZ%20\(with%20amendments%20until%2028.06.2009\)%20Citizenship%20Law.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Consolidated%20Federal%20Law%20of%2031.05.2002%20N%2062-FZ%20(with%20amendments%20until%2028.06.2009)%20Citizenship%20Law.pdf) (21/02/2023).

⁶²⁶ 中华人民共和国国籍法 Kanunun orijinal metni için bkz.

<http://scjgj.wuhai.gov.cn/scjdgj/zcfg98/1045004/%E4%B8%AD%E5%8D%8E%E4%BA%BA%E6%B0%91%E5%85%B1%E5%92%8C%E5%9B%BD%E5%9B%BD%E7%B1%8D%E6%B3%95.pdf> (22/02/2023).

Kanunun İngilizce metni için bkz.

<http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=10&CGid=> (22/02/2023).

⁶²⁷ Anayasanın orijinal metni için bkz.

<https://www.elegislation.gov.hk/hk/A7%21sc.assist.pdf> (22/02/2023).

Anayasanın İngilizce metni için bkz.

<https://www.elegislation.gov.hk/hk/A1%21en-sc.assist.pdf> (22/02/2023).

3.1.25. Meksika

Meksika’da vatandaşlık, *Ley de Nacionalidad*⁶²⁸ adlı vatandaşlık kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun 17/2. maddesinde hangi hallerde vatandaşlığın kaybettirilebileceği düzenlenmiştir. Kanun, sonradan Meksika vatandaşı olanlar ile doğuştan Meksika vatandaşı olanların kaybettirme şartlarını farklı şekilde düzenlemiştir⁶²⁹. Kanunda düzenlenen kaybettirme sebepleri ile TVK hükümleri arasında benzerlik bulunmamaktadır.

3.1.26. Nijerya

Nijerya’da vatandaşlık, *The Constitution of the Federal Republic of Nigeria 1999*⁶³⁰ adlı Anayasada düzenlenmiştir. Anayasanın üçüncü bölümünde vatandaşlıkla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

Bilindiği üzere Nijerya, 1900’lü yılların başında İngiltere sömürgesi altına girmiş ve çok uzun bir süre İngiltere’nin sömürgesi altında kalmıştır. Yaklaşık 100 yıl süren sömürge sonrası İngiltere her ne kadar Nijerya’dan ayrılrsa da ardında kendi dillerini, eğitim sistemlerini, dinleri ve hukuk sistemini bırakmıştır⁶³¹. Nijerya Anayasası, bu bilgi doğrultusunda incelendiğinde İngiliz kanunları ile çok büyük ölçüde benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Nijerya Anayasası’nda vatandaşlığın kaybettirilmesi “*Deprivation of Citizenship*” başlıklı 30. maddesinde düzenlenmiştir. İngiltere Vatandaşlık Kanunu’nun 40. maddesinde de kabul edilen kaybettirme nedenleri ile Nijerya Anayasası’nda kabul edilen kaybettirme nedenleri benzer niteliktedir. Dolayısıyla, İngiltere başlığı altında İngiltere Vatandaşlık Kanunu’nun 40. maddesi açısından yapılan açıklamalar, Nijerya açısından da geçerli olup, Nijerya Anayasası’ndaki kaybettirme nedenleri ile TVK’daki kaybettirme nedenleri arasında benzerlik olduğu anlaşılmıştır.

⁶²⁸ Kanunun orijinal metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Nationality%20Law%201998_consolidated%202012.pdf (23.02.2023).

⁶²⁹ Meksika Vatandaşlık Kanunu’na göre kaybettirme şartları için bkz.

<https://vizem.net/meksika/vatandaslik/#:~:text=Meksika%20vatanda%C5%9Fl%C4%B1k%20yayas%C4%B1%20gere%C4%9Fince%2C%20do%C4%9Fu%C5%9Ftan,edildi%C4%9Fi%20durumlar%20s%C3%B6z%20konusu%20olabilmektedir.> (23.02.2023).

⁶³⁰ Anayasanın orijinal metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Nigeria_Constitution%201999_1.pdf (23.02.2023).

⁶³¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/100-yillik-somurge-nijerya/834626#> (23.02.2023).

3.2. KAYBETTİRME KURUMUNUN KARŞILAŞTIRMALI HUKUK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızda, vatandaşlığı kaybettirme kurumunun karşılaştırmalı hukuk açısından da ele alınmasına gayret edilmiş ve bu kurumun farklı hukuk sistemlerinde de yer alıp almadığı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda gelişmiş ve gelişmekte olan toplam yirmi altı devletin vatandaşlık hukuku irdelenip, kaybettirme kurumuna ilişkin inceleme yapılmıştır. İnceleme sonucunda, bu kurumun sadece Türk hukukunda mevcut olmadığı, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede bazı farklılıklarla uygulandığı anlaşılmıştır. İç hukuklarında kaybettirme kurumuna yer veren yukarıda bahsi geçen devletler, ülke menfaatine karşı gerçekleştirildiğini kabul ettiği bazı eylemler açısından bireylerin çıkarlarını dikkate almamakta ve vatandaşları hakkında tek taraflı irade beyanı ile kaybettirme kararı vermektedir. Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, kaybettirme kurumu sadece devletlerin iç hukukunda uyguladığı bir kurum olmayıp milletlerarası sözleşmelere de konu olmuştur. Dünyada çok sayıda devletin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerde bu kurumla ilgili hükümlere de yer verilmiştir.

Mevcut olan kaybettirme kurumunun nedenleri ise vatandaşlığın dinamik ve değişkenlik arz eden yapısına rağmen, günümüz itibariyle belirli bir çizgide seyretmektedir. Sadece ülkelerin değişkenlik arz eden farklı özelliklerinden dolayı bazı ülkelerin iç hukukunda farklı hükümlere rastlanmıştır.

Genel olarak devletler, ulusal ve uluslararası çıkarlarına karşı faaliyette bulunan, ülke güvenliği ve mevcut hukuki sisteme karşı suç işleyen ya da yabancı devletin askeri hizmetinde izinsiz olarak gönüllü askerlik yapan kişilere karşı kaybettirme kurumunu uygulamaya koymaktadır. Benzer durumların neredeyse tamamı 5901 sayılı TVK açısından da geçerlidir. Nitekim mevcut durum, aslında TVK'nın 29. maddesinde kabul edilen kaybettirme sebeplerinin dünyadaki diğer ülkelerin kabul ettiği ve iç hukuklarında yer verdiği kaybettirme sebepleri ile aynı doğrultuda olduğunu göstermektedir. Hatta 5901 sayılı TVK kapsamında kaybettirme sebebi olarak kabul edilen hallerin nicelik olarak diğer ülkelerin büyük çoğunluğundan az sayıda olması, Türk Hukuku'nda irade dışı vatandaşlığın kaybı hallerinin sınırlı sayıda tutularak temel bir insan hakkına dönüşen vatandaşlığa ne kadar önem verildiğini ortaya koymaktadır.

Karşılaştırmalı hukuk açısından incelenen devletlerin mevzuatlarındaki kaybettirme sebeplerinden hareketle, doktrinde eleştiri konusu olan bazı düzeltmelerin yapılması halinde, Türk Hukuku'nda kabul edilen kaybettirme kurumunun dünyadaki gelişmiş ülkeler ile aynı standartlara sahip olduğu, hatta birçok devlete göre insan haklarına ve milletlerarası hukuka daha uygun olduğu görüşü rahatlıkla ifade edilebilecektir.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca bireyler, farklı kavramlara karşı aidiyet duygusu hissetmişlerdir. Bu aidiyet duygusu kavramının karşılığını zamanla “vatandaşlık” kavramı almış; gelinen aşama itibari ile vatandaşlık, bireyler ve bireylerin aidiyet hissettiği devletler arasında hukuki ve siyasi bir bağ olarak kabul edilmiştir.

Devletlerin siyasi ve yönetsel yapısını büyük ölçüde etkileyen büyük göçler, çok taraflı savaşlar, doğal afetler, siyasi akımlar, sanayi devrimi ve düşünsel hareketler nedeniyle zamanla vatandaşlık tanımı üzerinde de birtakım etkiler gerçekleşmiştir. Devletlerin değişen yapısıyla birlikte kodifikasyon süreçlerinde ortaya çıkan vatandaşlık mevzuatlarında vatandaşlığın kazanılması halleriyle birlikte vatandaşlığın kişi iradesinden bağımsız olarak kaybedilebileceğini düzenleyen bazı hükümler de ortaya çıkmıştır.

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile başlayan hukuksal metinlerde de vatandaşlığın “keyfi” olmadığı sürece kişi iradesinden bağımsız olarak kaybı sonucunu doğuran düzenlemelerin olabileceği kabul edilmiştir. Türk hukukunda vatandaşlık ile ilgili düzenlemelere bakıldığında bu manada ilk düzenleme olan 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmanlı Kanunnamesinden halen yürürlükte olan güncel vatandaşlık kanunu olan 2009 tarihli 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na kadar vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerine yer verildiği görülmektedir. Vatandaşlığın irade dışı kaybı halleri düzenlenirken kanun koyucuların toplumun içinde bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel değerler gibi birçok etkenden hareketle vatandaşlığın kaybı hallerinin sınırları ve kapsamı belirlenmeye çalışılmıştır.

1869 tarihli Kanunnamede ve 1312 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerinden biri olan “kaybettirme” kurumu mevcut değildi. Bu kavram ilk kez 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 25. maddesi ile “*Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler*” başlığı altında Türk hukuk tarihine girmiştir. Kanun koyucu farklı bir anlatımla 403 sayılı Kanunun 25. maddesi kapsamında saydığı eylemleri gerçekleştiren kişilerin, vatana bağlılıkla bağdaşmayan fiiller gerçekleştiği ve bu suretle birey ile devlet arasındaki bağın kopardıkları varsayımından hareketle bu düzenlemeyi ihdas etmiştir. Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler kavramı ilk kez 1961 Anayasası’nın 54/4. maddesi ile hukuki

metinlerde yer almıştır. Bu ifadeye hem 1964 tarihli 403 sayılı mülga TVK’da hem de 1982 Anayasası’nın 66/4. maddesinde yer verilmiştir. 5901 sayılı TVK’da ise vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler ifadesi kullanılmamıştır.

Devletler, kendi çıkarları ile bireylerin çıkarlarının çatıştığı hallerde kamu yararı ve kamu güvenliği kıstaslarını ön planda tutarak tercihler yapmaktadır. Kaybettirme kurumunun temelinde de bu tercih yatmaktadır. Devlet, bazı hallerde ise vatana bağlılıkla bağdaşmayacak eylemler olarak nitelendirilen birtakım eylemleri gerçekleştiren vatandaşlarına maddi hukuk alanında bazı nedenlerden ötürü yaptırım uygulayamamakta ve bu nedenle belirtilen eylemleri gerçekleştiren kişileri idari bir işlemle cezalandırmaktadır. 5901 sayılı TVK’nın 29. maddesinde düzenlenen kaybettirme kurumunun amaçları arasında ifade edilen hususlar bulunmaktadır. 2009 yılında yasalaşan Kanunun ilk halinde 2017 yılında eklenen fıkra haricinde üç farklı kaybettirme nedeni düzenlenmiştir. 15 Temmuz 2016 tarihinde ülkede gerçekleşen darbe teşebbüsü sonrasında 2017 yılında 5901 sayılı TVK’ya ikinci fıkra eklenmiş, Türk Ceza Kanunu’nun “*Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar*” ve “*Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar*” başlığı altında yer alan bazı suçlardan dolayı, hakkında soruşturma veya kovuşturma olan kişiler ile ilgili kaybettirme kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

5901 sayılı Kanun kapsamında kaybettirme kararı verme yetkisi, İçişleri Bakanlığı’nın teklifi ile Bakanlar Kuruluna ait iken 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 188 inci maddesiyle bu maddenin birinci fıkrasında yer alan “Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde; aynı fıkranın (b) bendinde yer alan “Bakanlar Kurulunun” ibaresi “Cumhurbaşkanının” şeklinde ve ikinci fıkrasında yer alan “Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde değiştirilmiştir. Değişiklik sonrasında 5901 sayılı TVK kapsamında kaybettirme kararı verme yetkisi münhasıran Cumhurbaşkanına aittir. Madde kapsamında sayılan tüm haller açısından geçerli olacak şekilde Cumhurbaşkanının kaybettirme kararı verme noktasında takdir hakkı bulunmaktadır. Yani maddede belirtilen haller ile ilgili Kanunun aradığı tüm şartlar gerçekleşmiş olsa dahi, Cumhurbaşkanı’nın kaybettirme kararı verme zorunluluğu yoktur.

5901 sayılı TVK hazırlanırken Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ile uyumlu şekilde oluşturulmaya çalışıldığı Kanunun genel gerekçesinden anlaşılmaktadır. AVS’de yedi farklı irade dışı kaybı hali sonucunu doğuran neden yer almaktayken bu sayı TVK’da sadece dört tanedir. Genel hatları ile kabul edilen kaybettirme sebepleri ise şunlardır: Yabancı bir devletin Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma, Türkiye’nin savaş halinde olduğu bir yabancı devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanı izni olmadan çalışmaya devam etme, izin almaksızın yabancı bir devletin hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma ve ikinci fıkra ile sonradan eklenen bazı suçlar açısından soruşturma ve kovuşturma geçirmek. Doktrinde Türkiye’nin savaş halinde olduğu bir yabancı devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanı izni olmadan çalışmaya devam etme durumunun hali hazırda yabancı bir devletin Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunma maddesinin kapsamına dâhil olduğu ve tekrardan ibaret olduğu görüşleri dikkate alındığında TVK’da üç farklı kaybettirme sebebi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kaybettirme sebepleri arasında yer alan yabancı bir devletin hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma ise vatandaşlık ile ilgili uluslararası mevzuatların büyük bir kısmında irade dışı kayıp nedeni olarak yer almıştır. 5901 sayılı TVK’da düzenlenen kaybettirme nedenleri ile ilgili bazı eleştiriler mevcut olsa da, önceki Kanuna göre kaybettirme nedenlerinin azaltılmış olması, uluslararası metinlerde yer alan irade dışı kayıp hallerinden daha az sayıda kaybettirme nedeni kabul etmiş olması günümüzde temel insan hakları arasında gösterilen vatandaşlık hakkı açısından büyük önem teşkil etmektedir.

Uluslararası metinlerin yanında, farklı rejimlerle yönetilen devletlerin bir kısmının vatandaşlık kanunları incelendiğinde de TVK ile benzer yönde düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Dünyada, farklı kıtalar üzerinde bulunan tamamen farklı hukuki rejimle yönetilen ülkelerin vatandaşlık kanunlarında da kaybettirme ile ilgili benzer hükümlerin bulunması, irade dışı vatandaşlığın kaybına neden olan kaybettirme kurumunun şartları üzerinde genel olarak bir uzlaşa olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, 5901 sayılı TVK’da düzenlenen kaybettirme nedenleri ile genel itibariyle dünyadaki diğer devletlerin kabul ettiği kaybettirme şartları arasında farklılıklar bulunmamaktadır. Bu tespit, 5901 sayılı Kanunda düzenlenen kaybettirme şartlarının kusursuz olduğu anlamına gelmemektedir. Madde kapsamında yapılacak olan bazı

düzenlemeler ile TVK'nın 29. maddesi ile diğer devletlerin uygulamaları arasındaki olumsuz eleştirilere neden olan farklılıkların ortadan kaldırılabilmesi mümkündür.

Devletlerin vatandaşlık kanunlarında genellikle, devletin menfaatlerine ve hayati çıkarlarına karşı faaliyetlerde bulunma, savaş halinde düşmanla işbirliği yapma, yabancı devletin silahlı kuvvetlerine gönüllü olarak katılma ve devlet güvenliğine veya anayasal düzene karşı suç işleme gibi haller kaybettirme sebepleri olarak yer almaktadır. Bu düzenlemelerin tamamı TVK'da da mevcut olmakla birlikte, devletten devlete bu sebeplerin şartları değişiklik göstermektedir. Bazı devletlerin hukuk sisteminde, vatandaşlık kanunun getirdiği şartlar nedeniyle kişi hakkında iradesinden bağımsız karar vermek çok sıkı şartlara bağlanmışken, bazı devletlerin mevzuatlarında ise yetkili iradeye kaybettirme kararı verilebilmesi için çok geniş takdir hakkı tanınmıştır. Bazı devletler kaybettirme kararı verilebilmesi için kişinin vatansız kalmaması şartını arıyorken, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı devletler ise bu şekilde bir şart aramamaktadır. Devlet güvenliğine ve anayasal düzene karşı suç işleyenler açısından bazı devletler kesinleşmiş mahkeme kararı ararken, Türkiye gibi bazı devletler ise böyle bir şart koşmamıştır.

Sonuç itibarıyla 5901 sayılı TVK, vatandaşlık hakkının temel insan hakları arasında yer aldığı görüşü ile paralel olacak şekilde vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerini, uluslararası metinlerle uyumlu olacak şekilde ve daha az sayıda kabul etmiş ve genel kaide olan “Her bireyin bir vatandaşlığı olmalıdır” görüşüne riayet etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Kanun, bazı durumlarda milli güvenlik ve kamu düzeni ile bireylerin menfaatlerinin çatıştığı yerlerde kamu yararını gözeterek TVK 29. madde kapsamında kişi iradesine bakılmaksızın vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerinden birine istinaden kaybettirme kararı verilebileceğini kabul etmiştir. Kanımızca da devletlerin, bazı durumlarda kamu yararının gözeterek mevzuatta belirtilen bazı eylemlerden dolayı yaptırımlar uygulama yetkisi bulunmalıdır. Nitekim bu yetki hemen hemen tüm hukuk sistemlerinde benimsenmiştir. Nitekim uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve kanunlarda da belirtildiği üzere, vatandaşlığın irade dışı kaybı sonucunu doğuran işlemlere karşı yargı yolu kapatılamayacağı gibi, bu tür kararların alınması yargı denetimine tâbi kılınacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, Nermin, “Yurttaşlık Kavramının Evrimi-Küreselleşme Sürecinde Ulusötesi Yurttaşlık”, *Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan*, Editörler: Sertaç Başeren/ Esra Gül Dardağan Kibar/ Funda Keskin Ata/ Nimet Özbek Hadimoğlu/ Barış Teksoy, Mülkiyeliler Birliği Vakıf Yayınları, Ankara, 2012, 41-56.
- Açımız, Bige, "İdarenin Esnek Hukuk İşlemlerinin Yargısal Denetime Konu Edilmesi: Fransız Hukuku Odaklı İnceleme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2(24), 2018, 530-568.
- Afşaroğlu, Osman, *Yurtiçi&Yurtdışı Tebligat Hukuku*, Kişisel Yayınevi, Ankara 1992.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 5. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- Akgül, Mehmet Emin. "İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(61), 2012, 1-42.
- Akgüner, Tayfun, *1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu*, (Anayasa), İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 12, İstanbul 1983.
- Akgüner, Tayfun. “Milli Güvenlik Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler”, (Milli Güvenlik), *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Sayı 6 (1-3), 2011, 13-16.
- Akil, Cenk, "11.1.2011 Gün ve 6099 Sayılı Kanun ile 7201 Sayılı Tebligat Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 101, 2012, 247-266.
- Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil, *Türk İdare Hukuku*, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2017.
- Alangoya, Yavuz/ Yıldırım, M. Kamil/ Deren Yıldırım, Nevhis, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, 7. Baskı, İstanbul 2009.
- Alibaba, Arzu, *Vatandaşlık Hakkı ve Vatandaşlığın Kazanılmasında ve Kaybında İnsan Hakları*, Turhan Kitapevi, Ankara 2021.

- Alibaba, Arzu, "Prevention of Statelessness in International Law and Turkish Citizenship Law", *ISPEC 5th International Conference on Social Sciences and Humanities*, November 13-15, 2020, Ankara Turkey, Editör: Önal Kılıçbeyli, E.H. *ISPEC Publishing House*, Ankara 2020, 129-144.
- Altındağ, Halil, "İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 2016, 81-98.
- Altıparmak, Kerem/Karahanoğulları, Onur, "Nazım Hikmet Türk Vatandaşı Oldu mu?", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2009, 01(64), 299-305.
- Altundiş, Mehmet "Anayasanın 90. Maddesinin Son Fıkrasına Eklenen Hükümle Birlikte Anayasa ile Yargı Denetimi Dışında Tutulan İşlemlere Karşı Yargı Yolu Açılabilir mi?", *Yasama Dergisi*, Sayı 2, 2006, 75-91.
- Altunkaş, Aysun, *Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.
- Alşan, Songül/Bayer Damla, "Değişen Savaş Tanımı Işığında 1990-2008 Yılları Arasında Türkiye’de Seferberlik Uygulamalarının Esasları ve Hukuki Dayanağı", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(14), 2021, 205-231.
- Altuğ, Yılmaz, *Devletler Hususî Hukuku Bakımından Mülteciler*, (Mülteci), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1967.
- Altuğ, Yılmaz, *Devletler Hususî Hukuku*, (Devlet), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1973.
- Altuğ, Yılmaz, *Terörün Anatomisi*, (Terör), Altın Kitaplar, İstanbul 1995.
- Anayurt, Ömer, *Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku)*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara Eylül 2022.
- Apiş, Özge, "Güncel Yargı Kararları ve Yasa Değişiklikleri Işığında İfade Alma ve Sorgu Sırasında Şüpheli/Sanığın Hakları", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1(25), 2019, 53-85.

- Arat, Tuğrul, "Türk Vatandaşlığından Iskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları" (Iskat), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 31(1), 1974, 279-360.
- Arat, Tuğrul, *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti*, (Ticaret), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- Arıcan, Mehmet, "Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(17), 2009, 43-66.
- Armağan, Servet, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 9. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2019.
- Arsal, Sadri Maksudi, *Milliyet Duygusunun Sosyal Esasları*, 6. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul Kasım 2022.
- Arslan, Ugur, "Milli Güvenlik Kavramı ve Kavramın Türkiye'de Hukuksallaşması Süreci", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 2022, 183-215.
- Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi*, Genelkurmay Yayınevi, Ankara Sayı 10, 1996.
- Aslan, Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 8. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Aslan, M. Yasin, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 79, Kasım-Aralık 2008, 235-274.
- Ata, Funda Keskin, "Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış", *Mülkiye Dergisi*, 3(38), 2014, 83-100.
- Atasoy, Hakan, "Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 0(9), 20 Nisan 2012, 71-89.
- Atatürkçülük, *Yurtta Sulh Cihanda Sulh*, 1881-1938, Ne Mutlu Türküm Diyene, Birinci Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1983.
- Atay, Ender Ethem, *İdare Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Avcı, Engin, "Yeni Sol Dalgadan Küresel Dalgaya Türkiye'de Terörizm", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 29(1), 2019, 139-166.
- Avşar, Erdinç, "Cumhuriyet Savcısının Delil Değerlendirmesi" (Savcı), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 46, 2021, 123-144.

- Avşar, Servet, *Terör ve Türkiye’de Bölücü Terör Bağlamında PKK*, (Terör), (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2009.
- Aybay, Rona, *Yurttaşlık Hukuku*, (Yurttaşlık), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 499, Ankara 1962.
- Aybay, Rona, "Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu." (Milli Güvenlik), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33 (01), 1978,59- 82.
- Aybay, Rona, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, (Konsolosluk), Literetür Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2020.
- Aybay, Rona/Özbek, Nimet/Ersen Perçin, Gizem, *Vatandaşlık Hukuku*, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara Ekim 2019.
- Aydın, Öykü Didem, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, 2011, 121-170.
- Aydoğdu, Yasin, "Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı İşlemleri" *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 9 (1), 2019, 85-92.
- Aytürk, Nihat, *İslam’da Devlet Yönetimi Lider Yöneticiler*, Astana Yayınları, Ankara 2018.
- Bagheri, Saeed, "Uluslararası Hukukta Suçluların İadesi ve Suçluları Kovuşturma Yükümlülüğü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 62 (1), 2013, 1-40.
- Bakırcı, Fahri, *TBMM’nin Çalışma Yöntemi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000.
- Balaban Özge, Üstün Ümit Süleyman, "İdari İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltilmesi", *Fifth International Mediterranean Social Sciences Congress Book Series (MECAS V)*, *Congress Book Series*, 2019, 301-319.
- Balcı, Murat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Gaip veya Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi (CMK m.246, m.248/7)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 92, 2011, 101-117.

- Başer, Mert/Yenidünya Ahmet Caner, "Türk Ceza ve Ceza Usul Hukuku Kapsamında Yasak Sorgu Yöntemleri, Sanığın Yasak Sorgu Yöntemlerine Karşı Bir Korunma Yolu: İşkence ve Kötü Muamele Yapmak Suçu", *İzmir Barosu Dergisi*, Sayı: 4, 1996, 23-53.
- Batır, Kerem, "Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Çerçevesinde Avrupa Birliği Vatandaşlığı" (Avrupa), *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 25 (1), 2017, 133-159.
- Batır, Kerem, *Uluslararası Hukukta Vatandaşlık*, (Uluslararası), 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.
- Bayata Canyaş, Aslı, "Hukuki Şartlar Oluşmadan Verilmiş Olan Türk Vatandaşlığı Kazanma Kararının Geri Alınmasında Süre Sorunu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 114, 2014, 34-360.
- Bayra, Ersin, "Hak ve Özgürlükleri Sınırlandıran Kavramların Tasnifi ve Derecelendirmesi-II: Milli Güvenlik", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 8 (1), 2021, 7-26.
- Berki, Osman Fazıl, "Türk Hukukunda Evlenmenin Tabiiyete Tesiri." (Evlenme), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1946, 46-61.
- Berki, Osman Fazıl, "Vatansızlık.", (Vatansızlık), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1946, 167-192.
- Berki, Osman Fazıl, *Devletler Hususi Hukuku*, (Devletler), C.1, 4. Baskı, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1961.
- Berki, Osman Fazıl, "Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı." (Kayıp), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3 (2), Sayı, 1-4, 1975, 117-134.
- Bey, Suphi Nuri, "Türk Vatandaşlığı Kanunu", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 1932, Sayı 10 (59), 1769-1786.
- Beyoğlu, Cem Ümit, *Türk Anayasa Hukukunda Silahlı Kuvvet Kullanma ve Savaş İlan Etme Yetkisi*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara Mayıs 2022.

- Bilge, Özge, “Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(1), 2020, 129-150.
- Bingöl Schrijer, Bilge, “Vatandaşlık Hakkının Kapsamı ve Egemenlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Sayı 22 (1), 199-265.
- Birtek, Fatih, "Cumhuriyet Savcısı'nın Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19 (2), 2013, 953-990.
- Boineau, Jacques, *Fransa'da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık, Dersimiz: Yurttaşlık*, Haz. Turhan Ilgaz, Çev. Yeşim Küey, Kesit Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Bolat, Muhammet Esat/Hatipoğlu, Mehmet. "Vesayetçi Parlamentarizmden Yarı Başkanlık Sistemine: Yetki ve Sorumlulukta Paralellik İlkesi Açısından Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 11 (2), 2021, 319-359.
- Bozatay, Şeniz Anbarlı, "Türkiye’de Vicdani Ret Tartışmalarının Toplumsal ve Hukuki Boyutları", (Ret), *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 1(1), 2011, 151-172.
- Bozatay, Şeniz Anbarlı, "5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na Göre Türk Vatandaşlığının Kazanılması", (Kazanılma), *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı 8(2), 2010, 165-182.
- Bozdağ, Gonca Gülfem, "1965 Tarihli Lahey Sözleşmesi Bakımından Tebligat Kanunu’na İlişkin Bazı Sorunlar", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 20 (2), 2016, 269-310.
- Bozkurt, Gülnihal, “İslâm Hukukunda Zimmîlerin Hukukî Statüleri”, Prof, Dr. Kudret Ayiter Armağanı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1-4), Ankara 1987, 115-155.
- Bülbül, Erdoğan, *İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması*, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2010.

- Bülbül, H. Basri, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Vicdani Ret" (Ret), *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1 (2), 2014, 109-126.
- Centel, Nur/Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, (Muhakeme), Beta Yayınevi, 5. Baskı, Şubat 2017.
- Centel, Nur/Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ceza), Beta Yayınevi, 13. Baskı, Eylül 2016.
- Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed, *Türk Hukuk Tarihi Özel Hukuk*, 2. Baskı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, No:59, Hukuk Fakültesi Yayın No:5, Konya, 1995.
- Cirhinlioğlu, Zafer, *Terör ve Toplum*, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul Kasım 2004.
- Çağlayan, Ramazan, "İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine." (Geri Alma), *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 4 (1-2), 2000, 43-58.
- Çağlayan, Ramazan, *İdari Yargı Kararlarına Karşı Başvuru Yolları (Fransa- Türkiye: Mukayeseli Bir Deneme)*, (Yargı), Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2017.
- Çağlayan, Ramazan, *İdare Hukuku Dersleri*, (İdare), Adalet Yayınevi, 9. Baskı, Ağustos 2021.
- Çağlayan, Ramazan, *İdari Yargılama Hukuku*, (Yargılama), Seçkin Yayıncılık, 14. Baskı, 2022.
- Çağlayan, Ramazan, "Genel İdârî Usûl Tartışmaları, Fransız İdari Usul Kanunu ve Bu Kanunda İdari İşlemlerin Kaldırılması ve Geri Alınması Üzerine Notlar", (Notlar), *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 2023, 17-39.
- Çavuşoğlu, Naz, "Yeni Bir Anayasa için Somut Öneriler: Yurttaşlık/Vatandaşlık." *Anayasa Hukuku Dergisi*, Sayı 1 (1), 2012, 405-429.
- Çaycı, Sadi, "Türkiye'nin Milli Güvenliği", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 65 (4), 2016, 3327-3344.
- Çelik, Aziz, "Milli Güvenlik Gerekçeli Grev Ertelemeleri" (Grev), *Çalışma ve Toplum*, Sayı 3 (18), 2008, 87-135.

- Çelik, Fatma Elif, "Türk Vatandaşlığının Kaybı Sonucunu Doğuran Hâllerin Çocuklar Bakımından Değerlendirilmesi" (Çocuklar), Editörler: Kepenekçi Karaman, Yasemin ve Taşkın, Pelin, *Prof. Dr. Emine AKYÜZ'e Armağan-Akademisyenlikte 50. Yıl*, Pegem Akademi, Ankara Nisan 2018.
- Çelik, Fatma Elif, "Evlenme Yolu ile Türk Vatandaşı Olma Taleplerinden Doğan Uyuşmazlıklara İlişkin Yargılamalarda Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Kıstası", (Kıstas), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 49, Ocak 2022, 389-424.
- Çelik, Neşe Baran, "Güncel Gelişmeler Işığında Türk Vatandaşlığının İstisnai Haller Kapsamında Kazanılması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 130, 2017, 357-418.
- Çelik, İpek Agcadağ, "Suriyelilerin Türkiye’de Doğan Bebeklerinin Hukuki Statüsü ve Vatandaşlık Koşulları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10(2), 2021, 1208-1230.
- Çelikyay, Hakan Sabri, "'Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarının 'Başvuru Yollarının Tüketilmesi' Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi". *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 73, 2016, 21-61.
- Çiçekli, Bülent, (Editör), *Göç Terimleri Sözlüğü*, 18, Uluslararası Göç Örgütü, 2009.
- Çınar, Şenol, *Kamu Düzeninin Sağlanmasında İç Güvenlik İstihbaratının Önemi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Çolak, Kerem, *Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Derslerinde Küresel Vatandaşlık Eğitim*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Dağ, Nilgün, "Vatandaşlığın Niteliksel Dönüşümü ve Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Betimleme Çalışması", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 13/1, 2012, 105-118.
- Danış, Fahri/Danacıoğlu, Esra, "Lübnan’ı Fenike’ye Eşleştirmek: Ernest Renan’ın Filolojik Yaklaşımı ve Mission De Phénicie", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4 (1), 2022, 93-112.

- Demirbaş, Timur, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, Seçkin Yayınları, 6. Baskı, Ankara Ocak 2022.
- Demirkol, Selami, "Yargılama İçin Öngörülen Makul Sürenin Aşılmasına Sebep Hususlardan Tebligat Sorunu Vakaları Görevli Makam ve Yetkililer (PTT, Muhtarlık ve Mahkeme Personeli)'den Kaynaklı Gecikmeler", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Sayı 15, 2014, 117-132.
- Dinçkol, Bihterin Vural/Işık, Alper, "1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Mart 2015, 21(1), 13-41.
- Doğan, Vahit, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 17. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2021.
- Doğan, Vahit, "Vatandaşlık Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme." (Değerlendirme), *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 3 (2), 1999, 0-0.
- Doğan, Vahit/Odabaşı, Hasan, *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.
- Doğan, Vahit/Şit, Banu, "Anayasal Vatandaşlık Kavramı." *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu*, 1. Baskı, Editörler: Vahit Doğan, Feriha Bilge Tanrıbilir, Banu Şit, Yetkin Yayınevi, Ankara 29 Şubat 2008, 13-23.
- Dost, Süleyman, "Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Osmanlı Devleti veya Hatay Cumhuriyeti Vatandaşlığı Yoluyla Türk Vatandaşlığını Kazanması Mümkün mü?", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 2015, 33-78.
- Dönmez, Gökhan, "Türk Hukukunda Milletvekilliği Statüsünün Kazanılma Anının Tespiti Sorunu", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, 6. ICEESS, 157-161.
- Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan, *Türk Özel Hukuku, Cilt II Kişiler Hukuku*, Filiz Kitapevi, İstanbul Ekim 2022.

- Duran, Demet, "Şüphelinin İfadesinin Alınması (Cmk Md. 147-Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği Md. 23).", (Şüpheli), *İzmir Barosu Dergisi*, Sayı 2, Mayıs 2013, 190-225.
- Duran, Lütfi, *İdare Hukuku Ders Notları*, (İdare), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1982.
- Dursun, Selman, "İdarî İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltilmesi", A. Şeref Gözübüyük'e Armağan, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Turhan Kitabevi Ortak Yayını*, Ankara 2005, 99-109.
- Düzenli, Kubilay, "Tabiiyet-İ Osmaniye Kanunnamesinden Avrupa Birliği Uyum Yasalarına Türkiye'de Vatandaşlığın Tarihçesi: Anayasalar, Vatandaşlık Kanunları, Hükümet Programları", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2021, Sayı 7(3), 444-468.
- Edizdoğan, Nihat/ Çetinkaya, Özhan/ Gümüş, Erhan, *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınevi, 11. Baskı, Bursa 2010.
- Egemen, Demir Işıl, "İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2018, Sayı 139, 129-164.
- Ekici Özcan/Şahin, İbrahim Fevzi, "Bölüm 5 Modern Vatandaşlık Anlayışına Göre Osmanlı Devletinde Vatandaşlık Algısı.", *Sosyal Bilimlere, İksad Publishing House*, 2020, 155-177.
- Ekşi, Nuray, "Danıştay Kararlarında Vatandaşlık Kanununun 25 (ç) Bendi Sebebiyle Türk Vatandaşlığının Kaybı." (Danıştay), *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 59 (1-2), 2001, 337-370.
- Ekşi Nuray, Baş Zuhal Bereket, *Nazım Hikmet Ran'ın Vatandaşlık Durumu*, 1. Baskı, Beta Basım Yayınevi, İstanbul Nisan 2002.
- Ekşi, Nuray/Özelçi, M. Aytaç. "Nazım Hikmet'in Türk Vatandaşlığından Çıkarılmasına İlişkin Kararların Değerlendirilmesi", *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 82, 2008, 2299-2331.

- Emiliou, Nicholas, *The Principle of Proportionality in European Law: A Comparative Study*, Springer, Netherlands 1996.
- Erdem, B. Bahadır, *Milletlerarası Usul Hukuku'nda Tebligat*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.
- Erdem, B. Bahadır, *Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Tebligat, Türkiye'den Yurt Dışına-Yurt Dışından Türkiye'ye Yapılacak Tebligat*, (Tebligat), Beta Yayınevi, İstanbul 1992.
- Erdem, B. Bahadır, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 8. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2021.
- Erdem, Fazıl Hüsnü, "Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa." (Yeni Anayasa), *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 66, 2012, 49-56.
- Eren, Abdurrahman, "Türk Hukukunda Vicdani Ret." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 61 (3), 2006, 103-130.
- Ergül, Ergin, "Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 475, (2012, Aralık), 213-228.
- Erkal, Atila, "İdari İşlemde Usul ve Şekil Sakatlıklarının Sonradan Düzeltilmesi ve Almanya Örneği.", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, Sayı 11 (II), 183-208.
- Erkan, Mustafa, "Türk Vatandaşlığı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 72/5. Maddesinin Kanunilik İlkesi ve Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Bağlamında Değerlendirilmesi", (HAGB), Sayı (14)175-176, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, 329-356.
- Erkan, Mustafa, "Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında 'Milli Güvenlik' ve 'Kamu Düzeni' Kavramlarının İncelenmesi", (Millî Güvenlik ve Kamu Düzeni), Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz ve Lale Ayhan İzmirli (editörler), *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler Sempozyumu*, 2019, 17-38.
- Erkan, Mustafa, "Türk Vatandaşlığı Kanununda 7039 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişikliklerin İncelenmesi" (Değişiklik), *Public and Private International Law Bulletin*, Sayı 39 (2), 2019, 415-446.

- Erkan, Mustafa/ Demircioğlu, Mustafa Yaşar, "Ülke Derecelendirmesinin Ekonomik Kamu Düzeni Üzerindeki Etkisi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1 (1), 2010, 107-132.
- Erözden, Ozan, *Ulus Devlet*, Dost Kitabevi, Ankara 1997.
- Ersöz, Ahmet Kürşat, "İdare Hukuku ve İdari Yargı Alanında Anayasa Değişikliği ile İlgili Bazı Öneriler" *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, 2012, 397- 402.
- Erten, Rıfat, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler" (Tasarı), *Ankara Barosu Dergisi*, 2008, Sayı 4, 36-61.
- Erten, Rifat, "Evliliğin Butlanının Evlenme Nedeniyle Kazanılan Türk Vatandaşlığına Etkisi Hususunda Değerlendirmeler" (Evlilik), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 5 (19), 2014, 243-278.
- Erten, Rıfat, "Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması Yollarında Aranılan Ortak Şart: Millî Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Bir Hâli Bulunmamak" (Milli Güvenlik), *Public and Private International Law Bulletin*, Sayı 40, 2020, 1351-1371.
- Erten, Rıfat, "Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması" (Yeni), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 70, 2022, 899-932.
- Evik, Ali Hakan, "Ceza Muhakemesinde Kaçakların Yargılanması." *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(23-24), Ocak-Temmuz 2021, 29-50.
- Fişek, Hicri, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (Vatandaşlık), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1961.
- Fişek, Hicri, *Anayasa ve Vatandaşlık*, (Anayasa), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1961.
- Fişek, Hicri, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler", (Vatan), *Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, 381-399.

- Ganiyeva, Salimya, "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göç Etmesi ve Türk Vatandaşlığına Alınması ile İlgili Hukuki Sorunlar", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 2012, 175-199.
- Gallelli, Francesca, *Why Depriving Shamima Begum of her UK Citizenship Breaches International Law*, Oxford Human Rights Hub, Blog yazısı, 19 Mart 2019.
- Göğer, Erdoğan, *Türk Tabiiyet Hukuku*, (Tabiiyet), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.
- Göğer, Erdoğan, "Çifte Vatandaşlık", (Çift), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1), 1995, 127-181.
- Gökcan, Hasan Tahsin/Artuç, Mustafa. *Pratik Türk Ceza Kanunu*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.
- Gökcan, Hasan Tahsin, "Cumhuriyet Savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 1, 2012, 195-206.
- Gölcüklü, İlya, "Güncel Gelişmeler Işığında Yatırım Yoluyla Türk Vatandaşlığının Kazanılması: Problemler ve Çözüm Önerileri", *Public and Private International Law Bulletin*, 40 (1), 2020, 125-141.
- Gören, Zafer, "Aktif Statü Hakları." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 2016, 3303-3322.
- Görkemli, Burcu, "Yargı Kararları Işığında Vergi Hukuku'nda Usulsüz Tebliğ ve Sonuçları", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 75(3), 2017, 101-127.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 15. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul Şubat 2015.
- Gözler, Kemal, "Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı." (Devlet), *Türkiye Günlüğü*, Sayı 64, 2001, 108-123.
- Gözler, Kemal, *İdare Hukuku Cilt I*, (İdare), 1. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2003.
- Gözler, Kemal, *İdare Hukuku Cilt II*, (İdare-II), 1. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2003.

- Gözler, Kemal/ Kaplan, Gürsel, *İdare Hukukuna Giriş*, (Giriş), 24. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa Eylül 2018.
- Gözler, Kemal/ Kaplan, Gürsel, *İdare Hukuku Dersleri*, (Dersler), 20. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, Eylül 2018.
- Göztepe, Ece, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 95, 2011, 13-40.
- Gözübüyük, Şeref/Tan, Turgut, *İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar*, Turhan Kitabevi, 7. Baskı, Ankara 2010.
- Grotius, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku*, (Çev. Seha L. Meray), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Gün, Ulvi Nail, "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve KKTC Yurttaşlık Hukukunda Yurttaşlığın Kaybı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 19 (1), 2017, 205-236.
- Günday, Metin, *İdare Hukuku*, 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2015.
- Gündüz, Fatma Ebru, *İdari İşlemin Geri Alınması*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- Güner, Cemil, "Türk Vatandaşlığının Kazanılması ve Kaybı Kararlarının Geri Alınması", *Public and Private International Law Bulletin*, 2(37), 2017, 376-407.
- Güneş, Derya Belgin, "Tebliğ Yokluğu." (Tebliğ), *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 74(1), 2016, 221-231.
- Güneş, Mehmet, "Kamu Özgürlüklerinin Sınırlandırılmasında Kamu Güvenliği Gerekçesinin Hukukiliği." (Özgürlük), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27 (3), 2019, 435-457.
- Güney, Ülkü/Konak, Nahide. "Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar Vatandaşlık ve Kaynak Dağılımı Temelinde Öteki Algısı", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 2016, 113-133.
- Güngör, Gülin, *Tabiiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler*, (Tabiiyet), Yetkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2020.

- Güngör, Gülin, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi.” (Vatansızlık), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(3), 2014, 479-507.
- Güngör, Gülin, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi.” (Sözleşme), *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 2011, Sayı 17, 229-250.
- Güngör, Mehmet, “Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü”, (Dönüşüm), *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 2017, 438-464.
- Gürpınar, Bulut, "1982 Anayasası'na Göre Milli Güvenlik Kavramı", *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 1982, 124-148.
- Hadimoğlu Nimet Özbek; Teksoy Barış, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 107, 2013221-244.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm'da Devleti İdaresi*, Çev. Hamdi Aktaş, Beyan Yayınları, İstanbul Kasım 2016.
- Hanağası, Emel/ Özekes, Muhammet, *Yargı Örgütü ve Tebligat Hukuku*, (Editör: Doğan Gökbel), Anadolu Üniversitesi, 2. Baskı, Eskişehir, Temmuz 2013.
- Hasoğlu, Aynur, "Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi.", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 33, 2018, 123-142.
- Heater, Derek, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Çeviren: Merel Delikara Üst, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2007.
- Işın, Engin/ İşyar, Bora, *Türkiye'de Ulus-Devlet ve Vatandaşlığın Doğuşu, Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Der. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, Tesev Yayınları, 2. Baskı, İstanbul Mart 2006.
- İba, Şeref/Söyler, Yasin, "Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Kararının Nitelik Farkı ve Hukuki Sonuçları", *Anayasa Yargısı*, Sayı 36 (1), 2019, 195-223.

- İnan, Afet, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
- İpekçioğlu, Pervin Aksoy, "Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, 2007, 1215-1254.
- İzmır, Gökalp. "Milletvekilliği Seçilme Yeterliliği ve Bu Sıfatın Kazanılması", *Yasama Dergisi*, 2011, Sayı 18, 51-116.
- Kaboğlu, İbrahim Özden, *Özgürlükler Hukuku*, 6. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara 2002.
- Kağıtcıoğlu, Mutlu, "İdari İşlem Teorisi Çerçevesinde İdari Merci Tecavüzü Kavramının Değerlendirilmesi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 30, 2017, 237-272.
- Kalabalık, Halil, *Kısa İdare Hukuku (İdare Hukukunun Ana Hatları)*, (Kısa), 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara Eylül 2019.
- Kalabalık, Halil, *İdare Hukuku Dersleri Cilt II*, 5. Baskı, (İdare), Seçkin Yayıncılık, Ankara Şubat 2021.
- Kan, Çiğdem, "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Küresel Vatandaşlık", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (26), 2009, 25-30.
- Karagenç, Gencer Karabekir, "Atatürk Milliyetçiliği ve Karşılaştırmalı Ülke Örnekleri Üzerinden Vatandaşlık Tanımları", *Uysad VI. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Bilimler Kongresi*, Ankara 2021, 113.
- Karahanoğulları, Onur, "Birel İşlemlere Karşı Açılan İptal Davalarında İlgi Bağı Sorunu" (Birel İşlem), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 62 (03), 2007, 201-232.
- Karahanoğulları, Onur, *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, (İnceleme), Turhan Kitapevi, 2. Baskı, Ankara 2013.
- Karahanoğulları, Onur, *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler*, (Yasallık), 3. Baskı, Turhan Kitabevi, 2015.

- Karakehya, Hakan/Arabacı, Murat, "Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 65 (4), 2016, 2059-2081.
- Karakoç, İrem, *Hukuk Tarihinde Vatandaşlık-Yabancılik Statüsü*, Yetkin Basımevi, İzmir 2012.
- Karaman, Hayreddin, *Mukâyeseli İslâm Hukuku I-III*, Nesil Yayınları, İstanbul 1991.
- Karataş, İrem, "Türkiye'nin Vatandaşlık Politikalarının Öteki Algısındaki Rolünü Suriyeli Mülteciler Üzerinden Düşünmek.", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 50, 2020, 17-42.
- Kartal, Cansu Büşra, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(2), 2013, 63-87.
- Keskin, Funda, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiye Birliği Vakfı Yayınları:20, Tezler Dizisi 4, Ankara Mayıs 1998.
- Kılınç, Bahadır, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Anayasa Şikâyeti Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği", *Anayasa Yargısı*, 24 (1), 2008, 17-57.
- Kocasakal, Hatice Özdemir, "Yabancı Ülkelerde Bulunan Kişilere Tebligat." *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2009/1, Galatasaray Üniversitesi Yayını No:65, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, No:45, 27-65.
- Konca, Nesibe Kurt, "Türk Hukukunda Tebligata İlişkin Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 114, Eylül-Ekim 2014, 239-274.
- Korkut, Levent, "Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2014, 5-42.

- Köksoy, Ergün, "Yeni Diplomatik Temsil Biçimi Olarak Marka Diplomasisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuk İletişim*, 9 (2), 2016, 242-261.
- Köse, Murtaza, *İslam Hukuku Açısından Hükmi Şahsiyet*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2009.
- Kubalı, Hüseyin Nail, *Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Tan Matbaası, İstanbul 1960.
- Kubalı, Hüseyin Nail, *Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Kurtulmuş Matbaası, İstanbul 1971.
- Kumcu, Nagihan Pınar, *Türk Vatandaşlık Hukukunda İdari ve Yargısal Başvuru Yolları*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Kumsan, Mona, *Vatandaşlık Kavramı ve İsrail Hukuku Kapsamında Filistinlilerin Hukuki Statüsü*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- Kurt, Hayrettin, "İdari Yaptırımlara Karşı Güvenceler", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 2014, 131-178.
- Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2012.
- Meray, Seha L., "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü" (Diplomasi), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 11 (03), 1956, 79-117.
- Meray, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, (Devletler), Ajans-Türk Matbaası, 1960.
- Mercan, Onur, *İdari İşlemin Sona Ermesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.
- Muşul, Timuçin, *Tebliğat Hukuku*, 7. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara Ağustos 2018.
- Nalbant, Fatma, "Türkiye’de Vatandaşlık Anlayışının Gelişimi", *III. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi*, 2014, 79-93.
- Neziroğlu, İrfan, *Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2008.

- Nomer, Ergin, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 29. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul 2021.
- Oğuzman, M. Kemal/Seliçi, Özer/Özdemir, Saibe Oktay, *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, 21. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul Ekim 2022.
- Oğuzoğlu, Hüseyin Cahit, *Roma Hukuku*, Akıncı Matbaacılık, Ankara 1959.
- Okay, Özge, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Onar, Erdal/Tiryakioğlu, Bilgin, “1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı).”, *Faruk Erem Armağanı*, Türkiye Barolar Birliği Yayını, No. 8, Ankara 1999.
- Oral, Mustafa, “Çağdaşları Tarafından Ziya Gökalp’in Eleştirisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5 (12), 21-34.
- Orhan, Zehra Cansu, *Suçluların İadesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- Ortak, Yücel, *Danıştay Kararları Işığında İdari İşlemin Yetki Unsuru*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Öktem, Emre, “Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 5, Nisan 2004, 133-147.
- Ömeroğlu, Ömer "Ceza Muhakemesinde Gaip ve Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(3), 2013, 197. 195-226.
- Önüt, Lale Burcu/Sancakdar, Oğuz/Turhan Kasapoğlu, Mine/Doğan Us, Eser, *İdare Hukuku El Kitabı*, (İdare), 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Önüt, Lale Burcu/Sancakdar, Oğuz/Turhan Kasapoğlu, Mine/Doğan Us, Eser, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı*, (Teorik), 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Özbay, İbrahim, "6099 Sayılı Kanun ve Tebligat Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik Çerçevesinde Tebligat Hukukundaki Son Değişiklikler", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (1-2), 2012, 115-157.

- Özbek, Nimet, “İlgilinin İstemi Gerekmezsizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkisinin Kesilmesi” (İlişki), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 139, 2018, 81-128.
- Özbek, Nimet, *İlgilinin İstemi Gerekmezsizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkisinin Kesilmesi*, (İstem), Yetkin Basımevi, Ankara 2019.
- Özcoşar, İbrahim, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Hukuki Durumu ve Millet Sistemi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (7), 2003, 124-139.
- Özdemir, Ali, “Kamu Düzeni ve Kamu Güvenliği Kavramlarına Analitik Bir Yaklaşım (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği).” (Gösteri), *International Journal of Legal Progress*, 2(2), 2016, 78-115.
- Özdemir, Halit Eyüp, *Düzenleyici İşlemlerin Yürürlüğe Girişi (İşlem)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.
- Özdemir, Selman, "İdarî İşlemin Geri Alınmasında, İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararlarının İdarî Yargı Pratiğindeki Uygulanışına Dair Bir Değerlendirme", (Pratik), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(2), 2021, 1383-1434.
- Özdemir, Yücel, "Cumhurbaşkanı Kararlarının Yargısal Denetimi", (Cumhurbaşkanı), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29 (4), 2021, 3211-3256.
- Özekes, Muhammet, “Usulsüz Tebligat ve Dürüstlük Kuralı (Karar İncelemesi).” *Manisa Barosu Dergisi*, Sayı 66, Temmuz 1998, 56-63.
- Özel, Çağlar, “Medeni Hukuk Açısından Ölüm Anının Belirlenmesi ve Ceset Üzerindeki Hakka İlişkin Bazı Düşünceler” (Düşünceler), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(1), 2002.
- Özel, Sibel, “İstisnai Vatandaşlığa Alınmada Türk Vatandaşlığının Ucuzlaması Meselesi” (İstisna), *Barobirlik Dergisi*, Sayı 36, Ağustos 2018, 16-17.
- Özen, Mustafa, "Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi ve İddianamenin İadesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 2009, 17-28.
- Özkan, Işıl, “Sınırlar (Kimlik, Ulus ve Devletin Sınırları).” (Sınırlar), *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 2006.

- Özkan, Işıl, "Vatandaşlık Satılabilir Birşey Midir?." (Vatandaşlık), *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, 1(1), 2018, 53-78.
- Özkan, Işıl/Tütüncübaşı Uğur, "Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57 (3), 2008, 599-634.
- Öztürk, Necla, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Yollarına Yaklaşımı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 73, 2007, 95-131.
- Öztürk, Namık Kemal, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Kitapevi, Ankara Eylül 2021.
- Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, 21. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara Eylül 2022.
- Pekcanitez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet, *Medeni Usul Hukuku*, On İki Levha Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2020.
- Polat Güzel, Ezgi, *Anayasal Vatandaşlık*, (Anayasal), (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- Polat Güzel, Ezgi, "Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı" (Vatandaşlık), *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, Mayıs 2011, 127-157.
- Reçber, Kamuran/Özgenç, Zeynep, "5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki Bazı Boşluklar", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 74 (1), 2016, 373-387.
- Renan, Ernest, *Ulus Nedir? (Orijinal Eser: Qu'est-ce qu'une nation, Paris, 1882)*, Türkçe çeviri: Gökçe Yavaş, 2. Baskı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2019.
- Renan, Ernest, *Nutuklar ve Konferanslar*, Türkçe çeviri: Ziya İshan, Dergâh Yayınları, İstanbul 2022.
- Rogers, Brubaker, *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*, (Türkçe çeviri: Vahide Pekel), Ankara 2009.
- Rousseau, Jean-Jacque, *Toplum Sözleşmesi*, (Çev. Vedat Günyol), Çan Yayınları, İstanbul 2014.
- Ruhi, Ahmet Cemal, "Türkiye'den Yurt Dışına Yapılan Tebligat." (Tebligat), *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 2003, 523-540.

- Ruhi, Ahmet Cemal, "Türk Hukukunda Suçluların İadesi" (İade), *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 2003, 497-521.
- Ruhi, Ahmet Cemal, *Milletlerarası Usul Hukukunda Tebligat*, (Milletlerarası), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul Eylül 2019.
- Ruhi, Canan/Ruhi, Ahmet Cemal, *Tebliğat Hukuku Bilgisi*, (Bilgi), Seçkin Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara Şubat 2021.
- Ruhi, Canan/Ruhi, Ahmet Cemal, *Tebliğat Hukuku*, (Tebliğat), Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, Ankara Mart 2022.
- Salgırtay, Teoman, "Tebliğat Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler ve Bir Yargıtay Kararı Işığında (Yargıtay 12. HD 2012/32459 E.-2013/3328 KS-11.02. 2013 T.) Tebligat Kanunu Uygulamaları", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 4, 2013, 298-328.
- Sar, Enes/Çakıroğlu, Berivan/Özdoğan, Emre, "The Principle of Formal Parallelism Or the Principle of Congruent Form in Turkish Administrative Law." (Türk İdare Hukukunda Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi). *GSI Articletter*, Part 7, Sayı 20, 2019, 115-128.
- Sargin, Fügen, "Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda Değişiklik Yapan 2003 Tarih ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, 53(1), 27-63.
- Seçkin, Sinan/Üstün, Gül, "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi.", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Mehmet Akif Aydın'a Armağan, 21 (2), 2015, 509-534.
- Serbestoğlu, İbrahim, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu." *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 29, 2011, 193-214.
- Sezginer, Murat, "İdari İşlem-İcraîlik-Ayrılabilir İşlem-Yargısal Denetim", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 69 (1-2), 2011, 241-250.
- Sür, Barış, "Ulus Nedir? -Ernest Renan", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 2020, 155-160.

- Soylu, Ahmet Cemil, *Danıştay Kararları Çerçevesinde İdari İşlemin Geri Alınmasında İdari İstikrar ve Hukuki Güvenlik İlkeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Şaar, Cemil, *Vatandaşlık Kavramının ve Özellikle Gerçek Bağ Teorisinin Tarihi, Karşılaştırmalı ve Eleştirel Bir İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara 2021.
- Şahin, Cumhuri, “Sorgu Müessesesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Halil CİN'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, 1995, 79-92.
- Şit, Banu, “Modern Vatandaşlık Hukukuna Bir Bakış”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 76, 2008, 64-82.
- Tan, Turgut, *İdarî İşlemin Geri Alınması*, (İşlem), Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- Tan, Turgut, *İdare Hukuku*, (İdare), 2. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 2013.
- Tan, Turgut, “Sınav ve Juri Değerlendirmelerinin Yargısal Denetimi” (Juri), *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 51 (1-4), 1996, 409-423.
- Tahiroğlu, Fatih, "Tebliğat Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Tebliğat Çıkarmaya Yetkili Merciler", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 74(1), 2016, 389-396.
- Tahiroğlu, Bülent/Erdoğan, Belgin, *Roma Hukuku Dersleri*, Der Yayınları, İstanbul 2018.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku” (Avrupa), *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Sayı 22, 2002, 791-818.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Hazırlanması Nedenleri Üzerine” (Hazırlanma), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 72, Eylül-Ekim 2007, 37-54.

- Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Halleri” (İrade), *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu*, 1. Baskı, Editörler: Vahit Doğan, Feriha Bilge Tanrıbilir, Banu Şit, Yetkin Yayınevi, Ankara 29 Şubat 2008, 143-163.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kaybına İlişkin Hükümleri” (Tasarı), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 76, Mayıs-Haziran 2008, 27-62.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi Yirmi Yaşında (1989-2009)”, (Çocuk Hakları), *Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan*, Editörler: Sertaç Başeren/ Esra Gül Dardağan Kibar/ Funda Keskin Ata/ Nimet Özbek Hadimoğlu/ Barış Teksoy, Mülkiyeliler Birliği Vakıf Yayınları, Ankara 2012, 447-463.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Evlenme ve Vatandaşlık” (Evlenme), *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(5), Nisan 2020, 3019-3049.
- Tetik, Ahmet Talha, "Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Takdir Yetkisi ve Yerindelik Denetimi İlişkisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), 2017, 249-276.
- Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 25. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul Ekim 2021.
- Tiryakioğlu, Bilgin, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısına Göre Vatandaşlığın Yetkili Makam Kararıyla Kazanılması”, *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu*, 2008, 79-96.
- Toker, Ali Gümrah, "15 Kasım 1965 Tarihli Hukuki veya Ticari Konularda Adli ve Gayri Adli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Lahey Sözleşmesi Uyarınca Tebligat Yapılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2011, Sayı 13(2), 107-152.
- Topal, Bahattin Gökhan, "Türkiye’de Terör Eylemleri ve Savunma Sanayi İlişkisi", *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 2020, 51-86.

- Topçuoğlu, Ali Aslan, “Modern Hukuk ve İslam’da Vatandaşlık Kavramının Hukukî Temeli.”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, 2012, 185-216.
- Topuzkanamış, Şafak Evran, *Türk Hukukunda Anayasal Gelişmeler Işığında Vatandaşlık*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2013.
- Torun, Fatih, "7201 Sayılı Tebligat Kanunu’nun 21. ve 35. Maddelerinde Yapılan Değişiklikler Karşısında 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 26/3. Maddesinin Uygulanabilirliği", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 2016, 647-678.
- Tögel, Akif, "Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu’nun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Yapılan Başvurulara Etkisi", *Akademik Teklif Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 2013, 58-85.
- Töre, Nazlı, "Değişen Dünyada Vatandaşlık", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 10, Aralık 2017, 553-595.
- Tunç, Hasarı/Döner, Ayhan, "MGK ve Milli Güvenlik Kavramı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Sayı 1 (1), 1998, 3-23.
- Tunçağıl, Gülce Gümüşlü, “Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları”, *Public and Private International Law Bulletin*, 2021, 41(1), 99-127.
- Turhan, Turgut/Tanrıbilir, Feriha Bilge, *Vatandaşlık Hukuku*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2017.
- Turnagil, Ahmet Reşit, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1972.
- Tuysuz, Cemre, "Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 2022, 48-65.
- Uler, Yıldırım, *İdarî Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları*, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- Uluocak, Nihal, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1989.

- Ulutaş, Ejder, "Türkiye’de Vatandaşlık ve Anayasal Süreç." *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı 9 (1), Temmuz 2014, 73-102.
- Ulutaş, Ahmet, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara Ekim 2012.
- Umur, Ziya, *Roma Hukuku, Tarihi Giriş, Kaynaklar, Umumi Mefhumlar, Hakların Himayesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1974.
- Unat, İlhan, *Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi*, (Tabiiyet), Sevinç Matbaası, Ankara 1966.
- Unat, İlhan, *Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler Mahkeme Kararları)*, (Vatandaşlık), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1966.
- Uslu Yiğit, Gülser Banu, *Türk Vatandaşlığının İstisnai Yoldan Kazanılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021.
- Uz, Abdullah, “Olmak ya da Olmamak-Yargı Kararı ile Tüzel Kişiliği Devam Eden Bir Kurum: Şeker Kurumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 2011, 109-132.
- Uzun, Cem Duran, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu Başlarken Beklentiler ve Riskleri”, *Cankaya University Journal of Law*, 9(1), 2014, 69-92.
- Üçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara 1999.
- Ünal, Şeref, *Uluslararası Hukuk*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.
- Üstün, Ümit Süleyman, *Türk Vergi Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisi*, 1. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara 2007.
- Varlık, Ali Bilgin, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 2013, 114-129.
- Viel, Marie-Thérèse/Önüt, Lale Burcu, “İdari Başvuru ve İdari Yargı Birleşimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, Sayı 14, 67-78.
- Yaldız, Fırat/Küçük, Evren, "Türk Dışişleri Bürokrasisinde Değişen Normlar: Kariyerdışı Büyükelçi Atamalarının Yasal Arka Planı", *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı 55(2), 2022, 89-118.

- Yaşar, Osman/Gökcan, Hasan Tahsin/Artuç, Mustafa, *Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu*, Adalet Yayınevi, 2. Baskı, Cilt. 6, Ankara Ocak 2014.
- Yayla, Atilla, *Terörizm Üzerine Yazılar*, (Terörizm), Gündem Yayınları, Ankara 1990.
- Yayla, Yıldızhan, *İdare Hukuku*, (İdare), 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2009.
- Yıldırım, Emre, "Millet ve Milliyetçiliğe Dair Kavramlar ve Sınıflandırmaların Ötesinde: Yeni Bir Model Önerisi" (Millet), *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* Sayı, 12 (28), 2016, 123-141.
- Yıldırım, Turan/Yasin, Melikşah/Kaman, Nur/Özdemir, Halit Eyüp/Fiş Üstün, Gül/Çakır, Hüseyin Melih/Okay Tekinsoy, Özge, *İdare Hukuku*, 8. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul Kasım 2020.
- Yıldırım, Ramazan/Çınarlı, Serkan, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri*, (Dersler), 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara 2018.
- Yıldırım, Ramazan/Çınarlı, Serkan, *Türk İdari Hukuku Dersleri Cilt II*, 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara 2019.
- Yıldırım, Turan, "Kamuyla Bağlantılı Tüzelkişilik-Organize Sanayi Bölgeleri." *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 2023, 1-16.
- Yıldız, Ali Kemal, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma", (Gözaltı), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 2006, 131-214.
- Yıldız, Ayselin, "Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık", *Göç Araştırmaları Dergisi*, (Göç), 3(1), 2017, 36-67.
- Yıldız, Yeşim, "Terör Örgütü Üyeliği Sebebiyle Vatandaşlıktan Çıkarmanın Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi" (Terör), *Sakarya Hukuk Dergisi*, 9(2), Aralık 2021, 311-340.
- Yılmaz, Alper Çağrı, "6302 Sayılı Kanun Hükümleri Uyarınca Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Edinimi" (Taşınmaz), *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 2013, 1095-1126.
- Yılmaz, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, (Hukuk), Yetkin Yayınları, Ankara Kasım 2021.

Yılmaz, Duygu/ Konya, Didem, "Cumhuriyet'in Kuruluşunda Birey ve Devlet İlişkisi: 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Uygulamaları" *Belgi Dergisi*, Sayı 24, 2022, 17-41.

Yörük, Abdülhak Kemal, *Devletler Hususî Hukuku*, Tan Matbaası İstanbul 1938.

Yuca, İrşad Sami, "Erken Cumhuriyet Yıllarında Milli Vatandaşlığın Pekiştirilmesi: Vatandaşlıktan Çıkarılmalar (1923-1938)", *İçtimaiyat*, 7 (1), 2023, 1-14.

Yumuşak, Hakan, *İdari İşlemin Kaldırılması ve Geri Alınması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

Yuvalı, Abdulkadir, "Atatürk, Millet ve Milletleşme", *Erdem*, 11(31), 1998, 321-328.

Zevkliler, Aydın/Acabey, Mehmet Beşir, *Zevkliler Medeni Hukuk-1*, Vedat Kitapçılık, İstanbul Aralık 2021.

İÇTİHATLAR ve MEVZUATLARA İLİŞKİN KAYNAKLAR

Anayasa Mahkemesi, 15/04/2004 tarih, E.2004/26, K. 2004/51.

Ankara 2. İdare Mahkemesi, E. 1990/791, K. 1991/1536, T. 27.9/1991.

Danıştay İdari Dava Daireleri, 06.10.2005, E.2004/03, K.2005/2371. *Danıştay Kararları Dergisi*, 2006, Sayı 111, 72-74.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 05.05.2005, 2005/415 E. 2005/1119 K, *Danıştay Dergisi*, 2006, Sayı 111, 60-62.

Danıştay 8. Daire, 26.11.2013, 2013/5211 E. 2013/8692 K.

Danıştay 10. Daire, 17/02/1993 tarih, E.1992/358, K. 1993/672.

Danıştay 10. Daire. 09/06/1993, E. 1991/4509- K. 1993/2391.

Danıştay 10. Daire, 31/05/1994 tarih, E.1932/2435, K. 1994/2447.

Danıştay 10. Daire 20.1.2000, 2098/59 E. 2000/125 K.

Danıştay 10. Daire 9.2.2000, 1999/2196 E. 2000/315 K.

Danıştay 10. Daire 29.3.2001, 1999/4468 E. 2001/1230 K.

Danıştay 10. Daire 13.6.2006, 2004/10932 E. 2006/3886 K.

Danıştay 10. Daire, 20/09/2010 tarih, 2010/3296 E, 2010/6497 K.

Danıştay 10. Daire, 15/10/2010 tarih, 2007/8754 E, 2010/7958 K.

Danıştay 10. Daire, 29.11.2012 tarih 2012/6224 E, 2012/6192 K,

Danıştay 10. Daire 18.2.2013, 2008/7227 E. 2013/1299 K.

Danıştay 10. Daire, 12/12/2013 tarih, 2009/5879 E, 2013/8961 K.

Danıştay 10. Daire, 24/12/2014 tarih, 2010/13831 E, 2014/8135 K.

Danıştay 10. Daire, 13/10/2015 tarih, 2012/5540 E, 2015/4312 K

Danıştay 10. Daire, 29.03.2016 tarih, E. 2013/3739, K. 2016/1743.

Danıştay 10. Daire, 08.05.2017 tarih 2013/3965 E, 2017/2384 K,

Danıştay 10. Daire, 27.03.2018 tarih 2015/3189 E, 2018/1282 K,

Danıştay 10. Daire 11.2.2020, 2015/99 E. 2020/405 K.

- Danıştay 10. Daire 18.11.2020, 2018/3251 E. 2020/5058 K.
- Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, 23.09.1955: KD 71/1958, 33/35.
- Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 11/02/2013, 2012/32459 Esas, 2013/3328 K.
- Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 03/04/2023 tarih 2022/15174 Esas, 2023/1544 K.
- Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 13/02/2023 tarih 2020/33482 Esas, 2023/1039 K.
- Yargıtay 6. Ceza Dairesi, 11/04/2023 tarih 2022/1530 Esas, 2023/10033 K.
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 11/04/2023 tarih 2021/13031 Esas, 2023/2159 K.
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 10/04/2023 tarih 2022/6509 Esas, 2023/2086 K.
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 28/03/2023 tarih 2023/208 Esas, 2023/1729 K.
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 04/04/2023 tarih 2021/2672 Esas, 2023/1986 K.
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 04/04/2023 tarih 2021/1766 Esas, 2023/1971 K.
- Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 19/10/2009, 2008/21755 E. 2009/10239 K.
- Yargıtay 11. Ceza Dairesi, 05/04/2023 tarih 2022/7398 Esas, 2023/2576 K.
- Yargıtay 11. Ceza Dairesi, 28/03/2023 tarih 2021/26324 Esas, 2023/2006 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 04/12/2015, 2015/3575 E, 2015/5261 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 09/12/2015, 4710/4661 sayılı Kararı
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 21/04/2016, 2015/4672 E, 2016/2330 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 02.11.2016, 2016/637 E. 2016/5541 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 31.01.2017, 2016/6118 E. 2017/361 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 03/02/2017, 2016/7001 E. 2017/383 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 08/02/2017, 2016/3384 E. 2017/780 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 13/02/2017, 2016/6667 E, 2017/799 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 20/02/2017, 2016/5181 E, 2017/887 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 27/02/2017, 2016/7148 E, 2017/892 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 27/02/2017, 2016/5106 E, 2017/922 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 31/01/2017, 2016/7109 E, 2017/415 K.

- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 31/01/2017, 2016/7002 E, 2017/379 K.
- Yargıtay 16.Ceza Dairesi, 24/04/2017, 2015/3 E, 2017/3 K.
- Yargıtay 16.Ceza Dairesi, 14/07/2017, 2017/1443 E, 2017/4758 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 01.06.2017, 2015/7606 E. 2017/4255 K.
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 31.12.2019, 2019/6276 E, 2019/8451 K.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 23/11/1999, 9-274/284 sayılı karar.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 16.01.2018, 2017/YYB-1148 E, 2018/15 K.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 23.01.2020, 2015/16-1116 E, 2020/24 K.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 13.02.2020, 2017/16-757 E, 2020/95 K.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/06/2022, 2022/(Kapatılan) 16. MD-299, 2022/484 K.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/09/2022, 2019/9. MD-479 E, 2022/592 K.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 26/10/2022, 2020/402 E, 2022/670 K.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 09/11/2022, 2019/9. MD-424 E, 2022/710 K.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. 08.02.1995 gün ve E. 1994/2-559, K. 1995/60, *İlmî ve Kazai İctihatlar Dergisi*, Yıl 35, Sayı 418, Ekim 1995, 11392-11393.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. 10.12.982, E. 1981/14-655, K. 1982/939, *Yargıtay Kararları Dergisi*, Cilt 9, Sayı 7, Temmuz 1983, 964-966.
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 31.10.1995 gün ve E. 1995/8635, K. 1995/11308, *Yargıtay Kararları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, Mart 1996, 374-375.
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 31.10.1995, E 1995/8635, K. 1995/11308, *Yargıtay Kararları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, Mart 1996, 374-375.
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 01.11.1996, E. 1996/10648, K. 1996/11107, *Yargıtay Kararları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 7, Temmuz 1997, 1057-1058.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 10.12.1982, E. 1981/14-655, K. 1982/939, *Yargıtay Kararları Dergisi*, Cilt 9, Sayı 7, Temmuz 1983, 964-966.)
<http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).

- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 08.02.1995 gün ve E. 1994/2-559, K. 1995/60, *İlmî ve Kazai İçtihatlar Dergisi*, Yıl 35, Sayı 418, Ekim 1995, 11392-11393.)
<http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 31.10.1995 gün ve E. 1995/8635, K. 1995/11308, *Yargıtay Kararları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, Mart 1996, 374-375,
<http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 01.11.1996, E. 1996/10648, K. 1996/11107, *Yargıtay Kararları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 7, Temmuz 1997, s-. 1057-1058.
<http://www.yargitaydergisi.gov.tr/> (25.01.2023).
- 1876 Kanun-i Esasiye, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> (22.05.2022)
- 1921 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> (22.05.2022)
- 1924 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (22.05.2022)
- 1961 Anayasası, RG: 31.5.1961-10816.
- 1982 Anayasası, RG:18.10.1982-17863 (Mükerrer).
- 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (1964), RG:22.2.1964-11638.
- 431 sayılı Kanun, RG: 06.03.1924-63.
- 1041 sayılı Kanun, RG: 31.05.1927-598.
- 1111 Sayılı Askerlik Kanunu, RG:12-17.6.927-631-635.
- 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, RG: 04.06.1928-904.
- 1483 sayılı Kanun, RG: 17/06/1972-14218.
- 2383 sayılı Kanun, RG: 17.2.1981-17254.
- 2510 sayılı İskân Kanunu, RG: 21.06.1934-2733.
- 2547 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu, RG: 20.1.1982-17580.
- 2575 sayılı Danıştay Kanunu, RG: 20.1.1982-17580.

- 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun, RG:20.01.1982-17580.
- 2644 sayılı Tapu Kanunu, RG:29.12.1934-2892.
- 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, RG:13.6.1983-18076.
- 2883 sayılı Kanun, RG: 17.02.1981-16254.
- 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu, RG: 08.11.1983-18215.
- 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu, RG:11.11.1983-18218.
- 3540 sayılı Kanun, RG: 29.04.1989-20153.
- 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, RG:12.4.1991-20843 (mükerrer).
- 3808 sayılı Kanun, RG: 4.6.1992-21248.
- 4112 sayılı Kanun, RG: 12.06.1995-22311.
- 4862 sayılı Kanun, RG: 03.06.2003-25127.
- 4866 sayılı Kanun, RG: 12.06.2003-25136.
- 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, RG:24.12.2003-25326.
- 5098 sayılı Kanun, RG: 24.06.1947-6640.
- 5203 sayılı Kanun, RG: 06.07.2004-25514.
- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, RG: 26.09.2004.
- 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, RG:17.12.2004-25673.
- 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, RG:18.06.1949-7236.
- 5682 sayılı Pasaport Kanunu, RG:24.7.1950-7564.
- 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, RG: 12.06.2009-27256.
- 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG:13.05.2010-27580.
- 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, RG:03.04.2011-27894.
- 6366 sayılı Onay Kanunu, RG: 19.03.1954-8662.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, RG: 11.04.2009-28615.

6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG:11.02.2017-29976.

7072 sayılı Kanun, RG:08.03.2018-30354 (mükerrer).

7179 sayılı Askeratma Kanunu, RG:26.6.2019-30813.

7201 sayılı Tebligat Kanunu, RG:19.02.1959-10139.

703 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG:9/7/2018:30473 (3. mükerrer).

680 sayılı OHAL KHK, RG:06.01.2017-29940 (mükerrer).

13/5/1999 Tarihli ve 99/12827 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Yürürlükten Kaldırılması Hakkındaki 26.05.2017 tarih 2017/10333 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, RG: 3.3.2017-30113.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG:15.07.2018-30479.

07.01.2009 tarih ve 2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, RG: 10.01.2009-27106.

Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, RG:06.04.2010-27544.

Tebligat Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, RG:25.012012-28184.

1954 tarihli Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi, RG:28.05.1973-14547.

İNTERNET KAYNAKLARI

- 1041 sayılı Şeraiti Muayeneyi Haiz Olamayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından Iskâtı Hakkındaki Kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbmmc00501041.pdf (23/12/2022).
- 16.11.2011 tarihli 63/3 sayılı Genelge, [https://diabgm.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/48202009523663%20-%203%20\(1\).pdf](https://diabgm.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/48202009523663%20-%203%20(1).pdf) (05.01.2023).
- 1954 tarihli Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi, <https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/lahey/turkcelah2.pdf> (05.01.2023).
- 1965 tarihli Hukukî ve Ticarî Konularda Adlî ve Gayriadlî Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Sözleşme, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/lahey/turkce_lah14.pdf (05.01.2023).
- 20 Ocak 2003 tarihli 1453 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, Terörle Mücadele, S/RES/1456 (20 January 2003), <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1456> (01/02/2023).
- 20.04.1924 tarihli 491 kanun numaralı Teşkilatı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası), <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1924-anayasasi/> (23.12.2022).
- 6 Nisan 1949 tarih, 9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, <https://www.csgeb.gov.tr/medias/8560/0-bm-%C4%B0nsan-haklar%C4%B1-evrensel-beyannamesi.pdf> (19.01.2023).
- 69/3 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Tebligat Başlıklı Genelge, www.uhdigm.adalet.gov.tr (07.01.2023).
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (07.01.2023).

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi,
https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Avrupa_uyruklu_k_sozlesmesi.pdf (22/12/2022).

Devletlere Göre Tebligat İşlemlerinde Uygulanacak Esaslar,
https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/genelgeler/genelge_ekler/63-3%20Tebligat%20Genelgesi/Ek-9%20Devletlere%20G%C3%B6re%20Tebligat%20%C4%B0%C5%9Flemlerinde%20Uygulanacak%20Esaslar.pdf (05.01.2023).

Dünyanın en güçlü pasaportları (21/07/2022), Erişim adresi:
<https://www.bloomberght.com/dunyanin-en-guclu-pasaportlari-2311123/5>
 (05/11/2022).

European Convention on Nationality (Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi), Strasbourg 6.XI.1997, Council of Europe, European Treaties, ETS No:166.

European Convention on Nationality, <https://rm.coe.int/168007f2c8> (22/12/2022).

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25430&lang=en>
 (06.01.2022).

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/ham/b09501h.htm> (10.01.2023).

https://cdn.henleyglobal.com/storage/app/media/HENLEY_PASSPORT_INDEX_FACTSHEET_2022_Q3_220707_1.pdf?_cldee=mCiUJqJGX9oMj-AWzFkYrbXj_JygcHX5jArJEuEeG_wbzqxsOj0E_OGywwLwh3E1&recipientid=lead-61894735f15ced118c240050568d9a18-e9abd856bbb640aaa8be3196bec5ab66&esid=3a2f0080-209c-4bd4-be01-a6b80b28d32d (03/11/2022).

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22fulltext%22:\[%22Ramadan%20v.%20Malta%22\],%22itemid%22:\[%22001-163820%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22fulltext%22:[%22Ramadan%20v.%20Malta%22],%22itemid%22:[%22001-163820%22]}) (19/01/2023).

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22fulltext%22:\[%22said%20abdul%20salam%22\],%22itemid%22:\[%22001-191222%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22fulltext%22:[%22said%20abdul%20salam%22],%22itemid%22:[%22001-191222%22]}) (19/01/2023).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ridde#1> (21.01.2023).

<https://sozluk.gov.tr/> (05.01.2023).

<https://tr.history-hub.com/cifte-vatandasligi-tanimayan-ulkeler> (20.12.2022).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Jus_soli (22.01.2023).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ter%C3%B6r_%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC_olarak_tan%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9F_%C3%B6rg%C3%BCtler_listesi (06.01.2023).

<https://vizem.net/meksika/vatandaslik/#:~:text=Meksika%20vatanda%C5%9Fl%C4%B1k%20yasa%C4%B1%20gere%C4%9Fince%2C%20do%C4%9Fu%C5%9Ftan,edildi%C4%9Fi%20durumlar%20s%C3%B6z%20konusu%20olabilmektedir.> (23.02.2023).

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/100-yillik-somurge-nijerya/834626#> (23.02.2023).

<https://www.henleyglobal.com/> (05/11/2022).

<https://www.luggat.com/index.php#ceviri> (26.12.2022).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201219-10.pdf> (08.01.2023).

<https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/06/20170605-4.htm#%C3%8707> (10.01.2023).

<https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/09/20170910-4.htm#%C3%A74> (10.01.2023).

<https://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf> (09.01.2023).

Hukuki Haber. 2017. “Vatandaşlıktan Çıkarma”, Ersan Şen. Haber metni için bkz. <https://www.hukukihaber.net/vatandasliktan-cikarma#:~:text=Vatanda%C5%9Fl%C4%B1k%20Kanunu%20m.29%2F2%20uyar%C4%B1nca%20vatanda%C5%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20kaybettirme%20otomatik%2C,organ%C4%B1%20olan%20Bakanlar%20Kurulu'dur.> (07.01.2022).

İçişleri Bakanlığı'nın yurda dön çağrısı, <https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/06/20170605-4.htm#%C3%8707> (10.01.2023).

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf (21.12.2022).
- Kongar, Emre. “Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık.” https://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php (23/02/2023).
- Nottebohm Liechtenstein v. Guatemala (International Court of Justice, Judgment 6 April 1955 <https://www.icj-cij.org/en/case/18/judgments> (21.12.2022).
- Tasarının gerekçesi ve Dışışleri Komisyonu Raporu, www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss89.pdf (21/12/2022).
- TVK’nın Genel Gerekçesi, <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf> (22/12/2022).
- UN Human Rights Council, Human rights and arbitrary deprivation of nationality: Report of the Secretary-General, A/HRC/13/34, 14.12.2009, <https://www.refworld.org/docid/4b83a9cb2.html> (19.01.2023).
- Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi
https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Vatansizligin_azaltilmasina_dair_sozlesme.pdf (21/12/2022).
- Vatansızlık Sayılarının Azaltılmasına İlişkin 13 Numaralı Sözleşme, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801883.pdf (20.01.2023).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Talha Oğuz ORHAN
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Stajlar	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	05.05.2023